

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Mehmet Tanju Akad

Modern Savaşın Temel Kavramları

Kitapyayinevi

MODERN SAVAŞIN TEMEL KAVRAMLARI

KİTAP YAYINEVİ – 237
BAŞVURU KİTAPLIĞI DİZİSİ – 17

MODERN SAVAŞIN TEMEL KAVRAMLARI / M. TANJU AKAD

© 2011, KİTAP YAYINEVİ LTD.
TANITIM İÇİN YAPILACAK KISA ALINTILAR DIŞINDA HİÇBİR YÖNTEMLE ÇOĞALTILAMAZ

YAYINA HAZIRLAYAN
FEVZİ GÖLOĞLU

KİTAP TASARIMI
YETKİN BAŞARIR, BEK

TASARIM DANIŞMANLIĞI
BEK

KAPAK TASARIMI
DİLEK ÇETİNKAYA

GRAFİK UYGULAMA VE BASKI
MAS MATBAACILIK A.Ş.
KÂÇİT HANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3
34408 KÂÇİTHANE
SERTİFİKA NO. 12055
T: 0212 294 10 00 F: 212 294 90 80
E: INFO@MASMAT.COM.TR

1. BASIM
HAZİRAN 2011, İSTANBUL

ISBN 978-605-105-069-0

YAYIN YÖNETMENİ
ÇAĞATAY ANADOL

KİTAP YAYINEVİ LTD.
KÂÇİT HANE BİNASI
HAMİDİYE MAHALLESİ, SOĞUKSU CADDESİ NO. 3/1-A
34408 KÂÇİTHANE İSTANBUL
SERTİFİKA NO. 12348
T: 212 294 65 55 F: 212 294 65 56
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Modern Savaşın Temel Kavramları

M. TANJU AKAD

Kitapyayinevi

İÇİNDEKİLER

KİTAP ÜZERİNE	7
SAVAŞ VE STRATEJİ İLE İLGİLİ BAZI TANIMLAR	9
MODERN SAVAŞIN TEMEL KAVRAMLARI	17
KAYNAKÇA	223
İNGİLİZCE-TÜRKÇE BAŞLIK LİSTESİ	226

KİTAP ÜZERİNE

Bu kitap bir başvuru kaynağı olmanın yanı sıra, bağımsız olarak okuyabileceğiniz başlıklardan oluşan bir ansiklopedik sözlüktür. Amacı günümüz savaşlarıyla ilgili askeri-politik-teknolojik-taktik ve stratejik konularda bilgilenme için bir başlangıç ve sağlam bir temel sağlamaktır. Askeri pratikle ilgili konuların yanı sıra modern politik-stratejik düşüncelere de değinilmektedir.

Modern savaş ile kastedilen olgu esas itibariyle sanayi devrimi sonrası ele alınmakla birlikte, 21. yüzyılın başındaki eğilimlerin ele alınmasına da özen gösterilmiştir. Yakın tarihin son derece farklı ve karmaşık mücadele biçimlerinin anlaşılması için gerekli temel bilgiler aynı zamanda günümüzdeki yoğun bilgi kirliliği karşısında akliselimi korumanın da aracıdır. Sürekli olarak maruz kaldığımız bu kirlilik bombardımanı karşısında, doğru bilgilerden oluşan referans noktalarına ihtiyacımız artmaktadır. Aslında bu referanslar tüm diğer bilgi alanları için de gereklidir.

Her benzer çalışmada olduğu gibi, bu kitapta da yazarın konu başlıklarını seçimi eleştirilere adaydır, hatta bu kaçınılmazdır. Biz temel konuların daha önemli olanlarını kapsamaya çalıştık. Oysa bu kitabın hacmi kolaylıkla iki, on, hatta yirmi katına çıkartılabilir. Her başlık için birçok kitap yazılabilir ve yazılmıştır da. İlgili okur bu alandaki on binlerce kaynak arasında kendi yolunu bulacaktır. Kitabın sonuna eklediğimiz kaynak listesi de bunun için bir başlangıç sunmaktadır.

Kitabın hazırlanmasında, yoğun çalışmalarına rağmen bana destek olan ve katkıda bulunan arkadaşlarım Tayfun Mater ile Mustafa Özsüt'e ayrı ayrı teşekkür borçluyum. Tayfun Mater konuyla ilgili birçok yeni tartışma hakkında bilgilenmemi ve kaynaklarımın güncelleşmesini sağladı. Mustafa Özsüt ise birçok maddeyi okuyarak eksiklerimin bir kısmına dikkat çekti. Böylece bazı konuları daha iyi ifade edebilme olanağı buldum. Doğal olarak bütün eksikler ve hatalar bana aittir.

M. TANJU AKAD

SAVAŞ VE STRATEJİYLE İLGİLİ BAZI TANIMLAR

Savaş en basit ifadesiyle toplu ve örgütlü şiddettir. Tarihin her döneminde ve bütün coğrafyalarda var olmuştur ve şayet çevre ve iklim felaketleri nedeniyle biyolojik hayat büyük bir yıkıma uğramaza; savaş, hâlâ en büyük toplumsal sorun olarak önümüzde durmakta, yıkım için devasa kaynaklar yutmaktadır. O kadar ki, savaş için ayrılan kaynaklar insanlığın önündeki diğer sorunların pek çoğunu çözebilecek boyuttadır. Ne var ki savaş, başka şeylerin yanı sıra karmaşık kültürel boyutları olan bir sorundur ve uzun vadede insanlığın bunun üstesinden gelip gelebileceği veya bu konuda neler yapabileceği bilinmemektedir. Zaten bilinebilmesinin herhangi bir yolu da yoktur. Ne var ki görünür gelecekte, savaş olgusunun özü aynı kalmakla birlikte, biçimlerinin sürekli değişerek var olacağı anlaşılmaktadır.

Savaşla ilgili tanımı biraz daha genişletirsek, savaşın hasım güçlerin iradesini kırmak ve tarafların kendi iradelerini hâkim kılmak için kullandıkları örgütlü şiddet olduğunu söyleyebiliriz. Taraflar bu amaçla savaş ve savaş dışı araçları bir arada kullanırlar ki, bunlar arasında diplomasi, şiddet tehdidi, ittifaklar, tecrit, ambargo, siyasi ve iktisadi baskı, propaganda, içeride muhalefet yaratmak vb. araçlar başta gelir. Tüm bu araçların uyum içinde planlanması ve bir arada kullanılması genel stratejiyi oluşturur. Şiddetin doğrudan kullanımı bunun sadece bir parçasıdır ve genel stratejiye tabi olması gereken ayrı alt stratejiler gerektirir. Bunlara savaş stratejileri denilir. Savaş ve savaş dışı çabalar ancak iyi koordine edilen bir sistem halinde, bir bütün olarak başarılı olabilir. Siyasi ve askeri liderlerin müştereken çalışmaları bu nedenle kritik öneme sahiptir. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken husus, savaşın diğer insan faaliyetlerinin çoğu gibi kaotik bir tabiata sahip olduğudur. Tarihte hiçbir savaş öngörüldüğü veya beklenildiği şekilde cereyan etmemiştir. (Gerçi öngörü konusunda istisnalar vardır. Örneğin M. Bloch Birinci Dünya Savaşı öncesinde yaklaşmakta olan siper savaşları felaketini teknolojik ve sosyal boyutlarıyla öngörüp yazmış ama özellikle askerler ve politikacılar tarafından hiç ciddiye alınmamıştı.)

Buna benzer birçok örnek “askerler daima bir önceki savaş için hazırlanırlar” deyiminin yaygın kabul görmesini sağlamıştır. Ancak daha da önemlisi, savaşlar bir ölçüde öngörülebilse bile, her düzeyde birçok operasyonun çoğu zaman beklenmeyen gelişmelere gebe olduğudur.

Şiddetin şayet bir mantığı var ise, bu esas olarak şiddetin daima artma eğilimi şeklinde kendisini gösterir, ama buna rağmen her zaman sınırsız bir şekilde uygulanmaz. Örtülü savaş veya düşük yoğunluklu savaş gibi nispeten sınırlı şiddet kullanımları daima var olmuştur. Keza bazen sınırlı savaşlar, bazen de topyekûn savaş öne çıkar. Kimi zaman da savaşlar nesiller boyu sürer ki, Haçlı Seferleri veya Yüz Yıl Savaşları ile yakın tarihteki Soğuk Savaşı veya Lübnan’daki durumları buna örnek verebiliriz. Soğuk Savaş 1914’ten 1990’a kadar süren uzun bir savaşlar bütünüdür. Üçüncü ve son aşaması olarak da görülebilir ve bu son aşama topyekûn bir savaşa dönüşmemekle birlikte, birçok bölgesel ve örtülü savaşla birlikte yaşanmıştır. Bir başka ifadeyle dünyamızı şekillendiren Soğuk Savaş aslında genel savaş dışında kalan birçok farklı savaş ve diğer mücadele biçimlerinden örülmüştü. Dünya, savaşların olmadığı hiçbir zaman dilimi yaşamamıştır.

Savaşın başarılı bir şekilde yürütülmesi ve sonlandırılabilmesi için amaçlarının iyi tanımlanmış olması, nasıl bir barış istendiğinin iyi belirlenmiş olması gerekir. Yani savaş siyasete tabi olmalıdır. Ayrıca, gerçekçi olmayan siyasi ve/veya askeri hedefler başarısızlığın ilk ve temel nedenidir. Aslında doğru hedef tayini, stratejinin en önemli parçalarından biridir. Stratejinin tanımlarından biri de hedeflerle olanaklar veya bir başka şekilde ifade edilirse, araçlarla amaçlar arasındaki dengelerin doğru kurulmasıdır. Bu dengeler yanlış hedeflere dayanılarak doğru şekilde kurulamaz. Yani strateji tayini hedef seçiminden sonra değil, hedef seçimi süreciyle birlikte başlamalıdır. Ayrıca strateji çalışması uzun vadeli olması gereken bir planlamadır; güç unsurlarının ve uygun siyasi, sosyal ve psikolojik koşulların hazırlanmasını da içerir.

Gerek genel stratejinin, gerekse de askeri stratejilerin başarılı olabilmesi için önemli koşullardan biri de bunların müştereken veya ayrı ayrı alternatif durumları öngörmeleri ve alternatif çözüm ve hareket yollarına sahip olması gerekliliğidir. Alternatifsiz kalan taraf hasımları tarafından ko-

laylıkla sıkıştırılıp topyekûn askeri yenilgiye uğratılabileceği gibi, politik olarak büyük tavizler vermeye zorlanabilir. Savaşın ve politikanın her biçimi, alternatifsiz kaldığında yenilgiye çok yakındır. Son çare olarak bir işe girişmek çoğu halde yenilgiye eş anlamlıdır. Alternatif yaratabilmek her türlü mücadelenin anahtardır.

Savaş stratejileri politik durum ve hedeflere, coğrafyaya, tarafların olanaklarının karşılıklı değerlendirilmesine ve operatif fırsatlara bağlı olarak tayin edilir. Stratejik kararların altında askeri harekâtların yönünü ve temel biçimini tayin eden operatif düzey bulunur. Taktikler ise küçük ve büyük birimlerin nasıl savaşaacağıyla ilgili hususlardır. Kısacası savaş düşüncesi ve uygulamaları stratejik, operatif ve taktik olarak üç düzeyde ele alınmalıdır. Bunlar birbirlerine bağımlı ama farklı hususlardır. Stratejik alan politika ile yakından bağlantılıdır. Bu bağın doğru kurulması ve kopmasına asla izin verilmemesi son derece önemlidir.

MODERN SAVAŞIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Tarihin ve tarih öncesinin her döneminde savaşlar olmuştur. Arkeolojik bulgular bunu kesinlikle göstermektedir. Ne var ki biz modern savaş ele alacağımız için bunun ayırt edici özelliklerini ortaya koyarak işe başlamak zorundayız.

Modern savaştan kastımız sanayi devrimi sonrasında günümüze kadar uzanan dönemdir. Gerçi, her ne kadar sanayi devriminin 18. yüzyılın son çeyreğine denk düştüğü kabul edilirse de, bunun savaşa yansıması kademe halinde olmuş ve savaşın tümüyle mekanize hale gelmesi ancak İkinci Dünya Savaşının bazı cephelerinde mümkün olmuştur. Tabii mekanizasyonu tek kıstas olarak düşünemeyiz. Örneğin İkinci Dünya Savaşında Alman tümenlerinin çoğunluğu at arabaları ve demiryollarıyla hareket ediyordu ama Alman Ordusu pekâlâ modern savaş en etkili şekilde yürüten orduydü.

Modern savaşa geçişteki en önemli adımlardan biri kitle üretimine geçilmesidir ama bunun getirdiği örgütsel zihniyet de son derece önemlidir. Büyük ordular ancak büyük ölçekli üretime geçilmesiyle birlikte donatılabilmiş ve yönetilebilmiştir. Burada, yani 19. yüzyılda kullanıma giren en önemli unsurlar demiryolları, uskurlu gemiler, seri ateşli silahlar, telgraf ve

biçerdöverdir. Böylece çok sayıda köylü ve diğer yurttaş askere alınabilmiş, taşınabilmiş, beslenebilmiş, donatılabilmiş ve yönetilebilmiştir. Tabiatıyla, nihayet yarım yüzyıla sığan bu devasa değişiklikler askeri liderlerin zihinlerinde kolay çözölemeyen bir karmaşıklık yaratmıştır. Bu karmaşıklık en net şekilde Birinci Dünya Savaşında görülür. Ancak çok küçük ölçüde motorize olmuş ordular cephelelerde kilitlenmiş ve ortaya korkunç bir katliam çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşında mekanizasyon ilerlemiş ve sonuçta cephelelerdeki operatif sorunlar nispeten kısa sürelelerde çözölebilmıştır. 20. yüzyılın ilk yarısının askeri açıdan önemli yenilikleleri ise motorlu taşıtlar, tanklar, uçaklar, telsiz ile NBC (nükleer, kimyasal, biyolojik) silahlarıdır. Bu yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan en önemli unsurlar ise uzayın askeri amaçlar için kullanılır hale gelmesi, elektro-optik izleme, elektronik savaş, hassas vuruş olanağı sağlayan mühimmat, süpersonik uçuş, helikopterler, insansız hava araçları ve çok uzun menzilli seyir ve vuruş olanaklarıdır.

Modern savaş sadece teknolojik olanakların artması, hatta buna ek olarak eğitim ve organizasyon yöntemleleri olarak da düşünmemeliyiz. Savaş anlayışları da değişmiştir. Her şeyden önce savaş yönetimi kralların elinden çıkıp parlamentoların ve kitlelelerin ekline geçmiştir ki; bu belki de en önemli farklılıktır. Şöyle ki, çoğu halde bu durum savaşın topyekûn hale gelmesinin, hatta deyim yerindeyse savaşın mutlaklaşmasının nedeni olmuştur. Hükümdarların pes ettiğı noktada kitleleler veya kitleleleri temsil edenleler (veya bu iddiayı taşıyanlar) pes etmemekte; çok daha büyük fedakârlıkları göze alabilmektedir. Tabii bazı ölkelerde bunun tam tersi görölmüştür. Örneğin, Vietnamlılar otuz yıldan uzun bir süre neredeyse aralıksız savaş yürütmüşlerken Hollandalılar birkaç saatlik bir bombardımanı takiben teslim olmuşlardır. Burada kültür yapısından kentleşme düzeyine ve direnme olanaklarına kadar sayısız etken vardır. Bu arada en güçlü ve fakir ordular arasındaki farklılık da devasa boyutlara varmıştır. Bundan çok değil yüz yıl önce ateşli silahlara sahip olmak savaşa başlamak için yeterli iken; şimdi son derece gelişmiş platformlar ve izleme sistemlelerine karşı tedbir alacak birikim ve becerilelere sahip olmak gerekir.

Modern savaşın bir diğer özelliğı de mücadelelelerin karmaşıklelaşması; yani askeri ve askeri olmayan yöntemlelerin birlikte yürütölmesinde bü-

yük mesafe alınmasıdır. Bugün, büyük devletler çok yönlü müdahalelerini sürekli kılmışlar, ideolojik ve kültürel alanda uzun vadeli ve aralıksız çalışmalarını politik ve gerektiğinde askeri müdahaleler ile koordine edecek yapılar oluşturmuşlardır. Bu durum onlarla mücadele etmeyi eskisinden çok daha zor ve karmaşık bir hale getirmektedir. Keza büyük güçler asimetrik, yani çok eşitsiz güçler ve farklı anlayışlar arasındaki mücadeleyi yürütecek sistemler ve uygulamaları da geliştirmektedir ki, özel birlikler, kontr-gerilla uzmanlığı, kent savaşı yapabilecek hafif birlikler bunlara örnek verilebilir. Bütün bunlara rağmen hiçbir gücün her durumu etkili şekilde karşılama olanağına sahip olamayacağı açıktır. Ancak güç üstünlükleri sayesinde uzun süre ısrarla baskı yapmayı ve mücadele içinde yaptıkları hataları telafi etmeyi göze alabilmektedirler.

Modern savaşa geçişin tarihçesine kısaca bir göz atmak gelişmeleri somutlaştıracaktır. Fransız İhtilal Savaşları ve Napoléon dönemi yurttaşların zorunlu hizmetine dayanan kitle ordularının kurulmasına şahit olur. 1853-56 yılları arasındaki Kırım Savaşı modern savaşa geçişte köşe taşlarından biridir. Uzak bir kıyıya büyük bir ordu çıkartılmış ve uzun süre idame ettirilmiş, bu arada buharlı gemiler ve telgraf da kullanılmıştır. 1861-65 yılları arasındaki Amerikan İç Savaşı tarihin ilk büyük modern savaşı sayılabilir. Burada ordular demiryollarıyla taşınmış ve beslenmiş, buharlı gemiler karşılıklı muharebe etmiş, ordular zaman zaman telgrafla idare edilmiş ve seri ateşli silahlar kullanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı ise orduların kısmen mekanize oldukları bir mücadeledir. Zengin ülkeler motorlu araç ve uçakları yaygın olarak kullanmışlar, ama bu yaygınlık, sonuna kadar savaş anlayışının hâkim olmasına rağmen (ve bununla birlikte) cephelerin kilitlenmesini önleyecek seviyeye ulaşamamıştır. 1914-1918 savaşının bir diğer özelliği de kitlesel ve topyekûn bir savaş olmasıdır. Mekanizasyon mantığı sonucuna İkinci Dünya Savaşında ulaşmıştır. Zırhlı ve mekanize birlikler cepheleri yarmışlardır ama dünya gene topyekûn savaş mantığına girmiş ve sonuçta kaynakları büyük güçlerin kazandığı altı yıllık bir yıpratma savaşı yapılmıştır. Almanya'nın yenilmesinin nedeni yıpranan insan ve diğer kaynaklarını yenileyecek olanaklara sahip olamamasıydı. Daha sonra atom bombası işin seyrini değiştirecek, yıpranmış olmasına rağmen direnme az-

mini tam yitirmemiş olan Japonya bu nedenle belki de biraz daha çabuk teslim olmak zorunda kalacaktı. İkinci Dünya Savaşı henüz bitmeden Soğuk Savaşın tohumları atılmıştı. Bu nedenle 1914'ten 1990 yılına kadar uzanan büyük mücadeleleri tek bir büyük savaşın aşamaları olarak görmek eğilimindeyiz.

Kısaca özetlersek: Birinci Dünya Savaşı bir paylaşım savaşı idi ama 1917'den itibaren aynı zamanda bir sistemler savaşı haline dönüştü. İki dünya savaşı arasındaki dönem yirmi yıllık bir mütarekeden başka bir şey değildi. Akıllı kişiler bunu 1919 yılında görmüşlerdi. İkinci Dünya Savaşı hem bir sistemler savaşı hem de barışa hizmet etmeyen Versay Antlaşmasının beklenen sonucu olarak birincisinin devamı idi. Soğuk Savaş ise 1914-45 arasındaki (ara mütarekeli) dünya savaşlarının sistemler savaşı olarak devamı idi. 1945-90 arasında emperyalist kapitalist sistem, devlet kapitalizmini sosyalizm olarak sunan sistemi saf dışı bıraktı ve güç dengelerinde büyük bir değişiklik oldu. Artık batıya kafa tutan ülkeler, güç mantığı içinde dahi destek alacakları bir "sosyalist" blok bulamayacaklardı. Buna rağmen kısa sürede yeni "tek kutuplu" dünyanın mevcut olmadığı, her şeye rağmen çok kutupluluğun daima var olacağı anlaşıldı. Ne var ki bu yeni dünyada ABD'nin teknolojik üstünlüğü çok ileri boyutlara varmıştı ve büyük rakiplerini esas olarak buna dayanarak dengeleyebildiği görüldü. Bu teknolojik üstünlük Soğuk Savaş sırasındaki boyutun çok üzerine çıkmış ve örneğin Vietnam tipi bir açık askeri mücadeleyi daha da zor hale getirmişti. Bu durumda dolaylı ve örtülü savaş tartışmalarının yeniden öne çıkması şaşırtıcı değildi.

Soğuk Savaş ve sonrasındaki dönemin esaslı özelliklerinden biri de savaşlarda cephe hattının ortadan kalkması veya sadece büyük askeri birimlerin taktik ve operatif eylemleri için geçerli olmasıdır. Savaş yapılan ülkelerin tümü derhal savaş alanı haline gelmekte ve savaş kayıplarının ezici çoğunluğu sivillerden meydana gelmektedir. Keza savaşın tümü uzay ve hava izlemesi, elektronik karıştırma ve ülkelerin askeri ve ekonomik altyapısının yıkım koşulları altında cereyan etmektedir. Ne var ki, bu yıkımı yapan güçler, iş sürekli işgal aşamasına geldiğinde aynı başarıyı gösterememektedir. İşgal yönetimi çok daha zor ve karmaşık bir hale gelmiştir. Bu nedenle askerler artık kültürel faktörleri daha fazla incelemek zorunluluğunu hisset-

mehtedirler. Savaş yapan güçler arasındaki dengeler askeri ve teknolojik anlamda daha asimetrik hale gelmekle birlikte, sorunlar daha kolay çözümler hale gelmemekte, tam tersine karmaşıklaşmaktadır. Kaldı ki, günümüzde büyük güçler, bölgesel güçler, büyük güçlere taşeronluk yapan küçük ve orta güçler ve direniş güçleri arasındaki ilişkiler bu karmaşıklıkla artırmaktadır. Artık hemen her çatışmada irili ufaklı birçok gücün parmağını görmekteyiz çünkü çok sayıda devlet, bu mücadeleleri şu veya bu şekilde yürütecek kurumlara sahip olabilmektedir.

MODERN SAVAŞIN ANLAŞILMASI

Modern savaşın anlaşılması için yeni orduları, yeni teknolojileri ve yeni güç ilişkilerini izlemek gerekir. Ayrıca bunların tartışıldığı kavramsal çerçeveyi takip etmekten de kaçınamayız. Bu bizi ister istemez günümüzün stratejik prensiplerini vaaz etmiş olan düşünürlere yönlendirir. Tabii bu prensiplerin uygulamaları konusunda önemli örneklerle değinmeden de geçemeyiz. Doktrinler ve konseptler ile uygulamaların ve ayrıca stratejik-politik, operatif ve taktik durumların ve konuların anlaşılması için gerekli kavramların ve örneklerin ortaya konulması, bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Doğal olarak modern savaşın gerek teknolojik, gerek kavramsal anlamda temellerini oluşturan ülkelerin deneylerine ağırlık verilmektedir. Diğer ülkelerin bir kısmı bunların sistemlerini ve doktrinlerini taklit etmişler, bazıları da kendi mücadele anlayışlarını geliştirmiştir. Ne var ki tüm bu sistemler ve düşünceler günümüz dünyasında hızla eskimektedir ve bu sadece teknolojik nedenlerden kaynaklanmamaktadır. Savaş gibi son derece karmaşık bir olgunun cereyan ettiği sosyal-psikolojik ortam da hızla değişmektedir. Toplulukların içinde bulundukları muazzam kültür alışverişi ve ekonomik ilişkiler yumağı bütün toplumları ve dolayısıyla mücadele eden veya etmesi gereken insanları (profesyonel, gönüllü veya zorunlu hizmet yapanların hepsini) yoğun tesirlere maruz bırakmaktadır. Savaşın ana unsuru olan savaşçının iyisiyle-kötüsüyle bu tesirlerden tam olarak nasıl etkilendiklerini anlamak zor, bunu kontrol etmeye çalışmak daha da zordur. En büyük ordulardan en küçük savaşçı örgütlere kadar bütün ilgili kurum ve gruplar bu sorunun yarattığı komplikasyonlarla karşı karşıya-

dır. Bu sorunla başa çıkmanın ilk adımı modern toplumu ve modern savaş anlamaktır. Bunların ikisi de birbirinden bağımsız olarak asla tam anlaşılamaz. Günümüz orduları eskisinden çok daha karmaşık kurumlar olduğu gibi, orduların personelleri de ortalama eğitimleri çok daha yüksek ve ilgi alanları çok daha geniş bireylerdir. İç içe geçmiş sayısız eğilim vardır. Bir yandan profesyonelleşen, diğer yanılla daha kapsamlı düşünen kadrolardan oluşan orduların geleceğin dünyasındaki yerini ancak tahmin edebiliriz. Bunlar giderek toplumdan kopuk birer araç haline mi geleceklerdir, yoksa tam tersine (veya aynı zamanda) kamusal mekanizmalar arasında sıradanlaşacaklar mıdır? Savaşlarda ileri teknoloji mi yoksa toplumsal manipülasyonlar mı daha önemli hale gelecek veya daha doğrusu her ikisi de nasıl kullanılacak ve bunlara karşı direnme nasıl olacaktır? Bunları bugünden tam bilemesek bile birçok ipucu ortaya çıkmıştır. Bu ipuçlarını yakalamaya ve takip edebildiğimiz kadar sürmeye çalışacağız.

MODERN SAVAŞIN TEMEL KAVRAMLARI

ABD bölgesel komutanlıkları

(US regional commands)

ABD'nin 21. yüzyıla mutlak askeri üstünlük ve küresel denetim amacıyla girmiş olduğunun en iyi göstergesi güç yapısıdır. Bütün dünya altı bölgesel komutanlık tarafından sürekli gözlem altında tutulmakta ve askeri uygulamalar bu birimler tarafından yürütülmektedir. Yüz ülkede bine yakın askeri üs ve tesis küresel üstünlüğün sürdürülmesine hizmet etmektedir. Bu altı bölgesel komutanlık, görevlerini yürütmelerini sağlayan dört komutanlık tarafından desteklenmektedir. Yani, ABD küresel askeri gücü altısı bölgesel ve dördü fonksiyonel olan toplam on adet komutanlıktan oluşmaktadır. Her komutanlığa ihtiyacı olan deniz, hava, kara güçleri ile deniz piyadesi ve özel kuvvetler tahsis edilmektedir. Bölgesel komutanlıklar aşağıda belirtilen gibidir:

NORTHCOM: Merkezi Colorado'da olan bu komutanlık Kuzey Amerika'nın savunmasıyla yükümlüdür.

CENTCOM: Merkez Komutanlığı olarak da bilinen bu komutanlığın karargâhı Tampa-Florida'da olup İran Körfezi'nden Orta Asya'ya kadar uzanan alanı denetlemektedir. Irak ve Afganistan'daki işgal güçleri bu komutanlığa bağlıdır.

EUCOM: Merkezi Stuttgart (Vaihingen) de bulunan bu komutanlık Avrupa'yı denetlemekte olup, Türkiye ve İsrail de bu komutanlığın ilgi alanı içindedir.

PACOM: Karargâhı Hawai'de olan bu komutanlığın görev alanı Pasifik havzası ile Asya'nın geri kalan bölgeleridir.

AFRICOM: Merkezi Stuttgart'da (Möhringen) olan bu komutanlık Mısır hariç Afrika'nın tümüne bakmaktadır.

SOUTHCOM: Merkezi Miami-Florida olan bu komutanlığın görev alanı Güney Amerika'dır.

Fonksiyonel komutanlıklar olarak adlandırılan diğerleri ise şunlardır:

SOCOM: (Special Operations) Özel operasyonların ve özel birliklerin -bazı deniz piyade birlikleri hariç- tümünü yöneten bu komutanlığın karargâhı Florida'dadır.

JFCOM: Bu komutanlık diğer komutanlıkların gereksinimi olan müşterek gücü (Joint Forces) temin etmektedir. Karargâhı Virginia'da bulunmaktadır.

STRATCOM: Karargâhı Nebraska'da bulunan bu komutanlık stratejik caydırma güçlerinin kontrolü dışında uzay unsurlarının koordinasyonunu yapmaktadır.

TRANSCOM: Merkezi Illinois'de bulunan bu komutanlık tüm diğer komutanlıklar için nakliye olanakları sağlamaktadır.

ABM Antlaşması (ing. ABM—Anti Ballistic Missiles- Treaty)

Balistik füzelere karşı savunma füzelelerini sınırlayan bu antlaşma 1972 yılında ABD ile SSCB arasında imzalanmıştı. Amaç, herhangi bir ülkenin balistik nükleer füzelere karşı yeterli savunma sağlamasını önlemek suretiyle nükleer dengiyi sürdürmek, nükleer bir gücü, karşılığını önleyeceğini düşündüğü bir saldırıdan caydırmaktır. Başta iki ülke de sadece ikişer anti balistik füze sistemi yerleştirebilecek, bunlardan biri başkentlerini, diğeri de kıtalararası balistik füze üslerini koruyacaktı. 1974 yılında yapılan bir değişiklikle sadece bir sisteme izin verildi. Aradan geçen yıllar boyunca her iki taraf da kapsamlı savunma sağlayabilecek tam garantili bir anti balistik füze savunma sistemi geliştiremedi ama gene de süreç içinde giderek daha iyi füzesarar füzeler ya-

pıldı. ABD 2002 yılında bu antlaşmayı tek taraflı olarak bozarak çalışmalarına hız verdi. ABD'nin bu tutumunun ardında terörist olarak nitelenen ülkelerden gelebilecek herhangi bir füze tehdidine karşı koruma sağlanması amaçlandığı ileri sürülmekle birlikte, esas nedenin hâlâ Rusya veya Çin'e karşı uzun vadeli tedbir olduğunu düşündürten noktalar vardır. ABD'nin en yeni sistemleri Doğu Avrupa ve Alaska'ya yerleştirmesi de bunu doğrular niteliktedir.

abluka (ing. blockade)

Abluka, bir bölgenin hasım bir güç tarafından kuvvet kullanılarak tecrit edilmesi; buraya insan ve malzeme geçişinin önlenmesidir. Daha geniş olarak hasım bir gücün ticaret ve iletişimini önleyecek tedbirler alınması anlamında da kullanılır. Tarihin en eski çağlarından beri kullanılan bir usuldür. Kuşatılan bir limanın, kalenin veya kentin ikmalsiz kalarak teslim zorlanması için yapılan ablukadan, Hitler'in işgalindeki Avrupa kıtasının topyekûn abluka altına alınmasına kadar çok farklı düzeylerde uygulanmış bir stratejidir. Abluka uygulayan taraf kuşatılan tarafa doğrudan hücum yapacak olanaklara sahip olmayabilir veya bu olanaklara sahip olsa bile, doğrudan hücumun yüksek maliyeti nedeniyle hasmı yokluk içinde bırakarak zayıf düşmesi için zaman harcamayı tercih edebilir. Osmanlılar 14. yüzyılın başında Bursa'yı doğrudan hücumla değil on yıl kadar süren etkili bir abluka ile zayıf düşürerek teslim almışlardır.

Abluka, modern savaşlarda çok sık kullanılmış bir stratejidir. Sanayi devriminin şafağında meydana gelen Napoléon savaşları sırasında İngiliz donanması Avrupa'yı abluka altına alarak Fransa'nın denizası ticaretini kısıtlamış; Napoléon da İn-

giliz mallarının kıtaya girmesini engelleyerek buna bir "karşı-abluka" ile yanıt vermişti. Ne var ki hem abluka, hem de "karşı-abluka" Napoléon işgalindeki kıta Avrupa'sına zarar vermiş; Napoléon'a karşı ittifakın genişlemesine yol açarak yenilgisindeki önemli nedenlerden biri olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında gene İngiltere tarafından bu kez merkezi güçlere karşı girişilen abluka gene etkili olmuş ve Alman halkını açlık ve hastalıkla karşı karşıya bırakarak savaş gücünün düşmesine yol açmıştır. Gerek Birinci, gerekse de İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın denizaltı savaşları ve daha küçük oranda deniz akıncıları ile İngiltere'yi abluka altına alma girişimleri ise 1940-42 yıllarında bir ölçüde etkili olmakla birlikte, 1942 ortalarından itibaren Atlantik Savaşında müttefiklerin üstünlüğü ele geçirmeleriyle birlikte etkisini yitirmiştir. Pasifik savaş alanında ise Amerikan denizaltıları hammadde yoksunu Japonya'ya Asya'dan petrol ve diğer kritik malları getiren yük gemilerini batırmakta başarılı oldular. Kaynaklarını büyük zırhlılara yatırarak destroyer yapımını ve refakat filosunu ihmal eden Japonlar savaşın son yıllarında gemilerini denize gönderecek petrolü bile bulamaz hale geldiler.

Amerikan İç Savaşında ise kuzeyliler savaşın başında yaptıkları "Anakonda Planı" çerçevesinde güneyi deniz ve nehir yollarından sıkıştırarak direnişi boğmayı öngörmüşlerdi. Bu çaba gemilerin ablukayı kırarak güney limanlarına ulaşmalarıyla zaman zaman deliniyordu ama zamanla kuzey donanması güç kazandıkça ve güney limanları tek tek ele geçirildikçe abluka daha sıkı hale geldi. Mississippi Nehri'nin kuzeyin denetimine geçmesi ise bu savaşın en önemli dönüm noktası sayılabilir.

Başka savaşların yanı sıra, Napoléon savaşları, ABD İç Savaşı, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının tümünde çatışmalar tarafların rakiplerini kısa sürede mağlup etmelerinin mümkün olmadığı uzun süreli yıpratma savaşlarına dönüşmüştür. Bu nedenle hepsinde ambargoların ciddi rol oynadığı görülür. Bu savaşların hepsinde denizlere hâkim olanlar savaşı kazanmıştır. Bu sayede karşı tarafı kaynaklardan yoksun bırakmışlar ve ayrıca istedikleri noktaya güç çıkarma seçeneğini ellerinde tutmuşlardır. Diğer yandan işin kuvvet kullanmaya varılmadığı ablukalar da vardır. Bunların en bilinenleri Berlin ve Küba krizleri sırasında yaşananlardır. 1948 yılında Ruslar Doğu Almanya sınırları içinde kalan Berlin'in İngiliz, Fransız ve Amerikan işgal bölgelerine ulaşan kara ve demiryollarını keserek batı Berlin'i çaresiz bırakmayı amaçlamışlardır. Amerikalılar buna karşı bir hava köprüsü kurmuşlar ve dünyanın dört bir yanından getirdikleri uçaklarla Berlin'in yiyecek ve yakacak gereksinimini karşılamışlardır. Bu durumda Ruslar dünya kamuoyunun da karşılıklarına geçmesi üzerine şanslarını fazla zorlamadan ablukayı kaldırdılar. 1962 yılındaki Küba krizinde ise Amerikalılar Rusların kurmakta oldukları füze üsleri kaldırılıncaya kadar adayı çok sıkı bir abluka altına alarak başarılı oldular. Ne var ki Ruslar da buna karşı Amerikalıların Türkiye'deki nükleer füze üslerinin kaldırılmasını kabul ettirdiler. Üsler kaldırıldıktan sonra da Küba'daki rejimi baskı altına almak için uyguladıkları aralıksız ticaret ambargosu bu satırların yazıldığı 2010 yılında bile sürmekteydi.

Abwehr

Weimar ve Nazi dönemleri Alman devletinin istihbarat servisidir. 1920 yılında ku-

rulmuş ve o dönemde ağırlıklı karşı istihbarat işlerini üstlenmiştir. 1933 yılında Hitler'in işbaşına gelmesini takiben diğer ülkelerdeki istihbarat, sabotaj ve diğer örtülü faaliyetler de Abwehr'in bünyesinde yürütülmüştür. Çalışmaları beş dairede toplanmış olup, bunlar yabancı ülkelerde gizli istihbarat toplanması, casusluk, sabotaj ve yıkıcı eylemler, karşı casusluk ve idari işler (finansman, personel, arşiv) şeklinde örgütlenmişti.

Abwehr Avusturya ve Çekoslovakya'nın işgali öncesinde bu ülkelerde Alman yanlısı gösteri ve eylemlerin örgütlenmesinde ve Polonya krizinin büyütülmesinde büyük başarı göstermiştir. Keza savaş esirleri arasındaki Nazi yanlısı askerlerin seçilip bunlardan yararlanılması da kendi açısından başarılı çalışmaları arasındadır. Kızıl Orkestra adıyla bilinen casusluk şebekesinin takibinde de kısmi başarılar sağlamıştır. Abwehr buna karşı İngiltere ve ABD'de etkili olamamış; özellikle müttefiklerin batı Avrupa'da çıkarma yapacakları yeri tespit için bütün çalışmaları sonuçsuz kaldığı gibi, savaş aldatmacalarını da tespit edememiştir.

Abwehr'in en ilginç özelliği, başkanı olan Amiral Canaris ile idari şefi Hans Oster'in Hitler'e karşı direniş hareketinin en eski üyeleri arasında olmalarıdır. Bu görevleri onlara kamuflaj sağlamıştır. Naziler her halükârda orduya ve Abwehr'e güvenmedikleri için kendi güvenlik örgütleri SD ve Gestapo vasıtasıyla bunları izlemeye almışlardır. Ne var ki uzun yıllar boyunca bir açık yakalayamadıkları için iki taraf arasında ilan edilmemiş bir mücadele sürüp gitmiştir. Canaris 1944 yılında yenilgiyi gördüğü için görevden ayrılmış; aynı yıl 20 Temmuz darbesinden sonra Oster ile birlikte tutuklanmış ve savaşın son günlerin-

deki idam furyasında Gestapo tarafından öldürülmüştür. Savaşın son yılında Abwehr SD örgütü tarafından kontrol edilmiştir.

Canaris'in Abwehr şefi olarak dönemin bazı tarihi olaylarında önemli bir rolü olduğu görülür. Komünizme karşı olan fanatik tutumu nedeniyle Hitler'e Franko'yu desteklemesi için ısrar etmiş ve faşist orduya büyük destek sağlanmıştır. Ne var ki Nazilerin 1938 yılında ordu komutanı Fritsch'e karşı komploları Canaris'in Nazilerden uzaklaşmasında etkili olmuştur. Keza Nazilerin Polonya'daki savaş suçları da onu sayısı az olan direnişçilerin safına itmiştir. 1941 yılında Fransa düştükten sonra Hitler tarafından Franco'yu savaşa girmeye ve Cebelitarık'ı işgale ikna etmesi için görevlendirilmişti. İspanyollarla görüşürken Almanya'nın savaşı yitireceği yönünde bir görüş ima etmesi Franco'nun Hitler'e direnmesine yol açmış veya en azından etkili olmuştur. İngiltere Cebelitarık'ı yitirseydi bu durum kuşkusuz mihver güçleri için paha biçilmez bir avantaj olacaktı. Aynı yılın sonunda SD şefi Heydrich Çekoslovakya'daki Abwehr faaliyetlerini izleyerek Canaris'in ikili oynadığını anladı. İkili görüşmelerinde Canaris bu iddiaları reddetti ve Abwehr'in bazı yetkilerini rakibine devrederek zaman kazanmaya çalıştı. Bundan bir hafta sonra Heydrich'in Çek direnişçileri tarafından öldürülmesi Canaris'e üç yıl daha kazandırdı. Sondan önceki bu dönemde Abwehr'in başarısızlıkları Himmler tarafından izlendi ve 1944 başında Naziler bütün istihbarat faaliyetlerini SS bünyesinde birleştirtince Canaris kızağa çekildi. 20 Temmuz darbesinden sonra direnişçileriyle bağı konusunda ele geçen belgeler ise sonunu hazırladı.

Acil Müdahale Gücü (ing. Rapid Deployment Force/RDF)

Acil Müdahale Gücü (kelimelerin bire bir anlamıyla "Hızla (R) Konuşlandırılabilir (D) Kuvvet (F)" adı verilen bir kuvvet yapısının oluşturulması ABD tarafından 1970'lerde gündeme getirilmiş ve zaman içinde şekil değiştirmiştir. Amaç dünyanın herhangi bir yerine hızla kuvvet sevk etme yeteneğinin sürekli elde tutulmasıydı. Soğuk Savaşın sonlarına doğru küresel çatışmanın ağırlık merkezinin Batı Asya'ya doğru kaymakta olduğu anlaşılmıştı. 1973 Arap İsrail Savaşını takiben OPEC'in petrol üretimini sınırlama girişimleri ve Süveyş Kanalı'nın kapalı kalması bu konuyu daha da öne çıkardı ve ABD'nin Avrupa odaklı bakış açısı hızlı bir değişime uğradı. 1977 yılında çalışmalar başladı ve iki yıl sonra Başkan Carter RDF'nin kurulduğunu açıkladı. 1980 yılına gelindiğinde Amerika Carter Doktrini adı verilen yaklaşım çerçevesinde İran Körfezi'nin hayatı çıkar bölgesi olduğunu ve bu alanın kontrolü için savaş dahil her yola başvurucaıklarını açıkladı. Esasen Hint Okyanusu'ndaki Diego Garcia Adası'nın destek üssü olarak hazırlanmasına daha önce başlanmıştı. Ne var ki bu dönemde ABD birlikleri Vietnam'dan sonra toparlanma süreci yaşıyor; Avrupa ve Kore'de bulunan birliklerini de burada yeni görevler için tahsis etmesi olanaksız görülmüyordu. RDF, NATO ve Kore sorumluluk bölgelerinden asker çekmeden ve gerektiğinde yakın üslerden bağımsız olarak faaliyet gösterebilecek bir kuvvet olarak tasarlanmaya başlandı. 1980-83 arasında Rapid Deployment Joint Task Force, yani Acil Müdahale Müsterek Görev Gücü adıyla bir komutanlık kuruldu. Ne var ki farklı komutanlıkların söz konusu güce verdikleri unsurların koordinasyonu sorunlu

olunca 1983 yılından itibaren bu kuvvet CENTCOM adı altında yeniden yapılandırıldı. Bu komutanlık diğer ABD bölgesel komutanlıkları seviyesine çıkarıldı. Sorumluluk alanı Mısır dahil Ortadoğu'dan Orta Asya'ya doğru uzanan bölgedir. Körfez Savaşı, Irak'ın işgali ve Afganistan'ın işgali bu komutanlık tarafından yürütülmüştür. Esnek kuvvet yapısına sahip olarak, zaman içinde bu komutanlığa farklı güçler tahsis edilmiştir. Zamanla NATO üyeleri başta olmak üzere başka ülkeler de gerektiğinde kullanılmak üzere daha küçük ölçeklerde acil müdahale kuvvetleri oluşturmaya başladılar. Fransızlar dış ülkelerde acil müdahale için, eskiden olduğu gibi elit bir kuvvet olan Yabancılar Lejyonunu kullanmaktadır.

Bkz. ABD bölgesel komutanlıkları

ağ merkezli savaş (ing. network centric warfare)

Ağ merkezli savaş, karargâhların gelişmeleri daha yakından izlemeleri, taktik resimleri oluşturmaları ve daha hızlı karar almalarını sağlamak üzere bilgi işlem gücünü ve iletişim ağlarını kullanmalarıdır. Kısacası bu, giderek gelişen bilgi işlem ve veri aktarma gücünün askeri amaçlarla kullanılması olup, amacı belirsizlikleri azaltmak ve karar alma sürecini iyileştirmektir. Böylece uydular, uçaklar, insansız hava araçları ve veri aktarma istasyonları aracılığıyla birimlerden gelen bilgilerin hızla işlenmesi, bu sayede birlikler arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi hedeflenmektedir. Söz konusu işlerin hızla yapılabilmesinin temelinde yatan unsur tabii ki dijitalizasyondur.

Taktik resimlerin karargâhlarda hassasiyetle oluşturulabilmesi dost ve hasım güçlerin takibini kolaylaştıracak, tehlike noktalarının değerlendirilmesini sağlayaca-

cak ve böylece daha az kuvvet kullanmak suretiyle istenilen görevler yerine getirilebilecektir. Keza zor durumdaki birliklere yardım gönderme, destek ateşi ve hava unsurlarıyla birlikte harekâtın bütün olarak koordinasyonu da daha etkin şekilde yapılabilir, en uygun taktiklerin seçilmesi ve uygulanması kolaylaşmış olacaktır.

Bütün bu bilgi ve veri aktarma teknolojilerinin kullanılması çok cazip görünmekle birlikte bunun büyük bir savaşta henüz denenmediğini ifade etmek gerekir. Farklı karargâhlar veya müttefikler arasındaki bilgi paylaşımı nasıl olacaktır; farklı güçlerin entegrasyonu nasıl olacaktır vs. gibi sorular bulunmaktadır. Keza, veri aktarımının denetlenmesi ve korunması gibi sorunlar da vardır.

Bkz. belirsizlik / savaş sisi, bilgi kirliliği

aktif savunma (ing. active defence)

Aktif savunma taarruz eden düşman güçlerine karşı önleyici darbeler, sınırlı karşı taarruzlar ve hareketli savaş taktiklerinin kullanılmasını öngören bir anlayıştır. Bir başka ifadeyle düşmanın dengesini bozmayı amaçlar. Çoğu durumda aktif savunma esnek savunma anlayışının tamamlayıcısı olarak da düşünülebilir. Düşman güçlerinin hareketinin engellenmesi veya zorlaştırılması, ulaştırma sisteminin vurulması, muharebelerin düşmanın istemediği noktalarda veya alanlarda yapılması, düşman güçlerinin planladıklarından farklı yollara itilmesi, pusuya düşürülmesi, baskınlar ve kanat hücumlarıyla sürekli yıpratılması aktif savunmanın başlıca taktikleridir. Aktif savunma hemen her zaman en iyi savunma taktiğidir; hazırlıksız ve/veya zayıf olan tarafa toparlanmak için vakit kazandırır. Hareketsiz savunma yapan güçler ise

en elverişli mevzilerde bile bulunsalar, çoğu zaman kuşatılıp yenilgiye uğratılmaları kaçınılmazdır. Bazen de hareketli ve sabit savunma taktikleri bir arada kullanılır, sabit mevzilerde düşmanı yıpratmak bir direniş sürdürülürken hareketli güçlerle taktik tarruzlar yapılır. Öte yandan vakit kazanmak, önemli düşman kuvvetlerini bağlamak veya çok kritik yer ve tesislerin düşman eline geçmesini önlemek için kayıplar göze alınarak sonuna kadar sabit savunma yapıldığı sıkça görülmüştür. Örneğin, 1944 Normandiya çıkarmasını takiben Atlantik kıyısındaki bazı limanlar, müttetikler tarafından kullanılmasının önlenmesi için, buradaki güçlerin feda edilmesi pahasına Almanlar tarafından uzun süre savunulmuştur. Burada aktif savunma anlayışının bilinçli bir terki söz konusudur.

Bkz. esnek savunma

akustik savaş (ing. acoustic warfare -AW- ile AWSM-AWCM-AWCCM)

Deniz yüzeyi altındaki akustik enerjinin kullanılarak denizaltı savaşının yürütülmesi ve karşı tarafın akustik spektrumu kullanmasının engellenmesidir. Akustik savaş denizaltılar, torpiller, mayınlar ve tespit-takip cihazları başta olmak üzere sualtı unsurlarının tümüyle ilgilidir. Sualtı ve suüstü gemilerinde bulunan sabit ve seyyar cihazların yanı sıra helikopterlerden sarkıtılan veya uçaklardan bırakılan sonarlar veya başka dubalar da kullanılabilir. Akustik savaş destek tedbirleri (acoustic warfare support measures-ASWM) sualtındaki unsurlardan yayılan akustik enerjinin aranması, yer tespiti, takip, kayıt ve analiz çalışmalarını içerir. Bu işler ağırlıkla pasif sonarlar tarafından yapılır ve bunların tespiti çok zordur. Akustik savaş karşı tedbirleri (acoustic

warfare countermeasures-AWCM) düşmanın akustik spektrumu kullanmasını engellemek için bozma, şaşırtma (örneğin sahte veya karıştırıcı sinyaller) ve sistemlerini kitleme amacıyla yapılan işlerdir. Akustik savaş karşı-karşı tedbirleri (acoustic warfare counter counter measures-AWCCM) ise düşmanın akustik karşı tedbirlerine rağmen akustik spektrumdan yararlanabilme olanaklarının elde tutulmasıdır.

aldatma planları (ing. deception plans)

Aldatma planları bütün operasyonların arka planında yer alan ve çoğu halde son derece kapsamlı çalışmalardır. Bunların amacı düşmanı stratejik veya operasyonel anlamda baskına uğratmak; bunun mümkün olmayacağı durumlarda ise en azından taktik baskın sağlamaktır. Tarihte en iyi bilinen aldatma operasyonu –ki aynı zamanda en kapsamlısıdır- Normandiya çıkarması öncesinde hazırlanan bir dizi aldatma planının uygulanmasıdır. Bunların hedefi ilk planda farklı sahte tehditler yaratarak Hitler'i güçlerini dağıtmaya zorlamak ve ikinci olarak da Almanların muhabere, ikmal ve idari sistemini bozarak çıkarmaya verecekleri karşılığın kuvvetini azaltmaktır. Bu amaçla Kuzey Fransa'ya çıkarma tehdidinde bulunan sahte bir ordu yaratıldı (Fortitude South Aldatma Operasyonu); bu ordunun olmayan birlikleri aylar boyunca sürekli rutin telsiz haberleşmesi yaptılar; ayrıca bu bölgeye yakın sahte hava üsleri ve uçaklar hazırlandı. Ayrıca Biskay Körfezi (Ironsides Aldatma Operasyonu), Norveç (Fortitude North Aldatma Operasyonu) ve Akdeniz'de muhtemel çıkarmalar için haberler sızdırılarak (Royal Flush, Vendetta, Zeppelin Aldatma Operasyonları) buralardaki Alman birliklerinin Normandiya'ya ya-

kın bölgelere kaydırılması önlendi. Keza Rusların yaz taarruzunun da Almanların kuvvetlerini bölgede tutacakları şekilde planlanması düşünüldü. Bu genel planı destekleyecek otuz altı alt plan yapıldı. Bunlar arasında Hitler'in müttefiki olan Finlandiya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'ın taraf değiştirecekleri ima edilerek Almanları bu ülkelerde daha fazla kuvvet bulundurmaya zorlayacak tedbirler de bulunmaktaydı, ki Rusların bu dönemdeki taarruzları da söz konusu ülkeler üzerine yoğunlaştırıldı.

Fortitude South planı özellikle başarılı oldu ve Almanlar Normandiya çıkarmasının en kritik günlerinde 15. ordularını hiç gelmeyecek bir çıkarmaya karşı Kale bölgesinde tuttular. Bu ordu, intikali geciktirilen diğer tümenlerle birlikte Normandiya'ya müdahale etseydi, çıkarmanın kaderi değişebilirdi.

Bazı durumlarda ise Normandiya'daki gibi kapsamlı stratejik aldatma planları mümkün değildir. Bu taktirde aldatma planının hedefi düşmanı operasyonun zamanı ve biçimi konusunda yanılgıya düşürmek, tedbirlerini azaltmaya ve başka tehditlere karşı kuvvet ayırmaya zorlamaktır. 1974 Kıbrıs Harekâtında boş bir konvoy gönderilerek Magosa'ya çıkarma yapılacağını düşündürten aldatma tedbiri, Rumların kuvvetlerini bölmeye ve bir kısmını doğuda tutmaya zorlayarak çıkarmanın başarısına büyük katkı yapmıştır.

Taktik planda yapılan aldatma planları çoğu halde düşman kuvvetlerini bağlayacak bir gösteriş taarruzu şeklinde de yapılabilir. Ne var ki gösteriş taarruzunun, düşmanın kuvvetlerinin çoğunu asıl taarruz bölgesine çekmesi halinde ilerleme sağlayacak kadar güçlü olması gerekir. Aksi hal-

de amacına ulaşamaz. Liddel-Hart düşmanın sürekli olarak ikilemin boynuzunda tutulmasının ve onun beklemediği yerden yapılan taarruzların başarı için son derece önemli olduğunu vurgulamıştır.

akıncı gemileri (ing. raider) bkz. deniz gücü

alternatif yaratmak (ing. creating alternatives)

Bu terime askeri sözlüklerde rastlanmaz ama konunun önemini vurgulamak için hiçbir çaba fazla sayılmamalıdır. Her türlü siyasi ve askeri mücadelede başarı, gerçekçi alternatifler yaratma yeteneğinde yatar. Bunu başaramayan taraf çaresiz kalarak hasmının beklediği hamleyi yapar veya tümüyle pasif kalır ve böylece dezavantajlı duruma düşer, muhtemelen de mücadeleyi yitirir. Her türlü mücadele, sürekli olarak yeni çözümlemeler gerektiren beklenmedik durumlar yaratır. Bu durumlarla başa çıkmak için planları bir yana bırakıp yeni durumla başa çıkabilecek çareler/tedbirler/çözümler üretmek ve çoğu halde de bunu derhal yapmak gerekir. Moltke strateji bir çareler-çözümler sistemidir derken muhtemelen bunu kast ediyordu. Ne var ki savaşta alternatif çözümler üretilmesi kolaylıkla uygulanabilen bir şey değildir. Örneğin Birinci Dünya Savaşında ordular çok uzun süre siperleri doğrudan hücumla aşmaya çalışıp korkunç kıyımlara yol açtılar. Bunu gören liderlerin eleştiri ve önerileri ise geleneksel düşünceye takılıp kalmış olan üst makamlar tarafından hasıraltı edildi. Yeni çözümler ancak çok büyük kayıplardan sonra hayata geçirilmeye çalışıldı ama bunların bir bölümü duruma uygun değildi; uygun olanlar ise çeşitli nedenlerle

uygulanamaz önerilerdi. Her şeye rağmen, Birinci Dünya Savaşının sonuçsuz katliamları yeni düşüncelerin gelişmesine daha uygun zeminler yaratarak İkinci Dünya Savaşında yaratıcı çözümlerin daha fazla yer bulabilmesine yol açtı. Ayrıca, ara dönemde gelişen teknik olanaklar, örneğin havacılık alanındaki gelişmeler de daha geniş boyutlu düşüncelerin kapısını araladı. Ancak alternatif düşünce sadece doktrinle ilgili değildir. Operatif ve taktik alanlarda da yaratıcı düşünceye gereksinim büyüktür. Bazen komutanlar üst makamların kısıtlamalarına rağmen kendi inisiyatifleriyle zaferi elde etmişlerdir. Guderian'ın, 1940 Mayıs'ında kuşatılmaktan korkan üst komutanlığın sürekli itirazlarına rağmen zırhlı kolordusunu ileri sürerek Fransız cephesinin çökmesine yaptığı katkı bunun en tipik örneklerinden biridir. Şayet üst komutanlığın talimatlarına uysa ve sorumluluk almaktan kaçınarak yavaşlasaydı, müttefikler toparlanma şansı bulabilirdi. Gene operatif alanda yaratıcı bir çözüm, 1973 Arap İsrail Savaşı sırasında baskına uğrayarak ciddi kayıplar veren İsrail ordusunun inisiyatifi ele alarak Süveyş Kanalı'nı geçmesi ve Mısır 3. Ordusunu kuşatarak durumu lehine çevirmesidir. 20. yüzyıldan dikkat çekici bir başka örnek ise Çin komünistlerinin güneydeki üs bölgelerinde kuşatılıp imha edilmek üzereyken Moskova'nın aksi yöndeki ısrarlarına rağmen yaptıkları "uzun yürüyüş"tür. Bu yürüyüş sırasında Moskovacı liderlerin yerine geçenler yeni çözümlemelerle savaşlarını başarıya götürmüşlerdir. Normandiya çıkarması sırasında Almanların bölgedeki bütün limanları tahkimli birer kaleye dönüştürmelerine karşı müttefiklerin Mulberry adı verilen suni bir limanı karşı kıyıya taşımaları da lojistik alanında çok

önemli bir alternatif çözüm yaratma örneğidir. Bir şekilde çözemerseniz başka türlü, o da olmazsa daha başka bir çözüm bulmak gerekir. Alternatif yaratamayanın işten çekilmesi, yerlerine bunu yapabilenlerin gelmesi gerekir.

amfibik operasyonlar (ing. amphibious operations)

Amfibik operasyonlar, yani denizden karaya çıkarma, tarihin en eski çağlarından beri yapılmakla birlikte günümüzde yeni boyutlar kazanmıştır. İlk olarak, eski tarihlerde denizden gelenlerin, en azından karaya ayak basma safhasında direnişle karşılaşma olasılıkları çok düşüktü. İstedikleri noktada karaya çıkabilir ve düşman üzerlerine gelinceye kadar toparlanabilir; hatta istedikleri yere yürüyebilirlerdi. Günümüzde, genel olarak amfibik operasyonlar çok zor koşullarda yoğun düşman ateşi altında yapılmakta ve büyük risk içermektedir. Bu riski azaltmak için amfibik operasyonlar yoğun kıyı bombardımanı, yakın hava desteği ve hava indirme operasyonlarıyla birlikte yapılmakta ancak tüm bunlara rağmen gene de önemli kayıplar verilmektedir. Özel zırhlı amfibik araçlar veya zırhlı araçları kıyıya çıkaracak platformların geliştirilmesi bu kayıpların azaltılmasına sağlayabilmektedir.

Amfibik operasyonlar yapma kabiliyetine sahip olmak büyük bir avantaj sağlamaktadır, çünkü düşmanı birçok noktadan tehdit etmek ve güçlerini dağıtmaya mecbur bırakmak mümkün hale gelmektedir. İngiltere'nin Napoléon'u, daha sonra da Amerikalılarla birlikte Hitler'in Avrupa'sını birçok noktadan tehdit etmeleri her iki durumda da belirleyici olmuştur. İngilizlerin İber Yarımadası'nda Fransız kuvvetlerini yıpratmaları Napoléon'un çöküşünde Rus-

ya'da uğradığı felakete yakın oranda etkili olmuştur. Öte yandan hatırlatmakta yarar vardır ki, İkinci Dünya Savaşında Hitler'in büyük kuvvetleri Rusya'da bir ölüm kalım savaşına tutuşmamış olsa, müttefikler Avrupa'ya bir dizi çıkarmayı kolay kolay yapamazlardı. Diğer yandan, İkinci Dünya Savaşında Pasifik kara savaşlarının büyük çoğunluğu amfibik operasyonlarla birlikte gerçekleşmiştir. Amerikan Deniz Piyade birlikleri (Marines) kendi hava birliklerine sahip devasa bir güç haline dönüşmüş olup, günümüzde de ABD vurucu gücünün önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Amerikalılar (kuzeyliler) daha iç savaş sırasında kıyı kentlerini ele geçirmek veya güney ordularını kuşatmak üzere deniz veya nehirlerden çok sayıda çıkarma yapmışlardır. Bu savaştan birkaç yıl önce Kırım Savaşının esas cephesi de çıkarma ile açılmış ve Sivastopol kuşatmasıyla devam etmişti.

20. yüzyılın ilk büyük çıkarma operasyonlarından biri müttefik kuvvetler tarafından Çanakkale'de yapılmıştır. Bunlar savunmayı aşamamışlar ve dokuz ay sonra geri çekilmişlerdir. Operasyonu planlayan İngilizlerin yaptıkları başlıca hata ilk çıkarmayı yetersiz güçle yapıp, her aşamada güçlerini artırdıkça Türklere tedbir alma fırsatını vermeleridir. İkinci hata da savunmayla ilgili istihbaratlarının yetersizliğidir. Türk tarafının yaptığı en büyük hata ise çıkarmayı kıyıda yeterli güçle karşılamayarak çatışmaların çok ağır kayıplı siper savaşlarına dönüşmesine izin vermeleri; düşmanlar siper hattına iyice yerleştikten sonra da tahkim edilmiş mevzilere art arda taarruz ederek boş yere ağır kayıplar vermeleridir. Çıkarmanın kıyıda mı karşılanacağı, yoksa ihtiyatlar toplandıktan sonra karşı taarruzla mı denize dökü-

leceği İkinci Dünya Savaşı sırasında da çok tartışılmış bir konudur.

İlk aşamada kıyıya çıkartılan birliklerin sayısı itibariyle tarihin en büyük çıkarması (Husky Operasyonu) 1943 yılında Sicilya'ya yapılmış olup, 3.000 gemiyle gelen 150.000 kişilik iki müttefik ordusu karaya çıkmış veya havadan inmiştir. Fırtına nedeniyle İngiliz planörlerinin üçte ikisi denize inmiş ve askerler boğulmuş, ancak iki Alman tümeni ve 10 zayıf İtalyan tümeni savunmayı uzun sürdürememiştir. Ne var ki müttefikler de Almanların silahları ve tanklarıyla birlikte Messina'dan kaçmalarını önleyememişti. Bu durum, ileride İtalya'ya yapılacak diğer çıkarmaları zor durumda bırakacaktı. 10 Temmuz'da yapılan Sicilya çıkarmasını takiben Montgomery çizmenin ucunda Otranto'ya çıkarak ilerlemeye başlamış ve bu arada Mussolini hapsedilerek İtalya'nın taraf değiştirmesi için görüşmeler başlamıştı. Bu koşullarda 9 Eylül günü Napoli'nin güneyindeki Salerno'ya büyük bir çıkarma daha yapıldı (Avalanche Operasyonu). Böylece güneydeki Alman kuvvetlerinin kuşatılması ve Napoli limanının ele geçirilmesi öngörülüyordu. Ne var ki Almanlar bir yandan son iki günde teslim olacaklarını anladıkları İtalyan askerlerini silahsızlandırırken, diğer yandan da hızla güçlü bir savunma hazırlamışlardı. Bu nedenle Salerno'ya çıkan Amerikan ve İngiliz askerleri denize dökülmek üzereyken ancak donanmanın çok yoğun destek ateşi sayesinde kıyıda tutunabildiler. Komutan Mark Clark gemilere dönmek üzere plan hazırlanmasını bile istemişti. 16 Eylül'de kriz geçmiş ve Almanlar Montgomery'nin de güneyden yaklaşması üzerine çekilmişlerdi. Bunu izleyen günlerde Roma'ya doğru yapılan ilerlemenin Monte Cassino önle-

rinde tıkanması üzerine Alman savunmasının arkasına Anzio çıkarması (Shingle Operasyonu) planlandı. 22 Ocak 1944 günü müttefikler tam bir baskın ile kıyıya çıkıp köprübaşını tuttular. Roma yolu boştu. Ne var ki Salerno'nun kötü hatırası komutan General Lucas'ı aşırı ihtiyatlı olmaya sevk etti. Esasen o sırada 5. Amerikan Ordusu komutanı olan Clark da ona bu yönde telkinde bulunmuştu. Bu nedenle müttefikler Almanların güçlü karşı taarruzundan korkarak köprübaşını sağlamlaştırmaya giriştiler. Bu sırada Almanlar toparlanıp köprübaşını kuşattılar. Büyük fırsat kaçmıştı. Lucas günah keçisi yapılarak aktif görevden alındı. Art arda dört büyük çıkarmaya rağmen müttefikler Almanları kuşatamadılar ve bu cephe savaşın sonuna kadar kaplumbağa hızıyla ilerledi.

İkinci Dünya Savaşında Almanların yapmış oldukları en önemli amfibik operasyon ise Norveç'in işgali olup, burada da ayrıca hava indirme birlikleri kullanılmış, Alman deniz kuvvetleri ise Royal Navy karşısında orantısız kayıp vermiş, başka bir büyük operasyon yapamayacak hale gelmiştir. Buna rağmen, özellikle Luftwaffe'nin faaliyetleri sonucunda Alman işgali başarıya ulaşmıştır. İngiliz ve Fransızların buna karşı Norveç'in kuzeyinde Namos ve Andalsnes'e yaptıkları çıkarma büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Birlikler fiyordun iki yanındaki sarp araziden, ağır silah desteği olmadan ilerlemeye çalışmış, ancak yenilerek geri çekilmişlerdir. Bu durum, amfibik operasyonlarda topçu, istihkâm ve diğer birliklerin birlikte hareketinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir.

1944 Haziran'ında yapılan Normandiya çıkarması ise batı cephesindeki sonuç alıcı hücum olarak düşünülmüş; müttefik-

lerin Almanya'yı yeninceye kadar ilerlemeleri öngörülmüştü. Bu çıkarma birçok bakımdan ilginçtir. Öncelikle, diğer komutanların aksine Rommel ve Hitler çıkarma yerini doğru tahmin etmişlerdi. Ne var ki Rommel çıkarmanın kıyıda karşılanmasını öngörüyor, Hitler ise zırhlı birliklerle karşı taarruz yaparak sonuç almayı düşünüyordu. Bu ikilem ve zırhlı ihtiyatların zamanında serbest bırakılmaması, bunların müttefik uçakları tarafından gündüz hareket edemez hale getirilmeleriyle birleşince Normandiya çıkarması muazzam bir yıpratma savaşına dönüştü ve çıkarmadan yedi hafta sonra İngilizler kuzeyde Alman ihtiyatlarını tespit ederken Amerikalılar güneyden büyük bir çevirme harekâtıyla zafere ulaştılar. Müttefikler ise hava üstünlüğüne sahip olmalarına rağmen ilk gece paraşütçülerin çoğunu yanlış yere indirdiler ve sonra da birçok kez kendi askerlerini bombaladılar. Pasifik cephesinde ise birçok adada Japonlar Amerikalıları kıyıda karşıladılar ama donanma topları ve uçakların çok üstün ateş gücü karşısında tek yapabildikleri şey direnişi biraz uzatabilmek ve mümkün olduğu kadar kayıp verdirebilmek oldu. Ne var ki özellikle Iwo Jima ve Okinawa'da verdirdikleri büyük kayıplar Amerikalıların atom bombası kullanmaya karar vermesinde etkili oldu.

1974 Kıbrıs Harekâtı ise çıkarma operasyonları arasında önemli bir yere sahiptir. Burada da hava üstünlüğü, paraşütçülerin harekâtı, helikopterlerin çok başarıyla ve hiç kayıp vermeden kullanılması ve çıkarmanın beklenmeyen bir yere baskın tarzında yapılması belirleyici olmuştur. Bir başka kritik nokta da tüm operasyonun, çok kısa sürede planlanıp gerçekleştirilmiş olmasıdır. Böylece, düşman başlangıç aş-

masındaki güç üstünlüğüne ve coğrafi avantajına rağmen yenilmiştir.

1991 yılındaki Körfez Savaşında da amfibik çıkarma yapılmış, ancak bu daha çok esas çevirme manevrası batıdan yapılırken Saddam birliklerinin dikkatini güneyde tutmayı amaçlamıştır. Diğer önemli amfibik operasyonlar arasında ABD'nin Vietnam Savaşı sırasında Tonkin Körfezi'ne yaptığı çıkarma, Mekong Deltası'ndaki nehir operasyonları ve İngilizlerin Falkland'da Arjantinlilere karşı operasyonları sayılabilir.

Anavatan Güvenliği Bakanlığı (ing. Department of Homeland Security)

Anavatan Güvenliği Bakanlığı ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında giriştiği en büyük güvenlik örgütlenmesidir. 2002 yılının Haziran ayında Başkan Bush tarafından önerilmiş ve 2003 yılının Ocak ayında faal hale geçmiştir. Bu bakanlık ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde karşılaşmayı beklediği sorunlar karşısında aldığı bir tedbirdir. 22 ayrı federal kurum bir çatı altında birleştirilmiş olup bunlar arasında Sahil Muhafaza, Sınır Devriyeleri, Gümrük Örgütü, Göçmen Kurumu, Ulaştırma Güvenlik Kurumu ve Federal Acil Durum Yönetimi idaresi bulunmaktadır. Bakanlığın açıkça deklare edilen amacı ABD'yi terörist saldırılardan korumak ve bunların gerçekleşmesi halinde zararı azaltarak yeniden inşayı en hızlı şekilde yapmaktır. Ancak, bu girişimin küresel hâkimiyet çabasının içteki uzantısı olan bir yeniden örgütlenme olduğu da anlaşılmaktadır. Sınır güvenliği ve acil durum yönetimi bu bakanlığın ilk iki dairesidir. Üçüncü daire kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer tedbirler, dördüncüsü ise enformasyon analizi ile altyapı güvenliğidir. Bu sonuncu daire ABD'nin enformasyon sava-

şına ve karşı tedbirlere büyük önem verdiğinin göstergesidir. 11 Eylül saldırılarının bu bakanlığın kurulmasının yakın nedeni olduğu görülmekle birlikte, ABD yönetiminin bunu çok uzun vadeli mücadele planının bir parçası olarak gündeme getirdiği gözden kaçırılmamalıdır.

Bkz. enformasyon savaşı

asimetrik savaş (ing. asymmetric warfare)

Asimetrik Savaş terimi Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra moda olmakla birlikte, o kadar farklı ve geniş anlamlarda kullanılmaktadır ki, büyük ölçüde anlamsız hale gelmiştir. Asimetrik savaş, güçleri ve kaynakları farklı olan ülkeler veya gruplar arasındaki savaşların yanı sıra, bazen de stratejileri ve taktikleri farklı olan güçler arasındaki savaşlar için de kullanılmaktadır ki; çok farklı güçler arasında yapılan savaşlarda, tarafların farklı taktikler kullanması esasen kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Asimetrik savaş kavramı başta güçlü ülkelerin zayıf rakipler karşısında niçin yenildiklerinin araştırılması sırasında ortaya atıldıktan sonra, birçok diğer savaşın analizinde de bir düşünce aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Savaşa yeni bir düşünce getirerek avantaj kazanan tarafın zaferi, örneğin Almanların 1939-41 yıllarında uyguladıkları "blitzkrieg" (yıldırım savaşı) bile asimetrik savaş teriminin örnekleri arasında girmiştir. Böylece durum bir kavram kargaşası haline sürüklenmektedir. Söz konusu örnekte güçler arasında sayısal olarak ciddi bir farklılık yoktu ama Alman ordusu operatif düşünce ve taktik uygulama üstünlüğünü kullanarak müttefikleri yenmişti. Diğer yandan sömürge ve kurtuluş savaşları sırasında yapılan mücadelelerin asi-

metrik savaş olarak adlandırılması anlaşılır bir şeydir. Örneğin Antepli mücahitlerin Fransız Ordusu, Ödemişli efelerin de Yunan Ordusu karşısında derme çatma silahlarla direnişleri asimetrik savaş için mükemmel birer örnek olabilir. Hatta Almanya'nın küçük Avrupa ülkelerini yutması için de kullanılabilir. Ancak örneğin Rusya'da cephe gerisinde faaliyet gösteren partizanların savaşları için kullanıldığında ne diyeceğiz. Partizanların harekâtı esas cepheyi destekleme amaçlıydı ve bağımsız bir savaş değildi. İkinci Dünya Savaşı gibi devasa bir tablonun pek çok köşesinde asimetrik savaş örnekleri bulunabilir, ama biz her dengesizliği asimetrik olarak nitelersek elimizde sadece son derece genel ve fazla açıklayıcı olmayan bir kavram kalır.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte "terör" eylemleri olarak nitelenen şiddet de asimetrik savaş terimiyle düşünülür olmuştur. Hatta asimetrik savaş bazen doğrudan şiddet eylemlerini ve arkasındaki grupları kastetmek için kullanılmaktadır. Geleneksel bakışla, güçlü olan tarafın mücadeleyi kazanması beklenirken; birçok kez bunun tersinin meydana gelmesi savaşa bakış farklılıklarının önemini kavratmıştır. Eğer bir kültür savaşa farklı bakıyorsa, onu sadece daha fazla güç kullanarak yenemezsiniz. Burada hemen akla 1960'ların ABD Savunma Bakanı McNamara geliyor. Her gün elinde onaylanacak hedef listeleriyle Başkan Johnson'a çıkıyor. Şu ve şu hedefleri de yok edersek savaşma azimlerinin kırılmış olması gerekiyor. Sorti sayısı her hafta artıyor, ABD bazı ülkelere sattığı veya hibe ettiği uçakları bile geçici olarak ödünç istiyor. Neticede Vietnam'a atılan bombaların tonajı, İkinci Dünya Savaşında tüm ülkelere atılan bombaların tonajını geçiyor. Ne

var ki bombardıman da, McNamara'nın istatistikleri de işe yaramıyor. Kuzey Vietnam bir yana, güneydeki "terörist" Vietkong bile güçlenmeye devam ediyor.

Afganistan ise bir başka örnektir. 1980'lerde birkaç bin direnişçi yüz bin kişilik Rus ordusunu birkaç korunaklı kasabada kalmaya mahkûm ediyor. Evet, durum son derece asimetriktir. Büyük güçlerle arazi taramasına çıkan Ruslar orantısız kayıplar vererek dönüyorlar. Benzer bir durum 2000'lerde Amerikalıların da başına geliyor. Bu satırların yazıldığı 2010 kışında Afganistan'a 30.000 kişilik ek güç göndermekten başka çare bulamıyorlar. O zaman savaşa bakış ve kültürel-politik konuların bazen ateş gücünden ve hava üstünlüğünden daha önemli olduğu anlaşılıyor. Asimetrik savaş kavramı giderek yaygınlaşıyor ama tek başına bir şey çözmiyor. Ayrıntılı olarak ele alınmasının gerekli olduğu ortaya çıkan kültürel-politik faktörlerin önyargılardan bağımsız olarak incelendiğini gösteren bir emare henüz ortaya çıkmış değil. Batılılar bir deniz veya hava muharebesinde sergiledikleri açık üstünlüğü, düzensiz savaşlarda tekrarlayamıyorlar. Vietnam'da Amerikalıların, Afganistan'da ise Rusların savaşa devam iradeleri kırılmıştı. Daha fazla kayba razı olan tarafı pes ettirmek gerçekten çok yüksek bir kararlılık ister. Bu, zayıf güçlerin en büyük kozudur.

askeri alanda devrim (ing. RMA – revolution in military affairs)

Askeri alanda devrim (RMA) genel olarak savaş tarzında köklü değişikliklerin meydana geldiği tarihi dönemeçleri (örneğin ateşli silahların ortaya çıkması gibi) ifade etmek, daha özel olarak da içinde bulunduğumuz dönemde halen sürmekte

olan ciddi değişimlerle ilgili durum ve tartışmaları ifade etmek için kullanılmaktadır.

Askeri alanda devrim tartışması ilk kez 1960'larda gündeme getirilmiş, 1980'lerden itibaren giderek daha çok tartışılmış, ancak çok net olarak tanımlanamayan bir kavramdır. Aslında bu çok şaşırtıcı değildir çünkü savaş teknolojisi baş döndürücü bir hızla gelişmekte, buna uygun doktrinler, örgütlenmeler, eğitim ve stratejilerin gelişmesi; kısaca tüm savaş anlayışının aynı hızda değiştirilmesi kolay olmamaktadır. Unutulmamalıdır ki, tarihin her aşamasında yeni teknolojilerin özümstenerek buna uygun taktiklerin ve anlayışların geliştirilmesi bazen yüzyıllar, bazen de on yıllar almıştır. Nitekim havacılık, uzay ve bilgi işlem unsurlarının yanı sıra İHA'lar, hassas güdümlü mühimmat, nanoteknoloji, robotik ve biyoteknoloji gibi alanlardaki gelişmelerin savaşın karakterini değiştirmekte olduğu haklı olarak ileri sürülmekte; ancak bunların hangisinin daha belirleyici olduğu konusunda mutabakat bulunmamaktadır. 1990'ların başında teknolojik gelişmeler ve bunlarla ilgili operasyonel gelişmeler için ABD'de MTR (military technical revolution) terimi kullanılmışsa da, kısa süre sonra ilk kez Sovyetler Birliği zamanında Rusya'da kullanılmış olan RMA terimi tercih edilir hale gelmiştir.

Konuya tarihi açıdan kısaca bakarsak, teknolojik ve/veya örgütsel gelişmelerin savaşın biçiminde köklü değişiklik yarattığı bir dizi durumu gözlemleyebiliriz. Bunlar arasında en göze çarpanlar antik uygarlıkların (Çin, Yunan ve Roma) disiplinli piyade birlikleri kurmaları, üzeninin keşfinden sonra özellikle ortaçağda süvarinin öne geçmesi ve bu çağın sonlarından itibaren ateşli silahların ve atış gücünün (Crecy ve

Agincourt'un okçularını da unutmamak için) tekrar piyadeyi savaşın temel gücü haline getirmesidir. Sanayi devriminden sonra buhar makinesi ve telgraf savaşın karakterini tekrar değiştirmiş ve kitle ordularını mümkün kılmıştı. Bunları takiben üç önemli aşama daha vardır. İçten patlamalı motor, havacılık ve telsiz sayesinde zırhlı ve mekanize birliklerin büyük manevralarının imkân dahiline girmesi (blitzkrieg de bazen bir RMA örneği olarak gösterilmektedir), atom bombasının yarattığı durum ve nihayet günümüzdeki RMA olayı. Bu aşamaların bazıları çok uzun geçiş süreçleriyle belirginleşmiş, ama her sefer ortaya yeni bir savaş çıkmıştır. Bu arada hiçbir çağda tek bir savaş türüyle karşılaşılacaklarını da ifade etmek gerekir. Hâkim olan veya öne çıkmakta olan savaş biçiminin yanı sıra diğerleri de -bir veya birkaç tür- varlığını sürdürür. Yani herhangi bir dönem ve teknoloji sadece tek bir savaş türü üretmez. Örneğin sanayileşmiş savaş döneminde nükleer savaş, cephe muharebeleri, gayri nizami savaşın çok farklı biçimlerini bir arada görürüz.

Günümüzde dönersek, burada nasıl bir devrimin içinde olduğumuz tartışılmaktadır ama bazı eğilimler de ortadadır. Bunlar savaşın farklı alanlarının gerçek zamanlı olarak izlenebilmesi, hassas vuruş olasılıklarında muazzam bir artış olması, muharebelerin temposunun yükselmesi gibi unsurlardır. Böyle olanakların savaş doktrinlerinde de değişikliğe yol açması kaçınılmazdır. Bununla birlikte yeni teknolojilerin soraşunsuz olduğu sanılmamalıdır. Öncelikle aşırı pahalı sensörlerin ve silahların gerçek durumu kavrayacak ve karar verecek olan insanları ne şekilde yönlendirdiği tartışma konusudur. Düzinelerce ekranın karşısında

oturup elint, sigint ve imint istihbaratı ile karar verip ateş etmek şeklindeki bir savaş tablosu ortaya çıkmaktadır. Daha yakından bakmak için IHA veya uydudan zoom yapmakta, bu da yetmezse gönderilen keşif kolundaki askerlerin kasklarındaki kameralardan durum izlenmeye çalışılmaktadır. Teknolojik olanaklardan sonuna kadar yararlanmak bir yana, burada insan unsurunun gereğinden daha büyük ölçüde teknolojiye feda edilip edilmediği tartışma konusu olmalıdır. Teknoloji ile belirsizliği ve savaş sisini tümüyle ortadan kaldırmak mümkün değildir. Teknoloji ancak belirli bir noktada bir hedef olasılığını işaret eder ve bunun imhasını kolaylaştırır. Ne var ki dost ateşiyile imha edilen dost veya tarafsız unsurların giderek arttığı da görülmektedir. Komutanın muharebe alanındaki bütün unsurlara anında ulaşabilmesi ise tartışmasız bir avantajdır ama bütün alt birimlerin içinde bulunduğu taktik durumu ne kadar kavrayacağı ve müdahalelerinin ne kadar yerinde olacağı kuşkuludur. Tüm bunlar inisiyatif paylaşımından destek sağlamaya kadar çok sayıda konuda yeni prosedürlerin, anlayışların ve doktrinlerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Muhtemeldir ki, eski savaşlarda olduğu gibi bu teknolojilerle ilgili prosedürlerin geliştirilmesi deneylere bağlı olarak uzun bir zaman alacaktır. Keza çok fazla sayıda kaynaktan akan bilginin istihbarat haline dönüştürülmesi de bir sorun olmaya devam etmektedir.

RMA'nın bir yönü de cyberwar veya stratejik enformasyon savaşı olarak adlandırılan alandır. Bu konuda üstünlük için gayret gösterilmekte ama çağımızda sadece silahlı kuvvetlerin değil, ülkelerdeki tüm kurumların bilgi altyapısının elektronik ortamda yapılacak bir saldırı karşısında tehli-

keye giderek daha açık hale geldiği değerlendirilmektedir. Üzerinde durulmaya değer bir başka görüş de, savaşın teknoloji dışında birçok başka önemli boyutunun daha olduğudur: insani boyutları politik durum, ekonomik kapasite, etnik unsurlar, coğrafya ve operasyonel unsurlar bunların başında sayılmaktadır ki, bunlar iklimden kültüre kadar uzatılabilir. Teknolojik olanakların bazı operasyonel sorunların çözümünü kolaylaştırmasının bu karmaşıklıkla başa çıkılmasını kolaylaştıracağını düşünmemek gerekir. Diğer yandan, yeni savaşta hava hâkimiyetinin ve hava kabiliyetlerinin en önemli unsur olduğunu düşünenler, hatta bunu uzay hâkimiyeti olarak düşünenler de vardır. Bu konuda değerlendirmeye, kuşkusuz bunların da ek avantajlar sağladığı ama tek başına çözüm olarak görülmemesi gerektiğidir. Geleceğin savaşları farklı bir dünyada gerçekleşecek. 16. yüzyıl ile 18. yüzyıl savaşları arasında dünya ve savaş teknikleri çok fazla değişmemiştir. Ancak 21. yüzyılda çok farklı teknolojiler çok farklı sorunlarla (nüfus, çevre, etnik sorunlar, iklim değişiklikleri, ekonomik krizler vs.) boğuşan bir dünyada uygulanacak. RMA'ya bu yöndeki düşüncelerin ve deneylerin toplamı olarak bakmak gerekir.

Bkz. ağ merkezli savaş, belirsizlik/savaş sisini, dost ateşi, dijital muharebe alanı, doktrin, hassas güdümlü mühimmat, C4I/C4I STAR, görüntü istihbaratı, elektronik istihbarat, sinyal istihbaratı, enformasyon savaşı, bilgi kirliliği

askeri darbeler (ing. military coups, military coup d'etat)

Askeri darbeler veya ihtilaller siyasi iktidarın askerler veya askeri kurumlar tarafından güç kullanılarak ele geçirilmesi veya

bu yöndeki girişimlerdir. Sivil darbelerden veya ihtilallerden farkı, girişimin askerler tarafından yapılmasıdır. Tarih boyunca askerler toplumun en örgütlü kesimi oldukları ve güç kullanma olanaklarına sahip olmaları nedeniyle çoğu zaman siyasi iktidar peşinde olmuşlardır. Bu hareketler bazen askeri liderleri doğrudan iktidara taşımış, bazen de askeri kesim iktidarı sembolik iktidarın arkasından fiilen kullanmıştır. Roma İmparatorluğu'nda Sezar'ın diktatörlüğü pekâlâ askeri bir darbedir ve aynı şey Napoléon için de geçerlidir. Bunlar iktidarı, kazandıkları zaferler sayesinde kendilerine bağlanmış olan askerlerin desteğiyle ele geçirmişlerdi. Bizans da Roma geleneğini sürdürmüş ve birçok komutan kendi hanedanını kurmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise askeri bürokrasi hanedanı değiştirmemiş ama birçok kereler padişahı indirip saltanatı hanedanın başka üyelerine vererek işlerini yürütme yolunu seçmişlerdir. Kimi zaman da padişaha fiili iktidar değişikliklerini güç kullanarak kabul ettirmişlerdir. Örneğin askerler 1876 yılında Sultan Abdülaziz'i tahttan indirmişler, 1908'de Abdülhamit'i ikinci kez meclisi açmaya zorlamışlardı. Abdülhamit'in 1909'da da tahttan indirilip sürgüne gönderilmesi ise Hareket Ordusunun gene ağırlıkla askerlerin karıştığı 31 Mart isyanını bastırması sonucunda gerçekleşmiştir. Türkiye'de askerlerin darbe geleneği cumhuriyet döneminde de 1960, 71 ve 80 darbeleriyle sürmüş ve bu arada bir dizi de başarısız askeri darbe girişimi olmuştur.

Askeri darbeler kimi zaman son derece dolaylı biçimlerde cereyan edebilmektedir. Bazen askerlerin meşru yönetimi desteklemekten kaçınmaları da iktidarın değişmesi-ne yol açan şekiller arasındadır. Gene bazı

durumlarda askerlerin meşru iktidarı destekleme konusunda bölünmesi darbe girişimlerine veya iç savaşıya yol açabilmektedir. Keza, Rusya'da askerlerin Bonapartist darbesinden korkan Stalin'in giriştiği büyük kıyımlar veya Weimar Almanya'sında ordunun Nazilerin iktidarını mümkün kılması da ilginç durumlardır. Nazi karşıtı subaylar ancak savaşı yitirdikleri anlaşılınca harekete geçtiler ama Stauffenberg'in 1944 Temmuz'undaki suikast ve darbe girişimi başarısız olunca hepsi en gaddar şekillerde öldürüldü. Bu arada, söz Almanya'dan açılmışken, 1920 Mart'ında General Lüttwitz'in Kapp'ı iktidara getirmek için yaptığı aşırı sağcı darbeden de söz etmek gerekir. Alman ordusunun büyük kısmı bu darbeye karşı tarafsız kalmış veya sessiz destek vermişti ama bu sırada kaçmayı başaran hükümeti desteklemek için çok etkili bir genel grev yapılması Weimar Cumhuriyetini kurtarmıştı. Gamalı haç sembolünün ilk kez bu darbe sırasında bazı askerler tarafından kullanıldığı kaydedilmiştir.

Darbelerin bir başka nedeni de ülkelere savaşa girmesi veya girmemesi veya ittifak yapıp yapmaması için yapılanlardır. 1941 Mart'ında General Simović'in Yugoslavya'yı Alman etkisinden ve savaştan uzak tutmak için yaptığı darbe bir hafta sonra Alman istilasıyla sonuçlanmıştı. 1913 yılında da, başlarında Enver olan ittifakçı asker ve fedailer Babilî baskınında başkomutan Nazım Paşa'yı öldürüp ordunun yönetimini üstlenmişler ve daha iyi bir barış için savaşı sürdürmeye çalışmışlardı. Keza, İtalyan komutanların kral ile birleşerek 1943 yılında Mussolini'yi iktidardan indirip müttefiklerle barış yapma girişimleri Almanların açık işgaliyle sonuçlanmıştı. Askeri darbelerin son derece farklı biçimlerini kuram-

laştırmaya çalışmak yerine örnekler üzerinde durmak daha iyi olacaktır.

Askeri darbelerin hemen her zaman kriz ortamı içinde geliştikleri görülür. Kriz yeterince büyük değilse, bunu derinleştirecek eylemlerin yapıldığı da birçok kez tarihe geçmiştir. Latin Amerika'daki sayısız askeri darbenin temelinde bu kıtadaki rejimlerin istikrarsızlığı veya istikrarsızlaştırılması vardır. Asya ise özgün örnekler yaratmıştır. Örneğin Çin'de Chaing Kai Shek'in 1920'ler boyunca askeri mekanizmaya hakim olup iktidarı adım adım ele geçirmesi büyük bir bunalım ve iç savaş döneminin eseri olup, önce Sovyet desteği ile sonra da onlara rağmen gerçekleşmiştir. İspanya'da 1936 yılının Temmuz ayında gerçekleşen askeri darbe, Halk Cephesi hükümeti sırasında artan kaos ortamının sonucudur ve 1939'a kadar süren çok kanlı bir iç savaşa yol açmıştır. Franko rejimi yıkıldıktan sonra 1981 yılında ordu ve jandarma içindeki reaksiyoner unsurlar tarafından yapılan darbe girişimi ise başarısız olmuştu. Benzer şekilde Rusya'da da ordunun bir bölümü glasnost sonrasında parlamentoya karşı başarısız bir darbe girişiminde bulunmuştu. Fransız ordusunda Cezayir'in bağımsızlığına karşı darbe tezgâhlayan generallerin 1958 yılındaki isyanları DeGaulle'ün tekrar iktidara gelmesi ve askerlere generallerine uymamaları telkinini kabul ettirmesi sayesinde bastırılmıştı. Keza Portekiz'de de askerler Afrika'daki sömürgelerin yitirilmesinin yarattığı ortamda 1974 darbesine girişmişlerdi. Yunanistan'da 1967 yılında kurulan askeri diktatörlük ise 1974 Kıbrıs Harekâtının etkisiyle çökmüştü. Askeri yenilgiyle yıkılan bir başka askeri diktatörlük örneği, 1982 yılında Falkland Savaşını yitiren Arjantin cuntasının iktidarı sürdüremez hale

gelmesiydi. Cunta lideri Galtieri birkaç yıl sonra 12 yıl hapse mahkûm edildi. 1973 yılında Şili'de sosyalist Allende hükümetini devirmek için yapılan askeri darbe ise, bu hareketi meşrulaştırmak için yükseltilen kaos ortamında gerçekleştirildi. Aynı dönemde Türkiye'de 1980 askeri darbesine giden yoldaki kaos ortamı katliamlarla hazırlanıyordu. Yunanistan ve Türkiye'de yapılan askeri darbelerde NATO tarafından kurulan kontr-gerilla tipi örgütlenmelere önemli yer verildiği görülmüştür. Dış destekli bir başka olay da 1963 Kasım'ında Saygon generallerinin Diem ve kardeşini öldürdükleri darbedir. Amerikan yönetimi Diem'in kokuşmuş yönetimi yerine savaşı yönetecek daha dinamik bir yönetim getirmek istedi ama CIA destekli yeni hükümetler de Diem'inki kadar beceriksiz oldular. Emperyalizmin denetimi ve yönlendirilmesiyle yapılan askeri darbeler çok geniş bir alt kategoridir. Bu darbeleri oluşturan koşullar da söz konusu ülkelerin emniyet ve istihbarat güçlerini yabancı uzmanların denetimine veren yönetimler nedeniyle oluşturulmuş, bu denetim kimi ülkelerde bir daha geri alınamamıştır.

askeri isyanlar (ing. military mutinies)

Askeri isyanlar silahlı kuvvetler içinde ortaya çıkan itaatsizlik durumu olup, basit disiplinsizlikten silahlı ayaklanmaya kadar uzanan biçimler alabilirler. Modern savaş veya ulus devlet öncesindeki askeri isyanları farklı bir kategoride ele almak gerekir. Ne var ki bunların günümüze kadar gelen bir gelenek oluşturduğunu kaydetmek gerekir ve askeri isyanların anlaşılması açısından önemlidir.

Eski isyanların bir kısmı çok uzun seferlerden veya ne zaman biteceği belirsiz

hizmetten yılmış olan askerler arasında, ya da son derece kötü koşullar nedeniyle çıkmış isyanlardır. İkinci grubu ise genelde koşulları daha iyi olmakla birlikte ellerindeki gücün farkına vararak bunu siyasi veya çıkar amaçlı kullanmak isteyen askerler arasında çıkan isyanlardı. Bunlar çoğunlukla profesyonel askerlerdi. Roma pretorienleri ve Osmanlı yeniçerileri bu grupta yer alırlar. Yeniçeriler ve kapıkulu süvarileri özellikle 15-17. yüzyıllar arasında tüm dünyada yaşam koşulları açık farkla en iyi olan askerlerdi. Düzenli maaş alırlar, iyi yerler ve birçok özel olanaktan istifade ederlerdi. Bununla birlikte sayısız isyana karışmışlar ve bürokrasinin politik entrikalarında daima taraf olmuşlardı. Ayrıca birçok kez maaşlarının enflasyonla erimesi, ayrıcalıklarının ellerinden alınması ve talime çıkmak istememek gibi nedenlerle de isyan etmişleridir.

Kötü koşullar tüm ordularda ve donanmalarda son derece yaygın olup, her zaman isyan nedeniydi. Bu nedenle 17. yüzyılın başında, batı dünyasında yakın çağların ilk disiplinli ordusunu kuran Hollandalı Maurice of Nassau, talim kadar askerlere düzenli maaş verilmesine de önem vermişti. 19. yüzyılda ise en büyük askeri isyanlardan biri Hindistan'da meydana geldi. O tarihte Doğu Hindistan Şirketi tarafından yönetilen ve sepoy adı verilen yerli askerler İngilizlere isyan ettiler. Görünüşteki amaç kartuşlarda domuz yağı kullanılmasının yarattığı rahatsızlığı ama asıl neden İngiliz egemenliği idi. 1857 ve 1858 yıllarında tüm Hindistan'a yayılan isyandan sonra İngilizler Hindistan idaresinde büyük bir reforma girişip yönetimi şirketin elinden aldılar ve bizzat kraliyet kurumları aracılığıyla yürütülen yeni bir mekanizma kurdular. Hintliler ise yenildiler ama bu isyanın Hint ulusçuluğunun

gelişmesinde büyük bir adım olduğu herkes tarafından kabul edilir.

20. yüzyılın en büyük askeri isyanları Birinci Dünya Savaşı'nın siper dehşetine tepki olarak çıkmıştır. 1916 yılındaki Verdun muharebelerinden sonra 1917'de Nivelles ve Mangin tarafından zorlanan taarruzlarda o kadar gereksiz şekilde yüz binlerce ifade edilen kayıplar verilmişti ki, Fransız birliklerinin yarısında askerler bunları tekrarlamayı reddettiler. Büyük bir kriz çıktı ve ancak Petain'in askeri usulleri düzeltmesi, askerleri büyük bir topçu parkıyla nispeten güvence alması, izin işlerini düzene koymas ve gereksiz hücumlara son vermesiyle işler tekrar düzene girdi. Petain'in çeyrek asır sonra, İkinci Dünya Savaşı'nda işbirlikçi Vichy yönetiminin başında halktan belli bir destek bulmasının temelinde bu olaylar vardır. Gene 1917 yılında, büyük zorluklar yaşayan Çarlık ordusu, askeri isyanlar ile dağıldı. Bu isyanları tetikleyen asıl sorun, 1917 Şubat'ında askerlerin kentlerdeki protestolara katılan halka ateş etmeyi reddetmesiydi. Bunu izleyen günlerde birlikler Almanlara karşı direnişi sürdürmek istedi ama başarılı olamayınca büyük taviz verilen ama Almanya'nın yenilmesiyle hükümsüz kalan Brest-Litovsk anlaşması imzalanmak zorunda kalındı. Aynı yılın Ekim ayında kurulan Bolşevik iktidarıyla birlikte ortaya birbirinden bağımsız birçok ordu çıktı. Bolşevikler Kızıl Orduyu kurarken eski generaller Karadeniz, Baltık, Sibirya ve Urallar'da beyaz ordular oluşturdular. Sonuçta uzun süren iç savaşların ardından, Kızıl Ordu Bolşevik iktidarını ayakta tuttu, çünkü nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylüler yeni iktidar ile barışa kavuşacakları ve toprak sahibi olacakları umudunu taşıyorlardı.

Birinci Dünya Savaşında diğer ordular da da isyanlar görüldü. 1917'de İtalyan ordusunun Caporetto'daki yenilgisi askerlerin pasif direniş şeklindeki isyanına bağlanır. İngilizler 1918 başında batı cephesinde, Almanlar ve Avusturyalılar ise savaşın son aylarında askerlerin direnişleriyle karşılaştılar. İtalya'daki kriz müttefik orduların desteği ile aşılrken, İngiliz ordusunda ciddi boyutlara ulaşmadı. Almanya'da 1918 sonbaharında açığa çıkan itaatsizlikler ordunun moral çöküntüsünü yansıtarak savaştan çekilmesinde pay sahibiydi. Alman genel-kurmayı terhisleri az çok düzenli bir şekilde sona erdirerek olayların iç çatışmalara dönüşmesini engelledi. Avusturya'da ise Çek ve Macarlar başta olmak üzere farklı ulusların askerleri imparatorlukla birlikte dağılıp gittiler.

Birinci Dünya Savaşının ikincisinden bir farkı da 1917'de Rus, 1918'de ise Alman donanmasında isyanların gelişmesiydi. Petrograd denizcileri 1917 ihtilalinde önemli bir rol oynamışlardır. Alman denizciler ise denize açılmayı reddetmişler, savaştan sonra da gemilerini batırmışlardı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında çıkan isyanlar ise Birinci Dünya Savaşı boyutlarından çok daha küçük kalmıştır. Bunların en bilinenlerinden biri olan İngiliz ordusundaki Salerno olayı ise, yaraları iyileştikten sonra eski birliklerine dönmeyi bekleyen askerlerin, acil takviye ihtiyacı nedeniyle söz konusu çıkarma noktasına gönderilince yeni birliklere katılmayı reddetmeleri üzerine ortaya çıkmıştı. Askerler tutuklanmış, yargılanmış, birkaçı idama mahkûm edilmiş ama cezalar uygulanmamış, kısa süre sonra hepsi serbest bırakılmıştı.

Askeri isyanlarla ilgili bir diğer alt kategori ise işgal altına giren ülkelerde ba-

ğımsızlık mücadelesi yapmak için işbirlikçi siyasi otoritenin tanınmamasıdır ki, 1919 Türkiye'sinde durum tam da bu şekilde idi. Teknik olarak isyan etmiş olmakla birlikte, Mustafa Kemal kısa sürede meclisi Ankara'ya taşıyarak alternatif rejime meşruluk zemini temin etmiş ve İstanbul hükümetinin gayri meşru duruma düşmesini sağlamıştı.

askeri örgütlenme (ing. military organisation)

Askeri örgütlenme tarih boyunca her toplumda çok farklı biçimler almakla birlikte, 20. yüzyılın ordularında birbirine oldukça benzer yapılar ortaya çıkmıştır. Bunda silah sitemleri ve taktik anlayışlar kadar toplum yapısının, üretimin ve geleneklerin de rolü bulunmaktadır. Örneğin, yerleşikliğe geçen toplumların düzenli piyade birlikle birlikleri oluşturmada daha önde oldukları, göçer topluluklarda süvari taktiklerinin daha gelişmiş olduğu görülür. Ne var ki silah sistemleri ve taktik gereksinimler uzun süreler içinde bu farklılıkları büyük ölçüde yok etmiş ve kuruluşlar giderek birbirine benzemiştir.

Günümüzde piyade birlikleri mangatıkım-bölük-tabur şeklindeki temel örgütlenme yapısına sahiptir. Uzun deneyler en küçük birlik komutanının en fazla on askeri kontrol edebileceğini göstermiştir. Birçok yerde sekiz ile on beş arasında değişen mangalar denenmiş ama sonunda bazı komando timleri dışında genelde on kişide karar kılınmıştır. Aslında bu kesinlikle yeni bir bilgi değildir çünkü birçok başka toplumun yanı sıra, örneğin Romalılar tarafından da uygulanmıştı. Yüzyılların deneylerinin ortaya koyduğu bir başka sonuç da bir üst komutanın en fazla üç veya dört kıdem-

li ast komutan ile gerektiği şekilde ilgilenebildiği şeklindedir. Bunun birlik kuruluşlarındaki yapıya ne kadar yansıdığı açıkça görülür.

Ateşli silahların ortaya çıkmasından sonra doğuda ve batıda birçok orduda bölük örgütlenmesi temeldi ve yeniçeri teşkilatının ortaları da günümüzün bölüklerine denk düşer. Ne var ki bu bölüklerde kalıcı alt birimler yoktu. Taktik gereksinimler zamanla takım kuruluşunu önemli ve kalıcı hale getirmiş; yakın tarihin muharebe deneyleri mangaların takım seviyesindeki müşterek eğitiminin başarı için çok önemli olduğuna işaret etmiştir. Yakınçağın başlarında mızraklı ve uzun aralarla ateş edebilen çakmaklı tüfeklere sahip bölüklerin büyük taburlarda bir araya getirilmeleri onları süvari saldırısından korumanın temel yöntemi idi. Tüfekler geliştikçe mızraklıların sayısı azalmış, nihayet tüfeklerin ucuna ateş etmeyi engellemeyen halkalı süngülerin takılması mızrağın sonu olmuştur (ilk süngüler namlu ağzına tıpa şeklinde takılıyordu). 16. ve 17. yüzyıllarda ordular piyade alayları, süvari müfrezeleri ve topçu bataryaları ile destek unsurlarından oluşurdu. 17. yüzyılda tabur veya alaylar tugaylar halinde birleştirilmeye başlandı. Bir başka örnekte ise büyük askeri reformcu Gustavus Adolphus'un İsveç ordusunu 150 kişilik bölüklerde örgütlediği görülür ki, söz konusu orduda dört bölük bir tabur, üç tabur ise bir tugay oluşturmaktaydı. Günümüz tugaylarında topçu ve destek unsurlarının artması bir yana, bunun halihazırdaki modele ne kadar benzediği dikkat çekicidir. 19. yüzyılın sonundan itibaren bölükten başlayarak her seviyedeki birliğe daha ağır silah birimlerinin eklenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bölüklerdeki silah takımları (ağır makineli tü-

fek, bomba atar, hafif havan ve roketler vs.) veya taburlardaki ağır silah bölükleri (orta havanlar, daha ağır tanksavar roketleri, uçaksavarlar roketleri, geri tepmesiz toplar vs.) bunun örnekleridir.

Alay ve tugay örgütlenmesinden daha büyük daimi kuruluşlar modern anlamda 18. yüzyılda Fransa'da gündeme getirilmiş ve çok kısa sürede bütün ülkelerde kopya edilmiştir. Bütün silahları bünyesinde barındıran tümenler genellikle üç alayda toplanan on iki piyade taburu, bir süvari alayı ve topçu birliğinden (sonradan o da alay seviyesine çıkarıldı) oluşmaktaydı. Bunlar kendi sıhhiye, istihkâm, ulaştırma, levazım ve ordonat birimlerine de sahipti. Napoléon duruma göre iki ila dört piyade tümeni, bir süvari tugayı (veya tümeni) ile karargâh ve destek birliklerinden oluşan kolorduların kullanımında kendisinden önce gelen Fransız liderlerin açtığı yolu sağlamlaştırmıştır. Onun başarısındaki en büyük faktör bu kolorduları birbirini destekleyecek şekilde harekâta sokabilmesiydi.

Sanayileşmiş savaş kolorduların ayrı ordular şeklinde örgütlenmesini zorunlu kıldı. Orduların sayısı on binlerden yüz binlere, Birinci Dünya Savaşında ise milyonlara çıkınca her harekât alanındaki ordular da ordular grubu şeklinde tek bir komuta altında toplanmaya başlandı. Bu arada ihtisaslaşma, tümen ve hatta kolorduların belli branşlarda uzmanlaşmasını zorunlu kıldı. Zırhlı tümen, mekanize kolordu, paraşüt tümeni veya deniz piyade kolordusu gibi. Bazı kolorduların desteklenmesi için tugay seviyesinde topçu birlikleri oluşturuldu, daha yakın zamanda bunlara kara havacılık taburları veya alayları eklendi vs. Örnekleri çoğaltmamak için ana eğilimlere değinmekle yetinelim. Gün-

müzdeki en önemli eğilimlerden biri de çoğu ülkenin çok ağır ve hantal hale gelen tümenler yerine, kolordularını daha esnek ve hareketli tugaylardan oluşturmaya başlamasıdır. Bu arada kuruluşları mukayese ederken dikkatli olmakta yarar vardır. Örneğin ABD ordusunun tümenleri İkinci Dünya Savaşında Rus veya Alman kolordularına yakın güçte olup iki veya üç adet alay veya tugay seviyesinde muharebe gücünü cepheye sürebiliyor ve kayıplarını çok kısa sürede bütünleyebiliyordu. Bu ordunun hâlâ az sayıda da olsa büyük tümeni mevcuttur. Diğer yandan günümüzde genel olarak daha küçük birliklere yönelme eğilimi güçlüdür. Bunun birçok nedeni vardır. Ağır bir zırhlı tümen için günde iki bin tonu aşabilen ikmal malzemesi gerekir ki muharebe koşullarında bunun temini hem kolay değildir, hem de hava üstünlüğü gerektirir. Halbuki bir zırhlı tugayın ikmal gereksinimi bunun yarısından azdır. Ayrıca artan ateş gücüyle küçük birlikler şimdi çok büyük bir vuruş gücünü daha fazla hareketlilik ile birleştirebilirler. Bu faktörler hantal tümenlerin hareketli tugaylarla değiştirilmesi için büyük bir itici güç olmuştur. Ayrıca her orduda komando ve özel birliklerin ağırlığı artmış olup bunlar küçük birliklerde örgütlenmiştir. Esasen çok yoğun ve pahalı eğitim alan seçme askerlerden büyük birlikler kurmak olanaklı da değildir. Bunlar bölük veya taburlarda örgütlenmiş olup, çoğu zaman tugaylarda toplanmışlardır. Ne var ki farklı örgütlenmeler daima mümkündür. Fransız Yabancılar Lejyonunun örgütlenmesi bir Türk komando tugayından farklıdır. Keza savaş sırasında ortaya çıkan durumları karşılamak için çoğu zaman geçici örgütlenmeler yapılır ki küçüklü büyüklü bu mu-

harebe gruplarını oluşturan birlikler ve birimler durum sona erince eski kuruluşlarına iade edilir.

Roma lejyonlarından Gustavus Adolphus'un alaylarına, Yeniçeri ortalarından Napoléon'un tümenlerine, Guderian'ın zırhlı kolordularından Amerika'nın deniz piyadelerine kadar ordu örgütlenmesi sürekli olarak değişmiştir. Buna Mao'nun halk ordusu gerillalarından delta gücü komandolarına kadar sayısız örnek ekleyebilirsiniz. Deniz ve hava kuvvetleri ile diğer güvenlik kuvvetleri de kendi örgütlenme modellerini oluşturmuştur. Geleceğin ileri teknoloji savaşlarının örgütlenme biçimleri de halen geliştirilmektedir.

Bkz. askeri alanda devrim, özel birlikler, zırhlı birlikler

askeri ve yarı askeri güçler - milisler
(ing. military and para-military forces, militia)

Askeri güç devletlerin, kurumların veya örgütlerin şiddet kullanma vasıtasıdır. Bununla birlikte askeri güçlerin çok farklı biçimleri ayırt edilmelidir. Devletlerin resmi silahlı kuvvetleri, silahlı kuvvetlere yardımcı olan diğer güvenlik kuvvetleri, sadece belli koşullarda silah altına alınan yardımcı kolluk kuvvetleri ve sivil halk içinde örgütlenerek silahlı mücadeleye katılan gruplardan söz edilebilir ki, bunlar bazen paramiliter örgütler halinde kurumsallaşır. Arada birçok benzerlikler olmakla birlikte gerilla savaşçıları burada saydığımız diğer askeri güç kategorilerinden ayrı ele almakta yarar bulunmaktadır. Burada "amaç" faktörüne çok dikkat etmek gerekir. Düzenli ordulara destek amacıyla yapılan gerilla tipi mücadele ile temelde politik amaçlı gerilla mücadeleleri farklıdır.

Kimi ülkelerde devletin ordusunun yabancu kuvvetler tarafından dağıtılması üzerine, ordu yeniden güçleninceye kadar hal-kin kurduğu silahlı örgütler savunma işini üstlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Kuvayı Milliye yani millî kuvvetler adı verilen milis özellikli savunma kuvvetleri Yunan, Ermeni, Fransız ve İngiliz saldırılarına karşı başarılı savunma gerçekleştirmişler ve ordunun toparlanıp zafere ulaşmasını mümkün kılacak zamanı kazanmışlardır. Gene Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da kurulan Freikorps birlikleri bir nevi öz savunma kuvveti olarak daha çok komünistlere karşı çarpışmış; ülke içinde olduğu gibi Baltık kıyılarında da faaliyet göstermişlerdir. Aynı dönemde Hitler SA adı verilen bir başka paramiliter örgüt kurmuş; daha sonra bunların içinden kurulan SS örgütünü kullanarak SA'ları bütün siyasi rakipleriyle birlikte komplolar ve toplu cinayetler vasıtasıyla tasfiye etmiştir. SS'ler zamanla tümen, zırhlı kolordular ve ordu seviyesinde birlikler haline yükselerek bütün muharebelerde Alman ordusuyla birlikte -ama her ihtimale karşı orduyu dengeleyecek bir güç olarak- kullanılmıştır. Nazilerin örneğinde SS'ler milis kuvveti olmaktan çıkarak giderek tam teşekküllü ve alternatif bir ordu haline gelmişlerdir. Sovyetler Birliği'nde de ordunun yanı sıra sınır muhafızlarından NKVD tümenlerine kadar çok sayıda paramiliter kuvvet bulunmaktaydı. Keza Kazaklar Rusya'da uzun süre çarların barışta halklara baskı ve savaşta orduya destek için kullandıkları bir güçtü. İhtilalden sonra bir kısmı beyazlara katıl-ken bir kısmı da kızilları destekledi. İkinci Dünya Savaşı sırasında da bir grup Kazak Kızıl Orduya karşı SS yardımcı birlikleri olarak örgütlendi. Daha yakın zamanlarda

Sırp ların Bosna'da kurdukları ve Sırp Ordusundan destek alan milis kuvvetleri, İran'da ordunun yanı sıra faaliyet gösteren devrim muhafızları, Kıbrıs'a Rumların EO-KA örgütü ile buna karşı Türklerin mukavemet teşkilatı, Rusya'da Alman işgali altındaki bölgelerde faaliyet gösteren partizanlar önemli milis kuvvetleri olarak sayılabilir.

Görüldüğü gibi askeri ve yarı askeri güçler çok farklı şekillerde örgütlenebilmektedir. Her türlü silahlı gücün amacı ya resmi silahlı kuvvetleri desteklemek ya da devletin resmi silahlı kuvvetlerinin yerine geçmektir. Bazı durumlarda yarı askeri güçler resmi orduyla bütünleşerek varlıklarını sona erdirirler. Gerilla savaşı veren örgütlerin resmi orduya dönüşmesi veya buna katılmaları birçok kez görülmüş bir durumdur.

ateş gücü (ing. firepower)

Ateş gücü, bir ordunun elindeki tahrip kudretini ifade eder. Bunlar günümüzde namlulu silahlardan atılan her tip mermiyi, güdümlü ve güdümsüz roketleri, torpilleri ve uçan platformlardan atılanlar dahil her türlü bomba ve mayını (sabit, hareketli, serbest düşüşlü, güdümlü) içerir. NBC silahları ise başka bir kategoridir.

Ateşli silahların, yani barut gücüyle mermi atan silahların kullanılmaya başlanmasıyla askeri alanda büyük bir devrim meydana gelmiş, ancak bunun dünyaya yayılması ve uygulanması her yerde farklı hız ve ölçülerde gerçekleşmiştir. Bu fark bir yandan kullanılan silah ve barut teknolojilerinin gelişme hızından, ama daha da önemlisi bunların taktik alanda nasıl kullanılacağına ilişkin çözümlemesindeki zorluklardan kaynaklanmıştır. İlk tüfeklerin menzili ve atış hassasiyeti son derece sınırlı olup, elli metre-

den bir adamı vurmak büyük ölçüde şansa bağlıydı. Ne var ki çok sayıda tüfek bir arada ateşlenince karşı saflarda ağır kayıplar verdiriliyordu ama ikinci atış için tüfeği doldurmak en az bir dakika alan kırk beş farklı işlem gerektiriyordu. Ayrıca fitilli veya çakmaklı ateşleme sistemleri güvenilir değildi. Bu nedenle birbiri ardına öne çıkan safların sırayla ateş edip sonra silahlarını doldurmak için geriye alınmaları uygulanmaya başlandı. Zamanla barut kalitesi arttı, önce kartuş, sonra kovan ve yivli namlu icat edildi. Bununla birlikte, tüfekte esas devrim namlu ağzından değil kundak tarafından doldurulan ve kapsüllü kovan kullanılan silahlarla birlikte geldi ki, bu da modern savaşın ortaya çıktığı 19. yüzyıl ortalarına denk düşer. İlk seri ateşli silahlar Amerikan İç Savaşında ortaya çıkmış ve muharebe taktiklerini altüst etmişti. Kısa sürede katlanarak artan ateş gücünün etkisiyle askerler siperler ve sahra tahkimatlarının arkasında savaşımaya başladılar. Buna rağmen toplu hücumlar yapıldı. Lee'nin Gettysburg'da ileri sürdüğü Pickett'in tugayının kuzeylilerin ateşi karşısında kısa sürede imha olması bu savaşın en çarpıcı sahnelerindendir. Ertesi yıl da Grant'ın Cold Harbour'da güneylilerin siperlerine karşı sürdüğü askerler birkaç saat içinde on bine yakın kayıp verdi. Bunlar Birinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelecek dev boyutlu katliamların ilk habercileriydi ama komutanların bu dersleri alması için daha pek çok asker boş yere hayatını yitirecekti. Birinci Dünya Savaşında makineli tüfekler siperlere yaklaşan düşman piyadesini biçecek, ayrıca yüz binlerce asker, daha düşmanla bir kez bile karşılaşmadan uzun menzilli topçu ateşiyle hayatını yitirecekti.

Toplar da batı Asya ve Avrupa'da 14. yüzyılda kullanılmaya başlanmış ve esas iti-

bariyle 19. yüzyılın başlarına kadar teknik olarak değişiklik geçirmemişti. Bunlar ağır birer gülle atan kaval namlulardı. Daha sonraları fitilli kumbaralar da atılmaya başlandı ve özellikle kuşatmalarda dikey mermi yollu havanlar da yaygın bir şekilde kullanıma girdi. Bu dönemin toplarında döküm kalitesi ve barut hakkı standart olmadığı için dikkat edilmezse namlu patlıyor ve kullananları da öldürebiliyordu. Ne var ki bu dönemde topçunun atış teknikleri, topların teknik eksikliklerini bir ölçüde telafi ediyordu. Bunlar topçunun standardizasyonu, bataryalar halinde örgütlenip seri halde ateş edebilmele-ri ve ateşlerini belli noktalara toplama kabiliyetleriydi. Giderek anlaşıldı ki, çok sayıda topla salvo ateşi, büyük toparla yapılan az sayıda ateşten çok daha etkiliydi. İngilizlerin denizlerdeki üstünlüğünün temellerinden biri, gemilerinden yaptıkları salvo ateşindeki ustalıklarıydı. Osmanlılar da ateş gücünü etkili olarak kullanan ilk büyük güçlerden biriydi. Bu nedenle, pek de doğru olmayan bir şekilde Osmanlılara "barut imparatorluğu" adı veren yazarlar çıkmıştır. Osmanlı gücünün kaynağı silahları değil örgütlenme yetenekleriydi. Bu örgütlenme ça-ğın gereklerine uymaz hale gelince yenilme-ye başladılar. Gemicilikte ve deniz topçulu-ğunda daha geride kaldıkları için yenilgiler de denizlerde başladı. Her halükârda, daha sonraları, 18. yüzyılda Osmanlı ordusunda reform çabaları topçulukla başlamıştır, çün-kü bu diğerlerine göre daha teknik bir sınıf olup, yeniçerilere yaptırılmayan bir eğitim gerektiriyordu.

Sanayi devrimi her şeyle birlikte topçulukta da büyük bir devrim getirdi. Namlu ağzından dolan toplar yerine kundak tarafından doldurulan; standart kovan ve mermi kullanan toplar yapıldı. ABD İç Savaşın-

da hem kaval toplar, hem de seri ateşli ve modern yivli namlular kullanıldı. Dünya donanmaları da bu dönemde kısa sürede kaval topları terk edip modern toplara geçtiler. Büyük güçler arasında kıyasıya bir donanma yarışı başladı ki, bu esas itibariyle zırh ve ateş gücü arasındaki bir yarıştı. Bunun sıradan asker için anlamlı çoğunun daha düşmanı hiç görmeden bir ıslık sesi duymalarıydı. Bu ölmeden önce duyacakları son ses oluyordu. 20. yüzyılın başındaki Rus-Japon Savaşı ve 1912-13 yıllarındaki Balkan Savaşları topçunun önemini gösterdi. Özellikle Alman ordusu durumu doğru değerlendirerek her tümenine bir ağır topçu taburu ekledi. Fransız ordusu ise çok az ağır top ve fazla işe yaramayan hafif topçuyla savaşa girdiği için 1914 yazındaki sınır muharebelerinde muazzam kayıplar verdi. Öyle ki, savaşın başında her şeyi piyade hücumuna bağlamış olan Fransız ordusu, 1917'den itibaren piyadeyi adeta topçu mevzilerini koruyan bir yardımcı güç haline getirdi.

Birinci Dünya Savaşı sırasındaki temel sorun iki siper hattı arasındaki mesafeyi fazla kayıp vermeden geçmekti. Top ve havanların yanı sıra makineli tüfekler bunu adeta olanaksız kılınca ortaya tank çıktı. Bu sadece koruma sağlayan bir araç değil, aynı zamanda ateş gücünü hareketli hale getiren bir platformdu. İlk tanklar sadece makineli tüfek taşıırken kısa sürede buna küçük toplar, sonra da büyük toplar eklendi. İkinci Dünya Savaşının başında tanklar genellikle 37 ve 50 mm civarında ve nadiren de 75 mm toplara sahipken, ilerleyen yıllarda 88, 95 ve nihayet 122 mm.lik toplarla donatıldılar. Günümüzde ise 105 ve 120 mm.lik tank topları yaygındır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları tankların ne kadar güçlü olursa olsunlar tek başlarına ilerle-

melerinin mümkün olmadığı veya büyük riskler taşıdığını ortaya çıkardı. Bunun sonucu İkinci Dünya Savaşında geliştirilen zırhlı veya mekanize tümenlerdi. Bunların mantığı tankların kendi topçusunu, piyadesini ve istihkâmcısını beraberlerinde taşıyacağı zırhlı araçlara bindirmekti. (Zırhlı ve mekanize tümenlerin farkı, birincisinde tank oranının biraz daha fazla olmasıdır). Daha sonra bunlara tank avcıları, uçaksavarlar, rökete bataryaları, komuta ve muharebe araçları ile hafif zırhlı keşif vasıtaları vs. de eklendi. Bunların savaşa devam etmelerini sağlamak için en azından şarapnel tesirine dayanıklı ikmal filoları ve paletli kurtarma-bakım araçları eklendi. Nihayet bunların kendi kara havacılık unsurları ve özellikle de tanksavar füzelere sahip muharebe helikopterleri oldu. Böylece zırhlı tümen günümüzde yaklaşık 500 adet paletli araç ve iki bin civarında motorlu araçtan oluşan dev bir kuruluş haline geldi. Bunun savaşması için günde bin tondan fazla ikmal malzemesi gerekiyordu. Bu nedenle birçok ülke daha küçük zırhlı ve mekanize tugaylara yönelmeye başladı.

Kara kuvvetlerinin ateş gücünde menzile 20. yüzyılın başında özel bazı toplar hariç 10 kilometre civarında iken günümüzde topçunun menzili namlulu silahlarda 50 kilometreyi geçmiş, roketlerde ise sınır kalmamış gibidir. Ayrıca çok daha hızlı, hassas ve etkili atış yapılabilmektedir. Deniz kuvvetleri için benzer bir durum söz konusu olup, orta çapta namlular bile özel mühimmat ile 50 kilometrenin çok üzerine çıkabilmektedir. Diğer yandan hava kuvvetlerinin envanterleri de çok sayıda bomba ve roket içermektedir. 20. yüzyılın sonlarında özellikle hedef bulma ve güdüm sistemlerindeki gelişmelerin vuruş hassasiyetini ar-

tırdığı ve muharebelerde istenmeyen hedeflere ve sivillere verilen zararın azaltılacağı öne sürülmüştür. Ne var ki gerçek durum bunu yansıtmamaktadır. Hedef seçimi daima büyük hatalar içermekte ve sivil ölümlerin toplam savaş kayıpları içindeki oranı giderek artmaktadır. Öyle ki, birçok çatışmada en emin yerin askerler arasında olduğu şaka yollu da olsa söylenmektedir. Çatışmaların giderek daha fazla meskün bölgelerde yapılmakta olması da sivil kayıplarını artırmaktadır.

Ateş gücünün artması karşısında muharebe alanlarının çehresi hızla değişmiştir. ABD İç Savaşında askerler seri ateşli silahlara karşı sahra tahkimatı yapmaya başlamış, Birinci Dünya Savaşının büyük ateş gücü ise onları derin siperlere sığınmaya zorlamıştır. Bu dönemde dolaylı ateş tekniklerinin gelişmesi de topçunun kudretini artırmıştır. Obüsler siper arkasındaki hedefleri vurabilmişlerdir. Ateş gücünden korunmak için birlikler giderek daha geniş alanlara yayılmıştır. Birinci Dünya Savaşında siperler İsviçre sınırından Manş Denizi'ne kadar aralıksız uzamaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşının kralı topçu iken, İkinci Dünya Savaşında bu rol zırhlı ve mekanize birlikler ile bunları yakından destekleyen hava unsurlarına geçmiştir. Ateş gücünün artması ayrıca askerlerin tesirli ateş için birlikte ve yan yana ateş etme zorunluluğunu da ortadan kaldırmıştır. Böylece birlikler daha geniş alanlara yayılabilmektedir. Hareketli ateş gücünün gelişmesi giderek hat kavramı yerine derinlik ve kümeler kavramının hâkim olmasına yol açmıştır. Esasen günümüzde uydulardan gerçek zamanlı hedef tespiti yapılabilmekte ve bunlar yüzlerce kilometre mesafeden atılan ve yönlendirilen füzelerle vurulabilmektedir.

Ne var ki temel sorun değişmeden kalmaktadır, çünkü bir araziye hâkim olabilmek için fiili işgal gerekmektedir ve burada ateş gücü taktik alanda büyük bir üstünlük sağlasa da, her zaman operatif ve stratejik sorunları çözememektedir.

ayaklanma ve ayaklanmaya karşı savaş (ing. insurgency and counterinsurgency warfare)

Ayaklanmalar ahalinin bir bölümünün desteği ile mevcut politik iktidara veya uygulamalara veya istilacıya karşı yapılan hareketler olup, hedefleri belli taleplerin kabul ettirilmesi, belli haksızlıkların giderilmesi veya politik iktidarın değiştirilmesi olabilir. Yabancı istilacının kovulması için yapılan ayaklanmalar çoğu zaman iç hesaplaşma talepleri ile birlikte gelişmiştir.

Ayaklanma ve ayaklanmaya karşı savaş tarih boyunca komutanların korkulu rüyası olmuştur çünkü düzenli cephe muharebelerine göre çok daha zor ve karmaşıktır. Bu tür çatışmalar genel olarak "gayri nizami savaş" diye adlandırdığımız genel alan içinde yer alır. Gerilla savaşı, partizan savaşı, terör ve psikolojik savaş, devrimci savaş, direniş savaşı, darbe ve ihtilaller ile iç savaşlar da bu geniş alanda yer almakla birlikte her birinin ilgili maddelerde değinilen farklı özellikleri vardır. İsyan ile ayaklanma terimleri ise benzer durumları ifade eder ve ayrıca bazen aynı anlamda olan "kalkışma" terimi de kullanılır. Eğer bunlara ayrı ve özel bir anlam atfedilecekse bunun kullanıcı tarafından tanımlanması gerekir.

Ayaklanmalar çoğu zaman devrimlere karşı da yapılmıştır. Örneğin Fransız İhtilali sırasında cumhuriyete karşı yapılan Vende isyanları önce din adamları, sonra da kralcılar tarafından alevlendirilmiş, her se-

ferinde çok kan dökülerek bastırılmıştır. 1793 yılında başlayan isyan aralıklarla 1800 yılına kadar sürmüş ve Napoléon tarafından bir yandan şiddet, diğer yandan da kralcı din adamlarının satın alınmasıyla sona erdirilebilmiştir. Ayaklanmalar tarih boyunca ihtilalcilerin korkulu rüyalarından biri olmuş, örneğin Rus İhtilali de çok sayıda ayaklanmaya karşı savaşmak zorunda kalmıştı.

1936 yılında İspanya'da cumhuriyet hükümetine karşı yapılan askeri ayaklanma derhal iç savaşa dönüşmüş ve İtalya, Almanya ve Rusya başta olmak üzere yabancı devletlerin ve birçok ülkeden gönüllünün karıştığı uzun bir mücadele şeklinde 1939'a kadar sürmüştür. İspanya'daki ayaklanmanın temelinde askerlerin başı çektiği muhafazakâr kesimlerin Azana liderliğindeki Halk Cephesi hükümetinin sosyalist ve anti klerikal tutumundan rahatsızlığı vardı. İç savaşa dönüşmüş bir başka ayaklanma da ABD'de ayrılıkçı güney eyaletlerinin hareketidir. Bu savaşın temelinde tarıma dayalı güney eyaletlerinin kuzeyin baskın endüstriyel gücüne karşı duydukları korku vardır. Kölelik konusundaki gerilimler ise bu farkın bir uzantısından ibaretti. 1861 Nisan'ında güney eyaletleri ayaklanmayı başlatınca Abraham Lincoln bunu bastırmak ve birliği korumak için dev bir ordu oluşturdu. 1865 Nisan'ında güney orduları teslim olurken geride 620.000 ölü asker ve sayısı bilinmeyen sivil kayıp vardı. Ne var ki güneyde direniş farklı şekillerde devam etti ve federal birlikler daha on iki yıl güneyin belli noktalarını denetlemeyi sürdürdü.

Yakın tarihin ayaklanmaları arasında savaş içinde gerçekleştiği için dikkat çeken ikisi Varşova Yahudilerinin 1943 yılında giriştikleri Umutsuz Getto ayaklanması ve

1944 yazında Hür Polonya kuvvetlerinin Ruslar yaklaşırken giriştikleri büyük ayaklanmadır. Polonyalıların 1943 yılında Yahudilere yardım etmemiş olmaları -her ne kadar onlar da zor durumdaysa da- kaydedilmesi gereken bir noktadır. Her halükârda Polonyalılar 1944 baharından beri sürekli ilerleyen Ruslar Varşova kapılarına geldiğinde onları kurtarıcı olarak değil, Almanları kovmuş bir hükümet olarak karşılamak istiyorlardı. Ne var ki, top sesleri duyulmaya başlamışken başlayan ayaklanma büyük bir katliama dönüştü çünkü Ruslar Varşova önünde durmuş ve Almanların Polonyalıları imha etmesini seyretmeye başlamışlardı. Burada tam beş ay beklediler. İki yüz bin civarında Polonyalı öldürüldü (tam sayı bilinmemektedir). Müttefiklerin havadan attıkları az miktardaki yardım malzemesinin çoğu da Almanların eline geçti.

1916 yılında İrlandalılar tarafından girişilen Easter ayaklanması ise kısa vadede başarı şansı olmamakla birlikte bu ülkenin bağımsızlığı yolundaki en önemli adımlardan birini teşkil eder. Birinci Dünya Savaşı'nın ortasında, İngiltere bir ölüm kalım savaşı içindeyken Sinn Fein Dublin'de umutsuz bir ayaklanma başlattı. İngilizlerden beledikleri kadar silah ele geçiremeyince silahlı asi sayısı 200'ün üzerine çıkmadı. Başta postane olmak üzere birkaç noktayı işgal edip direndiler. Halk isyancılara hiçbir destek vermedi. Ne var ki ayaklanma liderleri İngilizler tarafından idam edildikten sonra İrlandalıların büyük kısmı Sinn Fein'i desteklemeye başladılar.

Tarih boyunca görülen en yaygın ayaklanma türü, köylülerin aşırı vergilendirme ve açlık karşısındaki tepkilerinden kaynaklananlardır. Feodal vergiler, esasen köylülere ancak hayatta kalabilecekleri kadar gıda

birakırken, kuraklık, seller veya hastalıkların yarattığı herhangi bir kıtlık durumunda ölüm anlamına gelebilmekteydi. Keza, çoğu zaman uzun süren savaşlar da yıkım getirmekteydi. Feodallerin tahkimli şatolarda oturmalarının nedeni dış düşmandan çok, içteki ayaklanmalara karşı korunma amacını taşımaktaydı. Bin yıldan uzun sürede hiçbir dış tehdide uğramamış olan Çin'de de feodallerin benzer şekilde korunaklı yerlerde yaşamaları bunu daha açık şekilde gösterir. Ne var ki bu köylü ayaklanmaları etkili bir liderliğe ve örgütlenmeye sahip olmadığı için hemen her zaman yenilmiştir. Aynı şeyi Avrupa'daki köylü ayaklanmaları için de söyleyebiliriz. Ne var ki Çin'de ayaklanmalar bir dizi gizli kardeşlik örgütünün kurulmasına ve belli bir geleneğin oluşmasına da yol açmıştır. 19. yüzyıldaki Taiping ve 20. yüzyılın başındaki Boxer isyanlarında bu geleneğin rol oynadığı söylenebilir ki, söz konusu dönemde hedef artık sadece feodaller değil, aynı zamanda batılı sömürgecilerdi. Çin komünistleri de bu gelenekten istifade ettiler ve hem feodaller, hem de Japon işgalcilere karşı savaşı yürüterek güç kazandılar.

19. yüzyılda merkezi devlet güçlerinin küçüklüğü ve dağınıklığı göz önüne alındığında en azından mevzi olarak ve kısa süre için ayaklanmaların başarılı olması nispeten kolaydı. Herhangi bir taşra kentinde vilayet, karakol ve posta merkezi ele geçirilerek yönetim bir süre için yıkılabiliyordu. 20. yüzyılda devlet kurumlarının devasa boyutlara ulaşması ve hızlı ulaştırma olanakları bunu olanaksız kılmıştır. 19. yüzyıl romantik devrimciliğinin 20. yüzyıla sarkan fikriyatında da bu tür hayaller taşınmış, kentlerde yapılan ayaklanmalar teşvik edilmişti. Ne var ki kentlerin derhal tecrit edilip güç-

lü orduların hedefi haline geldiği anlaşıncaya daha uzun vadeli devrimci stratejiler öne çıktı. Ancak dogma ile gerçeklik arasındaki çatışma, İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasına kadar devam etti.

Ayaklanmaların yaygınlığı orduları da ayaklanmaya karşı doktrin geliştirmeye sevk etti. Malezya ve Cezayir başta olmak üzere deneyler ayaklanmaya karşı özel kuvvetlerin daha başarılı olacaklarını ortaya çıkarttı. Cephe savaşı için hazırlanan birlikler politik nitelikli ve incelikli çalışma isteyen ayaklanmaya karşı savaşta başarılı olamıyorlardı. Asileri halktan tecrit etmek, ikmal ve destek almalarını önlemek, yoğun bir karşı propaganda ve psikolojik savaşa onları itibardan düşürmek, yerel halktan kuvvetler oluşturarak asilerin çalışmasını ve propagandasını zorlaştırmak gibi tedbirler ayaklanmaya karşı el kitaplarında yerlerini aldılar. Tabiatıyla bunlarda en çok vurgulanan hususların başında istihbarat gelmektedir. Keza, halkın yaşam koşullarını iyileştirmek de ayaklanmaya karşı yapılan çalışmaların önemlilerindendir. Ne var ki, diğer yandan da asilere karşı kurulan kontrol noktaları, takip operasyonları, hüviyet denetimleri, zorunlu yer değiştirmeler gibi tedbirler halkı kazanma çalışmalarını zorlaştırmaktadır.

Ayaklanmaya karşı operasyonların en önemli sorunu, bu iş için yetiştirilmiş; askerlik kadar siyasi ve sosyal-kültürel sorunlardan da anlayan nitelikli personel bulmaktır. Ayaklanmanın amacı çoğu zaman karşı tarafı aşırı güç kullanmaya zorlamak ve halkın tepkisini artırmaktır. Bu nedenle iyi istihbarata dayanarak en az güçle en iyi sonucu almak ve bunu askeri olmayan tedbirlerle birlikte yürütmek gereklidir.

Ayaklanmaya karşı savaşın en önemli sorunlarından biri de başlangıç ve bitişinin

veya aşamalarının tayininin son derece zor olmasıdır. Bu aralıklarla devam edebilen, bitti dendiği anda yeniden başlayabilen bir savaş türüdür. Böylesi karmaşık bir mücadelede başarılı olabilmek için yerel koşulları anlayan, halkın nabzını izleyen, onların geleneklerini ve kültürel özelliklerini iyi değerlendiren ve politik-sosyal çalışma yapan ekiplerle birlikte çalışan karargâhların oluşturulmasında yarar görülmüştür. Ne var ki bunu yapmak zordur. Dünyanın en büyük askeri gücü olan ABD, söz konusu politik ve kültürel faktörleri değerlendirmek için yaptığı bütün çalışmalara rağmen birçok yerde başarısızlığa uğramıştır.

barış hareketleri (ing. peace movements)

Anlaşmazlıklarda şiddet kullanımını önlemek veya dünya barışı ideali için çalışan barış hareketleri çok farklı bakış açılarına ve/veya saiklere sahip olan gruplardan oluşmuştur. Bunlar kamuoyu oluşturmak için gayret sarf etmekle birlikte, genel olarak şiddete yatkın olan yönetimler, savaş yanlılarının temsilcisi olan basın ve şiddet kültürü içinde yetişen çoğunluk karşısında başarısız olmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmış olan barış hareketleri, o döneme damgasını vurmuş olan savaş histerisi karşısında etkisiz kalmış, hatta çoğu zaman vatana ihanetle ve düşman ajanlığı ile eşanlamlı olarak gösterilmeye çalışılmıştır. İki savaş arası dönemde ise barış hareketleri bazı örneklerden hareketle Komintern yani 3. Enternasyonal ile özdeşleştirilmiş ve bu durum bunların kısmen tecridine yol açmıştır. Diğer yandan gerçekten de Moskova'ya bağlı partiler, buradan gelen çelişkili talimatlarla son derece itibar yitirmişlerdir. Örneğin 1930'larda Fransa ve

İspanya'daki Halk Cephesi hükümetleri faşist Almanya ve İtalya'ya karşı desteklenirken, 1939'da Stalin'in Hitler ile ittifak yapmak istemesi üzerine bir gecede politika değiştirmeye itilmişler; dünya halklarının baş düşmanı faşizm iken ertesi gün baş düşman olarak emperyalist İngiltere ve Fransa öne çıkarılmış, iki yıl sonra Hitler Rusya'ya saldırınca baş düşman tekrar faşizm olmuştur. Bu tür yanardöner tutumları sonraki samimi barış girişimlerini ne yazık ki zayıflatmıştır. Öte yandan aynı dönemde ABD vatandaşı olan faşizm yanlıları da bu ülkenin izolasyonist politikaya devam etmesi ve mihver güçlerine savaş açmaması için gayret göstermişlerdir. Kısacası bunlar samimi barış hareketleri değil, bağlılık duydukları ülkeye karşı savaşılmasını önlemek için harekete geçmiş gruplardı. Soğuk Savaş döneminde ise nükleer karşıtı platformda yükseltelen barış hareketleri ve CIA tarafından örgütlenen karşı hareketler ortama büyük ölçüde hâkim olmuştur. CIA çok sayıda dernek, vakıf, kültür ortamı, kongreler, kontrollü yayınlar ve sinema gibi araçları kullanarak sol eğilimli barış hareketlerini itibardan düşürmeye ve tecrit etmeye çalışmıştır. Bunların Sovyetlerin Budapeşte ve Prag'ı işgali karşısında sessiz kalmaları ise marjinal hale gelmelerindeki önemli etkenlerden biridir. Öte yandan ABD'de Vietnam Savaşına karşı gelişen barış hareketinin büyük ölçüde kendi dinamiği ile geliştiğini ifade etmek gerekir. Burada ABD'nin ölçsüz şiddeti, yoğun kimyasal silah kullanımı vs. eleştirilmiş ve bunun haksız savaş olduğu teması üzerinde durulmuştur. Soğuk Savaşın son yıllarında Başkan Reagan tarafından hızlandırılan "Yıldız Savaşları" projesi de barış taraftarı unsurların protestosuyla karşılanmıştı. ABD Vietnam'dan sonra sa-

vaşçı girişimlerine etkili bir şekilde karşı çıkılmasını önlemek için basın ve sivil toplum kuruluşlarının denetimi başta olmak üzere bir dizi tedbir almıştır. Bu şekilde Irak ve Afganistan'ı işgal hareketleri fazla muhalefetle karşılaşmamıştır. Bunların yanı sıra nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlara karşı muhalefet, dünya çapında milyonlarca kişiyi sakat bırakan mayın kullanımının sona ermesini isteyenler, adaletsizliğe ve devlet terörüne karşı çıkanlar gibi birçok hareket de barış hareketleri kapsamında değerlendirilebilmektedir. Avrupa barış hareketleri yeşiller olarak anılan partilerin kaynakları arasında da -kısmen- yer almıştır. Ayrıca bazı dini gruplar ve kurumlar savaşa karşı tutum almış, bu arada bazı barış örgütleri ise siyasi kuruluşların kitle örgütleri olarak faaliyet göstermiştir. Kısacası dünyanın her köşesinde barış hareketleri çok farklı özelliklere sahiptir.

barışı koruma operasyonları (ing. peacekeeping operations)

Barışı koruma operasyonları süregelen çatışmaları kalıcı bir barışa kavuşturma sürecinde ateşkesin bozulmasını önlemeye yönelik operasyonlardır. Büyük bir bölümü Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, farklı ülkeler veya örgütler tarafından gerçekleştirilen barış operasyonları da bulunmaktadır. Bu operasyonlar genellikle bir çatışmanın ertesinde çatışmaların tekrar alevlenmesini önlemek amacıyla tarafların karşılıklı kabulüyle veya bu gücü kabule zorlanmasıyla gerçekleştirilir. Ne var ki birçok ülke içinde veya ülkeler arasında kalıcı bir barışın tesis edilmesini sağlamakta yeterli bir katkıda bulunamamış ve kalıcı barışa ulaşılamayan çok sayıda anlaşmazlık farklı şekillerde varlığını sürdürmüştür.

Birleşmiş Milletler tarafından ilk barışı koruma operasyonu 1948 yılında Arap-İsrail anlaşmazlığı için Filistin'de gerçekleştirilmiş, bunu Hindistan ile Pakistan arasındaki çatışmalar için kurulan barış gücü izlemiştir. 2010 yılının Haziran ayına kadar BM barışı koruma operasyonlarının sayısı 64'e yükselmiştir. Barış operasyonlarının yaklaşık üçte biri Afrika'da, kalanı Latin Amerika, Asya-Pasifik, Avrupa ve Ortadoğu'da yaklaşık olarak eşit sayıda gerçekleştirilmiştir. Zaman dilimi olarak bunların sayısının Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından büyük bir artış kaydettiği görülmekte olup, altmış dört operasyondan ellisi 1989 sonrasında gerçekleştirilmiştir.

Barış operasyonlarına katılan askerlerin bizzat savaşı beklenmediği için bunlar çoğu durumda etkisiz kalmış, kan dökülmesini önleyememişlerdir. Ruanda ve Srebrenica katliamları uluslararası camianın bu alandaki en çarpıcı başarısızlıklarıdır. Barış gücü askerlerinin tarafsız olmaları beklenmekle birlikte, taraflı davranışlarla ilgili çok fazla örnek bulunmaktadır. Örneğin Kıbrıs'ta İngilizlerin çekilmesi izleyen dönemde BM barış gücü askerleri Rumların Türk yerleşimleri üzerinde kurdukları insanlık dışı ambargo konusunda hiçbir şey yapmamış ve bazı katliamları da önlememiştir. Diğer taraftan Birleşmiş Milletler askerlerinin çatışmalı ortam içinde hayatlarını riske atmaları beklenemezse de, 1948 yılından beri bütün operasyonlarda ölen barış gücü personelinin sayısı 2.000'e yakındır. Bu nedenle çoğu halde silahlı grupların eylemlerini, baskılarını veya intikallerini görmezden gelmeyi tercih edebilmektedir. Ayrıca Birleşmiş Milletlerin barışı korumayı amaçlayan her kararı barışı koruma gücü oluşturulmasına yol açma-

maktadır. BM Güvenlik Konseyinin bu amaçla aldığı bine yakın kararın uygulanması için sadece 64 kez kuvvet oluşturulabilmiştir. Esasen böyle bir gücün oluşturulması için para, uzman ve asker bulunması da kolay bir iş değildir. Keza bazı çatışmaların on yıllar boyunca sürmesi nedeniyle bunların idamesi de kolay değildir. Ancak başarılı çalışmalar da yok değildir. Örneğin Namibya'nın bağımsızlığa kavuşması sürecinde BM Barış Gücü ve Geçiş Süreci Yardım Grubu, Güney Afrika birliklerinin çekilmesi, seçmen kaydı ve düzenli bir seçim yapılmasında yardımcı olmuştur.

BM barışı koruma operasyonlarının başarısızlıkları konusunda bazı çarpıcı örnekler kalıcı sonuçlar yaratmıştır. Örneğin 1948 yılında yüz binlerce Filistinlinin evlerinden kovulmaları, bunların büyük bölümünü mülteci kamplarının ebedi misafiri haline getirmiş, bu kamplarda katliamlar arasında yetişen ve başka bir çözüm göremeyen dört nesil giderek radikal akımlar tarafından örgütlenmiştir. Keza Lübnan'ın fiilen parçalanması ve İsrail'in her işgalinden sonra bu parçalanmanın daha kalıcı hale gelmesi seyredilmiştir. Öte yandan bu konularda başka neler yapılabileceği konusunda net bir görüş getirilmesi de mümkün olmamıştır. Kısacası BM müdahaleleri her durumda farklı bir başarı veya başarısızlık düzeyinde kalmıştır ama bu muhtemelen işin doğasında bulunmaktadır çünkü barışı koruma güçleri çatışmalarda hiçbir zaman esas belirleyici faktör olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilk dönemde yeni devletlerin kurulması sırasındaki çatışmalar öne çıkmakla birlikte, Soğuk Savaş sonrasında iç savaflara yapılan müdahaleler daha fazla görülmektedir. Bu operasyonlarda istikrarın sağlanması için bazı durum-

larda sivil uzmanlar da (yönetici, polis, taram uzmanı, tıbbi yardım personeli, hukukçu, seçim gözlemcisi, insan hakları gözlemcisi vs.) görev yapmaktadır.

Birleşmiş Milletlere ait olmayan barışı koruma kuvvetlerinden de birkaç örnek vermek gerekirse 1981 yılında Mısır ile İsrail arasında Sina Yarımadası'nda kurulan kuvveti, 1987 yılında Hindistan'ın Sri Lanka'ya gönderdiği askerleri ve Bosna'da NATO tarafından yürütülen ve sonra AB tarafından oluşturulan EUFOR'a devredilen operasyonu sayabiliriz.

BM barışı koruma operasyonlarına katılan askerlerin işledikleri suçlar da küçümsemeyecek bir boyutta görünmektedir. Bunlar tecavüz ve cinayetten yardım malzemelerinin satılarak gelirin subaylar ile yerel güçlüler arasında paylaşımına kadar uzayan bir liste oluşturmaktadır. Ayrıca adi suçların yanı sıra bunların çeşitli savaş suçları işlediği de ifade edilmiştir.

Bkz. Birleşmiş Milletler ve BM Güvenlik Konseyi

basın ve savaş (ing. media and war)

Savaş gayreti diğer şeylerin yanı sıra daima bir propagandaya ihtiyaç duyduğu gibi, basın için de ön planda gelen bir maledir. Böylece ortaya daima karşılıklı çıkarlara dayanan belli bir işbirliği çıkar. Bu işbirliğinin derecesi basının devlet tarafından ne kadar kontrol edildiğine bağlıdır. En demokratik görünen ülkelerde bile savaş söz konusu olduğunda basın üzerinde bir denetim kurulur. Bu konuya tarihi gelişimi içinde göz atmak yararlı olacaktır. Burada gazetelerden radyo ve sinemaya, oradan da televizyonlara ve internete kadar uzanan bir süreç vardır. Diğer yandan basının savaş politikaları ve uygulamaları konu-

sunda kimi zaman öne çıkan eleştirel tutumu da göz ardı edilmemelidir.

Günlük veya haftalık gazeteler 18. yüzyılda batıda yaygınlaşmaya başladı. Basının savaşta bir faktör olarak görüldüğü ilk dönem Fransız ihtilali ve Napoléon savaşlarıdır. Bu dönemde basında karşı tarafı küçük düşüren karikatürler de yaygın olarak görülmeye başlanır. Kırım Savaşında ise denizasırlı telgraf sayesinde savaşın daha güncel bir şekilde basında yer aldığı görülür. ABD İç Savaşında basın ile ordular adeta iç içe gibidir. Gazeteler sadece seferlerin yönetimini değil, aynı zamanda komutanları çoğu zaman aşırı şekilde eleştirmişler, hatta politikacıları ve generalleri baskı altına alarak savaşın yönetimini etkilemişlerdir. General Grant öne çıkmaya başladığında sarhoşluğu abartılarak aleyhine kampanya açılmış, başkomutan olunca da aşırı övülmüştür. Boer Savaşı ile Birinci Dünya Savaşında ise basının sahte haberler ve kurmaca fotoğraflar ile bir propaganda mekanizması olarak kullanılmasının yaygınlaştığını görürüz. Birinci Dünya Savaşı aynı zamanda savaş haberlerinin çok sıkı şekilde sansür edildiği bir dönemdir. Ahali çoğu halde cephelede olup bitenlerin bir kısmını ancak savaş bittikten sonra öğrenebilmiştir. Aynı durum İkinci Dünya Savaşında da devam etmiştir. Buna rağmen ülkelerin rejimleri ve gelenekleri basının tutumunu derinden etkilemiştir. Örneğin Japonlar Midway felaketini saklamışlar, yaralıları dahi enterne ederek haberin duyulmasını engellemişlerdir. Ne var ki bir süre sonra anavatan toprakları bombalanmaya başlanınca ve açlık önlenemeyince yenilginin yaklaştığını saklamak imkânsız hale gelmiştir. Doğal olarak diktatörlükle yönetilen ülkelerde sansür çok daha sıkıdır. Bu nedenle haberleri nispeten daha doğru-

ya yakın bir şekilde veren BBC bu dönemde Avrupa'da en çok dinlenmeye çalışılan radyo idi. Amerikan basını bir bütün olarak nispeten özgür kalmıştı. Örneğin Sicilya'da General Patton'un hasta bir eri korkaklıkla suçlayarak tokatlaması basında kampanya haline getirilmiş ve Amerikalılar bu en yetenekli generallerini bir süre geri çekmişler ve ayrıca içtimada özür dilemeye zorlamışlardı. Patton bunu yapmadığı takdirde bir daha komutanlık alamayacağını biliyordu. Herhangi bir Alman generali için böyle bir durum aklın ucundan bile geçmezdi.

Savaş filmleri de İkinci Dünya Savaşında çok yeni olmamakla birlikte son derece yaygın şekilde kullanılmıştır. Bazı önemli sahneler kaçırılmış olduğu için yeniden çekilmiştir ki, bunlar arasında en tanınmış olanı Stalingrad'ı iki yandan kuşatan Rus birliklerinin karşılaşip birbirleriyle kucaklaştıkları olayın filmidir. Bu sahne olayın gerçekleşmesinden birkaç gün sonra çekilmiştir. Benzer şekilde MacArthur'un dizine kadar suyun içinde Filipinler'de karaya çıkması da olaydan birkaç gün sonra tekrar çekilmişti. Bu, iki yıl önce Filipinler'den kaçmak zorunda kalan MacArthur'un "geri döneceğim" sözünü tutmasını simgelediği için çok önem verdiği bir sahneydi. MacArthur daima basını kullanmaya çalışan bir komutan idi. Avrupa'da ise 5. Amerikan ordusu komutanı Marc Clark da basını her fırsatta kullanmaya çalıştığı için kötü şöhret sahibi olmuştu. "Marc Clark'ın 5. Ordusu" klişesini kullanmayan gazetecileri geri gönderirdi. İşin ilginç, muzaffer bir komutan olarak girmek istediği Napoli'ye yanlış yoldan girdiği için kimse onu karşılamamış, Roma'ya girdiği sırada ise Normandiya çıkarması başladığı için gene gölgede kalmanın öfkесini yaşamıştı. Basın tarafından çe-

kilen savaş filmleri gene de bize bu olaylarla ilgili en geniş görüntü arşivini bıraktığı için şanslıyız.

Vietnam Savaşında basının birçok hatayı ve vahşeti (örneğin napalm ile yanmış ve dehşet içinde koşan küçük kızın unutulmaz resimleri veya Saygon polis şefinin herkesin gözü önünde elleri bağlı genç bir adamın kafasına kurşun sıkmasını gösteren film) ortaya çıkarması yönetimi çok rahatsız etmişti. Bu nedenle Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte hissedilmeye başlayan ve 11 Eylül'ü takiben çok net görülen bir süreç içinde basının muhalefeti ni aşgariye indirecek ve daha önemlisi operasyonlar için ahalinin desteğini alacak bir yayın politikasını hayata geçirmeyi başardılar. Bunun için baskıdan çok ikna yöntemini öne çıkardılar. Esasen ABD'de yayımlacı dış politikayı desteklemeye hazır çevreler daima güçlü olduğu için bunu yaparken pek zorlanmadıkları anlaşılmaktadır. Bu geleneğin en azından 1800'lü yılların sonuna kadar gittiğini belirtmek gerekir. Orson Wells'in *Yurttaş Kane* filmiyle hayatını sinemaya aktardığı Amerikalı basın tröstü patronu Hearst, sahip olduğu düzinelerce gazete ile 1898 İspanyol-Amerikan Savaşını provoke etmiş ve ülkesinin yayımlıcılığında ilk büyük adımın atılmasını sağlamıştı. Bu savaşın sonunda ABD İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar işgal edeceği Filipinler'i ele geçirmiş, Küba'da denetimi altında bir rejim kurmuştu.

Irak'ın işgalinden önce ABD basını kitale imha silahları kampanyasının bir parçası olmuş, ayrıca gazeteciler birliklere eklenecek (burada kullanılan terim "embedded" dir) savaşı istenilen şekilde evlere aktarmışlardır. Basının bu şekilde yönlendirilmesi, onların psikolojik savaşın bir aleti olarak

kullanılması olarak da değerlendirilmelidir. Bu süreçte CNN'in görüntü aktarımında öne çıkması desteklenmiş, bu yayın kurumunun BM Güvenlik Konseyinin 6. üyesi olduğu şeklindeki şakalar yaygınlaşmıştır. Buna rağmen batı basınının hâlâ farklı sesleri barındırabildiği de görülmektedir.

Savaş haberleri konusuna gelince, Kırım Savaşına kadar gazeteler savaş bakanlığı veya donanmanın yayınladığı tebliğlere bağımlı kalmaktan kurtulmalarını art arda gelen iki büyük icada borçlu idiler: Demiryolları ve telgraf. Bu ikisi olduktan sonra üçüncü yeniliğin de savaş muhabirleri şeklinde ortaya çıkması adeta kaçınılmazdı. İlk savaş muhabiri olarak tarihe geçen William Howard Russel Kırım Savaşından başlayarak, Hint İsyanı, ABD İç Savaşı, Paris Komününü ve Zulu Savaşlarını izleyerek büyük tarihi olaylara tanıklık etmişti. Olayların basında muhabirlerin kaleminden aktarıldığı ilk savaş olan Kırım'da Russel'in İngiliz ordusunun durumuyla ilgili ayrıntılı raporları kuşkusuz ki Ruslar için iyi bir istihbarat kaynağı olmuş; ayrıca komutanlık Üsküdar'daki askeri hastanenin acıklı durumuyla ilgili haberlerden de rahatsız olmuştu. Bunun üzerine ilk askeri sansür de gelmiş ve düşmana yarayabilecek bilgiler yasaklanmıştı. Kırım Savaşından kısa bir süre sonra başlayan ABD İç Savaşında Russel ilk temsilcisi olduğu mesleği yapan muhabirlerin sayısının bine yaklaştığını görecekti. Sansür ise Birinci Dünya Savaşında sistemleşecek ve en sıkı halini İkinci Dünya Savaşı sırasında alacaktı. Buna rağmen savaşın korkunçluğu sayfalarda yer buluyordu ama hikâyeler esas itibarıyla düşmanın yaptığı vahşet şeklinde sunulmaktaydı. 1936'da başlayan İspanya İç Savaşından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan

on yıllık dönem örneğin Okinawa'da ölen Ernie Pyle gibi savaş muhabirlerini öne çıkarmakla birlikte, çok sayıda edebiyatçı yazarı da savaş muhabirine dönüştürecek ki, bunlar arasında İspanya İç Savaşını anlatan Orwell ve İspanya'dan sonra İkinci Dünya Savaşını da yakından izleyen Hemingway gibileri en tanınmışlarıdır. Keza BBC savaş muhabiri Chester Wilmot'un *The Struggle for Europe* adlı eseri İkinci Dünya Savaşında Avrupa cephelerini en iyi anlatan eserlerin başında gelir. Edgar Snow'un Çin'i, Curzio Malaparte'in Rusya savaşlarını, Wilfred Burchett'in Vietnam'ı anlatan kitapları da savaş muhabirlerinin tarihe armağan ettikleri sayısız kitaptan sadece birkaç örnektir.

Beaufre Andre (1902-1975)

Fransız generali Andre Beaufre, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin askeri düşünürleri arasında ön sırada yer alır. Özellikle strateji alanındaki görüşleri önemlidir.

Fransa'nın 1940 yılındaki büyük çöküşü sırasında genelkurmayda görevli olan ve komutanlar arasındaki moral yıkıntısını yakından izleyen Beaufre daha sonra Hür Fransız Kuvvetlerine katılmış ve savaşın sonunda Fransız Birinci Ordusunun Harekât Daire Reisi olmuştur. Savaştan sonra Vietnam'da General de Tassigny'nin yardımcılığını yapmış, 1955'te Bağımsızlık Savaşı sırasında Cezayir'de bulunmuş ve 1956 Savaşında Süveyş'e gönderilen Fransız kuvvetlerine komuta etmiştir. Beaufre ayrıca SHAPE (Avrupa Müttefik Güçler Yüksek Karargâhı) ve NATO'da ülkesini üst düzeyde temsil etmiştir. Bu görevlerin ona savaş konusunda çokengin deneyler kazandırmış olduğu açıktır; öyle ki İkinci Dünya Savaşında ülkesinin bozgunundan

sonra sömürge savaşlarındaki yenilgileri ve nihayet nükleer tehdit altında yapılacak mücadelelerin yarattığı sorunlarla uğraşmıştır. En önemli eseri 1963 yılında yayınlanan *Introduction to Strategy* (Stratejiye Giriş) adlı kitabıdır.

Beaufre batılı güçlerin Vietnam ve Kuzey Afrika'daki yenilgilerini gerçek bir strateji geliştirememelerine bağlar. Ona göre batılılar malzeme üstünlüğüne takılıp kalarak yeni fikirler geliştirmekten aciz kalmışlardır. Bu önerme genelde doğru olmakla birlikte yeterince açıklayıcı değildir çünkü bu savaşların en önemli unsuru politik ve psikolojik ortamlarıdır. Keza batının Sovyetler Birliği gibi "topyekûn bir strateji" yürütmediği tespiti de doğru değildir. Batılı güçlerin (Beaufre burada bağımsız ve demokratik uluslar olarak ifade ediyor) strateji oluşturmaları 1960'larda zor gibi görünmüş olsa da, ABD uzun vadede batının bütün temel stratejilerini belirliyordu. Diğer tarafta gene 1960'ların başlarına kadar, komünist bloğun ekonomik, politik, diplomatik araçları ve gerektiğinde askeri gücü bütünlük içinde kullandığı gibi bir görüş yaygın olsa da, 1960'ların ikinci yarısında komünist bütünlüğün bir efsaneden ibaret olduğu ve bu bloğun çoktan parçalanmış olduğu ortaya çıkacaktır.

Beaufre her durumda geçerli olabilecek bir strateji olamayacağını ve eldeki durumun koşullarına göre alternatif stratejiler oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir ki, bu tümüyle doğru bir önermedir. Stratejiyi üç düzeyde tanımlamıştır. Topyekûn (total), genel (overall) ve harekât (operational) stratejiler. Birincisi çoğunlukla "grand strategy" olarak isimlendirilen anlamdadır ve devlet düzeyindeki temel seçimleri ifade eder. Genel strateji olarak söz ettiği şey ise

askeri, politik veya ekonomik, diplomatik vs. alanların her birindeki stratejilerdir. Harakât stratejileri ise coğrafya ile karşılıklı güçlerin durumuna bağlıdır. Ona göre stratejinin amacı hareket serbestisini ele geçirip bunu sürdürmek ve bu süreçte karşı tarafın hareket serbestisini sınırlamaktır. Stratejik eforun özü inisiyatifin elde tutmaktır. Beaufre savaşı da aralarındaki anlaşmazlığı çözmek için güce başvuran iki karşıt irade arasındaki diyalektik ilişki olarak tanımlamıştır ve stratejinin bu diyalektiğin sanatı olduğunu söylemiştir. Bu ilişki içinde majör perde dediği topyekûn savaş pratikte mümkün olmayacağı için çatışmalar minör perde dediği sınırlı savaşlarla yürütülecekti. Buna caydırıcılıktan kaynaklanan dolaylı strateji de denilmiştir. Yani politikacıların elinde topyekûn savaş opsiyonu olmadığı için, alternatifleri bunun dışında kalan alanlarda arayacaklardı.

Beaufre, devletlerin topyekûn stratejisini tayin edecek politikacılar için beş temel seçenek olduğunu ileri sürer. Bunlardan birincisi doğrudan tehdittir. Bunun inandırıcılığı için gerekli kaynaklara sahip olunmalı ve bu seçenek hayati öneme sahip olmayan durumlarda kullanılmalıdır. İkincisi ise dolaylı baskıdır. Bu seçeneğin hedefin nispeten önemli olduğu fakat kesin tehdit için yeterli olanakların bulunmadığı durumlar için uygun olduğu kanısındadır. Arkasında güç tehdidi olan sürekli bir politik ve diplomatik baskının eylem sınırlaması durumunda kullanılabilceğini düşünmüştür. Hitler ve Stalin bu yöntemi birçok kez kullanmışlardır. Üçüncü seçenek ise bir dizi eylemle hedefe doğru yavaş yavaş ilerlenmesidir. Sınırlı kaynaklara sahip olan bir güç hedefine doğru parça parça ilerleyebilir. İsrail'in genişle-

mesi buna örnek gösterilmiştir. Dördüncü seçenek düşük yoğunluklu uzatılmış savaşlardır ki, ulusal kurtuluş mücadeleleri buna örnektir. Bunun için sabır ve insan gücü gerektiğini ifade eder. Nihayet klasik savaş durumu vardır ki, burada hedef düşman ordusunun imhasıdır. Üstün askeri gücün olması ve politik sınırlama bulunmaması gerekir. Beaufre, bunu yazdığı dönemde klasik savaş için o dönemde önemli olan nükleer tırmanma korkusunun bulunmaması koşulunu da eklemiştir. Bu beş seçenek altında genel stratejinin ve gerekirse harakât stratejilerinin çizilebileceğini ifade etmiştir. Beaufre gelecekte, sadece nükleer konuda değil fakat topyekûn caydırıcılığın artması nedeniyle dolaylı stratejilerin giderek daha çok kullanılacağı kanısını taşıyordu. Bu tezlerin iki kutuplu olarak algılanan bir dünyada yazıldığını hatırdan çıkarmamakla birlikte, gerek politikacılar için seçenekleri tanımlama konusunda, gerekse de askerler için stratejik prensipler konusunda yararlı bir bakış sağladığını söylemek mümkündür.

Bkz. strateji, caydırıcılık, Brodie

belirsizlik/savaş sisi (ing. fog of war)

Savaş sisi olarak da adlandırılan belirsizlik her düzeyde çatışmaların temel özelliklerinden biridir. Bu, karşı tarafın yapacağı hamlelerin bilinmemesinden olduğu kadar, komutanın kendi birliklerinin hareketlerini kontrol edememesinden de kaynaklanır. Hava koşullarından arazinin yapısına kadar birçok faktör de durumun karmaşıklaşmasına hizmet eder. Planlar ne kadar titizlikle hazırlanmış olursa olsun, daha ilk dakikadan itibaren birçok şey beklenmedik şekilde gelişmeye başlar ve komutanların olaylara müdahale olanakları azalır. Napo-

l on'un zamanına kadar komutanların bir meydan muharebesini hâkim bir tepeden seyredip belli müdahalelerde bulunma  ansı olabiliyordu. Sanayile mi  savaşta ise hiçbir komutan durumun tümünü kendi gözleriyle göremez hale geldi ve gelen raporlar durumu yansıtamadığı gibi, aradaki zaman farkı da giderek arttı. Yani, raporlar doğru olsa bile –ki bu çok ku kuludur– bir durum tablosu oluşturulduğunda, durum çoktan deği mi  olur. Planlarda basitlik ilkesi işte bu nedenle önemlidir. Bunlar, komutanlara savaşın sisi içinde dahi bir yol gösterme amacını taşır.

İletişim alanındaki gelişmelerin sevk ve idare konusunda ne kadar avantaj sağlamış olduğu ise her aşama için ayrıca değerlenmelidir. 19. yüzyılda telgrafın semafor ve atlı habercinin yerini alması ile önemli bir atılım sağlanmış olduğu d   n lm  t . Ne var ki telgraf hatları güvenilir olmadığı gibi, raporlar da gerçek zamanlı değildi. Bu nedenle emirler de çoğu zaman gerçek duruma uymayabiliyordu. 20. yüzyılda telsiz haberleşmesi de savaş sisini yeterince delemi-yordu. Alt komutanlıkların durumu rapor haline getirmeleri ve üst karargâhların bunları değerlendirmesine kadar geçen süre her zaman farklılıklar gösterdiği gibi, bilgilerin doğruluğu da daima ku kuluydu. Vietnam gibi çok daha yakın bir zamanda bile ABD ordusunun kararg hlarına cephe-deki tüm birlik ve kararg hlardan, hava ve arazi ke iflerinden, casuslardan, esir sorgulamalarından ve diğer kuruluşlardan vs. o kadar çok bilgi ve mesaj geliyordu ki; bunların ayrıştırılması ve değerlendirilmesi adeta olanaksız hale gelmişti. Bu nedenle önemli mesajlar için özel hatlar ve merkezler kurulmuş; bunlar da i lenmemi  bilgi seli altında kalınca bu kez süper öncelikli hatlar kurul-

mu tu. Kısacası belirsizlik sorunu devam etmekteydi.

Günümüzde bilgi işlem teknolojisi, uzay ve insansız hava keşifleri ve diğer olanaklar hiç değilse muharebe alanının gerçek zamanlı bilgisini kararg hlara iletebilmektedir. Ne var ki, çoğu mücadele meydan muharebesiyle değil uzun süreli politikle mi  düşük yoğunluklu savaş yöntemleriyle s rd r ld ğu için, savaş sisi gene de komutanların korkulu rüyasıdır. Her halükârda, hangi tarafta olursa olsun ve hangi tür mücadele yürütülürse yürütülsün, taraflar günümüzde bilgi işlem ve iletişim ile gerçek zamanlı izleme gücündeki muazzam artı ı hesaplamak, karşı tedbirleri d   n mek ve uygulamak zorundadır. Diğer yandan, bütün elektronik, optik, uzay vs. ileri teknolojilerin sahadaki gerçek durumu ancak kısmen yansıtabildiği asla unutulmamalıdır. Bunlar mutlaka kullanılması gereken ama tamamen bel bağlanamayacak yardımcılardır. Sahadaki durumun bazı ayrıntıları ancak çok tecrübeli gözler tarafından anlaşılabilir ama bu da savaş sisi içinde kısmen mümkündür. Can alıcı sorun savaş sisine rağmen i leri yürütebilecek bir eğitim, liderlik ve kararlılığa sahip olmaktır. *Bkz. ağ merkezli savaş, bilgi kirliliği*

bilgi kirliliği (ing. information pathology)

Bilgi kirliliği günümüzde giderek artan bir sorun olarak askeri alanda da mevcut-tur. Burada önce kasıtlı olarak yaygınla tırılan yanlış veya çarpıtılmış bilgilerden söz etmek gerekir. Bunları tanımlamak için *misinformation* ve *disinformation* terimleri kullanıma girmiştir. Diğer yandan aşırı bilgi akışı da tek başına bilgi kirliliği yaratmaktadır çünkü bir grup bilginin incelenmesi, süzülmesi ve değerlendirilmesi bitmeden her

gün daha büyük bir bilgi yığınyla karşı karşıya kalınmaktadır. Ayrıca işlenmemiş ve kontrolden geçirilmemiş bilgilerin değerlendirilmesi her zaman kolay değildir. Bunlar aldatma planlarına göre üretilmiş olmasa bile, örneğin uydu ve hava fotoğraflarının analizi, dinleme ve elektronik takip bilgilerinin tasnif ve yorumu, elektronik, akustik ve manyetik izlerin güncelleştirilmesi zordur. Keza insan kaynaklı bilgiler de çoğu zaman net yorumlara olanak tanımaz. Bu karmaşa içinde doğru ve yanlış olanı ayıklamak ve anlam çıkartmak bilgi işlem teknolojilerinin sağladığı bütün değerlendirmeye kolaylıklarına rağmen kolay değildir çünkü bilgisayarlar ve diğer kayıtlar sonuçta bunlara ne girilmişse onları vermektedir. Kasıtlı veya kasıtsız, daima çok sayıda yanlış veya önemsiz bilgi girişi yapılmaktadır.

Birleşmiş Milletler ve BM Güvenlik Konseyi (ing. United Nations and UN Security Council)

Birleşmiş Milletler (BM) İkinci Dünya Savaşı sonrasında barışı korumak amacıyla kurulan ve kalıcı bir platform olarak varlığını sürdüren uluslararası örgüttür. "Birleşmiş Milletler" terimi ilk kez İkinci Dünya Savaşında, mihver güçlere karşı olan bütün dünya devletlerini ifade etmek için kullanılmış, savaşın sonunda oluşturulan söz konusu örgüte de bu ad verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında aynı amaçla kurulmuş olan Milletler Cemiyetinin (League of Nations) başarısız kaldığı göz önüne alınarak, BM'nin politik sorunların yanı sıra sosyal, ekonomik ve kültürel konularda da çalışmalar yapması öngörülmüştü. 1945 yılında San Fransisco Konferansında 51 üye ile kurulan BM'nin iki önemli organı Genel

Kurul (General Assembly) ve Güvenlik Konseyidir (Security Council). Genel kurulda büyük veya küçük bütün devletler eşit sayılır. Temel görevi barışı korumak olan güvenlik konseyi ise beş daimi üye ile ikişer yıllık dönemler için seçilen on üyeden oluşmaktadır. Beş daimi üye olan ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve Çin (1971'e kadar Tayvan tarafından temsil edilmiştir) veto hakkına sahiptir. Bunun anlamı, güvenlik konseyinin bir konuda etkili olabilmesi için beş daimi üyesinin uzlaşmasının gerektiğidir ki, özellikle Soğuk Savaş sırasında bu çok nadiren gerçekleşmiştir. Bu iki organın dışında önem taşıyan genel sekreterlik makamı da vardır ki, bu makama seçilmek için ABD'nin onayını almak adeta bir önkoşuldur.

Merkezi New York'ta olan BM, gerçekten adını temsil eden bir kuruluş olabilmek için İkinci Dünya Savaşının mağluplarını da üye yapmış, üye sayısı 1950'lerin ortalarından itibaren sömürgelerin bağımsızlığa kavuşması ile birlikte patlama yapmış ve üç katının üzerine çıkmıştır. 2010 yılı itibarıyla üye sayısı 192'dir.

Soğuk Savaş döneminde gerek genel kurul, gerekse de güvenlik konseyi ABD ile SSCB arasındaki tartışma arenalarından biri olmuş ve taraflar burasını bir sorun çözme yerinden çok propaganda platformu olarak kullanmıştı. Sömürgelerin bağımsızlığa kavuşmasını takiben kısa bir süre için Çin ve Hindistan'ın başını çektiği ve bloksuzlar adı verilen ülkelerin ağırlıklarını koymasıyla tartışmalar daha geniş bir yelpazeye yayılır gibi görünse de, "üçüncü dünyacılığın" etkinliği kısa sürede azalmış ve 1980'ler bitmeden tamamen erimştir. Soğuk Savaş sonrasında ise bu kurumda ABD'nin ağırlığı, dünya çapındaki güç dengesini yansıttak şekilde daha da öne çıkmıştır.

Birleşmiş Milletlerin kuruluşunda örgütün barışı korumak için kendi ordusuna sahip olması ve bu gücün idamesi için üyelerin gerekli kaynakları sağlaması öngörülmüştü. Sürekli bir BM ordusu kurulamamış ancak her kriz durumu için farklı bir güç oluşturulması yoluna gidilebilmiştir. Ne var ki bu da çoğu zaman büyük güçlüklerle hayata geçirilmiş, birçok duruma müdahale edilmemiş, edilenlerin bir kısmında amaca ulaşılammış, ancak gene de 2010 yılına kadar 64 kez BM barışı koruma gücü oluşturulabilmiştir (bkz. barışı koruma operasyonları). Yapılan operasyonların bir kısmı da ABD'nin isteği doğrultusunda gerçekleştirilmiş olup Kore'ye gönderilen BM kuvveti bunun en önemli örneği olarak gösterilmektedir. Gerçekten de bu tümüyle ABD kontrolünde bir kuvvet olup BM unvanı göstermeliydi. Aynı durum Irak'ta da tekrarlanmıştır. 1956 savaşı sonrasında ise İngiltere ve Fransa Süveyş Kanalı'nda çıkmaza girdikten sonra bir BM Acil Gücü'nün bölgeye intikali sayesinde çok daha fazla itibar yitirmeden bölgeden çekilmişlerdi ki, bu hareket o dönemin süper güçleri olan ABD ve SSCB'nin isteklerine uygundu.

Birleşmiş Milletler sözleşmesi kuruluşun ülkelerin içişlerine, yani yargı yetkisi ve hükümlerine karışmasını yasaklamaktadır. Ne var ki sömürgecilik, iç savaşlar ve ülkeler veya devletlerin parçalanması bu ilkenin tanımlanmasını zorlaştırmış ve ihlale neden olmuştur. Zimbabve'de (eski Rodezya) sömürgeciliğin tasfiyesi sürecinde beyaz azınlık tek taraflı bağımsızlık ilan edince İngiltere askeri müdahalede bulunmamış ama bunu isyan kabul edip BM'den yaptırım talep etmişti. 1991 Körfez Savaşını takiben Güvenlik Konseyi Irak'ın içişleri-

ne müdahale edildiği yönündeki itirazları kaale almayarak bir seri karar almıştı. Bu tartışmalar, 1990'ların başından itibaren kriz veya iç savaş olan ülkelere müdahale edilebileceği şeklinde bir doktrinin gelişmesine neden oldu. Bu çerçevede parçalanma sürecindeki Yugoslavya, Sırpaların Müslümanları öldürmelerine göz yumulan Bosna, katliamların soykırım seviyesine yükseldiği Ruanda ve son derece kaotik bir durumun hüküm sürdüğü Somali BM'nin müdahalelerine sahne olmuş ama bu operasyonlar başarısız kalmıştır.

21. yüzyılın başında BM'nin büyük ölçüde ABD denetimine girdiği görülmektedir. Soğuk Savaştan sonra ABD gücünü dengeleyecek bir bloklaşmanın kalmaması, çoğu ülkenin son tahlilde ABD'nin talepleri doğrultusunda oy kullanmasına neden olmaktadır. Bu durum kuruluşun itibarını ciddi şekilde sarsmıştır. 1945 yılındaki kuruluşundan itibaren bir bütün olarak bakıldığında BM'nin barışı koruma konusundaki etkinliği konusunda net bir değerlendirme yapmak kolay değildir. Bazı çatışmaların büyümesini engellediği ve bazı hallerde katliamları sınırladığı söylenebilir ama bazı düzeyi kararların tarafların talepleriyle çakışma oranına bağlı kalmaktadır. Sonuçta hiçbir ülke veya güç BM kararlarını kendi taleplerinin üzerinde tutmamakta, güvenlik konseyi yaptırımları çoğu halde sadece ek bir sıkıntı olarak görülmektedir.

Birleşmiş Milletler Barış Gücü ve operasyonları (ing. UN peacekeeping operations) - bkz. barışı koruma operasyonları

blitzkrieg bkz. yıldırım savaşı

Brejnev Doktrini (ing. Brezhnev Doctrine)

1968 yılında SSCB liderliğindeki Varşova Paktı kuvvetleri, resmi politikalar dışında arayışlar içinde bulunan Çekoslovakya Komünist Partisindeki ayrılıkçı eğilimlerden endişe duyarak Prag başta olmak üzere bu ülkeyi tümüyle işgal etti. Direniş kısa sürede bastırılırken işgalin bütün dünyada büyük bir tepki yaratması üzerine sosyalizme karşı unsurların yarattığı tehlikeleri bertaraf edebilmek için herhangi bir sosyalist ülkeye müdahale edilebileceği tezi öne çıkarıldı. Bu görüş bir kısım literatürde Brejnev Doktrini olarak anılmaya başlandı. Daha sonra 1979 yılındaki Afganistan işgali de bu çerçevede meşru gösterilmeye çalışıldı. Ne var ki Sovyetler Birliği'nin hegemonyası bütün doğu bloğu ülkelerinde giderek artan ve karşı konulmaz bir tepki oluşturmaktaydı. Mikhail Gorbacov açıklık ve yeniden yapılanma (glasnost ve perestrojka) politikaları içinde bu doktrini ortadan kaldırdı ve gönüllü birlikteği savunmaya çalıştı ama sistem içindeki çatlaklar onarılamayacak kadar büyüktü. Hem SSCB hem de Varşova Paktı çok kısa sürede dağıldı.

Brodie, Bernard (1910-1978)

ABD'nin önde gelen politik bilimci ve askeri tarihçilerinden olan Bernard Brodie nükleer savaş dönemi stratejik düşüncesi-nin geliştirilmesinde büyük bir rol oynamıştır. Amerika'nın önde gelen stratejik düşünce merkezi RAND kurumunda çalışan Brodie daha sonra Yale ve nihayet uzun yıllarını geçireceği UCLA'da siyaset bilimi profesörü olmuştur.

Atom bombasının patlamasından hemen sonra yazdığı ve 1946'da yayınlanan *The Absolute Weapon: Atomic Power and the World Order* kitabındaki şu cümleleri onun-

la ilgili her kaynakta yer alır: "Bugüne kadar askeri kurumlarımızın temel amacı savaş kazanmaktır. Bundan sonra ilk amacı savaş önlemek olmalıdır. Bundan başka hiçbir yararlı amacı olamaz." Bu satırların, ABD'nin atom bombası tekeli en azından uzunca bir süre elinde tutacağını sanıldığı günlerde yazıldığı hatırlanmalıdır. Sonraki yıllarda nükleer silahların nasıl kullanılacağı tartışılırken Brodie bunların kullanımının sınırlı kalamayacağını ve mutlaka topyekün nükleer savaşa yol açacağını ileri sürmüştü. Bu nedenle ikinci vuruş kapasitesinin geliştirilmesi yoluyla caydırıcılığın bütün taraflar için daha büyük güvenlik sağlayacağını savundu. Sivil savunma tedbirlerinin geliştirilmesi ve ikinci vuruşu yapacak nükleer füze silolarının ilk vuruşa dayanacak şekilde güçlendirilmesi, Brodie'nin caydırıcılık (deterrence) düşüncesinin önemli unsurlarıydı. 1959 yılında yazdığı *Strategy in the Missile Age* adlı kitabında füzeler çağında karşılıklı caydırıcılığın karmaşık ve hassas bir denge oluşturduğunu belirtmiştir. Strateji çok karmaşık ve eldeki duruma göre sürekli farklılaşan bir konudur, çünkü stratejinin iki ucunu teşkil eden siyaset ve askerlik alanları sürekli değişim içindedir. Stratejiyle ilgili ilkeler size bir çözüm sunmaz, sadece düşünmenizi kolaylaştırır. Nitekim nükleer silahların ortaya çıkması çok daha yaygın bir tartışma ortamı yaratmıştır çünkü bu durum (o dönemde yaygın olarak ele alındığı şekliyle) savaş meselesinin askerlerin uzman olduğu operasyonel planlamadan çok daha geniş boyutlarda ele alınmasını gerektirmekteydi. Brodie bu meselenin daha sistematik bir şekilde ele alınmasını savundu ama 1950'lerde moda olan matematiksel analiz düzeyine indirilmesinden de çok rahatsız oldu. Bazı asker ve sivil

analizciler işi rakamlara indirgeyerek sonu-
çufta kaç kişinin hayatta kalacağı hesabı
üzerinden strateji geliştirince Brodie konu-
nun siyasi ve tarihi boyutlar içinde değ-
lendirilmesi ve aynı zamanda askerlerin
taktikler kadar savaşın bütününü de incele-
mesi gerektiğini ifade etti. Yeri gelmişken
Brodie'nin stratejik teorisi her şeyden önce
eylem için yapılmış bir teori olarak tanımla-
dığını da ifade edelim.

Bkz. strateji, Beaufre, caydırıcılık

Bush Doktrini (ing. Bush Doctrine)

11 Eylül olayı sonrasında Bush tarafın-
dan açıklanmış olan politikadır. Buna göre
ABD hükümeti teröristler ile onlara destek
olanlar arasında hiçbir fark gözetmeyecek
ve ayrıca terörist tehdit değerlendirmesi
yaptığı ülkelere karşı önleyici savaş (pre-
ventive war) açabilecekti. Bu politikanın
açıklanmasının hemen arkasından Afga-
nistan'ın ve daha sonra da Irak'ın işgali
gerçekleşmiştir.

Büyük Ortadoğu Projesi (ing. The Greater Middle East Initiative)

Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), ilk kez
Irak ve Afganistan'a yapılan işgal hareketle-
rinin sonrasında Bush yönetimi tarafından
2004 yılında açıklanmış bir konu olup, bu
satırların yazıldığı 2010 yılında mahiyeti
hâlâ net olarak ortaya konulabilmiş de-
ğildir. Bunun bir nedeni, bu projenin açıklan-
mış uzun vadeli hedeflerinin, ABD'nin ger-
çek niyetlerini ne kadar yansıttığının bilin-
memesi, diğer bir neden de projenin ger-
çek amaçları üzerinde çok fazla spekülasy-
on yapılmış olmasıdır.

Büyük Ortadoğu Projesi, Soğuk Savaş
sonrasında oluşturulmaya başlanan yeni
dünya düzeni içinde Fas'tan Orta Asya'ya

kadar olan coğrafyanın yeniden yapılandırıl-
ması olarak özetlenebilir. Bu coğrafya esas
itibariyle Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri
ile Güney Kafkasya, Türkiye, İran, Pakistan
ve Afganistan'ı kapsamaktadır. Her ne ka-
dar bazı kesimler Güneydoğu Asya'daki
Müslüman ülkelerin de bu projenin kapsa-
mında veya uzantısı olarak görüldüğünü
ileri sürmüş olsalar da, esas bölgenin Mağ-
rip'ten Karakurum'a kadar uzandığı ifade
edilmektedir. Ne var ki, çok sayıda ülkenin
siyasi geleceklerinin ve hatta sınırlarının bu
şekilde manipüle edilmesi tasarlanıyorsa,
bunun sayısız gerilim ve çatışmaya yol aç-
ması kaçınılmaz görünmektedir. En az 22
ülkenin siyasi, ekonomik ve coğrafi olarak
yeniden yapılandırılmasında ısrar çok sayı-
da yeni savaşın habercisi sayılmalıdır.

BOP girişiminin amaçları bölge ülke-
lerinde batı demokrasisinin kurallarını hâ-
kim kılmak, terörizmin kökünü kazımak ve
ekonomik ilişkileri artırarak dünya pazarla-
rıyla entegrasyonu daha yüksek seviyeye
çıkarmak olarak ifade edilmiştir. Bölgedeki
enerji kaynakları da kuşkusuz önemli he-
defler arasındadır ama esas hedefin uzun
vadeli stratejik konumlanma olduğu şek-
linde değerlendirmeler de bulunmaktadır.
Demokrasi konusunun sadece laf olduğu
aşıkârdır çünkü işgal veya örtülü operas-
yonlarla rejim ihraç edilmeye çalışılması
çok özel koşullar dışında mümkün de-
ğildir. Kaldı ki, işgallerin terör diye adlandırıl-
an direniş eylemlerini artıracacağı da aşıkâr-
dır. Ekonomik entegrasyon ise zaten bü-
yük ölçüde tamamlanmıştır. Esas amacın
rejimle veya ekonomiyle ilgili olmaktan
çok hegemonyanın sağlamaştırılması ve
uzun vadede ABD'nin yörengesindeki ül-
kelerde denetimin sürdürülmesi olduğu
görülmelidir.

C2, C3I, C4ISR, C4ISTAR

Bu kısaltmalar modern savaşın komuta ve kontrol unsurlarını ifade eder. C2 *command* ve *control* yani komuta ve kontrol fonksiyonları için kullanılır. Komutan bu fonksiyonlar vasıtasıyla güçlerini en etkili bir şekilde kullanmaya çalışır ki, bunlar birimlerin sevk ve koordinasyonunu, gelişmelerin takibini, bunların yanı sıra birliklerin ve birimlerin yeniden düzenlenmesini de içerir. C3I komuta ve kontrolün yanı sıra *communications* ve *intelligence*, yani iletişim ve istihbarat fonksiyonlarını da içeren bir kısaltmadır. Komutanın birliklerini sevk ve idare için gerekli unsurlarla ilgili daha geniş bir tanımlamadır. C4ISR ise *computer, surveillance* ve *reconnaissance* kelimelerinin de ilave edilmesini simgeler ki, bunlar sırasıyla bilgisayar, gözetim ve keşif anlamına gelmektedir. Bunun esas anlamı gelişmiş teknolojilerin kullanımınıdır ki, bunlar uçak, uydular ve insansız hava araçları vasıtasıyla yapılan gözetlemeyi ve gerçek zamanda iletilen keşif bilgilerini simgeler. Bunlar dijital teknoloji sayesinde görüntü ve mesaj iletilmesidir. Örneğin daha önceleri uçakların çektiği fotoğrafların banyo edilip değerlendirilmesi için uçağın üsse geri dönmesinden sonra bile saatler gerekmekte ve bir karara varılınca kadar durum değişebilmekteydi. Dijital teknoloji görüntü aktarımını anında yapabilmektedir. Böylece komutan birliklerini en gerekli yerlere ve gerekli sayılarda sevk ederek çok daha etkili bir şekilde yönetebilmektedir. C4ISTAR ise yukarıdaki fonksiyonlara *target acquisition* yani hedef seçimini eklemektedir. Bu, özellikle karmaşık muharebe koşullarında çok kolay olmayan bir konudur ve elektronik karıştırma ve karşı tedbirler ile daha da zorlaşmaktadır. Örneğin, sahte elektronik izler veya termal

görüntüler yaratılabilmektedir. Bütün elektronik, optik ve diğer sistemlerin kullanılmasıyla doğru hedef seçiminin kolaylaştırılması öngörülmektedir.

Bkz. ağ merkezli savaş, dijital muharebe alanı

Carter Doktrini (ing. Carter Doctrine)

1979 yılında ABD müttefikleri olarak görülen İran şahının devrilmesinden sonra kurulan Humeyni rejimi ve gene aynı yıl SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi, Amerikan yönetimini Asya'daki çıkarlarına karşı gelişebilecek tehditlere karşı kapsamlı ve uzun vadeli bir politika oluşturmaya yöneltti. Özellikle Afganistan'ın işgali Körfez'e yaklaşmaya yönelik bir stratejik manevra olarak görüldü. ABD buna karşı kararlı bir tutum sergileme ihtiyacı hissederek Ortadoğu ve özellikle İran Körfezi'nde başka bir güce (yani Rusya'ya) izin veremeyeceğini ilan etti. Bunun bir amacı da Vietnam yenilgisi sonrasında güç kullanma konusunda kararsızlık gösterebileceği yönündeki izlenimi silmekti. ABD Cumhurbaşkanı Carter İran Körfezi'ni ABD'nin hayati çıkar bölgesi ilan etti ve bu bölgeye yapılacak herhangi bir girişimin her türlü güç kullanılarak püskürtüleceğini açıkladı. Bunu desteklemek üzere yeni bir askerlik yasası yürürlüğe girdi, Körfez'e intikal edebilecek bir acil müdahale gücü hazırlanmaya başlandı ve Diego Garcia Adası gibi bölgeye yakın üslerin geliştirilmesi hızlandırıldı.

casus uçaklar / U2 olayı (ing. spy planes / U2 incident)

Casus uçaklar keşif ve gözetim uçakları ile aynı genel kategoride yer almakla birlikte, daha çok görünmezlik teknolojisi ve/veya çok yüksekte uçmaları nedeniyle

stratejik keşif için kullanılan uçakları tanımlayan bir terimdir. Silahlı veya silahsız keşif uçakları 1910'lu yıllardan itibaren bütün hava kuvvetlerinin envanterinde yer almıştır. Ne var ki Soğuk Savaş sırasında stratejik keşif ihtiyacı keşif uçaklarından daha özel yeteneklere sahip uçakların geliştirilmesine neden olmuştur. Amerikalılar bu alanda öne geçmiş ve efsane tasarımcı Kelly Johnson 1950'li yıllarda U-2 casus uçağını yapmıştı. Bu uçaklar kanat açıklığı çok geniş olan, adeta motorlu bir planöre benzemekteydi. CIA tarafından yönetilen bu uçaklar Sovyetlerin o yıllarda sahip olduğu uçaksavar füzelerinin menzilinün üzerinde uçarak keşif yapmaktaydı. 1960 yılında pilot Gary Powers tarafından kullanılan uçak Pakistan'ın Peşaver havaalanından kalkarak Sovyet toprakları üzerinden Norveç'e giderken, menzili artırılmış bir SA-2 füzesi tarafından düşürüldü. ABD bunun Türkiye'den kalkan bir meteorolojik keşif uçağı olduğunu söyledi ama Powers görevinin Sverdlovsk, Kirov ve Archangel'de bulunan askeri tesislerin keşfi olduğunu itiraf etti. Büyük bir propaganda vesilesi haline getirilen duruşma sonrasında Powers on yıl hapse mahkûm edildi ama 1962 yılında Sovyet casusu Rudolf Abel ile Berlin'de takas edildi. Daha sonra bu olayın barış görüşmelerini sabote etmek için hazırlandığı ve Powers'ın uçağının yakıt sisteminin füze menziline inecek şekilde sabote edildiği gibi komplo teorileri öne sürüldüyse de bunlar ispatlanamadı.

ABD tarafından hizmete alınan bir diğer casus uçak ise U-2 gibi 20.000 metrenin üzerinde uçabilen SR-71 Blackbird platformudur. Görünmezlik (stealth) teknolojisine sahip bu uçağın gövdesi radar kesitini küçültecek şekilde bombeli bir yarım daire-

ye benzer. 1964 yılından 1998'e kadar kullanılmıştır. Günümüzde bu uçakların yerini giderek uydu gözlemi ve dronlar (insansız hava araçları) almaya başlamıştır.

caydırıcılık (ing. deterrence)

Caydırıcılık, karşı tarafı aksi halde çok yüksek bir bedel ödeyeceğine inandırmak suretiyle belli eylemleri yapmamaya ikna etmektir. Bunun için caydırıcılık politikası izleyen tarafların yeterince güçlü ve aynı zamanda kararlı olduğunu göstermesi gerekir. Tarihteki en büyük caydırıcı unsur olan nükleer caydırıcılık gerçekten de İkinci Dünya Savaşı sonrasında topyekûn bir savaşı engellemiştir. Ne var ki uluslar kararlılık gösterisinde her zaman başarılı olamamışlardır veya kararlılıklarını ancak savaş başladıktan sonra sergileyebilmişlerdir. Diğer yandan caydırıcılığa rağmen çok yüksek bir bedel ödemeyi göze alarak eyleme girişen taraflar için de çok sayıda örnek bulunabilir. Keza bazen bu bedel ödenmeyebilir de. Örneğin Hitler'in 1930'larda savaşa giden yoldaki blöfleri, İngiltere ile Fransa'nın kararsızlıklarının doğru değerlendirilmesinde yatmaktadır. Hitler Versay Antlaşmasını yırttıktan sonra 1936 yılının Mart ayında Alman ordusunu uluslararası antlaşmalara aykırı olarak Renenya'ya soktu. Bu dönemde İngiliz donanması denizlere hâkim, Fransız ordusu da yeniden silahlanmakta olan Alman ordusundan (en azından kâğıt üzerinde) çok üstündü. Yani Nazi gücüne geri adım attırmak pekâlâ mümkündü. Ancak İngiltere ve Fransa geri adım attılar ve Hitler'e silahlanmasını tamamlaması için üç buçuk yıl hediye ettiler. Daha sonra Avusturya ve Çekoslovakya'nın işgaline ses çıkarmadılar. Kısacası güçleri üstünken bile kararlı-

lıklarının olmayışı savaşın başlamasında tayin edici oldu.

Çok ağır misilleme yoluyla caydırıcılık da bazen denenmiş bir yoldur ama genelde ters sonuç verir. Bu konuda çok sayıda örnek vardır. Almanlar İkinci Dünya Savaşı sırasında her ölen Alman askerine karşılık direnişçilerden bazen 20, 50, 100 veya Lidice ile Oradour-Sur Glane örneklerinde olduğu gibi çok daha fazla kişiyi kurşuna dizmişlerdir. Ne var ki misilleme eylemleri Nazilere karşı direnişi caydıramamış, tam tersine artırmıştır. Gene bir başka caydırma yöntemi olan hava bombardimanlarının da çoğu zaman istenilen sonucu elde edemediği görülür. Sonunda yenilmelerine rağmen 1937-38 yıllarında Madridliler; 1940 yılında bombardıman, 1944'te ise V1 ve V2 roket bombalarıyla ağır kayıplar veren Londralılar ve 1965 ile 1972 yılları arasında küçük ülkelere İkinci Dünya Savaşındaki tüm bombalardan daha fazla bomba atılan Vietnamlılar savaşmaktan caymadılar. Tarihte bütün büyük güçlere karşı direnişin onların en güçlü oldukları dönemlerde bile durmadığı görülür. Sonuçta savaş, insan faaliyetlerinin çoğu gibi, rasyonel bir olay değildir. Buna rağmen insanlık, hiç değilse en önemli caydırıcılık olan nükleer caydırıcılık konusunda tarihinde nadir görülen rasyonel bir tutum izlemiş gibidir.

1945 yılından sonra Amerikalılar atom bombası tekelinin SSCB karşısında yeterli bir caydırıcılık sağlayabileceğini düşündüler. Batı dünyası ordularını terhis etmişti ve pahalı konvansiyonel tümenler oluşturmak yerine nükleer bomba taşıyan uçaklarla caydırıcılık daha kolay ve daha ucuz görünüyordu. Ne var ki Berlin ablukası ve Kore Savaşı gibi krizler nükleer silahların uygulanabilecek bir seçenek olmadığını

ortaya koydu. Ayrıca Ruslar 1949'da atom bombasını, 1953 yılında da ilk hidrojen bombasını patlattılar. Bu başarılarını uzun menzilli füzeler ve ilk uzay uydusuyla pekiştirdiklerinde, ABD'nin bu alandaki nükleer üstünlüğü yerini nükleer eşitlik kavramına bıraktı. Amerikalılar 1950'lerin başlarında Sovyet yayılmasına karşı topyekûn nükleer karşılık vereceklerini açıkladılar ve stratejik nükleer başlıkların yanı sıra taktik başlıkların geliştirilmesine de başladılar. Ne var ki artık her iki tarafın da tehdit altında olması uluslararası ilişkileri eskisinden çok daha hassas bir konuma getirmektedir. 1960'larda, daha Kore Savaşı döneminden beri düşünce planında geliştirilmeye başlanmış olan esnek mukabele stratejisi NATO tarafından da onaylandı. Böylece, sınırlı savaşlara, tam da mevcut durumun gerektirdiği kadar güçle karşılık verilecek, karşı tarafın durumu tırmandırması ise aynı oranda karşılık görecek.

1960'lı yılların başında nükleer başlıkların füzelere, uçaklara ve denizaltılara yüklenmesi MAD (Mutually Assured Destruction) kavramının caydırıcılığın merkezine oturmasına neden oldu. Buna göre ilk vuruşu kim yaparsa yapsın, diğer tarafın elinde yeterli miktarda başlık kalıyor ve iki taraf da devasa kayıplara uğruyordu. MAD kavramının caydırıcılığı (ve sınırlı nükleer savaş amaçlansa bile tırmanma olasılığının yüksekliğinin seçenekleri sınırlaması) tarafları ister istemez diyaloga daha açık bir politika yürütmeye yöneltti. 1969'da SALT (Strategic Arms Limitation Talks – Stratejik Silahları Sınırlandırma Görüşmeleri) adı verilen görüşmeler başladı. Bu süreçte, taraflardan birinin füzeleri engelleme kapasitesine sahip olması halinde ilk darbeyi vurma eğilimine kapılabileceği düşünüldü. Bu

nedenle tarafların önleyici füzeler geliştir-melerini yasaklayan ABM Antlaşması (Anti Ballistic Missile Treaty) 1972 yılında imzalandı. 1980'lere gelindiğinde komünist blok adı verilen topluluğun dağıldığı; Çin ile Sovyetler arasındaki çatlağın giderile-meyeceği, ayrıca diğer ülkelerde da farklı eğilimler olduğu anlaşıldı. Bunlar batının teknolojik ve ekonomik gücüyle birleşince Başkan Reagan 1983 yılında SDI (Strategic Defence Initiative) adı verilen girişimle, Afganistan'da zaten büyük sorunlar yaşayan Sovyetleri daha da sıkıştırmayı planladı. SDI ABD'ye yapılacak füze saldırılarını denizden, havadan ve karadan atılacak füze-savar atışlarıyla durduracak bir kapasitenin geliştirilmesini öngörüyordu. Lazere ve has-sas güdüm/kontrol sistemlerinin artık bu-nu mümkün kılacağı ileri sürülmekteydi. Her ne kadar o yıllarda bu sistemlerin iddia edildiği kadar gelişmemiş olduğu biliniyor-sa da, Rus liderlerini rahatsız ettiği bilin-mektedir. Ne var ki Sovyetlerin artık buna karşı kapsamlı bir program geliştirme ola-nakları azalmıştı. Esasen birkaç yıl sonra Sovyet sistemi kendi içindeki sorunların artması ve aralıksız dış baskıların müşterek etkisiyle dağıldı.

Günümüzde, nükleer silahların sayısı azalmakla birlikte hâlâ dünyayı birkaç kez yok edecek kadar silah mevcuttur. Ne var ki uluslararası ilişkilerin giderek yaygınlaş-ması nükleer savaş opsiyonunu zorlaştı-rmaktadır. Nükleer olmayan caydırıcılığa gelince, bu konuda ABD'nin uçak gemileri etrafında örgütlenen filoları ve dünyanın yüz ülkesine yayılan askeri üsleri, küçüm-senmeyecek bir konvansiyonel caydırıcılık sağlamaktadır. Buna rağmen bu caydırıcı-lık çabasının birçok ülkeyi kendi bağımsız politikalarını yürütmekten vazgeçirmeye-

ceğine işaret eden yeteri kadar örnek bu-lunmaktadır.

Bkz. SDI, nükleer silahlar ve nükleer savaş

Cenevre ve Hauge Antlaşmaları (ing. Geneva and Hauge Conventions)

Bunlar savaş ve diğer silahlı çatışma-larda tarafların tutumlarını düzenlemek için kurallar getirmeyi amaçlayan uluslara-rası girişimlerdir. Her ikisi de bir dizi ant-laşma ve protokolden oluşmaktadır.

1864 yılında yapılan ilk Cenevre Antlaş-ması Kırım Savaşı (1854-56) ve Solferino muharebelerinin (1859) kayıplarından etki-lenen duyarlı kesimlerin girişimiyle 16 ülke-nin temsilcileri arasında yapıldı. Burada ya-ralı düşman askerlerinin dost birliklerle ay-nı tıbbi bakımı almaları koşulu getirildi ve savaş alanındaki tıbbi personel için özel statü sağlanması kararlaştırıldı. Bu antlaş-ma 1906 ve 1929 yıllarında genişletildi, sa-vaş esirleri de korunma kapsamına alındı ve nihayet 1949 yılında hepsi yeni bir ant-laşma altında birleştirildi, antlaşmayı im-zalayan veya imzalamayan her ülke için bağlayıcı kabul edildi. Sivil halkın korun-ması, işkence, rehin alma, aşağılayıcı mu-amele ve yargısız öldürme de yasak kapsa-mına alındı. Ne yazık ki, bütün savaşlara baktığımızda bunların uygulanmasının istisna, ihlallerin ise genel tutum olduğu gö-rülmektedir. Gene de bunlar uygulamalar için yol gösterici ve yararlı ilkelerdir. 1977 yılında getirilen ek düzenlemeler hedef seçiminde ayırım gözetilmesi konusu ile dev-letler arasında olmayan silahlı çatışmalara da kural getirilmesini ele almıştır.

Hauge Antlaşmalarının başlangıcı 1868 yılında 400 gramdan küçük mermile-rin patlayıcı içermesini yasaklayan St. Pe-tersburg Antlaşması olarak addedilir. 1899

yılında 26 ülke delegeleriyle toplanan ilk Hauge Barış Konferansı üç antlaşma ve üç bildirgenin kabulüyle sonuçlandı. Antlaşmalar deniz savaşları, savaş kanunları ve geleneklerine saygı ve antlaşmazlıkların barışçı çözümü konularındaydı. Bildirgeler ise patlayıcı (dum dum) kurşunlarının kullanılmaması, zehirli gazın yasaklanması ve balonlardan mermi veya patlayıcı atılmaması'nı kapsıyordu. 1907 yılında 44 ülkenin katılımıyla gerçekleşen İkinci Hauge Barış Konferansı aynı konuları derinleştirdi ve savaşın sınırsız bir şekilde yapılmaması üzerinde duruldu, ayrıca mayın ve kıyı bombardımanı konularına sınırlama getirildi. Bu konferansların devamı 1923 yılında yapıldı ve hava savaşları konusundaki kurallar için taslak düzeyinde kalan kurallar geliştirildi ki bunlar arasında sivillerin bombalanmaması, yangın bombası kullanılmaması, paraşütle kurtulmaya çalışanlara ateş edilmemesi gibi gene asla uygulanmayan hususlar vardı. 1925 yılında zehirli gaz kullanımı ve uluslararası silah ticareti konuları gündeme geldi. 1980 yılında yapılan bir Hauge Antlaşması ise aşırı güçlü ve etkileri ayırım yapmayan konvansiyonel silahların kullanılmasını yasaklıyor veya sınırliyordu. Bunlar röntgende görünmeyecek kadar küçük parçalarla yaralayan bombalar, mayınlar ve bubi tuzakları ile yangın bombaları olarak somutlaştırılmıştı. 1995 yılında bunlara kör edici lazer silahları eklenirken 1996 yılında ise anti personel mayınların yasaklanması konusu ele alındı.

Cenevre ve Hauge Antlaşmaları her ne kadar sürekli ihlal edile gelmiş ve sayısız insanlık suçu işlenmiş olsa da, bunların hayata geçirilmesi için baskı yapılması önemlidir. Ne var ki bugüne kadarki uygulamalar savaşın bunlara uysalar

dahi, karşı tarafın bunlara uymayacağını bekleyerek ve hatta bilerek tedbirli olmasını gerekli kılmaktadır. Nitekim zehirli gazdan yangın bombasına ve bubi tuzaklarından anti personel mayınlara kadar bütün yasak silahlar bir şekilde kullanılmaktadır.

cephe (ing.front)

Cephe, savaş biçimlerinin ve savaş teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak kullanım şekilleri giderek çoğalmış olan bir terimdir. Temel olarak cephe hasım tarafların karşı karşıya geldikleri yerdir. Bu anlamıyla bir mücadele alanını ve aynı zamanda kuvvetlerin yönünü ifade eder. Bir cephe açmaktan söz ettiğimizde bu, hasım güce karşı yeni bir mücadele alanı yaratmayı amaçladığımız anlamına gelir. Bu politik bir cephe olabileceği gibi, askeri bir cephe veya ikisi birden olabilir. Gerilla kuvvetlerinin açtığı cepheden söz edilirse, bu kesinlikle herhangi bir fiziki çatışma hattını anlatan veya sürekliliği olan bir cephe değildir. Mücadele alanının herhangi bir yerinde yapılabilecek baskın ve sabotaj tipi operasyonları temel alan, yer ve zaman olarak koordinatları belirsiz bir cephedir. Keza hava araçları da askeri cepheleri hem üç boyutlu hale getirmiş hem de derinliğini muazzam şekilde artırmıştır. Kısacası artık cephe genel olarak hat değil satıhtır ve bu satih ülkelerin tümünü ve hava sahalarını da kapsar. Mustafa Kemal'in Sakarya'da söylediği sözler, artık tümüyle geçerlidir. Eski savaşlarda cephe hattının yarılması felaket anlamına gelirken, Mustafa Kemal kavramları değiştirmiş ve savunmayı bütün alana yaparak farklı bir savaş anlayışı getirmeye çalışmıştı ki, bu geleceğin savaş biçimiydi.

Cephe kavramı biraz daha gevşek olarak siyasi, ekonomik ve psikolojik savaş

alanlarını kapsayacak şekilde de kullanılmıştır. Büyük güçlerin bu alanlardaki savasları yürütmek için özel kurumları olmuştur, örneğin İngiltere'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında kurmuş olduğu Ekonomik Savaş bakanlığı gibi. Bu tür cepheleer daha çok istihbarat örgütleri tarafından hazırlanır ve yürütölür. Her çeşit ambargo, sabotaj ve üçüncü taraflarla ticaretini engellemek gibi yöntemler kullanılır. Cephe kavramı bazen de siyasi ittifak anlamında kullanılmaktadır ki, bunlar iç savaşlar veya işgalciye karşı yürütölen savaşlarda bir tarafta bir araya gelenleri ifade etmek için kullanılmıştır. Örneğin İspanya İç Savaşı, iktidardaki Halk Cephesi Hükümetine karşı aşırı sağcı falanjist ayaklanma olarak gelişmiştir. Gerilla örgütleri ise çoğu zaman amaçladıkları siyasi ittifakı ifade etmek için mücadelelerini (gerçek veya psikolojik savaş aracı olarak varlığı ileri sürölen) cepheleer adına yürütmüşlerdir.

Stratejik veya operatif anlamda kullanıldığında, birbirinden bağımsız harekât alanlarının her birine bir cephe adı verilir. Örneğin İkinci Dünya Savaşında deniz savaşlarının cereyan ettiğı Atlantik Cephesi, hem deniz hem de kara savaşlarının cereyan ettiğı Akdeniz cepheleeri (daha net olarak Mısır, Cezayir, Tunus, İtalya, Yunanistan, Suriye, güney Fransa cepheleeri olarak ayrılabilir), ikinci büyük cephenin açıldığı Normandiya cephesinden söz edilebilir. Almanya üzerindeki stratejik bombardıman da bir cephe olarak ele alınmalıdır. Kara savaşlarının Kuzey Denizi'nden Karadeniz'e kadar çok geniş alanlara yayıldığı Rusya'da Almanlar cepheyi kuzey, merkez ve güney olarak üçe, Norveç ve Finlandiya'dan Murmansk yönüne açtıkları cepheyi de sayarsanız dörde bölmüşlerdi. Ruslar ise büyük or-

du gruplarının her birine cephe adı veriyorlardı. Kuzeyde Birinci ve İkinci Baltık, ortada Belarus, güneyde Birinci, İkinci ve Üçüncü Ukrayna cepheleeri vs. gibi. Rus kullanımı aşağı yukarı ordulara veya ordu gruplarına tahsis edilen sorumluluk alanlarına denk gelen bir kullanım anlamına geliyordu. Osmanlı orduları Birinci Dünya Savaşı sırasında esas olarak Çanakkale, Makedonya, Romanya-Galiçya, Kafkasya, Irak ve Filistin cepheleerinde savaşmışlardı.

Taktik anlamda kullanıldığında, cephe düşmanın bulunduğı ve birliklerin savaşmaya hazırlanarak mevzilendikleri yöndür. Geçmişte bu daha çok yön, hat ve mesafe kavramlarıyla ifade edilirdi. Taburun cephesi belirlenen yönde ve belirlenen noktalar arasında şu kadar metredir denilir ve diğeri birlikleer ara hatlarının belirtilmesine özen gösterilirdi. Bu usuller genel olarak hâlâ geçerlidir ama savaşan taraflar artık çok nadiren hatlar üzerinde karşılaşılıyorlar. Ateş gücünün ve hareketliliğinin artması nedeniyle birlikler genellikle küçük ve dağınık kümeler halinde, bazen hareketli olarak, bazen de direniş noktaları veya alanları etrafında muharebe ediyorlar. Bu nedenle cephe kavramında yön daha genel bir ilerleyiş veya savunma yönü ifadesi halini alıyor, yerini saha kavramına terk ediyor. Hat kavramı yerini küme kavramına, daha da ileri giderek muharebe birimleri kavramına bırakıyor. Cephe kavramı daha çok stratejik ve operatif olarak anlam taşıyor. Bir başka şekilde ifade etmeye çalışırsak, eskiden bir birliğe cepheniz nerede diye bir soru yöneltilirse, harekât subayı bunu harita üzerindeki belli noktalar arasında tutulan veya tarruzda gene belli noktalara doğru ilerletilmeye çalışılan, mümkün olduğunca kesiksiz bir hat olarak ifade etmeye çalışırdı. Gü-

nümüzde ise daha çok birliklerin konumları nedir şeklinde bir soruya, birliklerin ilerleme yönleri ve muharebe ettikleri noktalar belirtilerek yanıt verilmesi beklenebilir. Doğal olarak bu bir eğilimdir ve mutlakaştırılmamalıdır; ama gidiş bu yöndedir ve hızlıdır. Ağ merkezli savaş kavramı bu eğilime geçişi hızlandırmaya adaydır.

Muharebelerde operatif hedefler temelinde düşmanın cephesini bozmaya yöneliktir ki, bu çeşitli biçimler alabilir. Cephenin yarılması veya çevrilmesini hedefleyen manevralar yapılır. Cephenin çevrilmesi veya kuşatılmasında eskiden daha çok süvariler rol oynarken, yeni savaşlarda bu görev daha çok mekanize veya hava indirme birliklerine verilmekte olup, bazı durumlarda her ikisi birden kullanılmaktadır.

Savaş teknolojilerindeki bütün gelişmelere rağmen, bir taraf, cephe aldığından farklı bir yönden hücumu uğrarsa son derece dezavantajlı duruma düşer ve muhtemelen bozguna uğrar. Bu nedenle düşmanı çevirerek veya kuşatarak ters cephele bir mücadeleye mecbur etmek, onun dengesini bozmak her komutanın rüyasıdır. Düşman cephesinin arkasına kuvvet sevk edip veya oralarda kuvvet oluşturup cephenin düzenini bozmak veya en azından sıkıntıya sokmak da her zaman iyi bir yöntem olarak görülmüştür. İspanya İç Savaşı sırasında falanjist birliklerin Cumhuriyetçi safların arkasında yarattıkları cephe gerisi güçleri için kullandıkları ifade, 5. kol teriminin kullanıma girmesini sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefikler bütün ülkelerdeki partizanları bu amaçla desteklemişlerdir. Mücadelelerin bütün ülke sathına yayılma eğilimi nedeniyle cephe gerisi kuvvetleri oluşturulmuş ve bu amaçla büyük kaynaklar ayrılması zorunlu hale gelmiştir.

Cephelerde yer alan farklı birliklerin yönetilmesi çoğu zaman özel bir cephe komutanlığı karargâhı yaratılmasını gerektirir. Burada kullanılan birlikler belli süreler için veya cephenin varlığı sona erdirilinceye kadar bu karargâhın emrine verilir.

Farklı karargâhlara bağlı birliklerin aynı cephede koordine edilememesinden kaynaklanan bozgun örnekleri çoktur. En bilinen örneklerden biri 1914 Ağustos'unda Rennenkamp'ın Birinci Rus Ordusu ile Samsonov'un İkinci Rus Ordusu arasındaki kopukluk nedeniyle Rusların Tannenberg muharebelerinde Almanlar karşısında uğradıkları büyük yenilgidir.

CIA (Central Intelligence Agency-Merkezi Haber Alma Teşkilatı)

Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük istihbarat ve örtülü operasyonlar teşkilatıdır. 1942 yılında William Donovan'ın yönetiminde faaliyet göstermeye başlayan OSS (Office of Strategic Services) İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde lağvedilince, soğuk savaşın ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni bir istihbarat teşkilatına gerek duyulmuş ve CIA 1947 yılında Başkan Truman'ın talimatıyla kurulmuştur. CIA'nın resmi olarak açıklanan başlıca görevleri istihbarat ve karşı istihbarat ile ulusal güvenlikle ilgili değerlendirmeleri yönetim kademelerine sunmaktır. Ne var ki ulusal güvenlik kavramı sayısız kez dünyanın her ülkesindeki açık ve örtülü siyasi faaliyetleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Önemli faaliyet sahaları ise silahlanma, narkotik, uluslararası örgütlü suçlar, sanayi casusluğu ve terördür. Hükümetler, şirketler, her türlü kuruluşlar ve kişilerle ilgili bilgi toplar. Birçok kez ABD politikalarını yürütmek üzere istenmeyen hükümetleri istikrarsızlaştır-

ma kampanyaları ve hükümet darbeleri yapmış, kurumları yıpratmaya yönelik operasyonlar ve kampanyalar yürütmüştür. Soğuk Savaşın ilk yıllarında Avrupa'da komünizmin yayılmasına karşı Nazileri kullanmış, dünya çapında anti-komünist kampanyaları organize etmiştir. İç savaşın devam ettiği Yunanistan'da hükümet güçlerinin eğitim ve donanımına yardım etmiş, Hindicini'nde Fransa'yı desteklemiş, Filipinler'deki gerilla savaşının tecridini sağlamıştır. 1953 yılında İran'da Musaddık'ı, 1954 yılında da Guatemala'da Arbenz'i ve 1973 yılında Şili'de Allende'yi deviren darbelerin CIA tarafından yönetildiği bilinmektedir.

Soğuk Savaşın yükünü büyük ölçüde sırtlanmış olan CIA, çok büyük fonlar ve teknik olanaklarla desteklenmiştir. Basın yayın kuruluşları oluşturmuş, taraflı film ve yayınları finanse etmiş, sanat sergileri ve akademik kongreler düzenlemiş, dernek ve vakıflar aracılığıyla ilişkiler ağını genişletmiş, paravan havacılık şirketleri işletmiştir. 1950'lerin sonlarında Sovyet uçaksavar füzelerinin menzili üzerinde fotoğraf çeken U2 casus uçakları da bu kuruma bağlıydı ve bunlardan biri 1960 yılında düşürülünce pilotu Gary Powers mahkemede CIA için çalıştığını açıklamıştı. Keza 1961 yılında Castro'yu devirmeyi amaçlayan Domuzlar Körfezi çıkarmasında da birinci derecede pay sahibiydi. Bundan sonraki başlıca operasyonları arasında Kongo'da Lumumba, Dominik Cumhuriyeti'nde Trujillo'ya karşı eylemler vardır. Vietnam ve Hindicini'nin bütününde yapılan operasyonlar Fransızlar zamanında başlamıştır. Albay Lansdale'in yönettiği ekipler ülke bölünürken Kuzey Vietnam'da yaygın sabotajlar yapmış, güneyde hükümet darbesi hazırlamış, Laos ve Kamboçya'da ilan edilmemiş bir savaş sür-

dürmüştür. 1970'lerde en bilinen operasyonu ise Şili'de Allende yönetiminin istikrar-sızlaştırılması ve devrilmesidir. 1980'lerde ise Nikaragua ve Afganistan'daki operasyonları daha fazla bilinmektedir. Keza 1980 sonrasında Ortadoğu ve Güney Asya'daki faaliyetlerini yoğunlaştırdığı ve İslam ülkelerindeki ilgisini artırdığı gözlenmiştir.

CIA bugün dünyanın bütün bölgelerindeki istasyonları ve yüksek elektronik olanakları vasıtasıyla istihbarat toplamakta, gerek devlet kurumları gerekse de sivil kuruluşlar, partiler, sendikalar, basın-yayın kuruluşları, dini kurumlar, vakıflar, üniversiteler, şirketler ve bankalardaki ilişkilerini kullanarak ABD politikalarını desteklemektedir. Soğuk Savaş döneminden sonra taktikleri ve çalışma tarzında bazı değişiklikler olmakla birlikte, örtülü müdahalelerini sürdürmektedir. Örneğin karşı casusluk ve komünizme karşı faaliyetlerinin ağırlığı azalmış, operasyonları daha dolaylı şekiller almış, buna karşı İslami örgütlere karşı faaliyetleri artış göstermiştir. Latin Amerika ise daima önem verdiği bir bölgedir.

Clausewitz, Carl Philip Gottlieb von (1780-1831)

Savaş teorisi denilince aklı gelen ilk isim Prusyalı General Carl von Clausewitz'dir ve 1832 yılında yayınlanan *Vom Kriege* (Savaş Üzerine) adlı eseri hâlâ ve haklı olarak bu alanın bir numaralı klasiği sayılmaktadır. Clausewitz'in önemi kestirme çözümler ve formülasyonlar peşinde koşmaması; tam tersine savaşın politik niteliği üzerinde durması ve savaş olgusunu tüm karmaşıklığıyla birlikte ele almasıdır.

Clausewitz Fransız ihtilali ve Napoléon savaşlarının ortamında yetişmiştir. On iki yaşında orduya girerek savaşı yakından gör-

müş; 1801 yılında on dokuz yaşında iken Berlin'de Genç Subaylar Enstitüsüne kabul edilmiştir. Bu kurumun müdürü ve dönemin en önemli askeri liderlerinden olan Scharnhorst'tan etkilenmiş, özellikle de onun ihtilalin savaş üzerindeki etkisiyle ilgili görüşlerinin önemini kavramıştır. Napoléon'un Prusya ordularını yenilgiye uğrattığı Jena/Auerstadt muharebelerinde bulunmuş, Scharnhorst'un Prusya ordusunda yapmak istediği reform hareketine katılmıştır. 1812 başında Prusya Fransa'nın baskısı altında bu ülke ile ittifaka girince tepki duyarak istifa etmiş, bir grup subayla birlikte Rusya'ya gitmiş, Napoléon'a karşı savaşa burada devam etmiştir. 1814 yılında Prusya ordusuna dönerek Waterloo seferinde bir kolordunun kurmay başkanlığını yapmıştır. 1818'de Berlin Harp Akademisi müdürü olmuş, 1831 yılında Polonya'daki isyanları izlemek üzere seferber edilen birliklerin kurmay başkanlığını yapmış, aynı yıl kolera salgınında hayatını yitirmiştir. *Vom Kriege* isimli eseri 1832 yılında karısı tarafından yayınlanmıştır. Clausewitz kitabın çok küçük bir bölümünün düzeltmelerini yapabiliyordu. Bu nedenle büyük kısmı yeterince düzeltilmemiş notlardan oluşmaktadır ama bu durum, kitabın okurlara çok geniş bir düşünme malzemesi vermesine engel teşkil etmez. Bu kitap okura savaşı daha iyi anlaması, komuta kademesinde ise daha iyi yönetmesi için yol gösterir. Her büyük kitap gibi *Vom Kriege* de formüller bulmak için değil, konuyla ilgili kavrayışımızı geliştirmek için okunmalıdır. Ve gene her büyük kitapta olduğu gibi herkes buradan kendi görüşlerine daha yakın cümleler bularak kullanabilir. Bu nedenle Clausewitz'in görüşlerini özetlemek yerine savaşı ele alış biçimini yansıtmak daha uygun olacaktır.

Clausewitz savaşın doğasını, savaş teorisinin olanakları ve sınırlarını, strateji ve stratejinin unsurları olan güç, mesafe ve psikolojik faktörleri ele almış; bu arada muharebelerin özellikleri ile planlama sorunlarını incelemiştir. Fiziki, psikolojik ve tarihi koşulların hiçbirini ihmal etmemesi son derece önemlidir. Keza muharebede şiddet, akıl, deha, risk ve kararlılık gibi konuların yanı sıra korku, karışıklık, tehlike, belirsizlik ve yorgunluk gibi faktörlere değinmiştir. Tüm bunları ele alırken amacı soyut teorilere gitmek değil, hayatın parçası olan unsurları mümkün olan açıklıkla ortaya koymaktır. Askeri hedeflerin politik hedeflerin ışığı altında belirlenmesi meselesini açması önemlidir, çünkü işe bu şekilde yaklaşmak aynı zamanda kullanılacak vasıtaları ve bunların nasıl kullanılacağını da belirleyecektir. Bir başka ifadeyle Clausewitz stratejinin temel ilkelerinden biri olan araçlar ile amaçlar arasındaki doğru ilişkiyi kurma sorununu ortaya koymakta ve savaşı sosyal bir olgu olarak daha geniş çerçevesinde değerlendirmektedir. Savaşın politik bir olgu olması bizi, aynı zamanda, hiçbir askeri soruna salt askeri bir çözüm olmadığı noktasına da getirmektedir. Nitekim Clausewitz, düşman güçlerinin tayin edici muharebeyle imha edilmesini politik amacın en kestirme yolu olarak görmekte birlikte, yenilen tarafın en büyük yenilgiden sonra bile mutlaka yeni yollar arayacağını ifade etmiş ve savaşın sona erdirilmesi konusu üzerinde duran nadir düşünürlerden biri olmuştur. Bu, bizi askeri zaferin mutlaka siyasi araçlarla pekiştirilmesi noktasına getirmektedir.

Clausewitz bu büyük eserini gözden geçirecek kadar yaşamış olsaydı mutlaka karışımıza daha sistematik bir analizler bü-

tünü çıkacaktı. Ne var ki kitabın büyük kısmını yayınlanmış notlar olarak düşünsek dahi, son derece önemli bir düşünce malzemesi olduğu açıktır. Ve belki de, notların bu şekilde yayınlanmış olması, onun düşüncelerini daha kısıtlamasız olarak görebildiğimiz için daha hayırlı olmuştur.

Clinton Doktrini (ing. Clinton doctrine)

ABD Başkanı Clinton döneminde formüle edilen askeri-politik yaklaşımdır. Buna göre ABD ekonomik gelişmeyi teşvik edip demokratikleştirme girişimlerinde bulunurken küresel askeri üstünlüğünü sürdürecekti. Bunun anlamı uluslararası ticaretin önündeki engellerin daha da azaltılması ve ABD hegemonyasına karşı olan rejimlerin demokratik olmadıkları gerekçeyle baskı altına alınmasıydı.

COMINT (communications intelligence / haberleşme istihbaratı) - bkz. istihbarat ve karşı istihbarat

çevreleme / önleme (ing. containment)

Bu terim esas itibarıyla İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD tarafından Sovyetler Birliği'nin yayılmasını önlemek için geliştirilen politikaları ifade etmek için kullanılır. Kelimenin ima ettiği şekilde, SSCB'yi kendi sınırları içinde tutmayı amaçlamıştır. Bu yanı sıra Fransa'nın 1920'lerde Avrupa'da komünizmin yayılmasına karşı uygulamaya çalıştığı "cordon sanitaire" politikasına benzemektedir. ABD'nin savaşa girmesinden itibaren tartışılmış olmakla birlikte kavram olarak ilk kez 1947 yılında George F. Kennan tarafından ortaya atılmış, Truman Doktrini ile uygulamaya alınmıştır. Geniş çerçeveli "containment" politikaları uzun vadeli bir anlayış içinde nü-

kleer caydırıcılık, bölgesel paktlar, Marshall yardımları, Avrupa Birliği'nin desteklenmesi, NATO'nun kurulması, Japonya'nın ayağa kaldırılması, Kore ve Vietnam savaşları, ekonomik yardım, kontrgerilla operasyonları, sosyal politikalar vb. gibi sayısız araç kullanılmıştır. Tüm bunlar uzun vadede başarılı olmuş ve ABD Soğuk Savaşı kazanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Irak, Afganistan ve İran'a karşı geliştirdiği politikalar için de yer yer bu terim kullanılmaktadır.

Bkz. Kennan, Soğuk Savaş

Delbrück Hans, (1848-1929)

Alman tarihçi Profesör Delbrück, askeri tarih ve savaş stratejileri konusunda çığır açan bir araştırmacı ve düşünürdür. Askeri tarih ve stratejik düşünce alanının akademik dünyaya girmesini sağlayan kişidir. Ayrıca, savaşın anlaşılmasına katkıda bulunan analizler yapmıştır. *History of the Art of War in the Framework of Political History* (1900, Politik Tarih Çerçevesinde Savaş Sanatı) adlı eseri, toplum ve ordu arasındaki ilişkiler konusunda ilk önemli çalışmalardan biridir. En önemli katkısı ise savaşta imha stratejisi (*niederwerfungsstrategie*) ile yıpratma stratejisi (*ermattungsstrategie*) konularını incelemesidir. Gerçekten de bu kavramlar savaşların anlaşılması için en temel kavramlardır. Bütün savaşlar bu iki kavram çerçevesinde ele alınabilir ve diğer analizlerin yanı sıra her savaşa mutlaka bu kavramlar açısından da bakılmalıdır.

Delbrück, ülkesinin Birinci Dünya Savaşında uyguladığı topyekûn yıpratma savaşını doğru bulmamış ve daha sınırlı ilhak ve kazançlar öngören bir strateji savunmuştur.

deniz gücü, deniz savaşları ve deniz stratejisi (ing. naval power, naval warfare, naval strategy)

Hazar haricindeki bütün denizler ke-sintisiz bir su yolu şeklinde dünyanın yüzde yetmişini oluşturur. Hazar'a kıyısı olanlarla birlikte, ülkelerin yüzde doksanının en az bir denize çıkışı vardır. Tarih boyunca denizleri kullanabilen ve kontrol edebilen ülkeler daima büyük ekonomik, politik ve askeri avantajlar elde etmişler ve büyük mücadelelerin çoğunluğundan galip çıkmışlardır. İstisnalar tabii ki vardır ama uzun vadede deniz hâkimiyeti etkisini gösterir. İki deniz gücü arasındaki mücadelelerde ise sonuç kaynaklar, teknoloji, liderlik ve denizcilik geleneğinin toplam bileşimi tarafından tayin edilir. Deniz taktikleri değişik kendiri ama deniz stratejisinin değişmez amacı denizleri mümkün olan en az kısıtlamayla kullanabilmek ve karşı tarafın denizleri kullanmasını engellemektir. Denizleri kullanabilmek, kaynakları denetlemek ve istenilen yere güç sevk ederek karalardaki olayları etkileyebilmek anlamlarını taşır.

Karada olduğu gibi, denizlerin de coğrafi yapısı deniz harekâtını etkiler. Kıyıların yapısı, girinti ve çıkıntılar, körfez ve fiyortlar, sığlıklar, adalar ve kayalıklar, limanlar ve boğazların yapısı, akıntılar, hatta ısı ve tuzluluk oranları bile hesaba alınmalıdır. Keza coğrafi yapı ile denizde çok önemli olan meteorolojik durumlar arasında da ilişki vardır. Gemilerin sığınabileceği ve ikmal alacağı koylar, denizaltıların faaliyetine uygun olmayan sığlıklar veya denizaltıların tespitini zorlaştıran deniz tabakaları, buz tabakaları, geçişi zorlaştıran boğazlar vs. gibi faktörler sayılabilir. İleri teknoloji coğrafyanın dezavantajlarını azaltır ama ortadan kaldıramaz. Diğer taraftan ileri tekno-

loji denizlerde, karadan daha büyük avantaj sağlar. Zayıf olan taraf karada coğrafyadan daha büyük ölçüde istifade edebilir, ama bunu denizde çok kısıtlı bir şekilde yapabilir. Yakın tarihte zayıf olan deniz güçlerinin daha çok denizaltı ve küçük hızlı teknelerle torpil (veya daha sonraları füze) hücumu yaptığı, geçitleri mayınlayarak karşı tarafı kısıtlamaya çalıştığı, hatta coğrafi koşullar uygun olduğu zaman kıyı bataryaları yerleştirdiği görülür. Bir örnek vermek gerekirse, Çanakkale Savaşları sırasında müttefik donanmalarına karşı bunların hepsi kullanılmıştır. Bazen de Balkan Savaşında *Hamidiye*'nin yaptığı gibi akıncı gemileri denizlere açılmıştır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, deniz gücü kısa sürede oluşturulabilecek bir şey değildir. Öncelikle bir sivil denizcilik geleneği gereklidir. Bunun yanı sıra belli bir üretim ve bakım kapasitesi, subay ve ast-subay okulları, tersaneler, limanlar, depolar, istasyonlar, fenerler, kalibrasyon tesisleri, atölyeler, haberleşme ağı, yardımcı gemiler ve üslerden oluşan çok geniş bir alt-yapı gereklidir. Donanma bunlarla birlikte gerçek bir güç haline gelir. Bir ülkenin deniz gücü haline dönüşmesi için nesiller gerekir. Örneğin Büyük Petro Rus Donanmasını kurmuş, Hollanda tersanelerinde çalışmış, İngiltere'den amiraller getirmiş ve Baltık'ta İsveç, Karadeniz'de Türkler karşısında başarılı olmuştu. Ne var ki Petro'dan tam iki yüzyıl sonra, 1905 yılında Rus donanması Çuşima'da Amiral Togo karşısında hiçbir varlık göstermeden mahvolmuştu. Aynı tarihte Almanya İngiltere'ye kafa tutacak dev bir donanma inşasına girişmiş ama güçlü Alman filosu Birinci Dünya Savaşında Kuzey Denizi'ne bile çıkamamış, Atlantik ve Akdeniz'de sadece denizaltılar-

la varlık gösterebilmişti. 16. yüzyıldan itibaren dünyanın iki büyük denizci devleti İngiltere ve Hollanda olmuş, Amerika'nın öne çıkmasına kadar üçüncü büyük denizci güç olan Fransa ise İngiltere ile sayısız deniz savaşı yapmasına rağmen birçok kez rakibine yenik düşmüştür.

İngiltere'nin büyük bir güç olması yolundaki ilk adımlardan biri İspanyol Büyük Armada'sının İngiltere'ye karşı 1588 seferinin başarısızlığıdır. İngiltere, ilk dünya savaşı sayılması gereken Yedi Yıl Savaşları (1756-63) sırasında Fransızları Hindistan ve Kanada'dan çıkartarak gerçek bir imparatorluk haline geldi. 1805 yılında Nelson'un Trafalgar'da Fransız filosunu yenmesi Napoléon'un yenilgisinin başlangıcı oldu. Bundan sonra yüz yıl boyunca İngiltere dünya denizlerinin tartışmasız hâkimiydi. İngiliz planlamacıları bu dönemde kendilerinden sonra gelen iki filoyu birden yenebilecek bir donanmayı idame ettirdiler. 1906 yılında İngiltere yepyeni bir gemi modeli olan Dreadnought'u denize indirdi. Bu on adet 12 inçlik topu ve 21 mil sürat yapabilen buhar türbinleriyle kendisinden sonra gelen birinci sınıf zırhlıların iki veya üçüne eşit sayılan bir gemiydi. O sırada İngiltere ile donanma yarışına girmiş olan Almanlar da ilk telaşı atlattıktan sonra benzer gemiler yaptılar. İngilizler aniden bütün eski gemilerin, dolayısıyla kendi donanmalarının da değerini düşürmüşlerdi. Bu kez onlar bir donanma paniği yaşadılar ve hızla dretnot yapımına giriştiler. 1912 yılının sonuna gelindiğinde yirmi iki İngiliz dretnotuna karşı Almanlar on üç dretnotu hizmete almışlardı. Artık İngiltere kendinden sonra gelen iki filodan yüzde on fazla gemi bulundurma standardını yitirmiş, olay Almanya'ya karşı üstünlük meselesine gelip da-

yanmıştı. Bu sırada ABD donanması da Alman donanmasına yakın bir güce erişmiş bulunuyordu. Artık kabına sığamayan bu yeni güç emperyalist tasavvurları için güçlü bir donanma inşa etmiş ve 1898 savaşında Küba ve Filipinler'de İspanyolları yenerek dünya gücü olma yolunda ilk büyük adımını atmıştı.

Güçlü donanmalar Trafalgar ve Çuşima geleneğine bağlı olarak hasım donanmanın ana filosunu imha amacını taşıyorlardı. Daha zayıf güçler ise ana filolarını düşman donanmasına karşı çıkarmaya cesaret edememekle birlikte, bu filoları elde tutarak (fleet in being) karşı tarafı devamlı bir tehdit altında tutmuşlardır. Buna en iyi örnek Birinci Dünya Savaşındaki Alman donanmasıdır. Atlantik'e çıkmadı ama İngiltere bu ihtimale karşı sürekli olarak dev bir anavatan filosunu hazır bulundurmanın çok ağır külfetini taşıdı. Alman donanması sadece 1917 yılında bir kez toplu çıkışı yaptı ve İngilizlerin Jutland, Almanların Skaggerak adı verdikleri deniz muharebesi gerçekleşti. Daha kaliteli olan Alman gemileri hasımlarına biraz daha fazla zarar verdirdiler ama sonuçta kraliyet donanması onları açık denize çıkarmadığı için stratejik zafer İngiltere'de kaldı.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında İngiltere deniz üstünlüğünü kullanarak kıtanın her yerine kuvvet sevk etmenin yanı sıra Almanya'ya karşı etkili bir abluka uyguladı. Savaş uzadıkça Almanya ekonomisi ve insanlarıyla birlikte giderek güçten düştü, öyle ki, 1918'de savaştan hemen sonra çıkan grip salgını, yıllardır yarı aç yaşayan Almanya'da yüz binlerce ölüme neden oldu. Almanya'nın buna karşı giriştiği denizaltı savaşı ise Birinci Dünya Savaşında ABD'nin müttefiklerin safında savaşa

girmesini hızlandırarak Almanya aleyhine bir sonuç verdi. İkinci Dünya Savaşının ilk yarısında ise denizaltı savaşı İngiltere'yi çok zor duruma düşürdü ama ABD yardımıyla savaşa devam eden bu ülke 1942'nin ilk yarısından sonra Atlantik Savaşını kazanmaya başladı. Aynı tarihte ABD donanması da Pasifik'te Japon donanmasına büyük darbeler indirmeye başladı. Birinci ve İkinci Dünya Savaşının önemli amfibik operasyonlarına ilgili maddede değinmiştik. Bunlar Almanya'nın yenilmesinde önemli bir pay sahibidir, böyle ki: müttefikler deniz hâkimiyetlerini tehdit eden Alman ve İtalyan donanmalarını etkisiz hale getirdikten sonra kıtanın her tarafına çıkarma yapabilecekleri için Hitler Yunanistan'dan Norveç'e kadar çok geniş bölgelerde işgal için gerekli olandan daha fazla güç bulundurmak zorunda kaldı. Her yerde güçlü olamayacağı için dağılan Alman kuvvetleri daha kolay yenilgiye uğratıldı. Burada deniz gücünün kara savaşları üzerinde de belirleyici etki yaptığı görülür.

İkinci Dünya Savaşında üç büyük deniz cephesi bulunuyordu. Birincisi Kuzey Denizi ve Karayipler'i de kapsayacak şekilde Atlantik cephesi; İkincisi Akdeniz, üçüncüsü de Hint Okyanusu ile birlikte Pasifik cephesiydi.

Almanlar Atlantik cephesinde denizaltıların dışında güçlü akıncı gemileri (raider) gönderdiler. Akıncıların ilk grubu cep zırhlıları da denilen muharebe kruvazörü kategorisinde güçlü gemilerdi. Bunlardan *Graf Spee* Arjantin'de sığındığı limanda sıkıştırılınca kendisini batırdı. *Admiral Scheer* daha başarılı oldu ve 1940-41 kışında 99 bin ton gemi batırdı. Kuzey Atlantik konvoylarını vurmak için açılan *Bismarck* zırhlısı ise eski *Hood* zırhlısını havaya uçurduk-

tan sonra büyük bir takip sonucunda batırıldı. Aralarında 115 bin ton gemi batıran cep zırhlıları *Scharnhorst* ve *Gneisenau* ise Brest'e sığındıktan sonra Manş Kanalı'ndan kuzeye kaçarken yaralandılar. *Scharnhorst* daha sonra Kuzey Denizi'nde bir Murmansk konvoyuna saldırırken batırıldı. *Bismarck*'ın kardeş gemisi olan *Tirpitz* İngilizler için büyük bir baş ağrısı olmaya devam etti, çünkü onun denize açılma ihtimaline karşı, başka yerlerde çok ihtiyaç duydukları gemileri kuzeyde tutmak zorunda kalıyorlardı. Sonuçta cep denizaltıları ve bombardıman uçaklarıyla bu gemiyi de Norveç fiyortlarında batırmayı başardılar.

Almanların ikinci grup akıncıları ise çok ağır silahlandırılmış ticaret gemileriydi. Bunlar açık denizlerde yıllarca dolaşabilecek şekilde donatılmıştı. Bunlar arasında *Atlantis* gemisi 21 ay denizlerde kalarak 22 gemi batırmıştı. Diğerleriyle birlikte akıncılar 177 gemi batırdılar ki bu, denizaltıların batırdığı 3.000 gemi yanında çok az kalıyordu. Ne var ki akıncıları kovalamak için dünya denizlerine dağılan kruvazörler müttefikler için büyük bir yük oluşturdu.

Amerikalılar ile İngilizler savaş boyunca yapılmış 1143 Alman denizaltısının 782'sini batırmayı başardılar. Savaşın sonunda 156'sı teslim olurken 221 tanesi de kendisini batırdı. (Rakamların toplamı vermemesi savaştan önce yapılmış gemiler ile diğer nedenlerle hizmet dışına alınanlardan kaynaklanıyor). En başarılı üç denizaltı komutanı Prien, Kretschmer ve Schepke 1941 Mart'ında batırılınca kadar sırasıyla 28, 44 ve 39 gemiyi denizin dibine göndermişlerdi. Denizaltıcılık pilotluk gibi en tehlikeli mesleklerdendi. 40 bin Alman denizaltıcıdan yaklaşık 28 bini hayatını yitirmişti.

Denizaltılar ve akıncılar, daha zayıf olan donanmanın denizlerdeki vur kaç taktiği idi. Torpil botları da aynı amaçla yapıldılar ama bunların hem menzilleri kısaydı, hem de genellikle destroyerlere yem oluyordular. İkinci Dünya Savaşında özellikle Baltık, Manş kıyıları ve Ege'de daha fazla kullanıldılar. Ayrıca mihver kuvvetlerinin torpidobotları Akdeniz'in büyük bölümlerinde hava kuvvetlerinin şemsiyesinden yararlanabiliyorlardı ve bu faktör, deniz savaşlarını ebediyen değiştirmiş olan uçak gemilerine sahip olmayan bu ülkeler için daha önemliydi. Güçlü donanmalar ise denizaltıların yanı sıra torpil botlarından da çok sayıda yaptılar ve Avrupa kıyılarının yanı sıra Pasifik'te yaygın olarak kullandılar. Ne var ki bunların etkileri çok sınırlıydı ve daha çok keşif, irtibat, komando harekâtı gibi işlerde kullanıldılar.

Akdeniz harekât alanında İtalyan donanmasının amacı İngilizlerin Akdeniz'i kullanmasını önlemek ve kendilerinin Kuzey Afrika ile irtibatlarını kesintisiz sürdürmektir. İngilizler ise İtalyanların (sonra Almanların) Kuzey Afrika ile irtibatlarını kesmek ve Akdeniz'i rahatça kullanmak istiyorlardı. Bu nedenle Akdeniz çok yoğun bir deniz harekâtına sahne oldu. İngilizler Cebelitarık ve İskenderiye'yi ellerinde tuttular ve İtalyan filosunu büyük ölçüde etkisiz kıldılar. *Illustrious* uçak gemisinden kalkan İngiliz uçaklarının Otranto üssüne yaptıkları baskın (Kasım 1940) Japonların Pearl Harbor'a yapacakları baskın için örnek teşkil etti. Buna karşın mihver güçleri uçak ve denizaltılarla çok sayıda İngiliz gemisi batırdılar. Akdeniz'de mihver güçlerinin Libya'ya nakliyat yolu üzerinde bir diken gibi duran Malta'daki İngiliz üssü son derece ağır hava bombardımanına rağmen dayan-

dı ve büyük fedakârlıklarla ikmal edildi. Bunun mükâfâtı da Kuzey Afrika'daki Alman ve İtalyan birliklerinin büyük ikmal sıkıntısına sokularak yenilgiye uğratılmaları oldu.

Pasifik deniz savaşları ise daha çok uçak gemileri etrafında cereyan etti. Japonlar Pearl Harbor da hedefte ısrar etmemenin cezasını çok ağır ödediler. Baskın sırasında denizde oldukları için kurtulan Amerikan uçak gemileri 5-7 Mayıs 1942 tarihinde Corral Sea deniz muharebelerinde Japonların Avustralya yönündeki ilerlemelerini durdurdu. Bu, iki filonun birbirlerini hiç görmeden sadece uçaklarla savaştıkları ilk deniz muharebesiydi. 4-6 Haziran 1942'de ise Amerikan uçak gemileri Midway'de Japonların dört uçak gemisini batırdı. Bundan sonra Amerikalılar 1944 sonuna kadar bir kısmı filo, bir kısmı da refakat tipinde toplam 90 uçak gemisini denize indirerek çok büyük bir üstünlük kurdular ve Japonları art arda yenilgiye uğrattılar.

Bu savaşlar büyük zırhlılar döneminin sona erdiğini ilan ediyordu. Uçaklar her zaman gemileri batırabiliyordu. Ayrıca Japonlar büyük zırhlılara aşırı yatırım yaparken destroyer filolarını ihmal etmişlerdi. Bu nedenle Amerikan uçakları *Yamato* gibi süper zırhlıları batırırken, Amerikan denizaltıları da Japonların petrol tankerlerini havaya uçurdular. Savaşın sonunda Japonların elinde o kadar az petrol kalmıştı ki, gemileri denize açılamıyordu. Amerikan ve İngiliz zırhlıları ise amfibik harekâtlarda kıyı bombardımanı yaparak birçok durumda çok faydalı oldular ama bu onların inşa amacı değildi. Gene de İkinci Dünya Savaşında büyük gemiler arasında bir dizi muharebe oldu ama o tarihten beri hiçbir zırhlı inşa edilmedi. Elde kalan Iowa sınıfı gemilerin birkaçı modernize edilerek 1990'lara kadar

kiyi bombardımanında kullanıldı ama günümüzde bu kategori tamamen tarihe karışmış bulunmaktadır.

İkinci Dünya Savaşında deniz hâkimiyetinin en önemli unsurları havacılığın yanı sıra istihbarat ve elektronik savaş oldu. O dönemde denizler uydulardan izlenemediği için hava keşfi, radar ve telsiz dinlemesiyle tespit son derece önem kazanmıştı. Amerikalılar Midway muharebesini Japon şifrelerini çözmeleri sayesinde kazanmış ve Japon deniz havacılığının belini kırmışlardı. Atlantik Savaşında ise Almanlar tespit edemediği çok kısa dalgalı radarlarla yüzeye çıkan denizaltıları bulup batırmışlardı.

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra elektronik savaş giderek daha önemli hale geldi. Bugün gemilerin elektronik savaş donanımları, uçaksavar kruvazörü/destroyeri gibi bazı kategorilerde toplam maliyetin yarısını aşmaktadır. Bunlar daha uzaktan tespit/istihbarat ve muharebe/karıştırma olanağı sağlamaktadır. Gemiler artık yüzlerce kilometre mesafeden füzelerle savaşmakta, bu nedenle uzaktan tespit ve füzesarar önleme kapasitesi hayati önem taşımaktadır. Denizaltılar da gemi savar füze atabildiği için deniz muharebeleri son derece karmaşık bir elektronik mücadele haline gelmiştir. Gemiler öncelikle birbirleriyle muharebe etmek için tasarlandığından uçak gemilerinin hava filoları haricinde günümüzde hiçbir donanmanın ciddi bir kıyı bombardıman kapasitesi kalmamıştır. Füzelerle seçilmiş hedefleri vurabilirler ama gemi topçuluğu artık çok sınırlıdır. Bu nedenle kıyı bombardımanı kapasitesi artırılmış ve kıyılardan gelebilecek tehditlere karşı donatılmış gemilerin tasarlanmasına başlanmıştır.

Günümüzde (2010) Amerikan donanmasının ana kuvveti her biri yaklaşık 90 uçak taşıyan on bir uçak gemisi etrafında örgütlenmiş görev gücünden (task force) oluşmaktadır. Bunlar çıkarma gemilerini ve deniz piyadelerini istenilen yerde kullanmak üzere destekleyecek bir doktrine sahiptir. Pasifik, Atlantik, Akdeniz, Körfez ve Hint Okyanusu'nda sürekli olarak bir veya birkaç görev gücü bulunmaktadır (en fazla Pasifik'te) ve uçak gemileri nükleer güçle çalıştıkları için yıllarca açık denizde kalabilmektedir. Teknolojik olarak bunlarla başa çıkabilecek bir başka güç henüz ufukta görünmemektedir. Bununla birlikte bir savaş halinde Rusya ve Çin'in füze, torpil ve mayın dalgalarıyla bu gemileri etkisizleştirmeyi planladıkları şeklinde bilgiler yayınlanmıştır. Diğer yandan bu ülkelerin hepsinin nükleer füze taşıyan denizaltıları bulunmaktadır. Bunlar stratejik caydırıcılık için elde tutulmaktadır.

İngiltere ve Fransa gibi eski deniz güçleri de en azından asgari bir caydırıcılık sağlayacak ve denizyollarını açık tutacak kadar gemi bulundurmaya çalışıyorlar. İspanya, Hindistan ve Japonya gibi açık denizlerde çıkarı olan ülkeleri takiben Arjantin, Brezilya, Almanya ve İtalya yakın sularındaki çıkarlarını koruyacak kadar gemiyi filolarında tutmaya çalışıyorlar. Türkiye'nin hedefi orta vadede bu kategoriye yakın bir güç bulundurmak ve doğu Akdeniz'de (Ege dahil) çıkar alanlarını koruyarak muhtemel hasım güçleri kısıtlayabilecek kapasiteye ulaşmak şeklinde özetlenebilir. Deniz güçlerinin en üst kategorisinde açık denizlerde harekât kabiliyeti olan ve bunu uçak gemileriyle pekiştirmiş olan ülkeler yer alır. Türkiye'nin yer aldığı ikinci kategori kıyıları ve yakın deniz yollarını koruma olanakla-

rına sahip olan ve belli bir amfibiik güç sevk edebilen ülkelerdir. Üçüncü kategoride ise sınırlı bir kıyı koruma kapasitesini idame ettirebilen ülkeler gelir.

deniz stratejisi bkz. deniz gücü ve deniz savaşları

devrimci savaş (ing. revolutionary warfare)

Devrimci savaş, rejimi değiştirmeyi amaçlaması açısından diğer savaşlardan daha geniş bir siyasi amaç taşıyan ve sivil halkın şu veya bu şekilde katıldığı çatışmalardır. Bu tür çatışmaların çoğu zaman iç savaşa veya en azından yaygın iç hesaplaşmaya dönüştüğü görülür. Keza, devrimci savaşların önemli bir bölümü istilacıya karşı direniş şeklinde başlamış ve aynı zamanda sosyal bir mücadeleye dönüşerek devam etmiştir. Sömürgecilğe karşı ulusal kurtuluş savaşlarının çoğunda alternatif iktidar bağımsızlık mücadelesinin içinde gelişmiş ama devrimci sosyal dönüşüm girişimleri farklı ülkelerde çok farklı yollardan geçerek farklı sonuçlara ulaşmıştır. Öte yandan sadece bağımsızlığı amaçlayan mücadeleleri devrimci savaş değil, kuruluş savaşı veya bağımsızlık savaşı gibi terimlerle ifade etmek daha doğru olur.

Devrimci savaş 20. yüzyılın son çeyreğine kadar yaygın olarak kullanılmış olmakla birlikte, özellikle Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte gündemden giderek düşmüş bir kavramdır. Bunun nedeni sömürgecilik savaşlarının sona ermesi ve yeni, özellikle de sosyalist bir rejim inşa etme gayretinin eskisi gibi karşılık bulamamasıdır. Halbuki sömürgecilikten kurtuluş için yapılan savaşların tümünde, bu savaşı yürütenler arasında şu veya bu ölçüde etkili

olan bir sosyalist eğilim bulunmaktaydı ve bunlar savaşı hem ulusal hem de demokratik-devrimci bir anlayış içinde yürütmeye iddiasını taşıyorlardı. Bu demokrasi, halkın katılımıyla kurulacak yeni bir sosyalist demokrasi olacaktı. Çin, Vietnam, Küba, gibi ülkelerde kurulan alternatif iktidarlar, bunu devrimci savaş yürüterek gerçeğe döndürdükleri şeklinde bir söylem geliştirmişlerdi. Öte yandan birçok ülkede devrimci savaş yürütmek isteyen politik hareketler olmuş ama bunların çoğu devrimci savaşı sonuna ulaştıramamış veya bazı ülkelerde de bu savaşı yapanlar "devrimlerinin" ilk aşamalarında iktidarı ellerinden kaçırmışlardır. Burada "devrimci savaş"ın hem amaçları itibarıyla, hem de yöntem itibarıyla farklı şekilde anılması gerektiğini belirtmek gerekir. Amaç açısından alternatif bir yönetim yapısı için savaşmak söz konusudur. Araçlar ve yöntem itibarıyla da bunun konvansiyonel savaştan farklı olması gerekir, çünkü yeni rejimlerin eski devletin ordusuna dayanarak kurulması mümkün değildir. Nihayet, devrimci savaşların iç ve dış hasımlardan oluşan geniş bir cephe karşısında yapılması gibi bir zorluk daima öne çıkmıştır. Bu nedenle devrimci savaş yürütmek isteyenler mümkün olan en geniş cephenin oluşturulmasına çalışmış, örneğin bağımsızlık mücadelesine katılacak kesimleri radikal sosyal programlar ile uzaklaştırmamaya dikkat etmişlerdir.

Devrimci savaş terimini kullanırken zorluk çekilebilir çünkü her tarihi olayın kendi özgünlüğü içinde genellemeyi zorlaştıran yanları vardır. Örneğin, Paris Komünü pekâlâ yabancı orduya karşı bir direniş, umutsuz bir ayaklanma, bir devrimci savaş veya bastırılmış bir isyan olarak nitelenebilir. Hatta daha da geriye gidersek Cromwell

veya Fransız İhtilalinin ilk dönemleri için veya daha yakın tarihte Rus İhtilalinde beyaz ordulara karşı verilen savaşlarda pekâlâ iç savaş ve devrimci savaş terimlerini birbirlerinin yerine ikame edebileceğimiz durumlar görülebilir.

Bkz. gerilla savaşı, gayri nizami savaş, direniş, iç savaş

dijital muharebe alanı (ing. digitalised battelfield)

Dijital muharebe alanı, muharebe sahasının modern bilgi işlem sistemleri ile gerçek zamanlı olarak izlenmesi ve bilgi aktarımı için kullanılan bir terimdir. Bilgisayar ve iletişim sistemlerinin birlikte kullanılabilmesi sayesinde mümkün olmuştur. Böylece muharebe sahasındaki her birim gerek taktik komuta merkezlerinden, gerekse de muharip birimler ve destek üniteleri tarafından izlenebilmektedir. Bu sistemler henüz mükemmelleştirilmiş olmamakla birlikte geliştirilmeleri için muazzam kaynak harcanmaktadır. İdeal durumda her helikopter, tank, zırhlı araç, batarya ve diğer birim, önlerindeki dijital ekrandan dost ve düşman unsurların konumunu ve hareketini farklı renklerde semboller şeklinde izleyebilecektir. Bunların işleneceği haritaların yanı sıra, sensörler ve hedef algılama sistemleriyle birlikte tek er tarafından kullanılan gece görüş gözüklerinin bile dijital ekran ile bilgi akışı yapısına katılabilmesi yolunda çalışmalar yapılmaktadır. Sistemin diğer unsurları arasında dost-düşman tanıma ve arazide konumlandırma sistemleri ile seyir sistemleri de yer almaktadır. Bu şekilde çeşitli elektronik, optik, lazerli ve mekanik gereçlerin kontrolünün de kolaylaşacağı umulmaktadır.

Birçok farklı platformlarda yer alan, farklı yazılım ve sistem kullanan bilgisayar, sensör ve iletişim araçlarının birbirleriyle uyum içinde bilgi ve görüntü aktarabilmesinin sanıldığından daha zor ve pahalı bir iş olduğu anlaşılmakla birlikte, bunun büyük avantajlar getireceği düşünülererek bu alandaki yatırımlar sürmektedir. Günümüz tanklarının her birindeki elektronik cihazlar ile optik ve hedefleme sistemleri bir milyon doların üzerinde maliyet getirebilmektedir. İşin en zor kısmının sistem mimarisini belirlemek ve farklı sistemlerin entegrasyonu olduğu görülmektedir. Ayrıca coğrafi engeller ile meteorolojik koşulların yarattığı sorunları aşmanın, bütün teknolojik gelişmelere rağmen ancak kısmen mümkün olacağı hatırd tutulmalıdır.

diplomasi ve savaş (ing. diplomacy and war)

Diplomasi ve savaş birbirlerinin hem ikamesi hem de tamamlayıcısıdır. Ulusal hedefleri savaş yerine diplomasi yoluyla elde etmek daima en iyi çözümdür. Diplomasi alanında iş çıkmaza girdiğinde, güç kullanılsa dahi bunun tehdit unsuru olarak kullanılması bazen sonuç getirir. Hatta açık tehditte bulunulmasa dahi, arkasında etkili bir savaş gücü olan taraf, her zaman diplomasi masasında daha rahattır. İşin diğer yanına bakarsak, şayet savaşa karar verilmişse, savaşın mümkün olan en iyi koşullarda yapılması için genel strateji içinde diplomasi önemli bir yer tutar. Öncelikle savaşın haklı gösterilmesi gerekir. Keza mümkün olduğu kadar destek alınmaya, ittifaklar oluşturulmaya ve aynı zamanda karşı tarafın desteklerinin de azaltılmasına çalışılır. Tarihin en eski çağlarından beri yöneticiler diplomasi yoluyla üçüncü tarafları yanlarına

çekmeye veya en azından karşı tarafı desteklemekten vazgeçirmeye çalışmışlardır. İngiltere'nin Avrupa'da herhangi bir ülkenin büyük güç kazanmasını önlemek için hegemonya adaylarına karşı sürekli ittifak geliştirmesi, Bismarck'ın Alman Birliğini kurarken karşılarındaki güçlerin ittifakını bozacak bir diplomasi yürütmesi gibi örneklerden çıkartılacak çok sayıda ders bulunmaktadır.

Yakın tarih, diplomasinin savaş için kullanılması açısından son derece zengin ve ibret verici örneklerle doludur. 1914 yılının Temmuz'undan Ekim sonuna kadar olan dönemi ele alalım. Bu tarihte İstanbul'daki Alman büyükelçisi Wangenheim önce gizli ittifak antlaşmasını imzalamak, sonra da Türkiye'yi bir an önce savaşa sokmak için muazzam bir gayret sarf etmişti. Aynı tarihte Rusya'daki Fransız büyükelçisi de bu ülkenin antlaşmalar uyarınca bir an önce harekete geçmesi için çırpınıyordu. Buna karşı Osmanlı Devleti hiçbir resmi diplomatik çaba göstermeden sadece üç liderin gizli kararıyla savaşa sürüklendi. Gerçi müttefiklerin Türkiye'ye karşı harekete geçme ihtimalleri büyüktü ama antlaşma yapılıncaya da, bunun çok daha iyi koşullarda yapılması ve gelişmelerin gözlenerek elde alternatifler bulundurulması veya en azından savaş hazırlıklarının tamamlanması gerekirdi. Diplomasiden vazgeçilmesi Türkiye'ye son derece ağır bir bedel ödetti. Diğer yandan İtalyanlar savaşa girmek için uzun süren diplomatik girişimlerde bulundular ve savaş sonrası için peşinen taviz istediler. İtalya 1915 Mayıs'ında nihayet savaşa girdiğinde hem Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yıpranmış, hem de Trieste sözünü almıştı.

Sayırsız örnekler arasından bir de 1939 yılına bakalım. Bu tarihte Hitler Polonya'ya

saldırmaya kararlıydı ama Birinci Dünya Savaşında olduğu gibi iki cepheli bir savaş istemiyordu. Stalin ise Hitler'e karşı İngiltere ve Fransa ile ittifakı düşünmekle birlikte, bu ülkelerin Baltık ülkeleri ve Polonya üzerindeki taleplerini kabul etmeyeceklerini biliyordu. Ayrıca İngiltere ve Fransa'nın ittifak görüşmelerini ağırdan almasını kuşkuyla karşılıyor, Almanya karşısında yalnız bırakılabileceğini düşünüyordu. Bu nedenle ağustos ayında her iki tarafın da korkularına yanıt olabilecek bir şekilde ve tüm dünyanın şaşkın bakışları arasında iki ülke dışişleri bakanları Ribbentrop ve Molotov bir barış ve işbirliği antlaşması imzaladılar. Faşist ve komünist diktatörler iş reel çıkarlara gelince birleşmişlerdi. Antlaşmadan bir hafta sonra 1 Eylül günü Hitler Polonya'ya saldırdı. Ruslar 17 Eylül'de Polonya'ya girdiklerinde bu ülke zaten yenilmişti. Böylece Stalin Hitler'in çift cepheli savaştan kaçınmasının ödülü olarak Polonya'nın yarısı ile Baltık ülkelerini işgal etti. Ne var ki Hitler Avrupa'nın geri kalanını işgal ettikten sonra Rusya'ya saldırmaktan vazgeçmeyecekti. Rusya için kısa ve orta vadede başarılı gibi görülen bu diplomasinin aslında uzun vadede pek de başarılı olmadığı ortaya çıkacaktı, çünkü art arda savaşlar bu ülkenin gücünü, Soğuk Savaşta üstünlük sağlayamayacağı oranda, hatta sistemi ayakta tutamayacak kadar yıpratmıştı.

Soğuk Savaş sırasındaki iki kutuplu dönemde diplomasinin amacı mümkün olduğu kadar çok mevzi kazanmaktı. İkinci Dünya Savaşının sonunda kurulan Birleşmiş Milletler uluslararası bir mücadele platformu haline geldi ve taraflar özellikle Güvenlik Konseyi kararlarında ağırlık sağlamak için büyük diplomatik çaba harcadılar. Bu amaçla taraflar üçüncü ülkeler üzerinde et-

ki kazanma yarışına girdiler. ABD İsrail'i, Güney Kore'yi, batı Avrupa'yı; Ruslar da Arapları, Vietnam'ı ve Küba'yı desteklediler ama her iki taraf da bütün ülkelerde çalışma yaptı. Ne var ki ekonomik ve askeri yardım vasıtasıyla yapılan diplomasi çabasında Rusya, ABD ile girdiği yarış kazanacak bir ekonomik verimliliğe sahip değildi. Böylece ABD, diplomasi ile ekonomik ve askeri üstünlüğünü bir arada kullanarak Soğuk Savaş'tan galip çıktı. Varşova Paktı dağıldı ve üyelerinin çoğu karşı tarafın Soğuk Savaş askeri ve siyasi örgütü olan NATO'ya katıldı. Bu tarihten sonra ABD'nin Birleşmiş Milletler üzerindeki etkisi daha da arttı.

En genel planda bakıldığında 20. yüzyıl ilk yarısındaki çok kutuplu uluslararası sistemin, 1945'ten sonra iki kutuplu sisteme döndüğü şeklinde bir düşünce vardır. 1990'dan sonrasını ise kimileri hegemonik tek kutuplu sistem; kimileri de tekrar çok kutupluluğa dönüş olarak nitelemişlerdir. Bunlar genel bir bakış sağlamakla birlikte durumu tam olarak ifade etmez. Güçler arasında bir hiyerarşi bulunmakla birlikte, ülkeler içinde, ülkeler arasında, bloklar içinde ve bloklar arasında daima bir çıkarlar ve çelişkiler yumağı bulunmaktadır. Bunlar bir güç hiyerarşisi içinde karara bağlanır ama hiçbir şey önceden garantiye alınmış değildir. Uluslararası politikayı daima değişen güç dengeleri bütünü olarak, dinamik bir yumak olarak düşünmek gerekir. Tabiatıyla, bir de karşı uyarıda bulunmak gerekirse, güçlü eğilimlerin belirleyicilik ihtimalini de daima hesaba katmak gerekir.

direnış (ing. resistance)

Direnış, daha çok işgalci ordulara karşı yapılan faaliyetler için kullanılan bir terimdir. Bazen baskıcı rejimlere karşı direni-

şı ifade etmek için de kullanılır. Direniş terimi her ne kadar İkinci Dünya Savaşında Alman ordularına karşı direniş simgelemek için yaygın kullanıma girmişse de, tarih boyunca her işgal az veya çok direnişle karşılaşmıştır. Kapsamlı bir direniş tarihi için bütün işgallerin incelenmesi gerekir. Direnme eylemleri gerilla veya partizan savaşı, sabotaj, itaatsizlik, propaganda, yeraltı basını, ulaşımın aksatılması, iş yavaşlatma, işbirliğinden kaçınma, işbirlikçilerin cezalandırılması, alternatif yönetimlerin kurulması vs. gibi çok farklı şekiller alabilir. Örneğin Hindistan'da İngiliz yönetimine karşı Mahatma Gandhi pasif direniş ve itaatsizlik yöntemlerini öne çıkartırken, radikal gruplar silahlı mücadele biçimlerini savunmuştur. Fransa'da 1940-44 yılları arasındaki Alman işgaline karşı da son derece parçalanmış bir manzara oluşmuştu. Sağcı ve solcu direniş grupları teslim olmuş bir halkın direnmesine çalışırken, diğer yandan da birbirlerine karşı mücadele ediyorlardı. Bu arada Gestapo da aralarına sızıp bu örgütleri çökertebiliyordu. Benzer manzara- lar özellikle Yugoslavya ve Yunanistan'da görüldü. Burada aşırı sağcı direniş örgütleri, solcuları birinci düşman olarak görüyor ve onlara karşı zaman zaman Almanlarla işbirliği yapıyorlardı. Hırvat Ustaşiler, Sırp Çetnikler ve Yunanistan'da Zervas'ın EDES grubu Almanlarla işbirliği yapan örgütlere örnektir. Direniş efsanesi ancak savaşın sonuna doğru gerçekliğe dönüşmeye başladı.

Almanlar Avrupa kalesini (*festung Europa*) oluşturma dursunlar, bunu içeriden sıkıştırmak için Churchill'in 1940 Temmuz'unda SOE (özel operasyonlar) şefi Hugh Dalton'a "Avrupa'yı ateşe verin" şeklindeki emri meşhurdur. Ne var ki bunu söylemek yapmaktan daha kolaydı, çünkü

o tarihte İngiltere tek başına kalmıştı Rusya ve Amerika'nın savaşa girmelerine ise daha çok uzun bir zaman vardı. Almanya'nın savaşı kazandığı izlenimi ve işgalin bütün kötülüklerinin henüz ortaya çıkmamış olması nedeniyle direniş eğilimi zayıftı. Buna rağmen kıtada direniş eğilimlerini teşvik etmek için binlerce ajan yetiştirilip işgal altındaki ülkelere gönderildi, silah ve malzeme yardımı yapıldı. Bu dönemde Avrupa'ya gönderilenler daha çok ucuz "sten" makineli tabancaları, patlayıcılar ve telsiz cihazlarıydı. En çok paraşütle atma yöntemi kullanılıyor, nadiren de denizyolundan sızma yapılıyordu. Savaştan sonra sol güçlerin öne çıkmasını önlemek için yardımların mümkün olduğu oranda sağcı direniş örgütlerinin eline geçmesi için gayret gösteriliyordu. Bazı örgütler ise silah ve malzemelerini daha çok işgal kuvvetlerinden ele geçiriyorlardı. Savaş boyunca Batı Avrupa'ya yaklaşık 7.500, Doğu Avrupa'ya ise 4.000 ajan gönderildi. Bunlar daha çok batıya sığınmış mülteciler arasından veya çeşitli Avrupa ülkelerinden dominyonlara göç etmiş kişiler arasından seçiliyordu. Bütün bu desteklere rağmen direnişi yükselten olgu İngiltere'nin çabası değil, Almanya'nın yenilmeye başlaması ile Avrupa'da işgalin yol açtığı açlık oldu. Gerçek anlamda direniş 1942 sonunda Stalingrad ve Kuzey Afrika'daki Alman felaketlerinden sonra başladı. Almanlar da Avrupa kalesine kısılup kalınca bütün ülkeleri yağmaya başladılar. Buna rağmen Alman halkına günde ortalama 2250 kalorilik gıda sağlayabiliyorlardı. Ortalamalar Hollanda'da 1.900, Fransa'da 1.600, Norveç'te 1.500, Belçika ve Polonya'da yaklaşık 1.000 kaloriye kadar düştü. Buna rağmen özellikle Fransa ve Belçika'da Alman savaş sanayisi ile işbirliği

yapan işletmelere ve buralarda çalışanlara daha iyi koşullar sağlandı. Ayrıca çok sayıda işçi yarı köle statüsünde çalıştırılmak üzere Almanya'ya taşındı ki, bu sayı 1942'de 2 milyona çıkmış ve sonra da 5 milyona yaklaşmıştı. Almanlar bunların direnişe katılma olasılığına karşı çoğunu tecrit edilmiş mahallerde tuttular.

Avrupa'daki direnişle ilgili bir husus da Avrupalıların çok ciddi bir kısmının Almanlarla işbirliği yolunu seçmesidir. Her ülkenin faşist milisleri Gestapo için çalışıyor, birçoğu da SS tümenlerine katılıyorlardı. Gizli çalışma konusunda deneyimsiz olan direnişçiler ise Gestapo'nun ve yerel faşistlerin sızmalarına karşı koyamadıkları için büyük kayıplar veriyorlardı. Buna rağmen 1942'den itibaren direnişçiler çok sayıda Alman tümeninin cephelelerinden çekilip koruma işleriyle görevlendirilmesini sağladılar ki, müttefiklerin beklediği de buydu. Baskı ve direniş sarmalı birbirini besleyerek büyüdü. Almanların direnişçilerin bulundukları yerleri silme ve halkını topyekûn kurşuna dizme uygulamaları arasında Çekoslovakya'da bebekler de dahil 1.500 kişinin öldürüldüğü Lidice ve Fransa'da 652 kişiden sadece 10 kişinin sağ kalabildiği Oradour-sur-Glane köyleri tanınmış örneklerdir. Ne var ki doğuya gittikçe vahşet artıyor, Polonya ve Rusya'da sayılamaz ölçülere varıyordu. Buralarda direnişçileri sindirme hareketi aynı zamanda nüfusun tasfiyesi ile birlikte yürütüldüğü için on binlerle ifade edilen katliamlar birbirini izliyordu. Aslında Almanlar 1941'de Rusya'ya girdiklerinde Baltık ülkeleri ve Ukrayna, hatta Rusya'nın bir kısmında kurtarıcı olarak karşılanmışlardı. Bunlara iyi davransalar büyük bir destek sağlayabilirlerdi. Ne var ki doğu Avrupa'yı tenhalaştırıp kolonileştirme peşinde

olan Nazilerin vahşeti bu halkları direniş itince Almanlar partizanlara karşı savaşmak için büyük kuvvet ayırmak zorunda kaldıkları gibi; zaten sıkıntıda olan ikmal hatları da sabotajlara uğramaya başladı. Bu kez Stalin komünistleri direnişin liderliği için işgal altındaki bölgelere gönderdi ama aynı zamanda tam denetleyemediği için bunlara karşı büyük bir güvensizlik duyuyordu. Hayatta kalan direniş liderlerinin bir kısmı bu nedenle savaştan sonra toplama kamplarına gönderildiler veya izleme altına alındılar.

Almanlar da direnişin liderlerinin çoğunun bunlar arasından çıktığını bildikleri için bir komiser kararnamesi yayınladılar ve ele geçirilen tüm komünist partisi üyelerini derhal idam ettiler. Keza 1941 yılında Nacht and Nebel (Gece ve Sis) emri Alman Generali Keitel tarafından yayınlandı. Hedefi halkın yüreğine korku salmak olan bu emir, işgal altındaki ülke mahkemeleri eliyle idamın mümkün olmaması halinde şüphelinin yakınlarına hiç haber verilmeden Almanya'ya getirilmesini ve yakınlarının süresiz kuşku bırakılmasını öngörmektedir. Keitel aynı zamanda tüm komutanlara öldürülen her Alman askeri için elli rehineyi kurşuna dizmelerini emretmişti ki, sadece Fransa'da bu şekilde öldürülenlerin sayısı 30.000'i bulmuştu. (Keitel'in Nürnberg'de savaş suçlusu olarak asıldığını kaydedelim.) Bunların yanı sıra Almanlar Kugerlass (Kurşun Kararnamesi) olarak anılan bir emirle her şüphelinin SS güvenlik dairesi SD'lerin eline teslimini öngörmektedir ki, buradan sağ çıkmak imkânsız gibiydi.

Tabii, burada silahlı olmayan direnişin önemine de değinmek gerekir. Bunların birincisi örneğin Fransa'daki bronz ve nikel paraların saklanması gibi basit şeyler bile

olabiliyordu ama giderek yükselen direniş ruhunu simgeliyordu. Bir diğeri ise Yahudi direnişiydi. Bunları saklayan birçok kişi kendi canını da tehlikeye atmaktaydı. Batı Avrupa'da bunlar ancak kalabalıklar arasında veya evlerde saklanabiliyorlardı. Doğu Avrupa'da ise bazı Yahudiler Polonya ve Beyaz Rusya ormanlarında direniş grupları kurdular ki, bunlar arasında Vilna İntikamcıları, Yeni Kudüs ve Bielski grubu en büyükleriydi. Bu gruplar yıllarca Almanlarla köşe kapmaca oynayarak hayatta kalmayı başardılar.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Çin'de Japonlara karşı, daha sonra Vietnam'da önce Fransızlar, sonra Amerikalılara karşı direniş yapılmıştır. Bu direnişlerin ilerleyen safhalarında geleneksel direniş usulleriyle düzenli savaş yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Çin direnişinde milliyetçi Kuomintang ile komünist güçler arasında hiç bitmeyen bir savaş vardır ve işgal biter bitmez bu iç savaş alevlenmiştir. Polonya'da ise direnişçiler yaklaşan Kızıl Orduyu işgalden kendi güçleriyle kurtardıkları Varşova'da karşılamak için 1944 yazında ayaklanma aşamasına geçmişler ama ezilmişlerdir. Kızıl Ordu aylarca Vistül Nehri'nin diğer yakasında beklemiş, 1945 Ocak ayına kadar Almanların Polonyalı direnişçileri yok etmesini seyretmiştir. Gene 1944 yazında Paris direnişçileri ayaklanmışlar, çekilen Alman ordusunun geride kalan çok az sayıdaki askerini sindirerek kenti kendileri kurtarmış götürtüsü yaratmayı başarmışlardır. Zaten Leclerc'in Hür Fransız tümeni de bu olaylar sürerken bir ABD tümeni ile birlikte kenti kurtarmaya koşmuştu. İkinci Dünya Savaşı'nı ele alırken değinmeden geçilmemesi gereken bir husus da Polonyalıların Varşova Yahudilerinin 1943 Getto direnişini hiç des-

teklemeden seyretmiş olmaları ve aynı mekândaki iki direnişin bir yıl ara ile birbirlerinden tamamen bağımsız şekilde cereyan etmiş olmasıdır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise mağlup ülkeler arasında en başarılı direnişi gösteren Türkiye olmuş, İngiltere'ye geri adım attırmayı ve bu ülkenin desteklediği Yunanistan'ı kovmayı başarmıştır. Kuvayı milliyet dönemi ufaklı büyüklü sayısız direniş örneklerinin toplamıdır ve bu çabalarla, düzenli orduların savaşı yürütecek seviyeye getirilmesine yetecek kadar zaman kazanılmasını sağlamışlardır. Yakın tarihin en önemli direnişleri arasında Filistin ve Lübnan'daki direnişler, Afganistan'da Rusya ve ABD'ye karşı direniş ve nihayet Irak'ta bitmeyen direniş mücadeleleri gösterilebilir. Bu ülkelerin hepsinde işgalci güçler direnişi kırmak için yerel kuvvetler oluşturmaya çalışmışlardır da, bunların fazla başarılı olmadığı görülmektedir. Ne var ki, az sayıdaki örnekten sonuç çıkartıp genelleme yapmaktan kaçınmakta yarar vardır, çünkü örneğin İngilizler Kenya'da yerli halkın direnişini kırmak için sahte örgütler kurup büyük bir şaşkınlık yaratmayı ve avantaj elde etmeyi başarmışlardır. İşgalcilerin benzer taktikleri Irak'ta da kullandıkları ifade edilmektedir.

doktrin (ing. doctrine)

Askeri doktrin savaşın nasıl yapılacağına dair ortak bir bakış sağlamak için silahlı kuvvetler içinde geliştirilen düşüncedir. Bu, savaş prensipleriyle ilgilidir ama aynı şey değildir; çünkü prensiplerin listesi, önem sıralaması ve prensiplere yüklenen anlamlar ve önem, dolayısıyla da bunların uygulama biçimi her orduda farklıdır. Doktrin her ordunun savaş olayına bakışı, savaş prensiplerini anlama biçimi ve yöntem ile gelenek-

lerinin toplamından çıkan düşünce biçimi olup, gene de her komutan tarafından farklı (veya yaratıcı) yorumlanmaya açıktır.

Silahlı kuvvetler içinde doktrin çalışmalarına verilen önem giderek artmıştır çünkü her seviyedeki komutanın benzer bir bakışı paylaşması veya en azından söz konusu ortak bakışı bilmesi istenir. Orduların karmaşık mekanizmalar haline gelmesi de bu önemi artırmaktadır çünkü çok sayıda birimi ve sistemleri, savaş gibi bilinmeyenlerle dolu bir faaliyet içinde koordine etmek büyük ekip çalışması gerektiren son derece zor bir iştir. Bu amaçla büyük ordularda en üst düzeyde "eğitim ve doktrin komutanlıkları" bulunur (ABD'de Tradoc, Türkiye'de Edok vs.). Böylece savaşta karar alma süreçlerinin kolaylaşması, ortaklaşması veya en azından bütün içinde daha uyumlu hale gelmesi beklenir. Doktrin sadece savaşta değil, eğitimde de yol göstericidir çünkü eğitim savaş doktrinine uyumlu şekilde, bu doktrin ışığında planlanmalı ve yapılmalıdır. Muharebe talimatnameleri de bu amaçla yazılır ve anlaşılması için çaba gösterilir. Ne var ki doktrin sadece kâğıda dökülmüş talimatlardan ibaret değildir. Ordunun geçmiştaki bütün savaş tecrübelerinden süzül-müş anlayışlar ve bakışlar ile toplumun kültürel anlayışlarının toplamından oluşur. Ayrıca teknolojik gelişmelerin de sürekli etkisi altındadır. Bu anlamıyla, özellikle taktik seviyede eğitimle pekiştirilmiş usullere biraz daha bağlı kalınması istenmekle birlikte; operatif ve stratejik düzeylerde yaratıcılığa daha açık olmalıdır. Tabiatıyla, bağlı kalınması istenen taktik-usuller de sürekli olarak gözden geçirilip yeni koşullara uyumlu hale getirilmelidir. Öte yandan, bütün seviyelerde doktrine bağlılık ile yaratıcı çözümler arasında denge kurulması gerekir.

Doktrinlerin ülkelerin ekonomik, teknolojik ve coğrafi durumlarına göre şekillenmesi doğaldır. Örneğin doğal kaynakları az olan, birden fazla gerçek veya potansiyel tehdit altında olan ve coğrafi engeller tarafından korunmayan güçlü ülkeler kısa sürede tayin edici muharebeye yönelik doktrinler geliştirmişlerdir. Almanya buna örnektir. Ne var ki 1864, 1866 ve 1870-71 yıllarında Danimarka, Avusturya ve Fransa'ya karşı kısa sürede zaferi elde etmeyi başarmış; ancak 1914 ve 1939-40 yıllarındaki başarılarını sonuca erdirememiş ve uzun süreli yıpratma savaşlarına sürüklenerek mağlup olmuştur. ABD daima tayin edici muharebe aramış; İngiltere ise daima uzun süren yıpratma savaşlarıyla hasmı zayıflatıktan sonra tayin edici muharebeye razı olmuştur. Tayin edici muharebe arayan orduların uzun yıpratma savaşlarına çekilmeleri veya düşmeleri tarihte birçok kez görülmüş olup İspanya ve Rusya'da Napoléon'un, keza Rusya'da Hitler'in başına gelenler en bilinen örneklerdir. Bu nedenle doktrin ne derse desin; orduların daima esnek düşünce yeteneğine sahip olmaları ve beklenmedik durumlarla başa çıkabilmeleri gerekir. Öte yandan bir doktrine sahip olunması bunun her durumda uygulanabileceği anlamına gelmez. İkinci Dünya Savaşı sırasında Rus Ordusu dünyanın en gelişmiş hücum doktrinine sahipti ama birçok nedenle savaşın ilk iki yılında çekilmek ve savunma muharebeleri yapmak zorunda kaldı. Hücumla geçtiği zaman ise 1920'lerde geliştirmeye başladığı derinlemesine operasyonlarını -özellikle 1944 yılında- son derece mükemmel bir şekilde uyguladı. ABD ise yüksek ateş gücüne güvenerek Vietnam'da uygulamaya geçirdiği doktriniyle yenilgiye uğradı. Kısacası, öncelikle doktrinlerin kar-

şılaşılan durumda esnek uygulanması; ikinci olarak da orduların gerek örgütlenme, personel ve eğitim; gerekse de donanım olarak benimsenen doktrinlere uygun hazırlanması şarttır. Birçok büyük ordu; örneğin Fransızların Vietnam ve Ceza-yir'de gerilla savaşı karşısında etkisiz kaldığı görülmüştür. Fransız Ordusunun keza 1914 yılında yıllardır planladığı hücumları başarıya ulaştıracak beceri ve donanıma sahip olmadığı; o tarihteki kayıtsız şartsız hücum doktrininin de koşullara uymadığı ortaya çıktı. Fransızların söz konusu planlarında öngörülen hücumların başarıya ulaşması için çok daha büyük bir ateş gücü ve mekanizasyona gereksinim olduğu daha sonra anlaşıldı.

Günümüzde doktrin konusundaki tartışmaların odak noktası gayri nizami savaşlardır. Bu durumlar için yazılmış talimatnamelerin istenilen sonucu getirmediği; savaşın çok daha karmaşık ve uzun soluklu mücadelelerin bir parçası olduğu anlaşıldıkça, toplumların ve mücadelelerin kültürel yönlerine eğilme fikri öne çıkmaktadır.

dolaylı strateji veya stratejide dolaylı tutum (ing. indirect strategy)

Stratejide dolaylı tutum (bazen "dolaylı yaklaşım" – "indirect approach" da kullanılmaktadır), geçmiş savaşları milattan öncesinden beri bilinen bazı prensipler ışığında yeni bir bakışla inceleyen İngiliz askeri düşünürü Sir Basil Liddell Hart tarafından formüle edilmiş bir yaklaşımdır. Liddell Hart bunun için Sun-Tzu'ya olan borcunu *Strategy, an Indirect Approach* adlı kitabının başındaki alıntılarla ifade etmiştir. Dolaylı yaklaşım düşmanın beklediği yerden cephe hücumları yapmaktan kaçınmak gerektiğini, bunun yerine düşmanı sürekli ikilemde

tutacak stratejiler izlenmesinin ve hücumların düşmanın tedbirlerini etkisiz kılacak yer ve zamanda yapılmasının başarının yolu olduğunu ifade etmiştir. Bu, manevra ve baskın prensiplerinin öne çıkması olarak da ifade edilebilir. Düşmanı ters cepheli muharebeye zorlamak doğal olarak başarı şansını büyük ölçüde artırır. Tabii buradaki baskın, taktik baskını inkâr etmemekte ama daha çok operatif ve stratejik anlamda kullanılmaktadır ve tayin edici muharebe aramak şeklindeki geleneksel düşünceden farklılaşmaktadır. Liddell Hart'ın burada öne çıkardığı hususlar en az beklenti, dolaşısıyla en az direniş hattında harekât yapmak, alternatifler içeren planlara sahip olmak ve eldeki gücü esnek bir şekilde kullanabilmektir. Aynı şekilde düşman hazırlıklı ve güçlü iken hedefi elde etmenin tek bir darbeye bağlanmaması ve başarısız olunan hücum hattında ısrar edilmemesi gerektiğini söyler. Tüm bunlar alternatif yaratılma ve düşmanın dengesini bozma olarak da ifade edilebilir.

Liddell Hart'ın bu yaklaşımı dünya askeri düşüncesinde büyük bir yankı bulmuştur. Dolaylı yaklaşımların askeri düşünce içinde içselleştiği günümüzde bu etkinin nedenini anlamak daha zordur ama 1940'lı yıllarda, geleneksel tayin edici muharebe arama ve doğrudan hücum düşüncelerinin etkisi hâlâ çok büyüktü ve askerleri esnek düşünceye ve farklı çözümlere sevk etmek kolay değildi. Aslında bütün ordularda bu tür tartışmaların yarattığı gerilimler yaşanmaktaydı.

Bkz. Liddell Hart, stratejik prensipler

domino teorisi (ing. domino theory)

Domino teorisi esas itibarıyla ABD'nin Soğuk Savaş döneminde geliştirmiş olduğu bir dış politika varsayımdır. Kısacası, aynı

adı taşıyan oyunda olduğu gibi, bir ülke komünist olursa bunun komşu ülkelere de sıçrayacağı ve söz konusu ülkelerdeki rejimlerin devrileceği öne sürülmüştür. Konu bu şekilde sunulunca, söz konusu teorinin aynı zamanda ABD'nin müdahaleci dış politikasına karşı içeride oluşabilecek muhalefet i susturmaya yönelik bir yanından da bahsedilebilir. İlk kez dile getirilmesi Eisenhower'ın 1954 yılında yaptığı bir konuşmaya atfedilir. Eisenhower burada domino kelimesini telaffuz etmemekle birlikte komünistlerin Hindicini'ni aldıkları taktirde bütün Güneydoğu Asya'yı ele geçireceklerini, bunu takiben tüm Pasifik'te ilerleyeceklerini söylemişti. Bu tarihin, ABD'nin Vietnam'da Fransa'nın yerini almaya başladığı yıllara denk geldiği gözden kaçırılmamalıdır.

Domino teorisi, özellikle 1958-1968 arasındaki dönemden itibaren dünya komünist ülkeleri arasında son derece derin çatlaklar olduğunun açıkça ortaya çıkmasına rağmen, 1950'lerden 1980'lere kadar zaman zaman dile getirilmiştir. Altında yatan fikir tüm dünyayı ele geçirmeye çalışan nispeten homojen bir uluslararası komünizmin varlığıdır. Halbuki komünizm, üzerinde anlaşılmış bir akım olmadığı gibi, bir ülkenin komünist olması da komşularının komünist yapması için yeterli bir neden olmazdı. Domino teorisini savunanların en çok üzerinde durdukları örnek 1970'lerde Vietnam, Laos ve Kamboçya'da komünistlerin aynı dönemde iktidarı almalarıdır ama bu son derece özel koşulların ürünü olan istisnai bir ortamda meydana gelmiştir. Her ülkenin ulusal özelliklerinin farklı olduğu pekâlâ bilinmektedir ama iş propaganda gelince bunlar göz ardı edilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında başka bir domino teorisi terimi, sınırlı da olsa bazı ortamlar-

da, radikal İslami akımların yayılması için kullanılmıştır.

dost ateşi (ing. friendly fire)

Dost birliklerin ateşle ölen veya yaralananları belirtmek için kullanılan bir terimdir. Dost ateşle verilen kayıplar çok eskiden beri varlığını sürdürmekle birlikte, modern savaşlarda büyük bir artış göstermiştir. Bunun başlıca nedenleri *endirekt* (dolaylı) atış sistemlerinin gelişmesi, komuta ve eğitim zaafı, dost birliklerin konumlarının bilinmemesi veya teşhis edilememesi ve savaş alanının kaotik tabiatıdır. Bunların çoğu bilgi ve istihbarat zaafının farklı yönleridir. Ancak hatalar veya kazalarda kişisel yetersizlik, beceriksizlik, dikkatsizlik veya aşırı heyecan gibi nedenlerin de önemli payı bulunmaktadır. 20. yüzyılın çoğu savaşlarında toplam kayıpların ortalama % 3 ila % 5'inin dost ateşle meydana geldiği görülmekle birlikte, bazı muharebelerde bunun daha da yüksek oranlara çıktığı görülür. Dost ateşle verilen kayıpların artmasındaki unsurlar arasında topçu ateşi ile hava saldırıları birinci sırada gelmektedir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında ordular hem hücum hem de savunma için çok büyük topçu parkları oluşturmuşlar ama ateş idare sistemleri yetersiz kalmıştı. Bu nedenle topçu ateşi kaydırılırken, muharebe hattının oldukça uzağında olan ateş idare merkezleri çoğu kez gelişen durumlardan habersiz kalarak kendi askerlerini bombalamışlardır. Zamanla topçular ileri hatlara kendi ileri gözetleyicilerini göndererek bu soruna çözüm bulmaya uğraşmışlar ve ateş tanzimini daha iyi hale getirebilmişlerdir. Buna rağmen Birinci Dünya Savaşı boyunca kendi topçusunun ateşle ölen asker sayısı için yapılan tahminler yüz

binin çok üzerindedir. Topçu ateşle düşman siperlerine gönderilen zehirli gazların kontrol dışı meteorolojik nedenlerle geri basması nedeniyle meydana gelen kayıplar da eklenirse, toplam rakamın daha korunç boyutlara ulaşacağı açıktır. Bu tür kayıplar giderek azalmakla birlikte İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında da devam etmiştir. Vietnam'da küçümsenmeyecek sayıda ABD ve müttefik askeri ABD'nin kimyasal silahları nedeniyle kayıp hanesine geçmiştir. Bir başka olay da bir Phantom uçağının bir tabur karargâhını bombalayıp 90 ABD askerini (yarısı ölü) saf dışı etmesidir. Vietnam'da çeşitli nedenlerle dost ateşine verilen Amerikan ve müttefik kayıplarının binleri bulduğu ifade edilmektedir.

Uçaklar savaşlarda çok yaygın şekilde dost unsurları bombalamışlardır. Havadan hedef tespitinin zor olması, savaş aldatmacalarının akıl karıştırması ve koordinasyon eksikliği bu tür bombalamaların temel nedenidir. Dost birlikleri bombalamanın en bilinen örneği Normandiya çıkarması sonrasında köprübaşından çıkış için hazırlanan Kobra Harekâtının başındaki olaydır. Alman uçaksavar ateşinden çekinen Amerikan bombardıman uçakları hatalı bir yaklaşım istikametinden gelerek ön saflardaki Amerikan birliklerini bombalamışlardı. 620 yaralının yanı sıra ölen 241 asker arasında ABD ordusunu savaşa hazırlamış ve hücumu izlemek için ön saflara gelmiş olan Amerika'nın en kıdemli generallerinden Lesley McNair de bulunmaktaydı. Öte yandan uçaklar da birçok kez dost uçaksavar ateşine maruz kalıp düşürülmüşlerdir. Özellikle çıkarma operasyonları sırasında düşman uçaklarını bekleyen gemilerdeki uçaksavar mürettebatı gördükleri her uçağa ateş ederek çok sayıda müttefik uçağı

vurmuşlardır. Bazı hallerde havaalanlarını koruyan uçaksavarlar da üslerine dönen dost uçakları vurmuşlardır. Keza dost uçakların avcı uçakları tarafından düşürüldüğü örnekler de küçümsenmeyecek sayıdadır. Nihayet uçaklar tarafından vurulan veya batırılan gemiler de çok sayıdadır. İkinci Dünya Savaşındaki çok sayıda örnek bir yana bırakılırsa, Türk gemisi Kocatepe'nin Kıbrıs Harekâtı sırasında batırılması önemli örneklerden biridir. Bu olay başta bilgi ve karargâhlar arasındaki koordinasyon eksikliği olmak üzere bir dizi nedenin sonucunda olmuştur. Öte yandan Rumlar da Atina'dan yardım getiren uçaklara ateş açıp zayıt vermişlerdi. Diğer yandan denizaltılar da birçok dost gemi batırmış veya teşhis edilemedikleri için dost unsurlar tarafından batırılmışlardır.

Modern savaşın en önemli yönlerinden biri olan gerçek zamanlı bilgi akışı konusundaki tüm gelişmelere rağmen Irak ve Afganistan operasyonları dost ateşle ölümlerin süregeldiğini göstermiştir. En çok kayıp Kobra hücum helikopterleri ve A-10 uçakları tarafından bombalanan zırhlı araçlarda bulunan personel arasında ve yol kontrol noktalarında bekleyen askerlerin bazen heyecana kapılıp kımıldayan her şeeye ateş açmalarından kaynaklanmıştır.

düşük yoğunluklu savaş (ing. low intensity warfare)

Düşük yoğunluklu savaş nispeten yeni, tam olarak tanımlanmamış olmakla birlikte kullanımı giderek yaygınlaşan bir terimdir. Birinci anlamıyla, politik yanı ağır basan ayaklanma veya gerilla tipi hareketler ve bunlara karşı operasyonlar için kullanılmaktadır. Diğer anlamıyla da tarafların tüm güçlerini cepheye sürmedikleri ve ba-

zen uzun süreli bir yıpratma savaşına giriştikleri mücadeleler için kullanılan daha genel bir terimdir. Düşük yoğunluklu mücadele çoğu halde taraflardan sadece birinin tercihidir. Eğer bir taraf düşük yoğunluklu gerilla savaşı yürütüyorsa, savaşın temposunu belirleme avantajına da sahip olabilir çünkü inisiyatif ondadır ve karşı tarafın ordusu için temel görev koruma ve takip-arama operasyonlarına dönüşür. Buna bir nevi askerlerin de katıldıkları polis veya güvenlik operasyonları da denilebilir ki, burada sonuçlar büyük birliklerden çok, küçük birimlerin inisiyatiflerine bağlı kalabilmektedir. Cephe savaşı için hazırlanmış karargâh ve birliklerin, çoğu halde orantılı güç kullanımı gerektiren bu tür bir savaşta uyum gösterebilmelerinde büyük zorluklar yaşanmaktadır. Kaldı ki, bu tür savaşlar gerçekten de uzun vadede ciddi şekilde yıpratıcı olabilmektedir.

Düşük yoğunluklu savaş terimi çoğu halde asimetrik savaş veya gerilla savaşı kavramları çerçevesinde düşünülmekle birlikte, çok farklı durumlarda da kullanılabilir. Dikkat edilmesi gereken husus, bunun genel bir savaştaki nispeten sakin dönemleri (örneğin İkinci Dünya Savaşında Polonya ile Norveç'in işgali arasındaki sahte savaş- "phoney war" diye adlandırılan dönem) tanımlamak için değil, fakat farklı türde bir savaş için kullanıldığıdır. Aslında, bunun tam tersi geçerli olabilir. Örneğin, Lübnan'da on yıllar boyu süren ve zaman zaman İsrail Ordusunun bütün gücüyle kuzeyle ilerlemesiyle yoğunluk kazanmasına ve Suriye ordusuyla karşılaştığında tam bir savaşa dönüşmesine rağmen sona ermeyen düşük yoğunluklu bir savaş yaşanmıştır. Bu, yabancı işgal veya müdahalelerin de birbirini izlediği, zaman zaman iç savaş

özellili öne çıkan karmaşık bir savaştır. Gerilla savaşları güçlü orduların karşısında uzun süre düşük yoğunluklu savaş olarak sürdürülür. 2003 yılından sonra Irak'taki direniş de, Afganistan'da olduğu gibi düşük yoğunluklu bir savaş olarak sürmüştür ki, esasen direnişçilerin modern ordular karşısında tutunma olanağı olmadığı için bu yola başvurmaktan başka bir seçenekleri de bulunmamaktadır. Düşük yoğunluklu savaşta en önemli unsurlar iyi bir istihbarat mekanizması ile hareket kabiliyeti yüksek ve esnek güçlerin hazırlanmasıdır. Bu tür bir savaş aynı zamanda çok kapsamlı bir psikolojik harp hazırlığı gerektirir çünkü yıpratma amacına karşı uzun süreli bir kararlılık gösterisi yapılmalıdır.

Eisenhower Doktrini (Eisenhower Doctrine)

Eisenhower Doktrini 1956 Süveyş Krizinden sonra, Sovyetler Birliği'nin savaş nedeniyle Mısır'da etkisinin artması üzerine 1957 yılında ABD Kongresi tarafından onaylanan bir politik yaklaşımdır. Sovyetler Nasır'ın talebi üzerine bu ülkeye ekonomik yardımın yanı sıra çok miktarda askeri malzeme ve uzman göndermişti. ABD Ortadoğu'da herhangi bir yönetimin komünist güdümüne girmesine izin vermeyeceğini ve bu bölgeyi hayati çıkar alanı olarak gördüğünü ilan etti (ki bu daha sonra Carter Doktrininde de tekrarlanacaktı). Bu doktrin çerçevesinde bir ülkenin herhangi bir başka ülke (yani Rusya) tarafından tehdidi durumunda yardım istenirse, ABD bu ülkenin bağımsızlığını korumak için harekete geçecekti. 1958 yılında Irak'ta batı yanlısı hükümetin devrilmesinden sonra Lübnan hükümeti komünist bir darbeye karşı yardım isteyince Eisenhower derhal altı bin deniz piyade-

sini bu ülkeye göndererek bu tutuma kararlılıkla sahip çıkacaklarını göstermeyi amaçladı.

Bkz. Carter Doktrini

elektromanyetik aldatma bkz. elektronik savaş ve karşı tedbirler

elektronik savaş ve karşı tedbirler

(ing. EW - electronic warfare, ECM – electronic countermeasures ve ECCM – electronic counter countermeasures)

21. yüzyılda en hızlı gelişen branş olan elektronik savaş, elektromanyetik enerjinin her tür çatışma ortamında kullanılarak düşman haberleşmesinin ve komuta kontrol sistemlerinin engellenmesini, düşman radarları, uyduları ve diğer izleme ve hedef bulma ve takip cihazlarının körleştirilmesini, füzelerin, hava, deniz ve hatta kara platformlarının ve personelin etkisizleştirilmesini ve düşmanın aynı yöndeki çabalarının karşı tedbirlerle etkisiz kılınmasını içerir. Bu özellikleriyle elektronik savaş muharip sınıflar arasındaki yerini almıştır. Elektronik hücum vasıtaları (EA-electronic attack) bir nevi ateş gücü olarak görülmekte, elektromanyetik enerji, yönlendirilmiş enerji veya anti radyasyon silahları kullanarak düşmanın personel, ekipman ve sistemlerini hedef almaktadır. Elektronik hücumla karşı alınan bütün pasif ve aktif korunma tedbirleri (EP-electronic protection) ise personel, tesisler, platformlar ve ekipmanın etkisiz kalmasını önleyecek sistemlerdir ki, bu, düşmanın yaptığı elektronik savaş kadar, dost birliklerin uyguladığı elektronik savaş yöntemlerinden korunmayı da içerir. Elektronik savaş yöneten birimler kasıtlı veya kasıtsız olarak yayılan elektromanyetik enerjinin kaynağını, yerini ve amacını tespit etmek; tehdidin önceliğini belirlemek,

hedefle almak ve bunu etkisiz kılacak tedbirleri uygulamakla yükümlüdür. Bunlar genel olarak elektronik savaş desteği (ES-electronic warfare support) olarak adlandırılmaktadır. Bir dönem elektronik savaş alanında en büyük araştırma hava savunma sistemlerine yönelik olmuş, daha sonra diğer sistemleri hedefleyecek şekilde yaygınlaşmıştır. Günümüzde elektronik savaş için yapılan harcamalar birçok ülkede diğer sınıflar için yapılan harcamaların tek tek her birinden daha yüksektir.

ELINT (electronic intelligence/elektronik istihbarat) - bkz. istihbarat ve karşı istihbarat

elit birlikler (ing. elite combat units)

Elit birlikler standardın üzerinde eğitime ve dolayısıyla daha yüksek savaş yeteneğine sahip birliklerdir. Keza geleneklerin de elit birliklerin varlığı için önem taşıdığı düşünülür ve bu nedenle bazı ordular bu kuruluşların varlığını sürdürmeye çalışır. Yakın tarihte elit birlikler daha çok özel kuvvetler, komandolar, paraşütçüler, deniz komandoları ve hava filoları arasından çıkmıştır.

Elit birlikler konusunun özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında tartışma konusu olduğu bir alan da en seçkin askerlerin sürekli olarak bu birimlere alınmasının diğer birliklerde ortalamayı düşürmesiydi. Ayrıca bu birlikler en tehlikeli görevlere gönderildikleri için aşırı kayıp veriyorlardı. Örneğin Hitler'in paraşütçülerine komuta eden General Student bu seçkin askerleriyle 1940 Mayıs'ında Belçika kalelerini tek bir darbeye ele geçirmişti ama aynı birlikler ertesi yıl Girit'i alırken o kadar büyük kayıp verdiler ki, bundan sonra bir daha operasyonel atlayış yapmadılar ve nitelikli piyade birliği

olarak kullanıldılar. Keza İngiliz ve Amerikan paraşütçüleri de Sicilya, Normandiya ve Arnhem operasyonlarında çok yüksek kayıp verdiler. Bununla birlikte bütün ordulardaki paraşütçü askerler en iyi yetiştirilmiş birlikler olarak birçok muharebeye sevk edildiler ve başarılı işler yaptılar. Örneğin Alman paraşütçülerinin Monte Cassino, Amerikan paraşütçülerinin de Ardenler'deki muharebeleri hasımlarında saygı uyandırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında birçok ülkede gerilla mücadelelerinin gelişmesi, bunlara karşı elit birliklerin gerekeceği fikrini kuvvetlendirdi. Amerikalılar 1960'ların başında Yeşil Bereliler adını verdikleri komando birlikleri oluşturdular. Daha sonraları da nokta operasyonları için Delta Gücü adı verilen daha küçük bir özel operasyon birliği kurdular. Keza ranger adı verilen keşif-akıncı birliklerini kontrgerilla operasyonlarında istihbarat birimleri olarak kullanma yoluna gittiler. Bu amaçla tümen veya tugay büyüklüğündeki birliklerine, söz konusu istihbarat ve özel operasyon işlerini yapacak nitelikli keşif taburları eklenmiştir.

Günümüzde büyük orduların hepsinde farklı adlar altında özel birlikler bulunmaktadır. Türkiye'de Kıbrıs'ta başarıyla savaşmış olan paraşüt tugayı, özel kuvvetler, SAT ve SAS komandoları gibi birliklerin eğitimleri elit birlik seviyesinde olup, bunları deniz piyadeleri ve dağ komandoları takip eder. Günümüzde, deniz piyadeleri hariç söz konusu tüm elit birliklerin tümüyle profesyonel askerlerden oluşması için çalışma yapılmaktadır, çünkü sıradan askerlerin zor ve psikolojik yanı ağır basan özel operasyonlarda istenilen ölçüde başarılı olamadıkları görülmüştür.

enformasyon savaşı (ing. information warfare veya cyber war)

Enformasyon savaşı, her türlü bilgi kullanımının yanı sıra, bilgi iletişim işlevlerine ve tesislerine karşı yapılan saldırı ve savunmayı içeren çok geniş kapsamlı bir konudur. Hem sivil, hem de askeri hedefleri içerir. Literatürde taktik bilgi edinilmesinden propaganda ve dezenformasyon yayılmasına, yani psikolojik savaşa kadar farklı fonksiyonlar için kullanılabilir. Günümüzde bir ülkenin bilgi iletişim fonksiyonlarının sabote edilmesi her tür çatışmada öncelikli hedef haline gelmiştir. Örneğin bilgisayar servis sağlayıcılarının bozulması lojistikten bankacılığa, iletişimden trafik kontrolüne kadar birçok alanda muazzam karışıklıklara neden olabilir. Enformasyon işlevlerinin bozulması telefon santrallerinin bombalanmasıyla yapılabileceği gibi, virüs bulaştırmak şeklinde de gerçekleştirilebilir. Günümüzde devletlerin yanı sıra özel kurumlar ile suç ve terör örgütleri, hacker adı verilen şifre kırıcıları istihdam ederek hasım kuruluşların bilgisayarlarına girebilmekte, sistemlerini çökertebilmekte, propaganda yapabilmekte ve karşı tarafın benzer faaliyetlerini önlemek için tedbir almaya çalışmaktadır. Ülkelerin ekonomileri bilgisayara daha fazla bağımlı hale geldikçe, enformasyon işlevlerine yapılacak saldırılar potansiyel olarak daha tehlikeli hale gelmektedir. Kaldı ki bazı ülkelerde su ve enerji dağıtım şebekelerine, kadar birçok alanda bilgisayarla sabotaj mümkün hale gelmiştir. Benzer şekilde askeri kurumların da bilgisayara bağımlılığı çok hızlı şekilde artmaktadır ve hacker tehdidi bilgi sızmasından birçok sistemin işlemez hale gelmesine kadar sayısız tehlike yaratabilir. Bu nedenlerle

birçok ülkenin askeri kurumları içinde enformasyon savaşını yürütecek birimler kurılmaktadır.

esnek mukabele (flexible response) - bkz. NATO

esnek savunma (ing. elastic defence)

Esnek savunma, esas itibarıyla zaman kazanmak için yapılan bir savunma türüdür. Burada güçlü düşman karşısında arazi terk edilebilir (stratejik savunma aşaması) ama eldeki birlikler daha elverişli bir durumda yapılacak karşı saldırılar (stratejik saldırı aşaması) için elde tutulur. Herhangi bir arazinin her ne pahasına olursa olsun savunulması için birliklerin kuşatılıp imha edilmesine izin verilemez. Esnek savunma, aktif savunma anlayışı içinde daha başarılı olur. Böylece ricat halinde dahi etkili bir yıpratma savaşı yapılabilir. İkinci Dünya Savaşının ikinci yarısında Hitler'in bütün mevzileri her koşulda elde tutma emirleri Rus cephesinde ve Fransa'da birçok Alman birliğinin kuşatılarak imha edilmesine yol açtığı için esnek savunma yanlısı Alman generallerinin direnişiyle karşılanmıştı. Bunun sonucunda birçok başarılı general görevden alınmış ve esnek savunmayı yasaklayan Hitler Almanya'nın yenilgisini hızlandırmıştı. Savaşta esas olan arazi parçalarını değil vurucu gücü korumaktır. 1918 sonbaharında Osmanlı ordularının Filistin'de büyük güç üstünlüğüne sahip İngilizler karşısında esnek savunma uygulamaları büyük bir felaketle ve tümenlerin büyük kısmının imhasıyla sonuçlanmıştır. Kurtuluş Savaşında Kültahya-Eskişehir muharebelerinden Sakarya'ya çekiliş bir esnek savunma örneğidir (stratejik ricat). Sakarya ve sonrası strate-

jik denge, nihayet Büyük Taarruz ise stratejik saldırı aşamalarını temsil eder.

Bkz. aktif savunma

FBI

ABD'nin başlıca iç istihbarat ve suçlar karşı mücadele örgütüdür. 1908 yılında kurulmuştur. Soğuk Savaşın sonuna kadar olan dönemde, komünizme karşı mücadele ile birlikte yürütülen karşı istihbarat işleri daima gündeminde özel bir yer tutmuştur. Bunu izleyen dönemde teröre karşı güvenlik konuları birinci öncelik tayin edilmiş, bu durum, özellikle kuşkulu 11 Eylül olayından sonra daha da ön plana çıkmıştır. İç istihbarat örgütü olmasına karşı dünyanın her yerinde terörist grupları etkisiz kılmak bu kuruluşun amaçları arasında sayılmıştır. Resmi sitesinde verilen bilgiye göre, 2010 yılı itibarıyla FBI'nın Legat (Legal Attache'den kısaltılmış) adı verilen dış temsilcilikleri ve diğer ofisleri, bütün ülkeleri kapsayacak şekilde dünyanın 75 farklı kentinde konumlanmıştır. Ancak faaliyetlerinin bundan ibaret olduğu düşünülemez. Birçok ülkenin polis ve istihbarat kuruluşlarıyla eğitim çalışmaları ve istihbarat paylaşımı yapmaktadır. Kısacası uluslararası faaliyetleri CIA kadar olmasa da, oldukça yaygındır.

FBI Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında karşı casusluk faaliyetlerinde başarılı olmuş, özellikle Nazi Almanyası tarafından gönderilen casuslar kısa sürede ele geçirilmişti. 1940 yılında çıkartılan Alien Registration Act (Yabancılar Kayıt Kanunu) çerçevesinde 4,7 milyondan fazla yabancı fişlenerek politik görüşlerine göre tasnif edilmişti. Soğuk Savaş döneminde ise başlıca hedef olarak Sovyetler Birliği'ne yönelen karşı-istihbarat görevlerinin yanı

sıra, son derece politikleşmiş bir tutum içinde solculara ve insan hakları savunucularına karşı kapsamlı bir baskı politikası uygulamıştır. 1838 yılında kurulmuş olan ve 1945 yılında daimi bir komite haline Amerikan Karşıtı Faaliyetleri soruşturma komitesi hızlı bir çalışmaya geçerek bilim, sanat, basın ve giderek etkisi artan sinema dünyasında görüşlerinden hoşlanmadıkları birçok kişiyi kara listeye alıp yıldırma politikası uyguladılar. 1947 yılında Hollywood kara listesi adı verilen bir liste ile film endüstrisinde çalışan birçok kişi bu alandan dışlandı, bir kısmı da ayrıca kovuşturmayla uğradı. 1924'ten 1972'de ölümüne kadar 48 yıl aralıksız olarak FBI başkanlığı yapan Edgar J. Hoover "örgütlü suç diye bir şey yoktur" diyerek Mafya tipi örgütlenmelerin üzerine gidilmesini engellemiş ve kurumun olanaklarını büyük düşman olarak gördüğü komünizme karşı seferber etmiştir. Amerika'da cadı kazanı kaynatan Missouri senatörü McCarthy'ye sözde bilgileri verip perde arkasından yönlendiren kişinin Hoover olduğu ortaya çıkmıştır. McCarthy'nin asılsız suçlamalarla giriştiği kampanyalar sürdürülemez hale gelince Yüksek Mahkeme 1956 ve 1957 yıllarında kişi haklarını koruyan bazı kararlar aldı. FBI bunun üzerine 1970 yılına kadar sürdürülen COINTELPRO adlı bir çalışmayı hayata geçirdi. Bunun amacı "komitelere çağrılmayacak ve normal yollarla suçlanamayacak olanları etkisizleştirmek" olarak ifade edilmiştir. Bu çerçevede sol partilere, savaş karşıtlarına (özellikle Vietnam Savaşı sırasında) ve sivil haklar savunucularına karşı psikolojik savaş yürütülüyor; kuruluşlara ajanlar yerleştiriliyor, korku yaratılarak, hizipçilik desteklenerek veya dedikodular çıkartılarak bunların yıpratılması yoluna gidiliyordu. Adli

merciler de uyduruk ama yıpratıcı davalarla bu oyuna alet ediliyordu. Nihayet zaman zaman şiddet kullanma yoluna da gidiliyordu ki, FBI'nın bu programının benzerleri aynı dönemde birçok ülkede uygulanacaktı. Cointelpro'nun en büyük hedeflerinden biri Martin Luther King Jr. idi. FBI kiliseleri ona karşı tehdit etmiş, özel hayatını dinlemiş, karısıyla arasını açmaya çalışmış, intihara teşvik etmiş, dostlarını ve destekçilerini korkutmuştu.

FOFA (Follow on Forces Attack)
bkz. NATO

Fuller, J. F. C. (1878-1966)

İngiliz generali John Frederick Charles Fuller 20. yüzyılın en önemli askeri düşüncülerinden biri kabul edilir. Askeri tarih ve askerlik sanatı üzerine yazdığı 45 cilt eserin yanı sıra, en önemli katkısı zırhlı birlikler ve hareketli savaş konusunda geliştirdiği kara-hava savaşı tezleridir. Bu alanda gerçek bir öncü olmasına rağmen görüşleri ülkesinde değil, Almanya ve Rusya'da rağbet görmüş ve İngiltere zırhlı birlik savaşında bu ülkelerin gerisinde kalarak, onun tezlerini özümseyen Rommel ve Guderian gibi Alman tank liderleri karşısında birçok yenilgiye uğramıştır. Fransız tank gücünü doğru kullanmaya çalışan De Gaulle de ondan etkilenmiş ama Fransız ordusu da bu konuda İngiltere ile aynı hataya düşmüştür. 1920'lerde zırhlı birliklerin teknik ve taktik yönetimiyle ilgili sorunların henüz çözülmemiş olması İngiliz üst komutanlığını bu konuya uzak durmaya itmişken, Almanlar tam tersine bu sorunları çözmeye girişerek büyük bir avantaj elde etmişlerdir.

Hindistan Ordusunda ve Boer Savaşının da görev yapan Fuller Birinci Dünya Savaşı-

nın ilk dönemini İngiltere'de karargâh görevlerinde geçirdikten sonra 1915 Temmuz'unda BEF (British Expeditionary Force-İngiliz Seferi Kuvveti) emrinde Fransa'ya gönderildi. 1916 sonunda ise daha sonra tank birliklerine dönüşecek olan ağır makinelili tüfek birliğine geçmesi hayatını değiştirecekti. İngilizler dünyanın ilk tank birliklerini kurmuşlardı ama bunu sadece piyadeyi siperler arasındaki ölüm bölgesinden karşıya geçirmek için kullanmayı düşünüyorlardı. Fuller tankın bir piyade destek aracı olmaktan öte bir potansiyele sahip olduğunu ve bunun çok büyük olanaklar vaat ettiğini gören ilk kişilerden biriydi. Hemen tank taktikleri üzerinde yazmaya başladı ve önce tankın diğer sınıflarla birlikte kullanımını vurgularken 1918 başında, tankların düşmanın gerisine sarkıp uçaklarla birlikte onları felç edecek şekilde kullanılmasını öngören "Plan 1919"u hazırladı. Bu bir operasyon planından çok zırhlı birliklerin kullanımıyla ilgili bir genel yaklaşımdı. Şayet savaş 1918'de sona ermeseydi 1919 yılında uçakların desteğinde binlerce tankla yapılacak bir hücum öngörmekteydi. İkinci Dünya Savaşı tam da Fuller'in düşündüğü şekilde yapılabaktı. Tankların piyade desteği için dağıtık küçük birlikler şeklinde değil, tam tersine toplu olarak kullanılmasını öngören raporları İngiltere için talihsiz bir şekilde rafa kaldırılmıştı. Ne var ki, Birinci Dünya Savaşının tankları Fuller'in öngördüğü operasyonları yapacak teknik kapasitede olmadığı gibi, bu tür bir operasyonu destekleyecek lojistik sistemler de mevcut değildi. Keza, komutanlar henüz mekanize savaşı yürütebilecek bir zihin hazırlığına sahip değillerdi. Unutulmamalı ki, çeyrek yüzyıl sonra bile, mekanize savaşı yürüten komutanlar, meslektaşlarıyla büyük tartışmalar yaşamışlardı.

Savaştan sonra yoğun bir şekilde savaş analizleri ve savaş tarihi yazmaya girişen Fuller aynı dönemin diğer çok önemli askeri düşünürü Liddell Hart ile birlikte öne çıkmıştı. Ne var ki üstleriyle geçinmesini imkânsız kılan tabiatı nedeniyle giderek ordu da yapabilecekleri kısıtlandı. 1927 yılında İngiltere Salisbury Ovası'nda ilk kez bir mekanize tugay manevra yapacaktı. Burada görüşlerini pratikte ispatlama olanağı çıkmıştı. Ama manevra piyade birliklerine geçici olarak iştirilmiş birkaç mekanize birliğin kullanımına dönüşünce üstleriyle arası daha da bozuldu. 1931'den sonra kızağa kalan Tümgeneral Fuller 1933 yılında emekli oldu.

Hindu dini, mistisizm ve başka eksantrik merakları olan Fuller emekli olduktan kısa süre sonra Oswald Mosley'in İngiliz Faşistler Birliğine katıldı. İkinci Dünya Savaşı çıkınca diğer faşistler gibi tutuklanmadı ama bu durum onun aktif göreve çağırılma olanağını ortadan kaldırmıştı. O da gazetecilik ve yazarlığa yöneldi. Yazdığı çok sayıda kitap arasında *The Decisive Battles of the Western World*, *The Second World War*, *Memoirs of an Unconventional Soldier*, *Generalship, Its Diseases and Their Cure* daha çok yankı yapan kitapları arasındadır.

Bkz. Liddell Hart, zırhlı birlikler

gayri nizami savaş (İNG. İRREGULAR WARFARE)

Gayri nizami savaş konvansiyonel cephe savaşının dışında kalan savaş biçimlerini içerir ki bunun en yaygın biçimi gerilla ve gerillaya karşı savaştır. Ayrıca özel birlik ve komando hareketi çoğu zaman bu kategoride yer alır. Partizan savaşı ile diğer silahlı direniş mücadeleleri diğer gayri nizami savaş biçimleridir. Uzatılmış

askeri-politik mücadeleler de gayri nizami düşük yoğunluklu savaşın bir biçimidir. İç savaşların, darbelerin ve ayaklanmaların esas itibarıyla gayri nizami savaşın çeşitli biçimleriyle sürdürüldüğü görülmüştür. Keza asimetrik savaşın bazı biçimleri ve devrimci savaş olguları gayri nizami savaş çerçevesinde ele alınan kavramlardır. Nihayet terörizm kavramı da bu kategoriye alınmıştır. Burada hatırlanması gereken husus gayri nizami savaşta -asimetrik olmakla birlikte- ABD ve Rusya gibi en büyük güçler Vietnam veya Afganistan'da kimyasal ve biyolojik silahlar dahil (nükleer hariç) bütün silahlarını ve en kudretli kollarlarını tam kapasiteyle muharebeye sokmuşlardır. Amaç hasmın gücünü ve iradesini kırmak olunca, eldeki her olanak kullanılır. İki güçlü irade karşı karşıya gelince, şiddetin sınırını çizmek olanaksızdır.

Gayri nizami savaşın farklı biçimleri en eski tarihlerden beri görülmekle birlikte, bunun ayrı bir kategori olarak ele alınması ve teorileştirilmesi 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Daha önceki dönemlerde bu tür mücadele yürütenler "bandidos," "eşkiya" veya "asiler" gibi küçümseyici ifadelerle anılıyordu. Sonra bunun özel bir savaş biçimi olarak değeri anlaşıldı ve durum bu şekilde kavranınca hem zayıf güçler, hem en kuvvetli ordular gayri nizami savaşı yürütecek komando birlikleri ve özel birlikler kurarak bu konularda uzmanlık eğitimine geçtiler. Bu, ihmal edilmemesi gereken bir konudur çünkü cephe muharebesi için hazırlanan birliklerle gayri nizami savaşın başarıyla yürütülemeyeceği dünyanın her köşesinde tekrar tekrar görülmüştür.

Gayri nizami savaşlar bu kitapta aşağıda belirtilen çok sayıda madde içinde farklı yönleriyle ele alınmıştır.

Bkz. asimetrik savaş, ayaklanma ve ayaklanmaya karşı savaş, düşük yoğunluklu savaş, gerilla savaş ve gerillaya karşı savaş, devrimci savaş, direniş, iç savaş, sınırlı savaş

geleceğin ordusu (ing. army of the future)

Bu kavram, özellikle büyük orduların, gelecekteki kuvvet yapıları ve savaş doktrinleriyle ilgili süregelen tartışmalara işaret eden genel bir ifadedir. Ordular bütün tutuculuklarına rağmen sürekli ve bazen de hızlı değişim içinde olan yapılarıdır. Bu anlamda değişimin başı ve sonu yoktur. Burada, 21. yüzyılın başında devam etmekte olan tartışmalara değineceğiz.

Ordular, en azından Soğuk Savaşın sonuna kadar esas itibarıyla muhtemel hasımlarını tayin edici muharebelerde yenecek şekilde teşkilatlanıyor ve eğitimlerini de bu doğrultuda yapıyorlardı. Ne var ki, gene ağırlıkla Soğuk Savaş sırasında farklı savaş biçimlerinin geliştiğini ve kuvvet yapılarının bunlarla başa çıkmakta zorlanacağını görmeye başladılar. Örneğin büyük ve ağır tümenler ne gayri nizami savaşlarda, ne de giderek artan şehir muharebelerinde yararlı olabiliyordu. Bunun yerine hafif piyade tugayları veya benzeri birliklerin bu tür muharebeler için daha uygun olacağı değerlendirilmiş ve yavaş da olsa bu yönde eyleme geçilmişti. Böylece her türlü muharebeye uygun hafif tugaylar bütün dünyada ağır tümenlerin yerini almaya başladı. Kordular da daha esnek ve hareketli birliklerden oluşmaya başladı. Tabiatıyla bu sürecin on yıllar aldığını ve hâlâ devam ettiğini ifade etmek gerekir. Geleceğin savaşlarında muharebe komuta ağlarının önemi, daha etkili lojistik destek sistemleri, yerel düzeyde daha etkili destek ama bunun ya-

nı sıra yerel komutana daha fazla inisiyatif gibi konular da sürekli tartışılmaktadır. Sürecin en önemli unsurlarından biri de muharebelerin artık tümüyle üç boyutlu hale gelmesidir ki bu, helikopterlerin kullanımından İHA'ların sisteme entegre edilmesine kadar birçok sorunun çözülmesini gerektirmektedir.

Diğer bir önemli gelişme de özel birliklere verilen önemin artmasıdır. Yakın bir geçmişe kadar özel birlikler keşif takımları veya bölükleri, sualtı timleri ve bazı komando birliklerinden ibaretken günümüzde bunlar kolordu, hatta ABD'de olduğu gibi ordu komutanlığı seviyesinde örgütlenmektedir. Yarının savaşları çok farklı koşullarda, meskün bölgelerde ve çoğu halde asimetrik biçimlerde yapılacaktır. Bu da savaşın kültürel, politik ve psikolojik yönlerini öne çıkarmaktadır. Büyük ordular subay ve astsubayların eğitiminde bu konulara daha fazla ağırlık vermektedir.

Geleneksel muharebelere benzeyen çatışmalar da uydu ve İHA gözetimi ile hava şemsiyesi altında, hassas güdümlü mühimmat kullanılarak ve uzak menzilli-yüksek güçlü ateş unsurlarıyla birlikte giderek farklı biçimler almaktadır. Bu çok hareketli yeni savaşın yarattığı sorunların çözülmesi de sürekli çalışma ve deney gerektirmektedir. Çözülen her sorun başka problemler yaratacak, ne var ki bu çabayı gösterenler muharebe alanlarında daha avantajlı olabilecektir.

Bkz. İHA, kara-hava savaş, dijital muharebe alanı, askeri alanda devrim, C4I

gerçek zamanlı istihbarat (ing. real time intelligence)

Gerçek zamanlı istihbarat, bilgi toplanması, işlenmesi, değerlendirilmesi ve il-

gili birimlere iletilmesi işlemlerinin çok kısa sürede yapılabilmesi işidir. Örnek vermek gerekirse; insansız hava aracından alınan görüntünün operasyon merkezinde anında hedef olarak değerlendirilmesi ve o sırada havada bekleyen uçağa derhal iletilerek bu platformdan hedefe füze atılabilmesinin sağlanması gerçek zamanlı bir istihbarat işidir. Halbuki bundan önceki teknolojik seviyede keşif uçağının fotoğraflarının banyo edilmesi, değerlendirme odasında optik analizi, hareket merkezine iletilerek karar verilmesi, bilgilerin pilotlara aktarılması ve uçakların bunun üzerine hedefi vurmak üzere havalanarak aramaya başlaması şeklinde bir süreç yaşanmaktaydı. Burada saatleri bulan ciddi bir zaman aralığı vardır ve hedef de bilinmeyen bir yöne gitmiş olabilir. Ara teknolojiler de vardır. Örneğin filmin havada otomatik olarak banyo edilmesi süreyi kısaltır. Havada dijital görüntü alınarak bunun uçak daha havada iken iletilmesi süreyi çok daha kısaltır ama her halükârda, gerçek zamanın istisnalar dışında hâlâ sıfıra çok yakın süre olmadığını ve teknolojinin bütün sorunları çözmediğini bilmek zorundayız. Gerçek zamanın belki de en yararlı tanımı, elde edilen bilginin taktik durum değişmeden muharip birimlerin istifadesine sunulması şeklinde ifade edilebilir. Hedefin tespiti ile ateş edilmesi veya başka bir tedbir alınması arasındaki zaman çok kısa olmalıdır.

Gerçek zamanlı istihbarat giderek kurulmaya başlanan ağ merkezli muharebe yönetim merkezleri için son derece önemlidir. Bunun için dijital sistemlerin yaygınlaşması, bunların karargâhlarda, platformlarda, ateş idare merkezlerinde ve alt komutanlıklarda bulunması ve irtibatlarının kesilmemesi gerekir. İşin özü hızlı bilgi işlem

olanağı, kesintisiz bağlantılar ve çok sayıda kullanıcıya aynı anda erişimdir. Ne var ki teknolojik gelişmelerin her şeyi çözmediğini hatırlamak gerekir. İnsansız hava araçlarından, uydulardan, hava keşiflerinden ve muharebe alanı sensörlerinden gelen çok sayıda bilginin değerlendirilmesi kolay değildir. Önemli olanı ayırmak için esas olarak sadece cihazlara güvenemeyiz. Evet, bunlar yaklaşan bir tehdidi anında göstererek kritik bir yarar sağlayabilir ama muharebe alanının değerlendirilmesi için nereye odaklanacağını doğru kestirebilen ve doğru sezgi sahibi tecrübeli zihin ve gözlerle ihtiyaç daima olacaktır. Bilgilerin analizi ve silahlar için görev dağıtımı, ses hızının iki katı hızla yaklaşan füzelerle baş etmek zorunda olan bir uçak veya gemide otomatik olarak yapılmak zorundadır; ama bir birliğin arazideki mevzilenmesi ve hareketi için geçerli olamaz; ancak karargâhın taktik durum konusunda daha bilgili olmasını sağlar. Esasen gerçek zamanlı istihbarat her düzeyde arzu edilmekle birlikte, önem sırası taktikten operatif ve stratejik düzeye doğru gider.

Bkz. ağ merkezli savaş, istihbarat, elektronik savaş

gerilla savaşı ve gerillaya karşı savaş
(ing. guerrilla warfare / counter guerrilla warfare)

Gerilla, gayri nizami savaşın temel biçimi olup, cephe savaşına girmeden küçük birliklerin vur kaç taktikleriyle icra edilir. Bunun farklı alt kategorilerde ele almak gerekir. Birinci kategori kısmen veya tamamen işgale uğramış bir ülkede işgalci düşman birliklerini yıpratarak çekilmeye zorlamak ve güç dengesini değiştirerek direnişi yükseltmek için yapılan gerilla savaşlarıdır. Nitekim gerilla terimi (guerillas) ilk kez 1800'lerin ba-

şında Napoléon'un işgal ordusuna karşı direnişin yükseldiği İspanya'da kullanılmış ve buradan literatüre girmiştir. İkinci kategori işgal altında olsun veya olmasın ülkede rejimi değiştirmeye yönelik olarak yürütülen gerilla eylemleridir. Bu kategorideki gerilla savaşlarının politik niteliğinin daha yüksek olduğu ifade edilebilirse de, işgal söz konusu ise çoğu zaman bağımsızlık talebi ile rejime ait taleplerin bir arada ele alındığı görülür. Üçüncü kategoride gerillanın beşinci kol anlamında ve bazen de komando tipi yıpratma operasyonları için hasım ülkede geliştirildiği durumlar bulunmaktadır. Lawrence'nin 1916'da Arabistan'da Türklere karşı geliştirdiği gerilla harekâtı bu sonuncu grubun en iyi örneklerinden biridir. Gene Birinci Dünya Savaşında Lettow-Vorbeck'in 3 bin Alman ve bir miktar yerli asker ile Doğu Afrika'da dört yıl yürüttüğü ve 100 bin İngiliz ve sömürge askerini meşgul ettiği gerilla mücadelesi de bunun bir karşılığı gibiydi. Kimi zaman tüm bu kategoriler bir arada bulunur. Örneğin İkinci Dünya Savaşında Yugoslavya ve Yunanistan'da Almanlara karşı gerilla savaşı yapan partizanların yanı sıra İngiltere tarafından desteklenen daha küçük gerilla grupları yaratılmıştı. İngiltere destekli gruplar bir yandan Almanlara karşı göz boyayıcı bazı eylemler yaparken esas itibarıyla komünist partizanlara karşı savaşıyor ve hatta bazı hallerde bunlara karşı Almanlarla işbirliği yapıyorlardı. Burada bütün kategorileri bir arada görebiliriz. Benzer bir karmaşık tablo Vietnâm'da da vardır. Amerikalılar Vietkong'a karşı bazı kabilelerden gerilla grupları yaratmış, her iki taraf da gerillaları bazen bağımsız eylemlerde, bazen de düzenli ordulara destek olarak kullanmışlardır. Ne var ki bu olayı aşamalarına ayırmadan tahlil etmek imkânsızdır. Fran-

sılara karşı savaşılan ilk aşamada, gerilla politik desteğini artırmak için varlık göstermiş, ikinci aşamada Japonlara karşı direniş yapmış, üçüncü aşamada düzenli ordu kurup Fransızları yenmiş (Dien Bien Phu), dördüncü aşamada güneydeki gerilla savaşını yükseltmiş ve fiilen kontrol ettiği bölgeler yaratmış ve sonunda koşullar olgunlaşınca güneyi bir nevi yıldırım savaşı ile işgal etmiştir. Tarihi olarak bakarsak, her yüzyılda yukarıda söz ettiğimiz kategorilerde gerilla benzeri eylemler görürüz. Ne var ki 20. yüzyıla kadar bunlar daha çok çaresizlik nedeniyle girilen umutsuz mücadeleler olarak görülmekteydi. 20. yüzyılda gerilla savaşı teorileştirildi ve belli bir mücadele yöntemi olarak öne çıktı.

Gerilla savaşının temel taktiği zayıf güçleri halkın arasında gizlemek, sürekli istihbarat yapmak, düşmana beklemeyeceği yerde ve anda baskın yaparak güç ve prestij sağlamaktır. Bu nedenle ses getirecek çarpıcı eylemler yapmak isterler. Bu eylemlerin ülke çapında propagandasını ve siyasi çalışmasını yapacak silahsız taraftarları olması da son derece önemlidir. Gerillanın sadece bir bölümü tam zamanlı savaşçı olup, diğerleri ihtiyaç duyuldukça çağırılır veya kısa süreler için eylemci olur. Esasen çok sayıda gerillanın beslenmesi, donatılması ve saklanması –özellikle ilk aşamalarda- en uygun coğrafyada bile son derece zordur. Bunlar büyük birlikler halinde toplanırlar taktirde üstün düzenli kuvvetler tarafından kolaylıkla imha edilebilirler.

Diğer yandan, gerilla savaşlarını kategorize etmek hiç de kolay ve doğru bir iş değildir. Her gerilla savaşı farklı koşullarda gelişmiştir. Örneğin Çin'de gerilla savaşı yaklaşık 20 yıl sonra düzenli ordular aşamasına geçmiş ve savaş bundan sonra da

üç yıldan fazla devam etmişti. Küba'da gerillanın dağa çıkmasıyla başkente girmesi arasında sadece iki sene ve iki ay vardır vs. Başarılı olan ve olmayan çok sayıda gerilla örneği görülebilir.

Gerillaya karşı savaşta da aynı şekilde politik düşünmek esastır. Gerillanın en büyük silahı ideolojisi ve uzun vadede kazanacağı konusunda yaratacağı güvendir. Bu güvenin yıkılması halinde kısa sürede çözülebilir. Bu nedenle gerilla ile gerillaya karşı savaşanların temel hedefleri karşı tarafın askerlerini imha etmek değil, halkın güven ve inancını kazanmaktır. Her iki taraf da kaybedilen askerlerin yerini doldurabilir ama halkı uzaklaştıran kaybetme sürecine girmiş olur. Gerillanın temel taktiklerinden biri de hasmı ölçsüz şiddete sevk etmektir. Bu durum gerillanın desteğini artırır. Açıktır ki, gerillanın bir kaynağı işgalden veya rejimin kötülüklerinden kaynaklanıyorsa, diğer ve en esaslı beslenme kaynağı şiddettir. Gerillaya karşı mücadelede şiddetin mümkün olduğunca sınırlı kullanılması gerekir. Bu nedenle istihbarat son derece önem taşır. Keza gerillanın tecridi önemlidir. Bunların yanı sıra örgütlerinin propaganda-sına ve kitle çalışmalarına olanak tanınmaması ve dış desteklerinin bölgeye ulaşması engellenmelidir. Ancak bu tecrit halkın zorunlu göçe ve iskâna tabi tutulması şeklinde cereyan ederse, faydadan çok zarar getirir. ABD'nin Vietnam'da uyguladığı stratejik köyler politikası asla istenilen sonucu doğuramamıştır. Tecrit edilmesi gereken halk değil, gerilladır. Nihayet bu tür savaşın gerilla bitinceye kadar aralıksız sürdürülmesi gerekmektedir, aksi halde gerilla her sıkıştığı dönemde barış çağrısı yaparak veya geri çekilerek yeniden toparlanmak için olanak yaratabilir.

20. yüzyılın başındaki veya ortalarındaki gerilla mücadeleleri ile 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren oluşan durum arasında bazı önemli farklılıklar olduğu gözden kaçmamalıdır. Bu iki dönem arasında dünyanın her köşesinde ulaştırma alanında meydana gelen ilerleme düzenli güçlerin harekât zorluğu çekeceği kurtarılmış bölgelerin kurulmasını olanaksız kılmıştır. Örneğin, Çin deneyini tekrarlamak mümkün değildir. Buna karşın başta engeli bölgeler olmak üzere çoğu yerde küçük birimlerin barınabildiği ve harekât hazırlığı yaptığı gerilla istasyonları hâlâ bulunabilmektedir. Öte yandan gerilla eskisinden daha fazla, kalabalıklık arasında saklanmaktadır. Gene her durumun farklı olduğunun altını çizmek gerekir. Örneğin ABD birlikleri Irak'ta direnişçilerin yoğun olduğu yerleşim yerlerini kuşatarak arama ve temizleme operasyonlarına girişmiş, ne var ki yoğun sokak çatışmaları sırasında çok sayıda sivil öldürmeleri işgale karşı nefreti artırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Daha gerilere gidersek ülke nüfusunun yarısından fazlasının başkent Montevideo'da yaşadığı Uruguay'da Tupamaro esas itibarıyla bir şehir gerillası olarak gelişmek zorundaydı. Biraz zorlamayla aynı şeyi 1916'da başlayan İrlanda direniş hareketi için de söyleyebiliriz.

Gerillanın vur kaç taktiğine karşı her yeri savunmaya çalışmak çıkar yol değildir. Sabit kalan veya rutin operasyon yapan her birlik başarısızlığa veya baskına uğramaya adaydır. Gerilla rutin operasyonları gözleyecek ve tedbirini alacaktır. Kuvvetlerin mümkün olan en büyük kısmı hareketli olmalı ve gerilla gibi arazide bulunarak onları hareketini kısıtlamalı ve pusuya düşmeden çatışmaya girmelidir.

Gerillanın bir diğer taktiği de hükümeti temsil eden kişilerin sindirilmesi veya öldürülmesidir. Örneğin Vietkong Saygon hükümetinin kırlardaki otoritesini yok etmek için on binlerce memuru öldürmüştü. Öte yandan Fidel Castro ise hükümet görevlilerini ve esir aldığı askerleri siyasi olarak kazanaarak serbest bırakma yoluna gitmiş, bu şekilde desteğini artırmıştı. Bu da gerilla operasyonlarının psikolojik yanının önemini gösteren sayısız örnekten biridir. Gerilla çoğu zaman hasmını yenerek değil, yıpratıp mücadelede devam iradesini kırarak başarıya ulaşmıştır. Cezayir'deki FLN gerillalarının Fransız ordusuna karşı mücadelesi bunun en tipik örneklerindendir. Filistin'de 1940'lardaki Siyonist gerilla eylemleri ile 1950'lerde Kıbrıs'ta EOKA'nın eylemleri için de aynı şey söylenebilir. Bunlar da İngiliz ordusunu yenemediler ama İkinci Dünya Savaşı sonrasında eski gücüne sahip olmayan İngiltere nispeten kısa bir süre içinde bu bölgelerden çekildi.

Gerilla ile ilgili bir başka önemli nokta, gerillanın giriştiği mücadelenin belli bir zaman aralığı ile sınırlı olmadığıdır. Aynı şey bir ölçüde gerillaya karşı mücadele için de geçerlidir. Bu durum gerilla savaşını konvansiyonel savaştan ayıran temel noktalardan biridir, çünkü düzenli savaşta operasyonlar beklenmedik gelişmelerle ilgili paylar hesap edilmiş dahi olsa belli zaman çizelgelerine tabidir.

Tarihi olarak genel bir bakış ile gerilla hareketlerinin 20. yüzyılın başlarında, özellikle sömürgecilğe ve işgale karşı direniş temelinde yükseldiği görülür. Birinci Dünya Savaşının emperyalist devletleri zayıflatması ve bu dönemde dünyanın büyük bölgelerinde devlet örgütlenmelerinin çok zayıf olması gerilla hareketlerinde büyük

bir artış yaratmıştı. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki bağımsızlık istekleri yeni bir gerilla dalgası yarattı. Güney Amerika ülkelerinde ise Küba devrimi ile foko teorisi (bağımsız küçük birimlerle propaganda eylemleri) halkı çürümüş rejimlere karşı harekete geçirebilecek yollar olarak görüldü. Ne var ki 1960'ların sonrasında gerillacılık itibarını hızla yitirmeye başladı. Che Guevara'nın Bolivya'da giriştiği harekette ölmesi; Malezya, Filipinler ve Afrika'da gerillaların başarısız olması; fokoculuğun iflası bunun görünen nedenleriydi. Ancak esas neden devlet yapılarının gelişmesi ve bağımsızlıktan sonra gerillaların halka önercekleri fazla şey olmamasıydı. Ayrıca emperyalist güçler bütün ülkelerde kontr-gerilla örgütlenmelerini destekleyecek kurumlar ve mekanizmalar oluşturdular. 1979'da Sovyetler Afganistan'ı işgal edince batılılar İslami temelde gelişen direnişi desteklediler. Pakistan sınırından desteklenen gerillalar kısa sürede ülkenin büyük bölümüne fiilen hâkim oldular. Rus birlikleri istedikleri an istedikleri bir yere girebiliyor ama direnişi bitiremiyorlardı. Amerikan birlikleri de 2003'te Afganistan'ı işgal ettiler ama bir süre sonra Rusların durumuna düştüler. Çoğu batılı birlik tahkimli kamplarının dışına çok nadiren çıkıp geri dönüyor, geniş alanlarda fiili hâkimiyeti gerilla savaşı yapan Taliban güçlerine bırakıyorlardı.

Vietnam Savaşının yarattığı yenilgi psikolojisinin ardından Irak ve Afganistan'daki durumla başa çıkamamaları batıda gerilla konusunda yeni yaklaşım arayışlarına neden oldu. Özellikle bu tür bir savaşta kültürel faktörleri ele alma gereksinimi üzerinde sıkça durulmaya başlandı. Savaşın salt askeri ve teknik bir olay olmadığı, bunun politik niteliğinin temel olduğu ve

her savaşın kendi özel bağlamlarında şekillendiği tartışılır oldu. Bernard Brodie'nin yarım yüzyıl önce söylediği "iyi strateji antropoloji ve sosyoloji bilgisi gerektirir" lafı yeniden keşfedildi. Keza savaşın yerel kültürden etkilenen ve kültürel nitelikleri önemli olan bir girişim olduğu giderek kabul görmeye başlandı.

görünmezlik teknolojisi (ing. stealth technology)

Muharebe platformlarının tespitini daha zor hale getiren teknolojilerdir. Bu alanda çalışmalar uçaklarla başlamış, daha sonra gemilere uygulanmış ve yakın zamanlarda zırhlı araçlar için de geliştirme çalışmaları hızlanmıştır. Görünmezlik denilince akla ilk gelen şey, platformun radar izini küçültmek olmakla birlikte, elektronik, akustik, görsel, ısı ve kızılötesi izlerin bastırılması veya azaltılması için yapılan çalışmalar giderek gelişmektedir. Radar izinin küçültülmesi için temel yöntem düz yüzeylerin kaldırılması veya azaltılmasıdır. Buna ek olarak bazen radar sinyallerini daha az yansıtan boyalar kullanıldığı da bilinmektedir. Ne var ki bu tür boyaların çok sık yenilenme gereği, uygulama zorluğu ve pahalılığı nedeniyle kullanımının sınırlı olduğunu ifade etmekte yarar vardır. Tasarım itibarıyla radar (yansıma) kesitinin küçültüldüğü uçaklar ABD yapımı F-117 hücum ve B-2 bombardıman uçaklarıdır. Bu platformların yüzeyleri ve kenarları kırıklıdır. Ancak bunların tamamen görünmez olmadıkları, bazı uçaksavarların radar sistemleri tarafından algılanabildikleri yolunda duyumlar alınmıştır. Ayrıca yansımayan veya eksik yansıyan sinyallerin de bir nevi gölge oluşturarak dolaylı olarak hedefin varlığına işaret ettiği ifade edilmektedir. Kosova'da Sırplar tara-

fından düşürülen F-117 uçağı –en azından o dönemdeki- görünmezliğin tam olmadığını ispatlamaktadır. Keza, son yıllarda özellikle füze botlarından destroyerlere kadar büyüklükteki deniz unsurlarında da daha küçük yüzeyler ve sinyalleri daha az yansıttığı düşünülen özel koyu renk boyalar kullanılmaktadır. Diğer yandan birçok füze ısıya ve elektronik izlere veya kızılötesi (IR) ışıma yönlendirildiği için bunların azaltılması için de büyük gayret sarf edilmektedir. Egsoz çıkışlarının gizlenmesi, sıcak gazların dağıtılması ve kızılötesi ışıının bastırılması (IR supressor) tüm platformlar için önemli hale gelmiştir. Keza deniz platformları için akustik mayın ve torpillere karşı daha sessiz çalışan sistemler geliştirilmektedir. Görünmezlik teknolojisi çok pahalı olduğu için kullanımı sınırlı olmakla birlikte giderek yaygınlaşmakta ve yeni tasarımlarda imalat kıstasları arasında yer almaktadır. Gündümlü füzelerdeki gelişmeler, çok pahalı olan platformların korunması için hiç değilse bazı görünmezlik teknolojilerinin uygulanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Buna karşı daha güçlü tespit sistemleri geliştirilmeye çalışılmakta, bazen de görünmezlik teknolojisine sahip platformlar dolaylı yöntemlerle, örneğin varlıkları altlarındaki toprak parçasının gözlenmesini engellediği için havadan tespit edilebilmeye çalışılmaktadır.

görüntü istihbaratı (ing. imagery intelligence – IMINT) - Bkz. istihbarat ve karşı istihbarat

Guevara "Che" Ernesto (1928-1967)

Arjantin doğumlu Che Guevara Küba devriminde önemli bir rol oynamış, bu devrimi Latin Amerika'da kıta ölçeğinde tekrarlama girişiminde hayatını kaybetme-

sine rağmen on yıllar boyunca emperyalizme karşı direnişin bir sembolü olarak kalmıştır. Tıp doktoru olan Guevara bütün Latin Amerika'yı gezdiği bir seyahatin ardından 1954 yılında Guetamala'da ilerici Ar-bentz'e karşı CIA tarafından yönetilen darbeyi izledi ve Meksika'ya geçerek Castro kardeşlerle tanıştı. 1956 Kasım ayında onlarla birlikte Küba'ya çıkarak Batista'nın çürümüş rejimine karşı savaşa başladı. Yaranmasına rağmen Sierra Maestra Dağları'na ulaşmayı başaran birkaç kişiden biri oldu. Bu devrim kısa sürede başarıya ulaştı çünkü orduyu işe yaramayan Batista rejimi ABD'den yeterli destek de alamamıştı. Batista kaçtıktan sonra CIA'nın mültecilerden oluşturduğu istila ordusu Domuzlar Körfezi'nde imha edilince, bu olay devrimin yerleştirilmesi için gerekli ortamı sağlamış oldu. Guevara yeni bir ekonominin inşası işinde bakan düzeyinde görevlendirildi ama Sovyet yardımı ile yürütülmeye çalışılan bu iş ona göre değildi. 1965 yılında tüm resmi görevlerinden istifa etti ve Küba vatandaşlığından ayrıldı. Bunun amacı başka ülkelerde devrimci çalışma yaparken istenmeyen durumların ortaya çıkmasını önlemektir. Aynı yıl bir Küba birliğinin başında Afrika'ya giderek devrimci çalışma yapmak istedi ama başarılı olabileceği koşullar burada yoktu. Bir sonraki adımı Bol-ivya'ya giderek And Dağları'nda bir süper Sierra Maestra yaratmaya çalışmak oldu. Buradaki gerilla fokosunun kısa sürede gelişerek, devrimin bütün Latin Amerika'ya yayılmasını umuyordu. Ne var ki bu girişim baştan aşağı yanlışlarla doluydu. İlk olarak burası çok seyrek nüfuslu ve siyasi çalışma yapılabilecek bir bölge değildi. Halkın arasına karışma ve destek alma olanağı yoktu. Az sayıdaki köylü toprak sahibi yapılmıştı.

Ayrıca gerek Bolivya, gerekse de diğer ülkelerdeki devrimci gruplarla bağlantı kurulması son derece zordu ve ikmal sıkıntısı da had safhada idi. Nihayet Bolivya ordusu burada hazırlıklıydı. Kısa sürede tecrit olup etrafta dolaşmaya çıkan gerilla fokosu imha edildi ve yaralı yakalanan Guevara öldürüldü. Yenilgiye rağmen Guevara 1968'den başlayarak tüm dünyada özellikle gençler arasında bir sembol oldu. Latin Amerika'da onu izleyen fokocu tipte devrimci hareketler de başarılı olmamakla birlikte, "Che"nin anısı halkın birçok kesiminde da-ima canlı kaldı. Muhtemelen bu kıtada Simon Bolivar ve Fidel Castro ile birlikte en çok anılan tarihi kişilerden biri olacaktır.

Bkz. gerilla savaşı ve gerillaya karşı savaş

hafif birlikler (ing. light troops)

Hafif birlikler muharebe ağırlıkları az olduğu için hızlı hareket edebilen ve esnek şekilde kullanılabilen birliklerdir. Daha az ateş gücüne ve zırha sahip olmalarına rağmen birçok durumda daha etkili oldukları görülmüştür. Günümüzde bütün ordularda farklı büyüklüklerde hafif birlikler bulunmaktadır. En eski zamanlardan beri var olmakla birlikte 20. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle şehir savaşları ve gayri nizamı savaşların artması onların cebri keşif, akın, pusu, perdeleme, taciz, istihbarat gibi işlerde kullanılmasını öne çıkarmıştır. Öte yandan, gerektiğinde birçok diğer görevi yapabilecek kabiliyete sahiptirler. Ağır zırhlı veya mekanize birliklerinin yapıları itibariyle uygun olmadıkları birçok görevin yanı sıra, ormanlar, şehirleşmiş bölgeler, engebeli araziler gibi, ağır birliklerin çoğu halde etkili şekilde kullanılamayacağı çoğ-rafi alanlar çok geniştir.

Hafif birliklerin tarihine kısa bir göz atacak olursak, Büyük İskender'e kadar geri gidebiliriz. Onun zamanında ağır piyadeler etkili bir savaş gücü oluşturuyor ama hızlı hareket edemedikleri için süvarilerle aralarında tehlikeli boşluklar oluşuyordu. Bu boşluğu doldurmak için İskender daha hızlı hareket eden hafif piyade birlikleri kurmuştu. Ne var ki ağır piyade lejyonu Roma çağında da en etkili birlik olmayı sürdürmekte. Ortaçağlarda bunlar yerlerini ağır süvarilere ve sonra bunlar da ateşli silahların kullanılmasıyla birlikte tekrar ağır piyadelelere bırakıncaya kadar aradan birçok yüzyıl geçmesi gerekti. Fakat bütün bu yüzyıllar boyunca hafif birlikler de farklı biçimlerde var olmaya devam ettiler. Osmanlı akıncıları hafif birliklerin en etkili örneklerinden birini teşkil ederler. Bunlar keşif yapıyor, düşman birliklerinin keşfini engelliyor ve onların güçlerini dağıtmalarını sağlıyordu. Habsburglar ile Osmanlılar arasında 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar sürekli bir çatışma alanı olan ve Avusturyalıların "*militargrenze*" yani "askeri sınır" adı verdikleri bölgede, bunlar akıncılara ve diğer süvarilere karşı Hırvat süvarilerinin başını çektiği hafif birlikler bulunduruyorlardı.

18. yüzyılda muharebelerde esas unsur yavaşık düzende art arda saf tutan ve düzeni bozmadan sırayla ateş eden sıralardan oluşuyordu. Bu nedenle piyadenin çok talimli ve disiplinli olması gerekiyordu. Ne var ki bu yüzyılda meydana gelen bir dizi olay hafif birliklerin etkin bir şekilde kullanılabileceğini ortaya koydu. Amerika'da Kızılderili savaşları sırasında kullanılan hafif birliklerin, İngilizlerin düzenli saflarına karşı da etkili olabileceği görüldü. Bunlar ateş edip çekiliyor, tekrar tekrar pusu kuruyor ve safları ciddi şekilde taciz edebiliyorlardı.

Keza Avusturyalılar Osmanlılara karşı sınırda askeri tecrübe kazanmış birliklerini aynı şekilde kullandılar. Nihayet Fransız İhtilal Savaşları sırasında da *tirailleur* ve *voltigeur* adı verilen birlikler ortaya çıkmıştır. Tirailleur olarak adlandırılan askerler bir nevi piyade öncüsü ve keskin nişancısı olarak görev yapıyorlardı. Bunlar düşman safları yaklaşırken uzaktan ateş açıp çekiliyorlar ve Fransız saflarının kesin hücumu için düşmanı yıpratıyorlardı. Ana birliklerin önünde veya yanlarında perdeleme yapan hafif birliklere de *voltigeur* adı veriliyordu. Bunlar Napoléon savaşları bittikten sonra ağırlıkla sömürgelerde kullanılmış olup; yerlilerden de örneğin *tirailleurs algeriens* (bunlara bazen *Turco* da denilirdi) gibi hafif birlikler oluşturulmuştu. Bunlar, düzenli safların yararlı olamayacağı, hatta saf tutamayacağı engebeli veya ormanlık araziler için biçilmiş kaftandı. Benzer birlikler Almanya'da Jäger (avcı), Amerika'da ranger gibi isimler altında oluşturulmuştur. Bu birliklerin bir kısmı, günümüze, büyük birliklere bağlı keşif müfrezeleri şeklini alarak intikal etmiştir. Bazı hafif birlikler ise dağcı, paraşütçü vs. gibi alanlarda uzmanlaşmıştır. Tropik bölgeler için ayrı bir uzmanlık gerekmektedir. Özel kuvvetler de hafif birlikler arasından sayılabilir.

18. ve 19. yüzyılların hafif piyade ve hafif süvari birlikleri ise, büyük ölçüde yerlerini komando ve hafif zırhlı birliklere bıraktılar. Komandolar operasyon alanına motorize olarak, helikopterle veya paraşütle intikal ettikten sonra, her arazide yürüyüş yapabilecek ve her koşulda muharebe edebilecek yetenekte birlikler olarak yetiştirilmektedir. Hafif zırhlı birlikler ise ağır araçların kullanılamayacağı arazilerde ve kentleşmiş bölgelerde kullanılmak üzere hazır-

lanan, çoğunlukla tekerlekli hafif zırhlı araçlardan oluşmaktadır. Hareketliliği artırmak için bunlar nispeten küçük birlikler olup, ateş gücünden çok hız ve esnekliği ön planda tutmaktadırlar. Bazen bağımsız olarak, bazen de büyük birliklerin keşif müfrezeleri olarak faaliyet gösterir ve hafif birliklerin klasik işlevleri olan istihbarat, perdeleme, emniyet ve özel operasyonlar için kullanılırlar.

hareketli savaş (ing. mobile warfare)

Hareketli savaş, taktik, operatif ve stratejik düzeylerin hepsi için geçerli olan bir savaş anlayışıdır. Burada kastedilen herhangi bir taarruz sırasında beklenen hareketlilik değil, hasım güçlerin cephelerini kuşatacak, mümkünse cephe gerisini de tehdit edecek veya yarmalardan sonra uzun menzilli harekâta devam edecek tarzda sürdürülen operasyonlardır. Zırhlı ve mekanize birlikler bu tür derinlemesine operasyonları mümkün kılan araçlar olup, bazen hava indirme birlikleri de düşmanın hareketini engelleyerek ve kritik noktaları ele geçirerek derinlemesine operasyonları kolaylaştırmak için kullanılır.

Hareketli savaş hem savunma, hem de taarruzda avantaj sağlayan bir yaklaşımdır çünkü hareketli olan taraf inisiyatif elde tutabilir. Hareketli savaş uygulanabildiği takdirde düşman güçlerinin bütün tertiplenmeleri boşa çıkarılabilir ve yeniden tertiplenmeleri büyük ölçüde engellenebilir. Ayrıca hareketlilik birçok durumda sayısal anlamda dezavantajlı olanların, bu eksikliklerini örtmelerini de sağlamıştır. Ne var ki hareketli savaş zordur ve gerek birliklerin ve operasyonların koordinasyonu açısından, gerekse de istihbarat, eğitim ve teçhizat olarak yüksek standart gerektirir. Ayrıca her

zaman koşulların göz önünde bulundurulması gerekir. Her ne kadar orduların siperlerde veya tahkimli mevzilerde düşmanı bekledikleri taktirde yenilme ihtimalleri büyüğe de, hareketlilik koşullarına sahip olunmadığı durumlarda bu tür bir harekât tarzını seçmek daha da büyük yenilgiye neden olabilir. Ancak, savunmada olan tarafın ilerleyen hasmını her halükârda uzakta karşılaması, hatlarını tehdit etmesi ve karşı taarruz yapacak hareketli unsurlara sahip olması istenir. Guderian, Manstein, Rommel ve Patton hareketli savaşın ustaları olarak İkinci Dünya Savaşında öne çıkan komutanlardır. Hareketli savaşın en üst düzeyi "yıldırım savaşı" (blitzkrieg) olarak adlandırılmıştır.

Bkz. aktif savunma, yıldırım savaşı, zırhlı birlikler

hassas güdümlü mühimmat (ing. PGM- precision guided munitions)

Hassas güdümlü mühimmat (PGM) ileri teknolojiyle hedefe yönlendirilen, isabet olasılığı artırılmış bomba, roket ve diğer mühimmattır. Belli başlı güdümlü mühimmat türleri tel, fiber-optik, radar, lazer, televizyon veya kızılötesi gibi elektro-optik sistemler, GPS veya atalet seyrüsefer sistemi gibi çok çeşitli vasıtaları kullanmaktadır. Bunların yanı sıra bazı deniz sistemleri akustik veya çok kısa dalga teknolojisi kullanırken anti-radyasyon ve ısı takip eden sistemler de bulunmaktadır. PGM'ler ilk kez İkinci Dünya Savaşı sırasında havadan atılan bombaların yönlendirilmesiyle ortaya çıkmış ve giderek çeşitlenmiştir. Günümüzde havadan havaya ve havadan yere kullanımlarının yanı sıra deniz hedeflerine, zırhlı araçlara ve elektronik gereklere karşı özel güdümlü mühimmat türleri bulunmaktadır.

Hassas güdümlü mühimmatın askeri önemi, bu mühimmatın çok pahalı olması-na rağmen hedef tespiti ve imhasında çok daha az personel ve platform kullanılabilmesine imkân sağlamasıdır. Eskiden bir hedefin imhası için yüzlerce mermi, bomba veya roket ile bunları taşıyan uçak filoları vs. kullanılırken, şimdi birkaçıyla aynı iş yapılabilmektedir. Diğer bir önemli nokta ise, hedef imha edilirken daha az sivilin öldürülmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bununla birlikte yanlış hedef seçimi çok yaygın olup, Vietnam ve Irak, sivil ölümlerin çok yüksek olduğunu göstermiştir. Kaldı ki, bunlar daima klasik mühimmat ile birlikte kullanılmaktadır. Ayrıca her atışta tam isabet garantisi bulunmamaktadır. Bu konudaki istatistikler kesin olmamakla birlikte hassasiyet ölçüsü olarak örneğin "mühimmatın % 80'i hedefin etrafında yirmi metrelik bir yarıçap içine düşmüştür" şeklinde ifade edilmektedir. Gene de, İkinci Dünya Savaşının tüm kentleri hedef alan "halı bombardımanı" uygulamalarına göre çok ciddi bir ilerleme olduğu görülür ve bu özellikle uçak, gemi, tank gibi platformların imhası açısından geçerlidir.

İkinci Dünya Savaşında ilk PGM'ler Almanya ve ABD tarafından geliştirilmiştir. Alman Fritz X ve Hs 293 sistemleri uçaklardan gemilere karşı kullanılan bombalardı. Süzülürken radyo sinyalleriyle yönlendiriliyorlardı. 1943 yılında müttefiklere teslim olmaya giden İtalyan amiral gemisi Roma zırhlısı bu tür bir bombayla batırılmıştı. Amerikalılar ise televizyon kamerası, infrared, ışık kontrastlı ve görsel kontrollü sistemler geliştirmeye başladılar. Bunlar başta kontrol yüzeyleri monte edilmiş klasik bombalardı ve daha sonra tel güdümlü tanksavar roketler de bu alandaki ilerlemeler arası-

na katıldı. Vietnam Savaşı sırasında lazer güdümlü bombalar yaygın olarak kullanıldı. Giderek geliştirilen elektro optik ve lazer sistemlerin en büyük kısıtlaması kötü hava koşullarında hedef tespiti ve kilitlenmenin yapılamamasıdır. Sistem operatörü ayrıca hedefi bulduktan sonra arayıcı ve aydınlatıcı sistemi hedefe kilitli tutmayı da her zaman başaramıyordu. Böylece, at ve unut denilen, bir kez hedef verildikten sonra hedefin aydınlatılmasını gerektirmeyen, kendi başına yönelen sistemlerin geliştirilmesine hız verildi. At ve unut sistemleri ayrıca takip sırasında düşmana hedefteşkil etmeme gibi çok önemli bir avantaj da getirmekteydi. Ayrıca uzun menzilli roketlerde atalet seyrüsefer sistemleri daha iyi sonuç vermekle birlikte, bunlar çok pahalı olduğu için ancak cruise füzeleri gibi mühimmatta kullanılmaktadır. Bu tür seyir füzeleri ayrıca önceden yüklenmiş bilgilerle arazinin konturlarını izleyerek, uydur GPS ile konumunu kontrol ederek ve belli noktaları referans alarak hedefi bulabilmektedir.

Hassas güdümlü mühimmatın aşırı yüksek fiyatı göz önüne alındığında, kontrol yüzeyleri monte edilerek süzülmesi kontrol edilen nispeten ucuz güdümlü bombalar gibi mühimmatın daha yaygın olarak kullanılacağı açıktır. Bunların hepsi klasik mühimmatın ikamesi değil, tamamlayıcıdır. PGM'lerin bir başka avantajı ise giderek daha uzaktan kullanılabilmesi ve böylece karşı ateş nedeniyle kayıp olasılığının azalmasıdır.

hava desteği (ing. air support)

Hava desteği deniz ve kara operasyonları için havadan sağlanan ateş desteğinin yanı sıra, yerine göre istihbarat, elektronik ve lojistik desteği de içeren bir terimdir. Bu

destek uçaklar, helikopterler, insansız hava araçları ve uydular aracılığıyla temin edilir. Günümüzde bütün modern silahlı kuvvetler operasyonlarını hava desteği ile icra ederler. Bir başka deyişle, muharebe sahası, geri bölgeleriyle birlikte tamamen üç boyutlu olarak düşünülmelidir. Havadan ateş desteği özellikle muharebelerde ağır silahların henüz yeterli yığınağa ulaşmadığı durumlarda, örneğin amfibik operasyonların ilk aşamalarında daha da önemli hale gelmektedir. Aynı durum hava indirme operasyonları için de geçerlidir. Topçu ateşinin ulaşmadığı uzak noktalara inen birlikler hava bombardımanı ile desteklenir. Bununla birlikte hava desteğinin, özellikle uçaksavar ateşi altında zor bir iş olduğunu da ifade etmek gerekir. Örneğin Fransızlar Dien Bien Phu'da kuşatıldıktan sonra hava ikmaline ve atış desteğine güvenmişler ama her ikisini de yeterli miktarda temin edemeyerek kesin sonuçlu bir yenilgi almışlardır. Stalingrad'da kuşatılan Alman 6. Ordusu da hava desteği ile ayakta tutulmaya çalışılmış ama sonuç tam bir felaket olmuştur. Her iki olayda da, havaalanları kısa sürede kullanılmaz hale gelmiş ve giderek küçülen savunma bölgelerine paraşütle atılan ikmal malzemelerinin çoğu karşı tarafın eline düşmüştü. Keza Arnhem hava indirme harekâtı da felaketle sonuçlanmıştı. Buna karşı İkinci Dünya Savaşında müttefiklerin yaptıkları amfibik çıkarmaların büyük kısmı ve ağırlıklı hava desteği ile yapılan Girit harekâtı başarılı olmuştur. 1974 Kıbrıs Harekâtı sırasında da hem denizden adaya çıkan, hem de paraşüt iniş bölgesine atlayanlar ile diğer birlikler hava desteği sayesinde başarılı olmuştur. Bunun yanı sıra muharebe sırasında birlikler hava unsurlarından ateş desteği istemektedir. Bu destek

muharebe uçakları ve silahlı hücum helikopterleri ile sağlanmaktadır.

Bkz. hava gücü, hava indirme birlikleri / operasyonları, IHA, hava nakliyesi, helikopter / helikopter harekâtı

hava gücü, hava savaşları, hava stratejisi (ing. air power, air wars, air strategy)

Hava gücü inanılmaz bir hızla gelişmiş, ilk uçağın havada seksen metre süzülmesinden sadece altmış beş yıl sonra insanoğlu aya ayak basmıştır. Havacılığın ilk yarım yüzyılında iki milyona yakın uçak yapılmış ve hava savaşları hayatın bir parçası olmuştur. ABD İç Savaşında kullanılan gözlem balonları sayılmazsa, hava unsurlarının savaşta ilk kullanımı İtalyanlar tarafından Türklere karşı Trablusgarp'ta gerçekleşmiş, bunların uçaktan bıraktıkları el bombaları da tarihe ilk hava bombardımanı olarak geçmiştir. Ne var ki askeri havacılığın gerçek anlamda doğuşunu Birinci Dünya Savaşı, olgunlaşmasını ise İkinci Dünya Savaşına bağlayabiliriz.

Birinci Dünya Savaşının ilk günlerinde uçaklar esas olarak keşif görevinde kullanılıyordu. Bu keşif faaliyetlerinin son derece önemli olması karşı tarafın keşif uçaklarının önlenmesi için avcı rolünü de derhal gündeme getirdi. Ne var ki ilk hava savaşlarında düşman uçağıyla karşılaşıldığında pilot manevra yaparken gözlemci da arka koltuktan ya bir piyade tüfeği, ya da hafif makineli tüfekle ateş ederek diğerini vurmaya uğraşıyordu. Pervanenin pilotun önünde olması pilotun düz bir hatta nişan alıp tam karşıya ateş edeceği bir silahın montajını çok zorlaştırıyordu. Ancak çözümler gecikmedi. Almanya'da çalışan Fokker adlı bir Hollandalı mühendis 1915 yılın-

da pervanenin dönüşüyle makineli tüfek atışlarını senkronize ettikten sonra ilk gerçek avcı uçağı ortaya çıktı. Böylece kurşunlar pervane kanatlarına çarpmadan merkez hattından ateş edebiliyordu. 1915 Hazeran'ından 1916 başlarına kadar Almanlar hava üstünlüğünü ele geçirdiler ama bu tarihten itibaren müttefikler de aynı sistemi kullanarak denge sağladılar. Kısa sürede Avrupa semaları renk renk uçakların it dalaşına sahne olmaya başladı. Kara savaşlarının siperlerde kilitlendiği bu çağda popüler savaş kahramanları da artık gözü pek pilotlar arasından çıkıyordu. Beş düşman uçağı düşürdüğü ispat edilen pilotlar "as" (ace) ilan ediliyordu. Zaman ilerledikçe as pilotlar öne çıkıyor, acemi pilotların hayatta kalma şansı da giderek azalıyordu. Ne var ki as pilotların çoğu da günün birinde bir şekilde düşüyordu. Birinci ve ikinci dünya savaşı yıllarında mekanik arıza nedeniyle düşen uçak sayısı muharebe kayıplarıyla yarış halindeydi. Ayrıca uçaksavarlar da bu ölüm hasadından kendi paylarını almaya başlamışlardı.

Birinci Dünya Savaşı aynı zamanda filo taktiklerinin gelişmesine neden oldu. Göklerde avını arayan yalnız pilot, yerini kanat adamıyla ve diğer uçaklarla birlikte grup disiplini bozmadan uçan görev adamına terk etti. Uçaklar geliştikçe yer hedeflerine de taarruz edebilmeye başladılar. Kısa sürede bombardıman uçakları ayrı bir kategori olarak yerlerini aldılar. Londra ve Paris birçok kez bombalanırken Berlin uzak olduğu için bu felaketten kurtuldu. Bu kentin bombalanmasını görmek için 1940 yılına kadar beklemek gerekti. İlk bombardımanlar ciddi bir maddi zarar vermese de psikolojik etkisi çok büyüktü. Bu nedenle savaştan hemen sonra ortaya çıkan hava

savaşı teorileri, stratejik bombardımanla düşman ülkenin savaşa devam azminin kırılabilceğı şeklinde bir öngörüye sahipti. Ne var ki, atom bombası dışında bunun hemen hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğı anlaşılabaktı.

Havacılığın ilk yıllarında uçak filoları kara kuvvetleri veya donanmaya bağılı birer gruptu. İlk bağımsız hava kuvveti 1 Nisan 1918 tarihinde kurulan Royal Air Force (Kraliyet Hava Kuvveti) idi. 1914 yılında savaşa başlarken subaylar dahil 1.329 personel ve 63 uçakla Fransa'ya giden İngiliz havacılığı, dört yıl sonra yaklaşık 300.000 personel ve her tipten 22 bin uçağı sahipti. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere 55.059, Fransa 67.982, Almanya 45.704 uçak üretti. Ayrıca Avusturya 6, ABD 11 ve İtalya da yaklaşık 20 bin uçakla bunları izledi. İngiltere ve dominyonlar 784 as pilot çıkartarak bütün ülkelerden toplam 1514 as pilotun yarısından fazlasını oluşturdular. Almanya 363, Fransa 158, savaşa 1917'de katılan ABD ise 110 as pilot çıkardılar. Bunları İtalya 43, Avusturya 30, Rusya 19 ve Belçika 7 as pilotla izledi.

Birinci Dünya Savaşı havacılık konusunda yüzlerce "ilk"i barındırmaktadır. Keşif, avcı ve bombardıman filolarının ayrışması, seyyar hava üsleri, filo taktikleri, avcılarla korunan bombardıman akınları, hava fotoğrafçılığı, uçaksavar silahları, bombardıman nişangâhları, deniz havacılığı, ilk uçak gemileri, denizaltılara karşı devriye uçuşları, deniz uçakları, torpil uçakları vs. gibi çok önemli konular bu kısa zaman aralığında hayatın bir parçası haline gelmiştir. Bu savaşın bir diğer özelliğı de zeplinlerin bombardıman platformu olarak kullanılmasıdır. Zeplinle taciz bombardımanı akınları İngiltere'de 500 ölüme ve 1200 yaralıya neden oldu. Almanlar 135 adet zeplin inşa

ettir. 37'si avcı uçakları ve uçaksavarlar tarafından imha edildi, 52'si de kazalarda yok oldu ama dört yıl boyunca bu hantal platformları kullanmaya devam etmelerinin nedeni bunu bir psikolojik yıpratma aracı olarak görmeleridir. Ancak her iki taraf da zeplinlerin yanı sıra çift motorlu bombardıman uçaklarına daha büyük önem verdiler. Esasen zeplinler 1918'den sonra bir daha savaşta kullanılmadılar.

Havacılık 1914-18 arasında her ne kadar çok hızlı bir gelişme göstermişse de, taktikler itibariyle büyük ölçüde el yordamıyla, teknik olarak da mühendislik başarılarıyla gelişen bu hızlı pratiğin düzenlenmesi için gereken kuramsal çalışmalar bunların hızına yetişemedi. Bu nedenle havacılık teorileri konusunda yoğun tartışmalar 1920'li yıllarda görülecekti. Bir kısım teorisyenler hava gücünün ağırlıklı bombardıman uçaklarından oluşmasını savundular. İtalyan Giulio Douhet'in *Command of the Air* (Hava Hâkimiyeti) adlı kitabı bu görüşün en uç örneklerinden biridir ve çok etkili olmuştur. Douhet'in tezine göre ağır silahlı muharebe uçakları düşman hava gücünün imalat ve destek tesislerini imha ederek düşman halkın savaşa devam iradesini kıracaktı. Düşman hava kuvvetleri de bastırılmış olacağından, bu teoriye göre hem avcı filoları hem de pahalı uçaksavar birlikleri kurulmasına gerek kalmıyordu. Douhet'in hayal ettiği muharebe uçakları 1920'lerde çizim masasında bile yoktu ve öngördüğü uçan kalelerden on binlercesi İkinci Dünya Savaşında düşman kentlerine gece gündüz bomba yağdırdıkları halde hiçbir halkın iradesini kırmamış, tam tersine bilemişlerdi. İngiltere'de ise RAF'ı bombardıman ağırlıklı bir kuvvet haline dönüştür

türen Trenchard'ın Douhet'e benzeyen fikirlerle sahip olduğu görülür. Ancak Trenchard düşman kentlerini ve sivil halkı değil de üretim ve ulaşım merkezlerini hedef alarak düşman iradesini kırmayı amaçlıyordu. İkinci Dünya Savaşında bombardıman filolarının (özel filolardan oluşan istisnalar dışında) bir kentten daha küçük bir hedefi vuramayacağı anlaşıncı İngiliz akınları şehirlere karşı terör bombardımanlarına yöneldi. Bu arada RAF her ne kadar bu savaşa bombardıman filoları ağırlıklı bir kuruluş olarak girmişse de, bir miktar avcı filosu kurmak için özellikle savaştan önceki son iki yılda büyük gayret sarf etti. Bu avcı filoları 1940 yazında Almanya karşısında tek başlarına kaldıkları sırada belki de onları felaketin eşiğinden döndüren bir faktör oldu. İngiliz kuvvet yapısının az avcı çok bombardıman uçağından oluşan yapısında ordu ve donanmayı destekleyecek pike bombardıman uçakları ihmal edilmişti. Bu tam da Goering'in liderliğinde hızla gelişen Luftwaffe'nin önem verdiği bir alan oldu. Luftwaffe avcılar ve yer destek uçaklarından oluşan filolarıyla kara ordusunun ilerleyişini kolaylaştırmayı hedef almış, bunun yanı sıra bir miktar da hafif bombardıman filosu kurulmuştu. Rus havacılığı da hızla ilerlemekle birlikte filo yapısı itibariyle Almanya'ya benzer bir hava kuvveti oluşturmuştu. Bu iki ülkenin stratejik bombardıman filoları yoktu. Keza, Almanya bir kara devleti olarak pahalı bir iş olan deniz havacılığına girmemiş, 1938'de denize indirilen Alman uçak gemisi hizmete alınmamıştı. İkinci Dünya Savaşında deniz havacılığına önem veren ülkeler İngiltere, ABD ve Japonya olmuştur. ABD kısa sürede filo veya refakat tipi toplam 90 adet uçak gemisini denize indirerek bu alanda çok açık bir üs-

tünlük kuracaktı. Bu uçak gemilerinin bir kısmı filo tipi büyük uçak gemileri, geri kalanı da daha az uçak taşıyan eskort tipi gemilerdi. ABD havacılığı 1947 yılına kadar donanma havacılığı ve ordu havacılığı olarak iki ayrı kolda ilerlemiş, bağımsız hava kuvveti (USAF) 1947 yılında kurulmuştu.

İkinci Dünya Savaşının ilk operasyonlarında Luftwaffe Polonya uçaklarının çoğunu yerde, bir kısmını da havada imha ederek yok etmiş, sonra da direniş noktalarını bombalayarak etkisizleştirmişti. Norveç'in istilası sırasında Alman uçakları asker taşıyarak operasyonun başarısında kritik rol oynadılar. Belçika ve Fransa'nın istilasında ise zırhlı tümenlerin ilerleyişini kolaylaştırdılar. 1940 Haziran'ında İngiltere tek başına kalınca Hitler İngiltere'yi bombalayarak pes ettirmek istedi. Ne var ki bu arada İngilizler var güçleriyle avcı uçağı imalatına girişmişler ve radar istasyonlarıyla hava kontrolünü geliştirmişlerdi. Alman hafif bombardıman uçakları İngiltere'yi pes ettiremedi. Buna karşı İngilizler ağır bombardıman uçaklarıyla Alman kentlerine gece bombardımanına başladılar. Gündüz akınlarından vazgeçmelerinin nedeni operasyonlarda çok ağır kayıplar vermeleri, kentleri bombalamalarının nedeni de daha küçük hedefleri vuramamalarıydı. İlk yıllarda bombaların sadece yarısı ortasında hedefin bulunduğu sekiz kilometre yarıçapında bir alana düşüyordu. Buna rağmen bombardıman sürdü çünkü Alman moralini sarsma amacını taşıyordu. Almanlar da buna karşı radar istasyonları ve gece avcılarını geliştirerek etkili bir savunma kurdular. 1942'de Amerikan bombardıman filoları da İngiltere'de üslenerek gündüz bombardımanına başladılar. Gece gündüz devam eden müttefik bombardımanları Al-

man moralini ve savaş üretimini beklendiği şekilde etkilemedi ama savaşın sonunu başka bir nedenle kısalttı. Şöyle ki, Alman hava kuvvetlerinin avcı filoları sürekli kayıp veriyor ve yeterli sayıda uçak imal edilemekle birlikte pilot yetiştiremiyor; Almanlar giderek daha acemi pilotları savaşa sürerek yıkıma doğru gidiyorlardı. Bu yıpranma Luftwaffe'yi 1944 yılındaki büyük müttefik taarruzlarını karşılayamaz durumda bıraktı. Alman orduları gerek Normandiya çıkarması, gerekse de Rusların büyük bahar ve yaz taarruzlarında düşman uçaklarının sürekli baskısı altında savaşarak bunaldılar. Amerikalılar ayrıca Pasifik'te toparlandıktan sonra Japonlar karşısında ezici bir hava hâkimiyeti kurarak bütün muharebeleri kazandılar. Buna karşı Japonlar "Kamikaze" intihar uçakları gibi umutsuz bir yola başvurdular ki, bunun Amerikalılarda telaş yaratmakla birlikte atom bombasını kullanma kararlarında da etkili olduğu düşünülmelidir.

İkinci Dünya Savaşında hava kuvvetlerinin bir başka önemli rolü de nakliye alanında oldu. Almanlar Norveç'ten sonra Girit'i de ağırlıklı havadan naklettikleri birliklerle aldılar. Bu arada Luftwaffe Girit sulasında hâkimiyeti ele geçirecek İngiliz donanmasına büyük kayıplar verdirirdi. 1942 başında Luftwaffe İlmen Gölü kıyısında kuşatılan yüz bin askeri havadan ikmal ederken 250 uçak yitirdi. Aynı yılın sonunda Alman 6. Ordusu Stalingrad'da kuşatılınca Goering bu ordunun havadan ikmal edilebileceğini iddia etti. Ağır kış koşullarında beş yüzden fazla uçak yitiren Luftwaffe bu ordunun ihtiyacının en fazla yüzde on beşini taşıyabildiği gibi, paraşütle atılan malzemenin bir kısmı da Rusların eline geçti. Bundan on iki yıl sonra Fransızlar da Dien Bien Phu da kuşa-

tilan ordularını havadan ikmal edeceklerini düşüncecekler ama aynı akıbete uğrayarak büyük bir felaket yaşayacaklardı. İngiliz ve Amerikalılar ise yaptıkları bütün amfibi harekâtlarda aynı zamanda paraşütcü birlikleri indirerek köprübaşlarını korumayı, en azından savunma yapan birlikleri oyalamayı düşündüler. Paraşütcüler çoğu zaman büyük kayıplar pahasına çıkarmalarda yararlı işler yaptılar. 1944 Eylül ayında Arnhem'de yapılan hava indirme harekâtı ise müteffikler açısından bir felaket oldu.

İkinci Dünya Savaşında Rusya cepheleindeki hava harekâtına gelince, bunun tipik Polonya'da olduğu gibi büyük bir Alman baskınıyla başladığı görülür. Almanlar ilk gün 1.500'ü havaalanlarında olmak üzere 1800 Rus uçağını tahrip ederken ilk hafta sonunda bu rakam 5.000'i bulmuştu. Bu savaşın az bilinen bir olayı da işgal edilen Baltık ülkelerinde üslenen Rus donanmasının buradaki askerlerle birlikte geri çekilirken Luftwaffe tarafından imha edilmesidir. İngilizler Dunkerke'te Luftwaffe'yi bir ölçüde de olsa dengeleyebilmişlerdi. Rus Dunkerke'ye ise tam bir felaketle sonuçlandı. Bütün bu yenilgilere rağmen Ruslar savaş boyunca 158.218 uçak üretirken ayakta kalmayı başardılar. Bu sayı 272 bin uçak üreten ABD'den sonra ikinci sırayı alıyordu. İngilizler de 128.775 uçak üretirken üçüncü sırayı aldılar. Sadece 118.778 uçak üreten Almanların, ilk yıllardaki kalite üstünlüğüne rağmen bu sayılara karşı başarılı olması beklenemezdi. 352 Rus uçağı düşüren Hartmann veya 124 uçak düşüren Mölders gibi aslar dahi durumu değiştiremezdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında düşürülen 164.000 uçağın yarısının bütün pilotların yüzde birinden ibaret olan as pilotlar tarafından düşürüldüğü göz önüne alınırsa havacılıkta eğitim ve

savaşçı ruhun önemi daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Düşürülen uçaklardan daha fazlası kazalar, kötü hava koşulları, teknik arızalar veya hava alanlarına yapılan baskınlarda yitirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşının son yılında operasyonel olarak ilk kez Luftwaffe tarafından uçurulan jetler, bunu izleyen yıllarda pervaneli uçakların yerini alırken stratejik bombardıman kabiliyeti, İngiltere'nin elindeki giderek azalan sınırlı gücün dışında sadece ABD ve SSCB'nin elinde toplanmıştı. Daha sonra Çin Halk Cumhuriyeti de daha küçük ölçekte bombardıman kapasitesine sahip olmuştur. Diğer tüm ülkeler sınırlı bir bombardıman kabiliyeti için çok rollü avcı bombardıman filolarına dayanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı, jetlerin yanı sıra radar teknolojisi ve güdümlü bombalar konusunda da önemli gelişmelere yol açmıştır. 1950'lerden itibaren hava-hava muharebeleri için çok çeşitli ısı veya radar güdümlü füze yapılmıştır. Ne var ki, bütün gelişmelere rağmen bu füzeler aldatılabilmekte / atlatılabilmekte olduğu için avcı uçaklarının hepsi it dalaşı denilen hava muharebeleri için otomatik topa sahiptir. Hava sahasının tümü kontrol istasyonları tarafından radarlarla ve uyarı uçaklarıyla izlenmekte, uçaklar çoğu halde yerden veya kontrol uçaklarından yönlendirilmektedir. Muharebe sırasında daha fazla uyarı sistemine ve daha uzaktan atış sistemlerine sahip uçaklar avantaj sağlamaktadır. Günümüzde gelişmiş bir savaş uçağının maliyetinin yarısından fazlası elektronik sistemlerden oluşmaktadır. Bunlar arasında radar, karşı tarafın radarları için uyarıcı, uçağa kilitlenen veya kilitlenmeye çalışan düşman silah sistemleri için uyarıcılar, dost-düşman uyarma (IFF) sistemleri, alçak irtifa uçuş

ve hedefleme sistemleri, gece uçuş sistemleri, hedef bulma ve kilitlenme sistemleri, elektronik karıştırıcılar, füze yanıltıcılar ve ateşleyicileri, görev ve uçuş bilgisayarları, seyrüsefer sistemleri, haberleşme ve veri aktarım sistemleri ile diğer sistemler yer almaktadır. Kısacası uçaklar artık birer elektronik sistemler bütünüdür. Günümüzde hassas güdümlü mühimmat ve insansız hava araçları (IHA) da giderek artan şekilde kullanılmaktadır. IHA'lar sadece keşif değil, bombardıman da yapabilmektedir. Bir Boeing uçağına yerleştirilen lazer silahları ise deneme aşamasındadır. Nihayet, uzay da hava savaşlarının bir uzantısı haline gelmiş olup keşif ve haberleşme için son derece büyük bir hassasiyetle kullanılmaktadır. Yakın gelecekte insanlı uzay istasyonları ve mekikler de hava unsurları arasında yer almaya adaydır. Günümüzde her ülke sürekli uydu gözlemi altında olup, gerektiği takdirde istenilen bölge üzerinde sabit veya değişken yörüngede kalacak yeni uydular gönderilebilmektedir. Her ülkenin askeri planlamacıları sürekli izlendiklerini göz önünde tutmak zorundadır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında yüz binlerce uçak yapıldı ve bunların çoğu bir kamyonadan biraz daha pahalı idi. Günümüzde uçaklar siparişten itibaren en az birkaç yıl, çoğu zaman beş-altı yıl sonra teslim edilebilmekte olup gelişmiş modellerin fiyatları 50 ila 150 milyon dolar arasında değişmektedir. Ayrıca artık hız itibarıyla belli sınırlara erişilmiştir. Bu nedenle yeni platformlar nadiren yapılmakta, mevcut platformların yeni modelleri imal edilmektedir. Örneğin F-18 veya F-16'lar 40 yılı aşkın süredir hizmettedir ama hız aynı olmakla birlikte yeni modelleriyle ilk modelleri arasında menzil, faydalı yük ve özellik-

le elektronik kapasite olarak büyük farklar vardır. Bu uçakların üretimi devam etmektedir ve ilk uçağın hizmete girmesiyle son uçağın hizmetten çıkması arasında yetmiş yıldan daha uzun bir süre geçeceği anlaşılmaktadır.

Günümüzde modern bir hava kuvveti erken uyarı, keşif, kontrol ve havadan yakıt ikmali yapan farklı uçakları olan, seyyar ve sabit yer radarlarıyla bütün hava sahasını izleyebilen, hava üsleri ve kritik tesislerini uçaksavar ve füzesar sistemleriyle koruyan, elektronik karıştırma yapan ve karıştırmayı önleyebilen veya buna rağmen görev yapabilen ileri teknoloji sahibi bir güç olmak zorundadır. Hava kuvvetleri kara ve deniz kuvvetlerine destek ve koruma sağlamakla da yükümlüdür. Bu kadar çok işi yapmak için elindeki az sayıda uçağı en iyi şekilde kullanmak zorunda olup, yedek üsler, bakım ve ikmal tesisleri, gerektiğinde yedek pistlerden havalandırmasını sağlayacak seyyar ikmal olanaklarını kullanmak durumundadır. Bu paragrafta saydığımız faktörlerin hepsi esas itibarıyla bir güç çarpanıdır. Örneğin erken uyarı ve takip sistemi tehdidin çok daha az uçağla önlenmesini, havadan yakıt ikmali daha çok uçağın diğer görevler için hazır tutulabilmesini sağlar.

Hava teorisinin ana noktası hava üstünlüğü sağlamaktır. Bu üstünlük için başarılması gereken görevlerin başında hasım uçakların mümkün olduğunca uzakta önlenmesi gelir. Bunu başta düşman hava tesis ve unsurları ile komuta-iletişim merkezleri olmak üzere seçilmiş hedeflerin imhası ve kara-deniz kuvvetlerine yakın destek sağlanması izler. Keşif-uyarı ve elektronik muharebe uygulanması bu görevlerin başarılması için elzemdir. Komuta birliği, güç tasarrufu, emniyet ve baskın prensiple-

ri, tüm diğer savaş prensipleri gibi hava savaşları için de geçerli ve gereklidir.

Batı ülkeleri, özellikle de ABD ve İngiltere, İkinci Dünya Savaşının ortalarından beri hava üstünlüğü sağlamadan cephe açmama prensibini uygulamışlardır. Bu nedenle harekât bölgesine yakın üsler kurmadan ve/veya uçak gemileri desteği olmadan asla büyük operasyonlara girişmezler. Vietnam, Körfez ve Irak Savaşları bunu göstermiştir. ABD Vietnam'da hava üstünlüğüne ve bu küçük ülkeye İkinci Dünya Savaşında tüm ülkelere atılanlardan daha fazla bomba yağdırmasına rağmen savaşı yitmiştir. Diğer taraftan Kuzey Vietnam da hava savunmasını ve hava kuvvetlerini gidecek geliştirmiş ve binlerce ABD uçak ve helikopterini düşürmüştür. Ortadoğu'da ABD hava kuvvetleri Irak ordusunu hava unsurlarının yardımıyla kolaylıkla bertaraf etmiş, ancak Afganistan'da olduğu gibi bunun direniş hareketleri karşısında fazla etkili olmadığı anlaşılmıştır. İsrail de Araplara karşı hava kuvvetlerini etkili bir şekilde kullanmış olup, bu alandaki başarısının temelini eğitim ve teknoloji üstünlüğünün yanı sıra, daha esnek bir doktrine sahip olmasında yattığı gözlenmektedir.

Bkz. hava savunması, hava indirme birlikleri / operasyonları, stratejik bombardıman, casus uçaklar, IFF, hava nakliyesi, helikopterler, hava desteği

hava indirme birlikleri/operasyonları (ing. airborne troops / operations)

Hava indirme operasyonları uçak kapasitelerinin küçüklüğü nedeniyle Birinci Dünya Savaşında gerçekleştirilememiş, ancak İkinci Dünya Savaşında çok yaygın şekilde uygulanmıştır. Fransa Savaşının ilk günlerinde Alman paraşütçülerinin Belçika'daki

Liege istihkâmlarının tepesine inip bu kritik mevziyi ele geçirmeleri (1940) ve Girit'i almaları (1941) en parlak başarılarıdır. Ne var ki Girit'te çok ağır kayıplar vermeleri nedeniyle elit bir birlik olan Alman paraşütçüleri bundan sonra büyük çapta atlayış yapmamışlar, ancak kara savaşlarında ünlerini pekiştirmişlerdir. Sicilya çıkarmasında (1943) ise müttefik paraşütçülerinin bir bölümü gece atlayışında yanlışlıkla deniz üzerinde bırakılmış ve boğulmalarına yol açılmıştır. Benzer bir hata Normandiya çıkarması sırasında (1944) yapılmış, büyük kısmı deniz, bataklık veya yanlış yerlere atılmıştır. Bununla birlikte tıpkı Sicilya ve Anzio'da olduğu gibi, çıkarma öncesindeki saatlerde atlayan paraşütçüler Normandiya'da Almanların ilk saatlerde toparlanmalarını bir ölçüde zorlaştırmayı başarmışlardır. Yukarıda belirtilen tüm operasyonlarda gerek Almanlar, gerekse de müttefikler paraşütlerin yanı sıra bir miktar malzeme ve personeli de planörlerle indirme bölgelerine getirmişlerdi. Müttefik paraşütçülerin en büyük operasyonu olan Arnheim indirmesinde ise karadan ilerleyerek onlarla birleşmesi planlanan birlikler bunu yapamayınca, kuşatılan paraşütçülerin büyük kısmı Almanlar tarafından imha edilmiş veya esir alınmıştı. Bu büyük operasyonların dışında paraşütçüler özel operasyonlarda ve akınlarda çok yaygın olarak kullanılmışlardır. Ruslar da Alman hatlarının arkasında faaliyet gösteren partizan birliklerini desteklemek için birçok kez paraşütçüleri kullanmışlardır. Buna karşın Alman hava indirme birlikleri de, 1944 yazında Fransa'da Vercors yaylasında olduğu gibi bazen direnişçilere karşı da etkili şekilde kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan en önemli hava indirme operasyonları arasında Kıbrıs harekâtı (1974) vardır. Lefko-

şa yakınlarına indirilen paraşütçüler, denizden çıkan birlikler gelinceye kadar bu bölgedeki direnişi ayakta tutmayı başararak çok kritik bir rol oynamışlardır.

Helikopterlerin hızla gelişmesi 1950'lerden ve özellikle 1960'lardan itibaren paraşütçülerin yaptıkları işlerin bir kısmının artık bu araçlarla taşınan birlikler tarafından üstlenilmesine yol açmıştır. Birçok ülke giderek daha büyük miktarda helikopterli birlik kullanmakla birlikte, paraşütçüler de varlıklarını sürdürmektedir. Bunlar farklı özellikleri nedeniyle birlikte var olma-ya devam edeceklerdir.

Bkz. Helikopterler / helikopter harekâtı, amfibik operasyonlar, hareketli savaş

Hava nakliyesi (ing. air transport)

Hava nakliyesi 20. yüzyılda askeri operasyonlara büyük esneklik kazandırmış olan bir olanaştır. Askeri planlamacılar hava yoluyla nakliye imkânlarının sürekli gelişmesiyle daha önce hayal dahi edemedikleri operasyonları gerçekleştirmişlerdir. Ciddi bir faydalı yük kapasitesi olan uçaklar 1920'lerde kullanıma girmeye başlamış, 1930'larda bu kapasite 5 bin kilo mertebesine ulaşmış, İkinci Dünya Savaşı sırasında 22 bin kilo taşıyabilen uçaklar ve planörler yapılmıştır. İngiltere ve Fransa 1930'larda kolonilerle ulaşım sorunlarını çözmek için nakliye uçaklarına önem vermiş, ancak Almanlar ve Ruslar da bu alanda gelişme sağlamakta gecikmemişlerdir. 1936 yılında İspanya'da İç Savaş başladığında Almanlar ve İtalyanlar Franko'nun birliklerini Kuzey Afrika'dan İspanya'ya taşıyarak falanjistlerin başarısında önemli bir rol oynamışlardır. İkinci Dünya Savaşı sırasında hava nakliyesi bütün cephelerde son derece önemli bir işleve sahip olmuştur. Hava nakliyesi olma-

sa İngiliz ve İtalyan, sonra da Alman Afrika birliklerinin Akdeniz'in öte yakasında savaşını sürdürmüş olabileceklerini kestirmek zordur. Keza Norveç'in istilası sırasında da Almanlar İngiliz deniz üstünlüğü karşısında operasyonu hava nakliyesinin sağladığı olanaklarla başarıya ulaştırabilmişlerdir. Almanlar 1942 kışında Stalingrad'ı hava nakliyesiyle ayakta tutmayı başaramamışlar ama buradan çok sayıda uzman ve yaralıyı tahliye edebilmişlerdi. Keza 1943 yılında Tunus'tan da bazı askerlerini havadan tahliye ederek esaretten kurtardılar.

Bu savaşların en tanınmış nakliye uçakları arasında Alman Ju 52 ve Amerikan yapımı Douglas C-47 (sivil modeli DC-3 olan bu uçaklar "Dakota" adıyla anılmaktaydı) bulunmaktadır. 16 bin adetten daha fazla imal edilen Dakotaların birkaç yüz tanesi 2000'li yılların başında birçok ülkede hâlâ hizmetteydi. Savaşın sonlarında daha yüksek kapasiteli uçaklar hizmete girdiği gibi, planörler de acil nakliyat için yaygın şekilde kullanıldılar. Örneğin Amerikalılar sadece Waco planöründen 14 bin adet imal etmişlerdi.

İkinci Dünya Savaşının en önemli hava nakliye operasyonlarından biri, Japonların Burma'da ilerlemelerinden sonra Çin'e Himalayalar üzerinden askeri yardım ulaştırmak için kurulan hava köprüsüdür. Hindistan'dan Çin'e binlerce uçuş yapılmıştır. Savaştan sonra Rusların Berlin'i ablukaya almaları üzerine ABD tarafından kurulan hava köprüsü de 1948 yazından 1949 yazının sonuna kadar on binlerce sefer yaparak çoğu ay günde 5.500 ton gıda ve yakacak taşınmasını gerçekleştirmiştir. Bu başarı Rusların ambargoyu kaldırmasıyla sonuçlandı. Berlin'de Dakotaların yanında daha yüksek kapasiteli C-69 veya C-54

uçakları kullanılmaya başlanmıştı ama İkinci Dünya Savaşı sonrasında en başarılı askeri nakliye uçağı 1954 yılından beri hizmette olan C-130 Hercules uçaklarıdır. 2000'li yıllarda hâlâ çok yaygın olarak kullanılmakta ve yeni modelleri üretilmekte olup, 40'a yakın ülkede iki bine yakın C-130 hizmettedir. Soğuk Savaş sırasında Amerikalılar dünya çapında güç sevk etmek için çok uzun menzilli C-5A Galaxy ve daha sonra da gene uzak operasyonlar ve deniz taşıma güçlerini idame ettirmek için C-17 nakliye uçaklarını kullanıma sokmuşlardır. Ruslar da Soğuk Savaş sırasında geliştirdikleri çok uzun menzilli Antonov nakliye uçaklarına sahiptir. Hava nakliye kapasitesi ABD'nin dünyanın her tarafındaki askeri varlığının ve müdahale kapasitesinin bel kemiğini teşkil etmektedir.

Bkz. hava gücü, hava savaşları, hava stratejisi

hava savunması (ing. air defence)

Hava savunması bir bölgenin ve üzerindeki hava sahasının düşman hava unsurlarının tesirine karşı savunulmasıdır. Düşman hava unsurları uçaklar, insansız hava araçları ve roketlerdir. İleride muhtemelen uzay araçlarına karşı yapılacak bir savunmayı da kapsayacaktır. Hava savunması öncelikle genel hava sahasının, ayrıca sınırlı sayıda önemli bölgenin ve bunlara ilaveten en önemli noktaların savunması şeklinde yapılır. Çoğu zaman genel hava savunması hava kuvvetlerinin av/önleme filoları ve uzun menzilli füze bataryaları, bölge savunması orta menzilli bataryalar, nokta savunması ise her kuvvetin kendi uçaksavar olanaklarıyla (örneğin gemilerdeki uçaksavarlar veya tabur uçaksavar silahları) gerçekleştirilir. Hava meydanları, üsler, komuta merkezleri, cephan ve yakıt

depoları, enerji merkezleri gibi kritik tesislere ise özel uçaksavarlar tahsis edilmesi gerekir. Komuta merkezleri ve kritik unsurlar ayrıca hava saldırılarına dayanıklı koruganlar içine yerleştirilir. Bir başka tedbir de mümkün olduğu kadar seyyar sistem bulundurmak ve bunları elektronik savaş unsurlarıyla korumaktır.

Hava sahası sabit ve seyyar radar tesislerinden oluşan bir hava gözetleme ağı ile denetlenir. Radarların göremeyeceği kadar alçaktan uçan hasım uçakları bulmak ve izlemek için havadan tespit yapan uçaklar (ve bazı koşullarda uydular) kullanılır. Savaş halinde hava savunma tesisleri ilk hedef olduğu için bunların hava baskınlarına, seyir füzelerine ve komando baskınlarına karşı çok yönlü korunması gerekir. Hava savunma bataryaları ise genelde uzun, orta ve kısa menzilli olarak tasnif edilir. Uzun ve orta menzilli bataryalar füzeler, kısa menzilli olanlar ise uçaksavar topu ve/veya füzelerden oluşur. Uçaksavar bataryalarının yalnız uçaklara değil, keşif ve bombardıman yapan insansız hava araçları, uzun menzilli füzeler ve alçaktan uçan seyir füzelerine karşı da etkili olması istenir. Bataryalar füze rampalarının yanı sıra tespit ve izleme radarları ile komuta merkezlerinden oluşur. Bütün hava savunma unsurlarının IFF ile donatılması gerekir, aksi halde dost unsurları vurmak olasıdır. Ayrıca hava savunmasının elektronik savaş ve karşı tedbir (EW ve ECM) olanaklarıyla donatılması gerekir çünkü gelişmiş hava kuvvetleri radar ve haberleşmeyi karıştırıp etkisiz hale getirecek uçak, İHA ve füzelerle sahiptir. Nihayet hava savunmasının hasım gücün uydudan yararlanmasını önleyecek veya bunun etkilerini en aza indirecek şekilde tedbir alması istenir.

Bkz. hava gücü, IFF, İHA, elektronik savaş

hava süvarisi (ing. air cavalry) bkz. helikopter/helikopter harekâtı

helikopter/helikopter harekâtı (ing. helicopter / helicopter operations)

Helikopterler silahlı kuvvetlerin ve güvenlik güçlerinin bütün branşları tarafından kullanılan döner kanatlı bir platformdur. Deniz ve kara operasyonlarına uçaklardan daha yüksek bir hareket kabiliyeti ve esneklik kazandırmıştır. Buna karşılık menzil ve hızları uçaklardan çok daha azdır. Geliştirilmesine neredeyse sabit kanatlı uçaklarla eşzamanlı olarak başlanmışsa da, önemli bazı teknik sorunları ancak 1950'lerin ortalarında çözülmüştür. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar yapılan bütün helikopterleri deneysel platformlar olarak görmek gerekir. 1950'lerde titreşim ve rezonans sorunlarının azaltılması, menzil ve faydalı yükün artırılmasıyla birlikte helikopterler kısa sürede silahlı kuvvetlerin en önemli unsurlarından biri haline geldiler. Bu gelişmeyi sağlayan teknik gelişme, helikopterlerde pistonlu motorlar yerine turboşaft motorların kullanılmaya başlanmasıydı.

Kore Savaşı helikopterlerin ilk önemli kullanımına sahne olmuşsa da, burada helikopterlere verilen temel görevler gözlem, yaralı nakliyesi ve uçakları düşen pilotların kurtarılmasıydı. 1950'lerde Fransa Ceayir'de direnişçilere karşı helikopterleri giderek artan şekilde kullandı. Bununla birlikte, gerçek helikopter savaşı Vietnam'da başlamıştır. Helikopterler Vietnam'da yukarıda sayılan görevlerin yanı sıra çok yaygın olarak özel operasyonlarda kullanıldılar. Ayrıca burada ilk kez tabur ve daha büyük birlikler helikopter filolarıyla muharebe alanına nakledilmeye başlandı. 1963 yılında ku-

rulan Amerikan 11. Hava Hücum Tümeni, piyadelerin organik helikopterleri ve destek birlikleriyle denendiği ilk büyük kuruluş oldu. Bu birlik daha sonra yeniden düzenlenerek 1. Hava Süvari Tümeni adını alarak savaşa katıldı. 1a Drang muharebeleri, söz konusu tümenin helikopterle yaptığı ilk büyük muharebe olarak tarihe geçti. Kuzey Vietnam'a ait büyük birliklerin adeta üzerine inen Amerikan taburları çok ağır kayıplar vererek çekildiler. Tamamen imha olmalarını engelleyen başlıca neden, indirme bölgesine (landing zone-LZ) uzun menzilli topçu ve uçakların yoğun ateşiyle destek sağlanmasıydı. Ne var ki birçok indirme bölgesi topçu ateşiyle desteklenemeyecek kadar uzak olacağı için, helikopterlerin bir nevi kendi topçusu sayılabilecek olan ateş destek veya hücum helikopterleri geliştirilmeye başlandı. Bu yakın ateş desteği başlarda genel maksat helikopterlerine maki-neli tüfek ve roket podları eklenmesiyle sağlandıysa da, kısa sürede özel hücum helikopterleri imal edildi. Hücum helikopterlerinin başlangıcı Cobra platformu olup, birçok daha gelişmiş modeli yapılmıştır. Daha sonra Avrupa orduları da 1970'lerde beklenen Rus tank dalgalarını karşılamak üzere tanksavar görevlerinde uzmanlaşmış platformlar oluşturdular. Bu helikopterler Hellfire gibi güçlü güdümlü tanksavar füzeleriyle donatıldı. Körfez ve Irak savaşlarında cephe görevlerinde çok sayıda helikopter keşif, elektronik savaş, nakliye, tank avcısı ve sihiye başta olmak üzere her türlü görevde kullanılmıştır. Ne var ki en yaygın kullanım Afganistan (hem Rus hem de Amerikan işgalinde) ve Irak'ta gerilla güçlerine karşı yürütülen mücadelelerde gündeme gelmiştir. Türkiye de PKK'ya karşı helikopterle nakledilen komando birlikleri

kullanılmaktadır. Ne var ki helikopterle indirilen birliklerin hareketlilikleri, bütün ülkelerde, beklenildiği ölçüde etkili bir gelişme olmamıştır. Helikopterler bir kez birlikleri indirme bölgesine (LZ) naklettikten sonra, bunlar yürüyüş hızına dönmektedir. Avantaj daha çok ilk nakliye ve belli ölçülerde de ikmal ve yaralı tahliyesi gibi konularda olmaktadır. Kısacası sürekli bir helikopter harekâtından çok, helikopter destekli harekâtın söz etmek belki de -en azından şimdi- daha doğrudur.

Günümüzde helikopterler bütün sınıflar için genel nakliye işlerinin yanı sıra arama kurtarma faaliyetleri de icra ederler. Deniz kuvvetlerinde helikopterler denizaltı avcılığında giderek daha büyük bir rol oynamakta, sonarlarını denize indirerek arama ve takip yapmaktadırlar. Böylece çok daha geniş alanlar taranabilmektedir. Helikopterler gemi savar füzeler ve hafif torpiller de atabilmektedir. Keza elektronik savaş yöntemleri için kullanılan deniz helikopterleri de bulunmaktadır. Diğer yandan, tüm kuvvetlerde arama kurtarma görevlerini muharebe koşulları altında icra eden ayrı helikopter birimleri bulunmaktadır. Kara kuvvetleri, komando ile deniz piyadelerinin bazı birlikleri ise keşif, akın, sızma, özel operasyonlar, gerilla takibi gibi görevlerin yanı sıra, süvarinin eskiden yaptığı çevik harekâtı şimdi üçüncü boyuttan, yani havadan yapılabilir. Helikopter harekâtının yaygınlaşmasına karşı tüm deniz ve kara birlikleri uçaksavar top ve roketleriyle donatılmaktadır. Bazı hücum helikopterleri de karşı tarafın hava unsurlarına, özellikle helikopterlerine karşı uçaksavar füzeler taşıyacak şekilde donatılabilmektedir.

Belli başlı askeri helikopter tipleri genel maksat (utility), gözlem/silahlı keşif (ob-

servation / armed reconnaissance), hücum (attack) ve ağır nakliye (cargo/heavy lift) helikopterleridir. Hafif ve orta tipteki genel maksat helikopterlerinin birlik ve malzeme nakli yanı sıra sıhhiye, elektronik savaş, komuta kontrol ve komando harekâtına göre tasarlanmış versiyonları bulunmaktadır. Hücum helikopterleri ise otomatik top, roket ve güdümlü füzelerle donatılmış olup, silah konfigürasyonu tanksavar veya anti-personel görevlere göre değiştirilebilmektedir. Silahlı keşif helikopterleri hücum helikopterlerinden daha küçük ve daha hafif silahlı platformlardır. Kargo helikopterleri ise tam teçhizatlı bir takım askeri taşıyabilecek kapasiteye sahiptir.

Bugün varlıklı ülkelerde kolorduların ve tümenlerin çoğunda hücum helikopterlerini de içeren organik helikopter taburları/bölükleri bulunmaktadır. Diğer ülkelerde ise bazı özel birliklerin organik helikopter grupları olup, bunların dışında kalan birlikler helikopter havuzlarında bulunan platformlardan faydalanmaktadır. Kıbrıs harekâtında 2. Ordu Helikopter alayı 75 platform ile hiç kayıp vermeden adaya yüzlerce sorti yaparak çok büyük bir başarıya imza atmıştır. Daha sonra PKK olayları nedeniyle oldukça büyük bir helikopter parkı kurulmuş olup, bir tugayı bir gün içinde havadan nakledecek kapasiteye ulaşmıştır. İngiltere de Falkland Savaşı sırasında adalara asker çıkarma ve ikmal işlerinde ağırlıklı helikopterlerden yararlanmıştı. Helikopterlerin vazgeçilemeyecek bir platform haline gelmeleri, kara havacılığı sınıfının giderek önem kazanan bağımsız bir branş haline gelmesine yol açmıştır. Deniz kuvvetlerinde ise bazı ülkeler özellikle çıkarma birliklerini desteklemek üzere helikopter gemileri ve helikopterli dok gemileri inşa et-

mişlerdir. Ayrıca devriye gemisinden daha büyük gemilerin hemen hepsi 1970'lerden itibaren helikopter hangarları ve/veya pistlerine sahip olarak inşa edilmektedir.

Helsinki Antlaşmaları (ing. Helsinki Accords)

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansının 1975 yılındaki nihai belgesi olarak ortaya çıkarılan Helsinki Antlaşmaları ABD, Sovyetler Birliği, Kanada ve Avrupa ülkelerinin çoğu tarafından imzalanmıştır. Aynı zamanda Helsinki Bildirgesi olarak da bilinen ve içeriği aşağıda görülebileceği gibi çok kapsamlı olan bu antlaşma, Soğuk Savaşın sona ermesinde çok önemli bir adım olmuştur. Özellikle Sovyetler Birliği bu antlaşmanın imzalanmasını çok istemiş, ancak bu onların beklediklerinin tam tersi bir sonuç yaratarak Sovyet sisteminin çökmesini hızlandırmıştır. Aslında başta Amerikalılar olmak üzere batılılar da böyle bir sonucu öngörmemişler, en azından bu kadar hızlı olacağını tahmin edememişlerdi.

Helsinki kentinde 1973 yılında başlayan görüşmeler doğu ile batı arasındaki diyalogu geliştirmek için yapılmış bir girişimdi. Uzun tartışmalardan sonra taraflar konuları dört sepete topladılar. Birinci sepet Avrupa ve Akdeniz'de güvenliği artırılması konularını içeriyordu. İkinci sepet ekonomi, bilim, teknoloji ve çevre konularında işbirliğinin artırılmasını öngörmektiydi. Üçüncü sepet insan haklarıyla ilgiliydi, dördüncüsü ise bu konuları takip edecek konferansların düzenlenmesiydi. İnsan hakları konusunda batılılar fazlasıyla ısrarlıydı çünkü bu konunun Sovyet yönetimini sıkıştıracağını biliyorlardı. Bu nedenle Sovyetlerin karşı çıkmasına rağmen "bu sepetin içine bir şeyler koymazsak bü-

tün bu işleri boşuna yapmış oluruz" dediler. Gerçekten de bu konu Doğu bloğundaki muhaliflerin hareketlenmesini sağlayacaktı. Helsinki Antlaşması'nın Sovyetler tarafından başarı kabul edilen maddeleri yani İkinci Dünya Savaşı sonrası fiili etki alanları ve iki Almanya'yı ayıran dahil yeni sınırların kabul edilmesi ise kısa bir süre sonra anlamını yitirecekti. Liberal görüşlere kapı açılması, sınırların yıkılmasına yol açacak, Doğu Bloğu ülkeleri bağımsızlıklarına kavuşurken, Almanya birleşecek, Sovyetler Birliği, Çekoslovakya ve Yugoslavya dağılacaktı.

Helsinki ilkelerini kısaca özetlemek gerekirse, bunlar, egemenlik haklarına saygı, ülkelerin içişlerine karışmama, uluslararası anlaşmazlıklarda güç kullanmaktan kaçınarak barışçı çözüm aranması, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, halklara eşit hak ve kendi kaderini belirleme ilkesine saygı, devletler arasında işbirliğinin artırılması ve uluslararası hukuk çerçevesindeki yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi şeklinde kısaca ifade edilebilir. Görülüyor ki, herkes bu ilkeleri işine geldiği gibi kullanmış, başkalarının içişlerine de pekâlâ karışmıştır ki, Almanya'nın Yugoslavya'nın parçalanması sırasında Slovenya ve Hırvatistan lehine müdahaleleri bu konudaki pek çok örnekten bazılarıdır. Buna karşı Ruslar da Sırpıları desteklediler vs. Helsinki toplantılarının devamı olan konferanslar 1977-78'de Belgrad, 1980-83 arasında Madrid ve 1985'te Ottawa'da yapıldı. Batılılar her seferinde insan hakları ihlallerini gündeme getirdiler. Bu ihlaller gerçekten vardı ama batı bunları sadece bir Soğuk Savaş aracı olarak kullanıyordu. Helsinki bir bakıma İkinci Dünya Savaşının sonu sayılabilirse, 1990 Paris Konferansı-

nın da Soğuk Savaşın sona ermesini simgelediği söylenebilir.

Hoover E. - bkz. FBI

HUMINT (human intelligence)
bkz. istihbarat ve karşı istihbarat

Huntington Samuel Philips
(bkz. medeniyetler çatışması)

iç hatlar avantajı (ing. advantage of interior lines)

Genellikle stratejik anlamda kullanılan bir kavramdır. Birden fazla hasımla çevrilmiş olma durumunda, coğrafi avantaj sayesinde hızla kuvvet kaydırarak sırayla her biri karşısında güç üstünlüğü sağlama olanağı için kullanılır. Böylece hasımları tek tek yenilgiye uğratma olanağı elde edilir. Örneğin, Almanya dünya savaşları sırasında bu avantaja sahip olan bir ülkeydi. Avrupa'nın merkezinde bulunduğu için kuvvetlerini doğuya (Polonya veya Rusya'ya karşı), batıya (İngiltere, Fransa ve birleşik müttefik güçlere karşı), güneye (İtalya, Balkanlar ve ayrıca Ortadoğu ve kuzey Afrika'ya) veya kuzeye (İskandinavya'ya) hızla gönderebiliyordu. Birinci Dünya Savaşında Rusya'yı yendikten sonra güçlerini batıya kaydırabilmiş ama savaşı sona erdirecek üstünlüğü sağlayamamışlardı. İkinci Dünya Savaşında ise Polonya'yı çok kısa sürede yendikten sonra güçlerini batıya kaydırıp Fransa'da müttefikleri ezici bir yenilgiye uğratabildiler. Sonra tekrar doğuya dönüp Rusya'ya saldırdılar. Buna karşı müttefikler denizlerde üstün oldukları için kıtaya istedikleri noktada asker çıkartabilirlerdi. Bu nedenle Almanlar Balkanlar'da, İtalya'da,

Provans, Normandiya, Kale ve Norveç'te büyük birlikler bulundurmamak zorunda kaldılar. Rusya'yı 1941 yılında yenebilmiş olsalardı müttefikler kıtaya çıkamazlardı. En büyük birliklerini Rusya'da erittikleri ve güçlerini aşırı dağıtıp birbirinden uzak cephelere bağladıkları için iç hatlar avantajından yararlanamaz hale düştüler.

İç hatlar avantajını kullanabilmek için zaman faktörü kritik önem taşır. Bir cephe de kısa sürede tayin edici sonuç alıp kuvvetleri kaydırabilmek gerekir. Schlieffen planı tamamen bu anlayışla hazırlanmıştı. Fakat savaş başlayınca genelkurmay endişeye kapılmış ve Schlieffen planı için gerekli güçlerden bir kısmını çekerek doğuya göndermişti. Halbuki bu birlikler daha trenden immeden Tannenberg zaferi kazanılmıştı. Almanya daima iki cepheli savaştan korkmuş, ama bu hep başına gelmiştir. Büyük Moltke durumu çok önceden görmüş; ufak zaferlerin ardından uzayacak bir savaşın felaket getireceğini, bu durumda çözümün diplomatik yollarla aranması gerektiğini ifade etmişti. Nitekim 1914'te doğuda Tannenberg, Fransa'da ise sınır muharebelerindeki başarılar kesin sonuç getirmemiş ve mücadele uzun süren bir yıpratma savaşına dönüşmüştür. Almanya 1916 ve hatta 1917'nin başında diplomatik yolla barışı elde edebilirdi. Ne var ki Rusya'nın 1917'de savaştan çekilmesi batı cephesinde zafer için tekrar umut yaratmış, Almanya'nın savaşa devam kararında etkili olmuştu. Ancak, bu sefer de sınırsız denizaltı savaşına girişmeleri nedeniyle ABD'nin müttefikler safında savaşa katılması, güç üstünlüğünü kesin olarak yitirmelerine ve felakete uğramalarına yol açmıştır.

Tarihte iç hatlar avantajına sahip olmakla birlikte bunu kullanamayan güçlere

iç ait çok sayıda örnek vardır. İspanya İç Savaşı'nda cumhuriyetçiler bu örneklerdendir. Daha geriye gidersek Napoléon'un da güçlerini dağıtarak, ayrıca İspanya ve Rusya'da aşırı yıpratarak bu avantajını kullanamaz duruma düştüğünü görürüz. 1813 seferlerinde ordularını bir arada tutmuş ama hasımlarını birer birer yenme fırsatını bulamamıştır. Bu dönemde Napoléon karşısındaki güçlerin kesin muharebeye girmeden kendisine baskı uygulamalarını önleyemediği gibi, Leipzig Muharebesi öncesinde bir araya toplanmalarına da mani olamamıştı. Çok genel planda bakıldığında, her ikisi de kısa bir süre için Avrupa'ya hâkim olan Napoléon ve Hitler'in kaderleri arasında benzerlikler görülmektedir.

İç hatlar kavramı esas olarak stratejik analizlerde kullanılmakla birlikte pekâlâ operatif düzeyde de geçerli olabilir. Bir cephe içinde iç hatlardan birlik kaydırılarak hasmın güçleri karşısında sırayla üstünlük sağlanabilir. Ama bunun için hızlı hareket etmek gereklidir.

iç savaş (ing. civil war)

Bir ülke içindeki güçler arasında yapılan iç savaşlar, sadece 20. yüzyılda on milyonlarca insanın ölümüne neden olmuş çok yaygın bir savaş kategorisidir. Ayaklanma ile iç savaş arasındaki sınır her zaman net değildir. Bununla birlikte genellikle bir tarafın, örneğin örgütlü devlet güçlerinin daha zayıf örgütsüz gruplara karşı ayaklanmayı bastırma hareketi yaptığı, buna karşın iki tarafın da örgütlü olduğu durumlarda bir iç savaşın yaşandığı söylenebilir. Ancak ayaklanmalar pekâlâ iç savaşa dönüşebildiği gibi, iç savaş sürecinde örgütlü güçlerin yanı sıra daha örgütsüz unsurlara da rastlanabilir.

Birçok ülke uluslaşma sürecinin bazı aşamalarında şu veya bu şekilde iç savaş yaşamıştır. Büyük ülkelerin hepsi iç savaştan geçmiştir, ancak her birinin farklı özelliklere sahip olduğu görülür. İç savaşların nedeni etnik veya dini farklılıklar, reform zorlaması, yerel ayrıcalıkların korunması, çıkar anlaşmazlıkları, rejim sorunu, ihtilaller veya -genellikle görüldüğü şekilde- bunların herhangi bir kombinasyonu olabilir. Ayrıca, pek çok durumda, yabancı ordulara karşı yapılan savaşlar da iç savaşlarla birlikte yürütülmüştür ki, bunlar özellikle işgale uğrama durumunda daha keskin bir hal almıştır. Reformasyon döneminde Avrupa'da yaygınlaşan mezhep savaşları veya Çin'de çağlar boyu ortaya çıkan büyük isyanlar da pekâlâ iç savaş özelliklerine sahip olmakla birlikte, yeni çağın iç savaşları burjuvazinin iktidar kavgasında öne çıkmasıyla başlar. Bunların ilki, 1638 ile 1652 yılları arasında sürmüş olan İngiliz İç Savaşıdır. Burada kralcılar, parlamento ordusu ve İskoçlar arasında uzun mücadeleler yaşanmıştır. Bundan bir buçuk yüzyıl sonra ortaya çıkan Fransız İhtilali de "ayaklanmalar" olarak adlandırılmış bir dizi iç savaşla birlikte yürümüştür. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu Kavalalı ve Tepedelenli gibi ayanların topladıkları ordularla savaşıarak gücünü tüketmekteydi. Kavalalı'nın ordusu, Osmanlıların çıkarabildikleri en büyük orduları art arda yenecek kadar büyüktü. Bundan bir süre önce Rusya'da Pugachev ayaklanması da iç savaş boyutuna ulaşmıştı. Latin Amerika'dan Japonya'ya kadar her yerde ayaklanmalar ve iç savaşlar görebiliriz. Bu iki kavram arasındaki fark esas itibarıyla boyutta ve tarafların örgütlenme düzeyleri arasındaki ilişkide kalmaktadır.

Birçok anlamda modern savaşların ilki sayılan ABD İç Savaşı 1861-65 yılları arasında sürmüş ve 600.000'in üzerinde asker ölmüştür ki; bu ABD'nin bütün dış savaşlarda (Birinci ve İkinci Dünya savaşları ile Kore ve Vietnam dahil) verdiği kayıpların toplamından fazladır. Güneydeki ayrılıkçı güçler ancak abluka, cephelede art arda yapılan muharebeler ve sivil halkı da hedef alan cephe gerisi akınlarının birleşik etkisiyle; yani topyekûn bir yıpratma savaşı sonucunda yenilebilmiştir. Bu savaşın nedenleri arasında sanayileşmiş kuzey ile güneyin tarım ekonomisi arasındaki farklar, eyaletlerin haklarını federal devletle paylaşmak istememeleri ve kölelik sorunu başta gelir. İç savaşların ardı kesilmedi. Japonya'da yeni rejim yerleştirilirken eski samuray kastının isyanına nedeniyle küçük de olsa bir iç savaş yaşanmıştı. 1871 yılında Prusya karşısında uğradığı bozgun Fransa'da iç savaş çıkmasına neden oldu. Uzun süre kuşatma altında kalan Paris'te kurulan komün meclisin imzaladığı barışı kabul etmeyince, Almanların izniyle şehre giren hükümet birlikleri tarafından ezildiler. Yaklaşık yirmi bin komüncü öldürüldü, birçokları da sürgüne gönderildi. Amerika ve Fransa'da bu iç savaşların son derece kanlı bir şekilde gerçekleşmiş olması 20. yüzyıla çok acımasız bir miras bırakacaktı. 1936-39 yılları arasındaki İspanya İç Savaşı adeta İkinci Dünya Savaşının bir provası oldu. Cumhuriyetçileri destekleyen Ruslar ile falanjistleri destekleyen Almanlar ve İtalyanlar bu ülkede yeni geliştirdikleri uçak ve tank birliklerini denediler. Madrid bombardımanı ve Guernica'nın yerle bir edilmesi gibi olaylarla hatırlanan bu iç savaşta bir milyondan fazla insan öldürülmüştür.

Üzerinde durulması gereken bir nokta, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının artlarında büyük iç savaşlar bırakarak sona ermiş olmalarıdır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Rusya'da başlayan iç savaşlar beyaz orduların art arda yenilmeleri ile son bulmuştu. Çin'de ise komünistler hem Kuomintang, hem de Japon işgalcilerle karşı savaşı bir arada yürüttüler. Bu savaş İkinci Dünya Savaşının ertesine sarktı ve Japon yenilgisini takiben tümüyle iç savaşa dönüşen mücadelede Kuomintang'ın yenilgisiyle sonuçlandı. Chiang Kai Shek Formoza'ya çekildi. Keza Almanların Yunanistan'dan çekilmesi de işgal altında da devam etmiş olan iç savaşı alevlendirdi. Ancak burada batılı güçler komünistlerin kazanmasına izin vermezken, Stalin de pazarlıkta terk ettiği Yunanistan'a hiçbir müdahalede bulunmadı.

Sömürgecilik tasfiye edildikten sonra yeni bağımsızlığını kazanan Afrika ülkeleri yeni bir iç savaşlar dizisine sahne oldu. Bu ülkelerde devlet mekanizmalarının nispeten yeni ve küçük olması, kabile geleneği, toprakların verimsizliği ve üretim azlığı gibi olumsuz faktörler üst üste gelince bu iç savaşlarda kısa sürede yeni bir otoritenin diğerleri üzerinde hâkimiyet kurması mümkün olamadı. Batılı güçler de çoğu halde farklı otoritelerin varlığını el altından desteklediler. Böylece bu ülkelerde iç savaşlar son derece uzun, kanlı ve yıkıcı oldu. Örneğin 1989'dan 1997'ye kadar süren ve Sierra Leone'ye de sıçrayan Liberya İç Savaşında yüz binlerce kişi katliamlar, açlık ve kıtlık nedeniyle hayatını yitirdi. Keza Etiyopya, Mozambik, Angola, Eritre, Sudan, Somali, Zaire, Uganda vs. çok sayıda iç savaş Afrika kıtasını yıkıma uğrattı. Ruanda'da ise bir milyon kişinin öldürüldüğü katliamlar yapıldı. Bunların yanı sıra Rusların çekil-

melerinden sonra Afganistan'da, daha sonra komşu Tacikistan'da baş gösteren savaşlar ve uzun süreli olması açısından Lübnan'da sonu gelmeyen iç savaşları da örnek gösterebiliriz. Latin Amerika'da ise 1977'den 1992'ye kadar süren El Salvador İç Savaşı en uzun olanıdır. Buna karşın Nikaragua 1909, 1925, 1978 ve 1982 yıllarında başlayan ve sırasıyla 3, 8, 2 ve 8 yıl süren dört iç savaşı seksen yıl içinde yaşamıştır.

İç savaşların genellikle çok kanlı olmasının nedeni bunların etnik ve dini kinle birleşmesi ve ayrıca çoğu durumda "ihamet" suçlamasıyla birlikte yürütülmesidir. Bu nedenle iç savaşların sona erdirilme şekli son derece önemlidir. Savaş acılarının deşilmemesi ve mümkün olan en iyi uzlaşmanın sağlanması arzu edilir.

IFF (ing. identification of friend and foe – dost düşman tanımlama)

Modern savaşta dost ve düşman birimlerin çok kısa sürede tanımlanması bunların dost ateşle zarar görmesinin veya imha edilmesinin önlenmesi için hayati önem taşır. Özellikle hava unsurlarına karşı reaksiyon süresi sadece saniyelerle ifade edilir hale gelmiştir. Uçaksavar personelinin çoğu zaman füzelerini ateşlemek için birkaç saniyede karar vermesi gerekir. Bu ancak elektronik bir sinyal sistemi vasıtasıyla yapılabilir. Dost unsurlar kodlanmış elektronik sinyaller göndererek kendilerini tanıtmaya çalışırlar. Ne var ki elektronik aldatmaya karşı bu kodlar sürekli değiştirildiği için IFF setlerinin sürekli olarak güncellenmesi gerekir. Yanlış bir kod savaş aldatmacası olarak algılanacağı için, mümkün olduğu taktirde görüş mesafesinin çok ötesinden ateş açılır. Diğer yandan saniyede en az 200 metre hızla uçan bir pilotun da

karadaki veya denizdeki bir hedefi tanıması aynı derecede zordur. Kaldı ki çoğu zaman yağmur, sis, toz bulutu, karanlık gibi ek sorunlar çıkmaktadır. Bu nedenle elektronik sistemlerin yanı sıra renkli duman, işaret fişeği, farklı renk ve şekillerdeki tanıttım panoları kullanılsa da, bunların da kimi zaman yeterli olmadığı görülmüştür. Ayrıca hareket halindeki unsurların hem kendi koordinatlarını, hem de diğer unsurların koordinatlarını aynı anda ve doğru olarak tespit etmeleri son derece zordur. Kıbrıs Harekâtı sırasında Türk muhripleri renkli panolar ve telsiz haberleşmesiyle kendilerini tanıtmışlarsa da, pilotlar bunların Yunan savaş aldatmacası olduğunu düşünmüştür. Körfez Savaşı sırasında da ABD kayıplarının % 20'si dost ateşi nedeniyle meydana gelmiştir. Savaş sisi en ileri teknolojilerin bile dost ateşini engellemesini tam olarak sağlayamamaktadır.

Bkz. dost ateşi, savaş sisi

imha savaşı ve yıpratma savaşı (ing. war of annihilation / war of attrition)

İmha savaşı (war of annihilation) ile yıpratma savaşı (war of attrition) tarih boyunca savaş liderlerinin hemen her zaman karşı karşıya kalmış oldukları bir ikilemdir. Ne var ki bunları birbirine karşı olmaktan çok, aynı zamanda birbirlerini tamamlayan kavramlar ve çabalar olarak görmek gerekir. Biz bu kavramları en geniş şekliyle, yerine göre bazen stratejik bazen de operatif anlamlarda kullanıyoruz. Stratejik anlamda bu, savaşın genel olarak nasıl yürütüleceğine dair temel tercihler veya zorunluluklardır. Operatif anlamda ise gücün kullanımıyla ilgilidir ki bu da öncelikle taktik güç dengelerine, yani karşılıklı yeteneklere bağlı kalır. Ne var ki coğrafya da bu tercihleri

etkiler. Sonuçta her ne kadar yıpratma uzun ve zorlu süreçleri içerdiğinden liderler imha savaşıyla sonuca varmak isteseler de, bu her zaman mümkün olmadığı gibi, yıpranmış orduların yenilmesi veya yıpranmaya uğramış güçlerin politik olarak iradelerinin kırılması daha kolaydır.

Istisnai bazı durumlar hariç savaşlar her iki aşamadan da geçer. Kısa bir imha savaşıyla sonuçlanan savaşlar nadirdir. Kaldı ki imha savaşının manevraları da bir bakıma hızlı yıpratma ve ateş gücünü en etkili şekilde kullanma amaçlıdır. Burada seferlerle savaşın tümü arasında ayırım yapmak gerekir. Gerçekten de bir imha savaşıyla sonuçlanan kısa süreli seferler vardır ama savaşlar çoğu zaman birbiri ardına yapılan çok sayıda seferle bir tarafın kaynakları tüketilerek sona erdirilmiştir. İster büyük veya küçük güçlerin kendi aralarındaki, isterse de büyük güçlerin küçük güçlerle karşı karşıya kaldığı mücadelelerde imha savaşı aşamasına (şayet bu mümkünse) geçmeden önce değişik süreçlerden geçen, uzun veya kısa bir yıpratma aşaması vardır. Askeri tarihçi Delbrück imha savaşı stratejisine *Niederwerfungsstrategie* adını vermiştir. Burada amaç savaşı sonuca erdirecek kesin sonuçlu muharebenin yapılması, düşman bundan kaçınıyorsa onu muharebeye zorlayacak bir hedefe ilerlenmesi ve muharebenin kazanılmasıdır. Yıpratma stratejisine ise *Ermatungsstrategie* adını vermiştir ki bu stratejide işgal ve kayıp verdirmeden ekonomi ve altyapının tahribine kadar çok farklı yöntemler uygulanabilmeliydi.

Bazı yazarlar yıpratma savaşının sanayileşmiş savaşla birlikte ortaya çıktığını, daha önceki muharebelerin çoğu zaman kısa sürdüğünü ve tayin edici muharebeyle so-

na erdirildiğini ileri sürmüşlerse de, bunu eksik bir bakış olarak değerlendirmek gerekir. Avrupa'daki Otuz Yıl Savaşlarından Osmanlılar ile Kutsal İttifak arasındaki 17. yüzyıl muharebelerine kadar tarafların yıpranarak tükenmesiyle sonuçlanan uzun savaşlara kadar sayısız örnek bulunabilir. Kaldı ki, çoğu komutan tayin edici muharebeden önce karşı tarafın ikmal olanaklarını tahrip edip, onu yoracak ve dezavantajlı şekilde muharebeye girmesini sağlayacak bir yol izlemiştir. Bununla birlikte yıpratma savaşının sanayileşmiş savaşla birlikte yeni bir boyut kazandığını da ifade etmek gerekir. Sanayileşmiş toplumlar her şeyden önce çok daha kalabalık orduları çok daha iyi donatarak savaşa sürebilmiştir. Bunun ilk büyük örneği olan ABD İç Savaşında kuzeyliler çok daha güçlü olmalarına rağmen, gene de ordularını donatacak imalat kapasitesine sahip olan güneylileri ancak dört yıl süren çok kanlı yıpratma savaşları sonunda yenebilmiştir. Kuzey donanmasının güney kıyılarını ablukaya alması ve New Orleans'a yaptığı başarılı çıkarma, Grant'ın Mississippi üzerinde Vicksburg'u ele geçirmesi ve Sherman'ın dört kolordu ile güneyin kalbi sayılan Georgia'yı yakıp yıktığı dev akından sonra Grant'ın Virginia ordusu ile yaptığı bir dizi kanlı savaş güneyi ancak dize getirebilmiştir. Gerek bu savaş, gerekse de 1905 Rus Japon savaşında muharebelerin gece ve gündüz haftalar boyu sürmesi yeterince değerlendirilememiştir. Generalerin gözü hâlâ Napoléonvari imha muharebelerindeydi. Gerçi Birinci Dünya Savaşında Tannenberg gibi imha muharebeleri oldu ama bunlar savaşın sonunu getirmede gibi dağlardan denizlere kadar uzanan kademeli siperler ve savunmaya avantaj sağlayan devasa ateş gücü olayı büyük bir

yıpratma savaşına dönüştürdü. Almanya ancak ambargo ile zayıf düştükten ve 1918 baharındaki büyük imparatorluk taarruzunda ihtiyatlarını yitirdikten sonradır ki, müttefik başkomutanı Foch Ağustos ayında savaşı sona erdirecek olan aralıksız taarruzlarını başlattı. Almanya üç ay sonra teslim olurken hâlâ savaşı topraklarının dışında sürdürüyordu ama tükenmişti.

İkinci Dünya Savaşı ise yıpratma stratejisinin had safhaya çıkmış olduğu bir savaştı. Almanya'nın yıkılabilmesi için Stalingrad, Tunus, Normandiya ve Rus steplerinde milyonlarca askerini yitirmesi, Ardenler taarruzunda ihtiyatlarını elden çıkarması ve hava kuvvetlerinin de ülkeyi bombardımanlara karşı savunurken tükenmesi gerekmişti. Ancak bundan sonra Batılılar Ren Nehri'ni, Ruslar da Oder'i geçerek son taarruzlarını yaptılar. Berlin ve Budapeşte muharebeleri savaşın son günlerine kadar sürdü. Japonya da 1945 yazında yıpranmıştı ama bunun iradesinin kırılacağı boyuta çıkması için stratejik bombardımanın en ağır şekli olan atom bombası felaketine uğraması gerekmişti.

Gerilla savaşları da yıpratma-imha eyleminin gözlemlendiği olaylardır. Çin'de gerillalar yirmi yıllık bir stratejik ricat aşamasında güç toplayıp Kuomintang'ı yıprattıktan sonra stratejik denge aşamasında düzenli orduları oluşturmuşlar ve nihayet imha savaşları ile sonuca ulaşmışlardı. Farklı süreçlerden geçmekle birlikte Vietnam'daki mücadelelerde de benzer bir süreç gözlemlenir. İsrail ile Filistinliler arasındaki savaş da çok uzun bir yıpratma mücadelesine dönüşmüştür. İsrail ordusu ve hava kuvvetleri her ne kadar 1956, 1967 ve 1973 savaşlarını tayin edici muharebelerle kazanmışsa da, örneğin 1973 savaşı iki tara-

fın da binden fazla zırhlı araç ve büyük uçak kayıplarıyla ifade edilen yıpratma aşamasından geçmiştir. Keza İsrail Lübnan'a her girdiğinde Beyrut'a kadar ilerleyebilmişse de, savaşı istediği şekilde sona erdirmeden çekilmiştir. Bir başka mücadelede ABD, Irak ve Afganistan'da istediği sonuca ulaşabilmiş değildir. Düşük yoğunluklu bu savaşların ucu görünmemektedir ve bunlar ancak uzun süreli veya uzatılmış yıpratma mücadeleleri olarak tanımlanabilir. Sonuçta savaş karşı tarafın iradesini kırmayı amaçlar. Bu iradenin nasıl kırılacağı ise her durumda farklı değişkenler içerir.

insansız hava araçları – İHA (ing. unmanned flying vehicles - UFV / drones)

İnsansız hava araçları önce keşif ve haberleşme amacıyla geliştirilmiş olmakla birlikte günümüzde artık silahlandırılmaya da başlanmış olan araçlardır. Kısa menzilli keşif için yapılmış çok küçük İHA'lar olduğu gibi, uzun süre havada kalabilen ve uzun menzilli harekât yapabilen büyük İHA'lar geliştirilmiştir. Bu alanda büyük bir araştırma-geliştirme faaliyeti bulunmaktadır ve gelecekte bunların birçok görev için çok yaygın şekilde kullanılacağı kesindir. Bunların pilotsuz olmaları, çok tehlikeli ve/veya uzun görevler için kullanılabilmelerini mümkün kılmaktadır. İHA'ların başka avantajları da vardır. Küçük İHA'lar özel bir pist gerektirmeden çok kısa mesafelerden havalandırılabilmekte ve uzaktan komuta edilebilmektedir. Ayrıca uçaklardan farklı olarak dikkat çekmeden hedef bölge üzerinde uzun süre kalabilmekte, gece ve gündüz koşullarında komuta merkezlerine görüntü, elektronik kayıt, IR veya termal imaj veya başka sensörlerden elde edilen verileri gönderebilmektedir. Günümüzde gemilerden

havalandırılabilir ve/veya komuta edilebilecek İHA'lar üzerinde çalışmalar artmaktadır. Bunlar gemilerin tarama ufkunda muazzam bir artış meydana getirecek ayrıca denizaltı savunmasında ve elektronik savaş için de etkili şekilde kullanılabilir.

istihbarat ve karşı istihbarat (ing. intelligence and counter intelligence)

İstihbarat savaşta bütün kararların temelidir (veya öyle olmalıdır) ve bu nedenle son derece önemlidir. İstihbarat bilgi toplanması kadar -ve belki de daha çok- bu bilgilerin ayıklanmasını, işlenmesini, analiz edilmesini ve değerlendirilmesini içerir. İstihbarat çalışması bir özel uzmanlık alanı olarak süreklilik ister. Diğer branşların planlama ve uygulamaları belli operasyonlarla bağlantılı iken, istihbarat barış zamanından itibaren muhtemel ve potansiyel hasımların ara vermeden takibini gerektirir. Hasımın sadece operasyonel niyetleri değil, yeteneklerinin tümü de analiz edilmeli ve bunlar askeri, ekonomik, politik, moral ve sosyal durumuyla birlikte ele alınmalıdır. Bunlara stratejik istihbarat adı verilir. Bilgi karmaşası, savaş aldatmacaları ve belirsizlikler, ancak tarih ilmi ve toplumsal kavrayışla desteklenen (ve tabii sürekli olarak somut verilerle sınanması gereken) güçlü sezgilerle aşılabılır. Bunu takiben daha çok belli bir alandaki operasyonel niyetlerin anlaşılmasına yönelik çalışmalar vardır ki buna taktik (bazen de operasyonel) istihbarat denilmektedir. Stratejik veya genel istihbarat esas itibarıyla açık kaynaklardan yapılan bir değerlendirmedir. Taktik istihbarat ise doğrudan gözlemden elektronik istihbarata ve uydu gözlemine kadar uzanan bir dizi yöntemle yapılır. Karşı istihbarat ise hasımın

bilgi toplama çabasını engellemek ve/veya yanıltmak için yapılan çalışmaların tümüdür. Karşı istihbarat çabası şüpheli kişilerin izlenmesinden dost unsurlar arasındaki zayıf unsurların tespitine; dinlenme ve elektronik izlemeden elektronik işlem güvenliğine ve nihayet uydu izlemesine karşı tedbir alınmasına kadar çok sayıda konuyu içerir.

İstihbarat (ve tabii karşı istihbarat) ile ilgili olarak bilinmesi gereken ilk şey bunun son derece zor bir çaba olduğudur. Öncelikle istihbaratçıların önüne gelen büyük miktarda bilginin veya sinyalin gerçek niteliğini anlamak adeta imkânsız gibidir. Bu bilgilerin aktarıldığı mesajların kaleme alınma veya sözlü olarak aktarılma şekli bile birçok yanılgıya yol açacak belirsizlikler içerir. Çoğu zaman görülen, duyulan veya görüldüğü/duyulduğu sanılan şeylerin tanımlanması eksiktir veya anlam çıkarmaya elvermeyecek şekildedir. Bu bakımdan istihbaratın diğer bilgilerle birleştirilerek değerlendirilmesi gerekir. Ne var ki özellikle hareket koşullarında birlik komutanlarından, keşif kolları ve devriyelerden, hava unsurlarından, casuslardan, ajanlardan ve diğer kaynaklardan o kadar çok bilgi akışı olur ki, bunların değerlendirilip istihbarat haline getirilmesi deney ve sistem sahibi karargâhlarda bile altından kalkılması çok zor bir iştir. Keza tarihte komutanların altın değerinde çok sayıda doğru istihbaratı görmezden gelip veya yanıltma çabası olarak değerlendirip büyük fırsatlar kaçırdıkları veya felaketlere uğradıkları görülmüştür.

Casuslar, komutanın bizzat durumu gözlemesi ve keşif/akıncı kollarının getirdiği bilgilerle yapılan istihbarat ve hatta şifre kırıcılığı, savaş tarihi kadar eskidir. Modern istihbarat ise genel olarak bunlara sinyal is-

tihbaratı ile hava keşfinin eklendiği Birinci Dünya Savaşı ile başlatılabilir. Bu dönemde hava fotoğraflarının okunmasında uzmanlaşma da başlamış oldu, çünkü bunlardan sonuç çıkarılması da kolay bir iş değildir. Bu dönemin en büyük istihbarat başarıları Rusların telsiz mesajlarını çözen Almanların Tannenberg'de kazandıkları büyük zafer ile hava keşfiyle Alman hatları arasındaki boşluğu fark eden Fransızların Marne'da Alman taarruzunu durdurarak çöküntünün eşiğinden dönmeleridir. İngilizlerin büyük başarısı ise ABD'ye karşı savaşa girmesi halinde Meksika'ya kaybettiği eyaletleri geri alması için yardım vaat eden Zimmerman telgrafı idi. Bu telgrafı ABD'ye sızdırarak Almanya'ya karşı savaşa girmesini kolaylaştırdılar. (Bu telgrafın sahte olduğunu ileri sürenler olmuşsa da, bu durum olayın enformasyon savaşı alanında eşsiz bir başarı olmasını engellemez).

İkinci Dünya Savaşında istihbarat konusunda sayısız önemli olay cereyan etmiştir. Bunlar arasında en önemlileri Amerikalıların Japon donanma şifresini çözerek Midway'de elde ettikleri büyük başarı, Rommel'in dinleme servisinin bir dönem İngiliz planlarını önceden elde etmesi, Tokyo'daki Rus ajanı Sorge'nin Japonların hücum etmeyeceğini bildirerek Uzakdoğu birliklerinin ULTRA adı verilen konuşma ile Alman şifrelerinin bir kısmının kırılarak öncelikle denizlerdeki savaşı kazanmaları gibi olaylardır ki, bunların her biri savaşın gidişatının değişmesinde etkili olmuştur. Keza Avrupa'da faaliyet gösteren Kızıl Orkestra adı verilen şebekenin Moskova'ya aktardığı bilgiler de son derece önemliydi. Buna karşı, Stalin'in yaklaşan Alman saldırısı konusundaki istihbarata inanmaması

Rusya için yıkıcı olmuştur. Soğuk Savaş ise büyük ölçüde bir istihbarat ve karşı istihbarat savaşı olmuş, taraflar en kritik bilgi sayılan nükleer silahlar ve bunları taşıyacak platformlar konusunda bilgi edinmek veya karşı tarafın bilgi edinmesini önlemek için sonsuz gayret göstermiştir. Diğer bir istihbarat çalışması ise her iki tarafın da karşıda ideolojik olarak yakın buldukları kişilerin faaliyetlerini yönlendirme çabaları etrafında süregelmiştir. Bu amaçla sayısız vakıf, dernek, haber kurumu, ajanslar, yayınlar, sanat-kültür faaliyeti vs. örgütlenmiştir.

Başlıca istihbarat ve karşı istihbarat faaliyetleri ise şu şekilde özetlenebilir:

HUMINT (human intelligence) insanlardan elde edilen istihbarattır. Bunlar arasında casusların yanı sıra taraf değiştirenler, işadamları, turistler, din adamları, gazeteciler, insani yardım kuruluşları üyeleri, yerel hizmet uzmanları vb. ön sırada yer alırlar. Bununla birlikte çok farklı kişiler de kullanılır ve bunların izlenmesi karşı istihbarat görevlileri için büyük bir yük oluşturur. Savaş zamanında ise esirler çok iyi birer istihbarat kaynağı olabilmektedir.

ELINT (electronic intelligence/elektronik istihbarat) elektronik sensörler marifetiyle elektronik radyasyonu, özellikle de radar emisyonlarını izlemek suretiyle toplanan istihbarattır. Buna karşı tedbirler, karıştırma ve sahte radar sinyalleri göndermek şeklinde alınabilmektedir. Radar frekanslarının sık sık değiştirilmesi veya karıştırmaya rağmen çalışan sistemler kullanılması da bu alanda uygulanan güvenlik tedbirleridir.

SIGINT (signal intelligence / sinyal istihbaratı) da elektronik sensörlerle yapılır ama burada esas olan **COMINT** (communications intelligence) yani haberleşme istihbaratıdır. SIGINT esas itibarıyla ELINT ve COMINT'in birlikte yapıldığı bir iştir. Burada sinyal kaynağının tespiti ve yönü bulunduğundan sonra sinyal trafik analizi ile kriptanaliz yapılır. Trafik analizi kaynağın türü, ne kadar sıklıkla kullanıldığı, mesaj akımlarının çözülmesi ve her radyonun özel izinin (kişilerin parmak izi gibi) tespitten geçer. Kriptanaliz ise mesajdaki şifrelerin çözülmesi işlemidir. Bu alanda güvenlik birçok yöntemle sağlanır. Sahte mesajlar gönderilmesi, radyo sessizliği, çağrı kodlarının değiştirilmesi, şifre değiştirilmesi veya çok karmaşık şifreleme sistemleri kullanılması, tek seferlik şifreler kullanılması, frekans atlamalı sistemler kullanılması ve nihayet lazerli sistemler kullanılması geliştirilmiş olan haberleşme güvenliği tedbirlerinin bazılarıdır. COMINT ayrıca yazılı mesaj trafiğini ele geçirmek suretiyle de yapılabileceği için bu konuda ayrı tedbirler gerekir.

IMINT (ing. imagery intelligence – görüntü istihbaratı) görüntü sağlayan cihazlar aracılığıyla elde edilen bilgilerdir. Bunlar fotoğraf, kızılötesi (IR) sensörler, lazerler veya termal kameralar olabilir. Bunlardan elde edilen bilgiler film, ekran veya başka gösterge cihazları üzerinden takip edilir ve değerlendirilerek sonuç çıkartılmaya çalışılır. Görüntü istihbaratında en önemli hususlardan biri de istihbarat sonucunun en kısa sürede elde edilmesidir. Görüntüle-

rin büyük bir kısmı İHA'lar, uçaklar ve uzaydaki sabit veya seyyar yörüngeli uydulardan elde edilir. Dijital sistemler bu alandaki veri aktarımına büyük hız kazandırmıştır.

Bunların yanı sıra örneğin denizaltıların özel akustik izlerinin tespiti ve veri tabanına kaydedilmesi gibi özel çabalar da gösterilmektedir. Günümüzde karargâhlar ayrıca sürekli uydu ve hava istihbaratını hesaba katarak plan yapmak zorundadır.

Görüldüğü gibi istihbaratçı muazzam bir bilgi akışıyla karşı karşıyadır. Bunların bir kısmı da savaş aldatmacası olarak yayılan sahte bilgilerdir. Bu karmaşa içinde doğruyu bulmak için somut veriler kadar önemli olan unsur, değerlendirme yapanların bilgi ve tecrübe birikimleridir. Bu da karşı tarafın savaş kültürünün ve tarihinin ve diğer özelliklerinin çok iyi kavranmasıyla mümkün olur. Ama bu da yeterli değildir. Güçlü sezgiler olmalı ama bunlar sürekli olarak doğrulanmaya veya yanlışlanmaya çalışılmalıdır. Son olarak şunun altını çizerek tekrarlamalıyız ki, tarihte inanılmayan doğru istihbarat veya inanılmış olan yanlış istihbarat örnekleri son derece fazladır. Burada istihbaratın doğruluğu veya yanlışlığı kadar komutanın düşünceleri, endişeleri ve niyetleri de son kararda önemli olmaktadır. İstihbarat kaynaklarının gizlenmesi de önemli bir sorundur. İkinci Dünya Savaşı sırasında en kritik kaynak olan ULTRA'yı gizli tutmak için düşmanın bazı faaliyetlerine müdahale edilmemiş veya kayıplar göze alınmıştır. Günümüzde ise elektronik işlem ve haberleşme güvenliğinin sağlanması da başlı başına ve

çok zor bir karşı istihbarat çabası halinde gelmiştir.

Istihbarat konusunda değinilmesi gereken çok önemli bir nokta da muharebe alanında komutanların üst karargâhlarından gelen istihbarat değerlendirmelerine fazlasıyla bağımlı kalmalarının yarattığı sakıncalardır. SIGINT veya IMINT ile yapılan istihbarat ve değerlendirmeler çok kıymetli olmakla birlikte hiçbir zaman muharebe alanında yapılan cebri keşiflerin yerini tutamaz. Komutan sorumluluk sahasında (ve hatta bazen bunun da ötesinde) ne olduğunu anlamak için gerektiğinde hızla desteklenecek güçlü keşif kollarını ileri sürmeli ve arazide bulunan düşman unsurlarının tepki vermeye zorlamalıdır. Kesin bilgi için bundan daha sağlam yol yoktur. Nitekim günümüzde bazı ülkeler tümen ve tugaylara bölük ve hatta tabur büyüklüğünde (ve gerektiğinde zırhlı, çoğu zaman hafif zırhlı) keşif kolları eklemektedir ki, esir almak, sorgulamak ve istihbarat temini de bunların asli görevleri arasında yer almaktadır. Gayri nizami savaşlarda bu keşif birliklerinin çok daha önemli hale geldiği değerlendirilmektedir.

Bkz. aldatma planları, CIA, FBI, C4ISTAR, elektronik savaş ve karşı tedbirler, enformasyon savaş

ışgal (ing. occupation)

İşgal, bir ülkenin veya bir bölgenin yabancı bir ordunun yönetimi altına girmesidir. Uluslararası hukuk, işgal altına alınan her yerde en kısa zamanda düzenli bir yönetime geçilmesini şart koşar. Ne var ki işgal politikaları ve uygulamaları hemen her durumda farklıdır. O kadar ki, işgal madde-

si sonsuza yakın uzunlukta yazılabilir. Bu nedenle sadece modern savaşlarda ortaya çıkan bazı özelliklere ve önemli örneklerle değineceğiz. Doğal olarak geçici ve sürekli işgaller arasında ayırım yapmak, ayrıca işgallerin nedenleri, gelişim süreçleri ve koşulları üzerinde durmak gerekir.

İşgal, savaş kadar eski olmakla birlikte, modern savaşların bazıları çok kapsamlı bir yeniden yapılandırma faaliyetiyle birlikte yürütülmüştür. Eski işgallerin temel özellikleri yağma, sıkıyönetimli askeri hükümet veya işbirlikçilerin yönetime getirilmesi ve bu yönetimlerin sürdürülmesi için sınırsız baskı şeklinde tezahür etmekteydi. Bunlar çoğu durumda ortadan kalkmamıştır. Ne var ki orduların bir kısmı işgal uygulamaları için önceden hazırlık yapmak ve işgal kadrolarını beraberlerinde getirmek suretiyle yeni bir yaklaşım sergilemişler, hatta rejim ihracı için savaşı kullanmışlardır. İkinci Dünya Savaşı işgal politikaları konusunda bir dönüm noktası sayılabilir ama bu Almanlar için geçerli değildir. Onlar, işgal ettikleri her ülkede gerek maddi kaynakları, gerekse de insan kaynaklarını yağma yoluna gitmişler, tarım ve sanayi ürünlerini, demiryolu vagonlarını, esir işçileri ve sanat eserlerini taşımışlar; başta Yahudiler, Çingeneler ve Slavlar olmak üzere milyonlarca insanı fırınlara göndermişlerdir. Bununla birlikte Almanlar başta Fransa olmak üzere işgal altındaki ülkelerdeki sanayicilere taşeron üretim yaptırma gibi bir yola da başvurmuşlardır. Daima aşırı şiddet göstermekle birlikte doğu ve batıdaki işgal politikaları aynı değildi. Polonya ve Rusya'da nüfusun bir kısmının imha edilip geri kalanının fazla eğitilmeden basit işlerde kullanılacağı ilkel bir sömürge rejimi öngörmüşlerdi. Almanlar sadece çok ağır Rus baskısı altındaki Baltık ülkeleri ve Uk-

rayna'da kurtarıcı olarak karşılanmışlar ama sınırsız zulümleri çok kısa sürede bu-
ralarda da kendilerine büyük kaynaklara
mal olan bir direnişin gelişmesine neden
olmuştu. Asya'daki Japon işgalleri de son
derece acımasızdı. Bu işgale karşı direniş
Çin ve Vietnam'da gelişen gerilla savaşları-
nın önemli bir hedefi olmuştur. ABD işgal
güçleri ise farklı bir tutum içine girmiş ve
Nazilerden kurtarılan Avrupa ülkelerinde
olduğu gibi Asya'da da esas olarak komü-
nistleri tecrit etmeye yönelik bir politika iz-
lemişlerdir. Bu amaçla yağma değil, tam
tersine ekonomik yardım yapmışlar, ancak
bu yardımları kendi seçtikleri gruplar aracılı-
lığıyla dağıtarak yeni rejimde bu kesimlere
avantaj sağlamışlardır. Ayrıca işgal yöne-
timleri hukukçu ve polislerden, ulaştırmacı
ve tarım uzmanlarına kadar geniş kadrolar-
la birlikte gelmişlerdir. Birçok Avrupa ülke-
sinde yapılan tarım reformlarında ABD'nin
payı vardır. Japonya'da yıllarca işgal komu-
tanlığı yapan General MacArthur tarım,
sendikalar, eğitim ve kadın hakları konu-
sundaki reformlarıyla bu ülkedeki yeniden
inşaya köklü katkılar yapmıştır. Ruslar ise
yeniden inşa sloganıyla savaş sonrası
rejimlerde inisiyatif sahibi olmak istemişler
ama bunu sadece askeri işgalleri altında
olan ülkelerde, Kızıl Ordunun gücüyle ger-
çekleştirebilmişlerdir. Ruslar ayrıca Doğu
Avrupa ülkelerinin dağılan ordularından al-
dıkları , Rus subaylarının sıkı komutası al-
tında yerel işgal orduları da oluşturmuşlar-
dı. Muhalefete izin vermeyen çok sert baskı
rejimleri oluşturdukları için Doğu Bloğu
olarak adlandırılan ülkelerde geniş kesimler
Soğuk Savaş döneminin tümünü çok uzun
bir işgal uygulaması olarak algılamışlardı.
Keza Rusların Afganistan'da azınlıktaki ko-
münistleri desteklemek için işgal girişimle-

ri çok pahalı bir başarısızlıkla sonuçlanmış-
tı. Amerikalıların Afganistan ve Irak'taki iş-
gallerinde de yeniden yapılandırma zorla-
maları büyük tepki yaratmıştır. Kuşkusuz ki,
1945 yılının ABD ordusu 2000'li yılların şir-
ketleşmiş büyük paralı asker grupları tara-
findan desteklenen ABD ordusundan fark-
lıydı. Keza işgalcilerin açıklanan hedefi olan
Taliban veya Saddam rejimleri, tüm baskıla-
rına rağmen, en azından söz konusu ülke-
lerde, yabancı işgalcilerle kıyaslanacak şe-
kilde görülüyorlardı. Değnilmesi gereken
bir başka nokta da, İslam kültürünü ve bu-
nun batılılar tarafından anlaşılamamasını
bu işgallerdeki yeniden yapılandırma çalış-
malarının başarısızlığı için neden olarak gö-
ren yaygın eğilimin varlığıdır.

Çok uzun süredir devam eden işgal uy-
gulamaları arasında İsrail'in fiili ilhaka dö-
nen işgalleri de bulunmaktadır. Bu işgale
karşı direnişler de başta Lübnan olmak üze-
re komşu ülkelere taşmış veya Gazze gibi
tecrit edilmiş bölgelerde devam etmiş; du-
rum birçok başka uzun işgal gibi, çözüm-
süz hale dönüşmüştür. Rusların Kafkas-
ya'daki işgalleri ile Ermenistan'ın Rusya
desteğinde süren Karabağ işgalleri de çözüm-
mü belli olmayan işgaller arasında yer al-
maktadır. Bu işgallerde, tıpkı uzun geçmi-
şin birçok dönemlerinde olduğu gibi katli-
am yoluyla kaçırma ve başka yollarla insan-
lar göçe zorlanmış ve büyük mülteci sorun-
ları oluşmuştur. Mültecilerin kamplarda
toplanmaları sorunu kronikleştirmiş, örne-
ğin Pakistan'daki Afgan mültecileri veya İs-
rail işgalinden kaynaklanan yerlerde olduğu
gibi bu kamplarda doğup büyüyen nesiller
radikal akımların kaynağı haline gelmiştir.
Buna pekâlâ Keşmir'deki Hint işgali altın-
daki durum da eklenebilir. Ayrıca Çin'in Ti-
bet ve Doğu Türkistan'daki işgalleri ilhaka

dönüşmüş olan dünya sorunlarıdır. İşgallerin uzun bir listesi bulunmaktadır.

Bkz. direniş, gerilla savaşı, partizan savaşı, paralı askerler, toplama kampları

jeopolitik ve jeostratejik analiz (ing. geopolitics and geostrategic analyses)

Jeopolitik coğrafya ile politika arasındaki yakın ilişkiyi inceleyen ve ağırlıklı dış politikaya odaklı bir disiplindir. Bunun stratejiyle ilgili dalı ise jeostrateji veya jeostratejik analiz olarak anılır. Bu terimler bazen söz konusu görüşler ışığında yürütülen hükümet politikalarındaki tutumları ifade etmek veya bir bölgenin coğrafi ve stratejik özelliklerini belirtmek için de kullanılır.

Ülkelerin dış politikalarında coğrafyalarının büyük önemi vardır. Komşularının durumu, doğal engellerle korunup korunmadığı, büyüklüğü, stratejik derinliği, kaynakları ve ekonomik olanakları izleyecekleri politikaları ve aynı zamanda savaşla ilgili tutumlarını belirler. Örneğin Almanya ve Fransa doğal engellerle korunmayan ülkeler olup, tarih boyunca savaşları daima mümkün olduğunca büyük ordularla yürütmüşlerdir. İngiltere ise güçlü donanmaya sahip bir ada devleti olarak çok daha esnek politikalar uygulama şansına sahip olmuştur. Rusya güçlü düşmanlarla karşılaştığında stratejik derinliğini kullanmış, çekilerek düşmanlarını yıpratıktan sonra taarruza geçebilmiştir. Polonya düşmanlarla kuşatılmış olduğu ve bazı dönemlerde müttefiklerinden yardım alamadığı için tarih boyunca birçok kez parçalanmış, sınırları savaşların sonucuna göre büyük kaymalar göstermiştir. Her ülke ve her bölge için bu tür analizler yapılmıştır ve yapılmalıdır çünkü fiziki coğrafya çok nadiren değişmekle birlikte (örneğin Süveyş Ka-

nalı'nın açılması) , iktisadi coğrafya veya ulaşım olanaklarındaki gelişmeler (örneğin liman veya demiryolları ile buhar makineleri) politik ve askeri gelişmeleri yakından etkilemiştir. Keza hava ulaşımı örneğin Iç Asya'nın jeopolitiğinde ciddi bir değişiklik yaratmıştır. Gene tarih boyunca deniz ve ticaret yollarını ellerinde tutan veya bunlara müdahale edebilecek durumda olan ülkeler avantaj elde etmiştir. Hitler'in *Lebensraum* projesi tam bir jeopolitik yaklaşım örneği olup, bunun silik bir kopyası da Mussolini'nin *Mare Nostrum*'udur.

Yakınçağda Alfred Thayer Mahan deniz gücünün dünya güç dengeleri üzerindeki etkisini incelemiş, Halford Mackinder merkezi anakara (heartland) teorisini ortaya atmış, nihayet Huntington medeniyetler çatışmasını coğrafi-kültürel farklılıklar üzerine inşa etmiştir. Kısacası, her diplomatik ve askeri girişim jeopolitik ve jeostratejik düşüncelerle bağlantılıdır ve bunlar olmadan asla doğru çözümlenemez.

Bkz. Mahan, MacKinder, Huntington, ABD bölgesel komutanlıkları,

Johnson Doktrini (ing. Johnson Doctrine)

1965 yılında başkan Johnson tarafından formüle edilmiş dış politika ve güvenlik doktrindir. Anti-komünist tutuma sahip Latin Amerika yönetimlerinin desteklenmesini öngören bu doktrin 1973'te Şili ve daha sonra Arjantin'de darbeye yönetime gelen faşist cuntalara destek verilmesinin (hatta yönlendirilmesinin) başlangıç adımları olarak görülebilir. Böylece Latin Amerika'da uzun sürecek olan yeni bir diktatörlükler dönemine geçilmiş oluyordu. Bu doktrinin 1965 yılında ABD tarafından Dominik Cumhuriyeti'ne yapılan müdahale-

nin ertesinde dile getirilmesi de anlamlıdır. Johnson, konu komünist bir diktatörlüğün kurulması olursa, Batı yarıküresinde hiçbir ayaklanmanın söz konusu ülkenin iç meselesi sayılamayacağını ifade etmişti.

Jomini, Antoine Henry (1779-1869)

Baron Antoine Henry de Jomini 19. yüzyılda savaş düşüncesi üzerinde derin etkisi olmuş bir general ve askeri teorisyendir. Bu etki 20. yüzyılda da bir ölçüde kendisini göstermiştir. İsviçre doğumlu Jomini önce Napoléon'un ordusunda, daha sonra da Rus ordusunda görev yapmış ve bu deneyleri düşüncesinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Farklı ordularda görev yapması ise söz konusu dönemde özellikle Avrupa'da çok yaygın bir uygulama idi. Görüşlerinden etkilendiği İngiliz askeri ve düşünürü Henry Humprey Evans Lloyd da Fransız, Prusya, Rus ve İngiliz ordularında görev almış, bu arada Fransa için İngiltere'ye karşı, daha sonra da İngiltere için Avrupa'da casusluk yapmıştı.

Jomini'nin düşüncesinin odak noktası operasyonların yürütülme biçimidir. Bunun için harekât ve ikmal hatları ile lojistik konularına ve gücün belli noktalarda yoğunlaştırılmasına önem vermiştir ki, bu son noktada Napolyon'un etkisi açıkça görülmektedir. 1838'de yazdığı Savaş Sanatının Özeti adlı eseri çok sayıda başka yayınında bulunan ana noktaları içerir. Lloyd gibi o da savaşın az sayıda sabit ve değişmez prensibe dayandığını öne sürmüştür. Keza savaşın kaderinin harekât hattının seçimine dayandığı tezi de benzerlik gösterir. (Bu arada Napoléon'un Lloyd'un fikirleri için "bunlar saçmalıktan ibaret" dediğini kaydedelim). Her halükârda, kendi ikmal hatlarını koruyarak hasmının ikmal hatları-

nı tehdit eden ordunun büyük avantaj sağladığını belirtir.

Jomini'nin gücün yoğunlaştırılması ve ikmal hatları konusundaki ısrarı onu iç hatlar üzerinde harekât yaparak hasımlarını sırayla mağlup etmeyi amaçlayan Büyük Frederick'e yaklaştırır ki Lloyd da esasen onun seferlerini incelemişti. Jomini iç hatlarda güç yoğunlaştırma konusuna Napoléon'un verdiği önemi görmüş ama onun birçok seferinde zaferi harita üzerinde dik katli planlama sayesinde değil, fırsatları değerlendirmek için almaktan kaçınmadığı riskler sayesinde kazandığı gerçeğine gözlerini kapamıştı. Napoléon seferi genel hatlarıyla planlıyor ve kolordularını birbirini destekleyecek hatlardan ilerletiyordu ama işin gerisi yerinde yapılan durum değerlendirmelerine kalıyordu. Jomini'ye göre ise planlama ve sistemli yığıntaktan vazgeçmek kolay değildi. Bunun nedeni savaşı, harita üzerindeki mükemmel planı bozmayacak bilimsel prensiplerin uygulanması olarak görmesiydi. Halbuki Clausewitz savaşın bilimsel bir girişim olmadığını, iki tarafın birbirlerinin iradesini kırmak için giriştikleri sınırsız şiddet eylemi olduğunu ve savaşta geçerli olanın soyut ilkeler ve teoriler değil şans, irade, deha ve savaş si-si ile sosyal-politik faktörlerin değişken bileşimi olduğunu ortaya koymuştu. Zaman Jomini'nin hiç sevmediği çağdaşı Clausewitz'i haklı çıkartacaktı. Zaten düşmanın da harita başına oturup sözde en rasyonel harekât hattını seçeceğini ve sizin de bunu keşfedip ona göre tayin edici noktada en uygun yığınağı yapacağınızı kim garanti edebilirdi ki. Amerikan İç Savaşı bu görüşün iflasını gösterdi ama bu algılanmadı. Jomini'nin fikirlerini kutsal ilkeler gibi gören komutanlar tayin edici noktalarda ke-

sin sonuçlu muharebe arayıp durdular ama her karşılaştıkları yerde korkunç kayıplar verdikleri bir yıpratma savaşının içine daldılar. Savaş daha kuvvetli olan tarafın dört yıl boyunca güneyi parça parça tüketmesiyle kazanıldı. Modern savaşın bu ilk örneğinin değerlendirilememesi, burada ortaya çıkmaya başlayan siper dehşetinin 20. yüzyılın ilk yarısında devasa ölçeklerde tekrarlanmasına neden oldu.

Kahn, Herman (1922-1983)

Herman Kahn Amerika'nın önde gelen nükleer stratejistleri arasında yer almıştır. 1950'lerde ABD'nin nükleer stratejisini oluşturmada en etkili kurum olan Rand Corporation'a katılan bilim adamlarından biridir. Burada oyun teorisi ve diğer analitik teknikleri askeri stratejilere uygulamaya çalışmıştır. 1961 yılında ise muhafazakâr görüşleriyle bilinen Hudson Enstitüsünü kurmuştur. Kahn Rusya'nın büyük bir konvansiyonel orduyu hazır tutması nedeniyle ABD'nin ciddi bir krizde topyekûn nükleer mukabeleden başka şansı kalmayacağını öne sürmüş ve bunun istikrarsızlaştırıcı bir unsur olduğunu söylemişti. Bu nedenle ABD'nin de konvansiyonel kuvvetlerini artırması gerektiğini savundu. Böylece taraflar krizlerin büyümesini engelleyebilirdi ama ona göre nükleer terör dengesi (MAD - Mutually Assured Destruction yani iki tarafta da yıkımın garantisi edilmesi) de krizlerin büyümeden çözülme veya dondurulma olasılığını artırıyordu. Öte yandan Kahn'a göre topyekûn mukabele doktrini bir Sovyet saldırısını davet edebilirdi çünkü bir nükleer baskın yapıp sonra da büyük konvansiyonel güçleriyle avantaj elde edebilirdi. Bu nedenle ABD'nin elinde güçlü bir

ikinci vuruş kapasitesi bulunmalıydı. Bu senaryoları analiz ettikten sonra Kahn ABD'nin bir nükleer savaşı pekâlâ kazanabileceğini öne sürerek çağdaşı olan analizcilerin çoğundan ayrı düştü. Ona göre ne kadar büyük ölüm ve tahribat olursa olsun geride yeteri kadar insan kalırdı. Söz konusu görüşleri onu Stanley Kubrick'in nükleer savaşı arzu edenleri hicvettiği *Dr. Strangelove* filmindeki ana karakterin modeli yapmıştır. Başlıca kitapları *On Thermonuclear War* (1961, Termonükleer Savaş Üzerine), *On Escalation* – Tırmanma Üzerine (1965) ve *Thinking About The Unthinkable* (1962, Düşünülemeyeceği Düşünmek) adlarını taşımaktadır. Ayrıca ekonomiyle ilgili ve fütüristik analizleri de ilgi çekmiştir.

kara savaşı / kara-hava savaşı (ing. land warfare / air-land warfare)

Kara savaşları ve kara-hava savaşlarını aynı başlık altında ele alacağız çünkü ikincisi kara savaşlarının giderek dönüştüğü biçim olmakla birlikte kara savaşlarının bütününü kapsamaz.

Kara savaşlarıyla ilgili birçok husus savaş prensipleri başta olmak üzere farklı maddelerde işlenmiş olduğu için burada söz konusu olgunun temel özelliklerine ve gelişme yönlerine değineceğiz. Öncelikle belirtilmesi gereken husus, kara savaşlarının her zaman kesin sonucun alınacağı yer olmasıdır. Denizlere ve havaya hâkim olan güçler muazzam avantaja sahip olacaklardır ama çoğu halde savaşların sonuca (sona değil) ermesi için araziye hâkim olmak gibi bir önkoşul bulunmaktadır. Arazinin yapısı ise savaşın şeklini tayin eden temel unsurlardan biridir. Tropik ormanlar, bataklıklar, ovalar, dağlar, kıyılar, çöller, yoğun yerleşim yerleri ve bunların herhangi bir

kombinasyonu savaşın farklı şekillerde yürütülmesini gerekli kılar. Fiziki coğrafya savaşın sonucunu olmasa da, biçimini daima belirler. Bu nedenle bütün savaşları etkili bir şekilde yapabilecek bir askeri birlik de yoktur. Örneğin zırhlı birlikler ormanlar, bataklıklar ve dağlık alanlar gibi birçok arazide harekât yapamaz veya yoğun yerleşim bölgelerinde sınırlı bir etkiye sahip olabilir. Hafif zırhlı birlikler ise yerleşim bölgelerinde daha çok işe yarar ama güçlü bir hasım karşısında etkileri sınırlı olabilir. Keza paraşütçüler, amfibi birlikleri, komandolar ve özel birliklerin hepsi farklı görevler için hazırlanmışlardır. Bununla birlikte, her birliğin gerektiğinde her türlü muharebe görevi için kullanılabilir bir hazırlığa ve zihin esnekliğine de sahip olması gerekir.

Kara savaşları planlama, yığınak, operasyon, toparlanma, yeniden mevzilenme ve gerekirse tekrar operasyon aşamaları şeklinde icra edilir. Her ordunun doktrini farklı olmakla birlikte, bu saydığımız aşamalar her zaman temeldir. Farklı olan her ordunun elindeki gücü nasıl hazırladığı, nasıl bir anlayışla kullandığı ve amacının ne olduğudur. Kuşkusuz bu kullanım şekli hasmın güç yapısına ve gücünü nasıl kullandığına ve nihayet bu gücünü nasıl coğrafyada savaşacağına bağlı olarak da değişir. Bu değişkenlerden her biri tüm diğerlerini de etkiler. Bir ordu karşı tarafı kesin sonuçlu bir muharebeye zorlayabileceği gibi, bundan ısrarla kaçınarak daha elverişli bir askeri veya politik ortamı beklemek üzere uzun süreli yıpratma savaşına geçerek zaman kazanmaya çalışabilir. Her durumda iki tarafın da bütün planları, yığınakları ve operasyonları değişecektir. Savaş taraflar arasındaki dengelerin sürekli değiştiği bir ilişkidir ve planlar daima beklenmedik du-

rumların oluşacağı göz önüne alınarak yapılır veya öyle yapılmalıdır. Esas prensip ise inisiyatifi elde tutmaktır.

Bilinir ki, kara savaşları demiryolları ve buharlı gemilerin kullanımıyla giderek daha büyük ordular arasında yapılmış; içten patlamalı motorun kullanımıyla hareket olanakları büyük artış göstermiş; haberleşme sistemleri koordinasyon olanaklarını artırmış ve ateş gücü de birliklerin çok daha geniş alanlara yayılmasını hem mümkün hem de kaçınılmaz kılmıştır. 19. yüzyılda bile muharebeler çok nadiren on kilometreyi bulan veya biraz aşan cephelelerde yapılıyor, bir tümene verilen cephe çoğu zaman birkaç kilometreyi aşmıyordu. 20. yüzyılda ise kimi muharebeler yüzlerce kilometreye ve derinlemesine yayılıyor, bazen bir taburun cephesi bile eski tümenlerin cephelerini aşıyordu. Diğer yandan Napoléon'a kadar kuşatmalar hariç hemen bütün muharebeler tek bir gün içinde sonuca ulaşırken giderek uzamaya başlıyor ve 20. yüzyılda bazen aylar boyunca gece ve gündüz sürüyordu. Örneğin Verdun Muharebelerinin aralıksız sürdüğü 1916 yılının 21 Şubat ile 11 Temmuz tarihleri arasında iki tarafın toplam kayıpları yaklaşık 600.000 olup, yıl sonuna kadar aynı muharebe alanında 100.000 kayıp daha verilmişti. Bütün bu gelişmeler komuta anlayışında köklü değişiklikler gerektiriyordu. Taktik karargâhlar topçu ve piyade birlikleri arasındaki koordinasyonu sağlamakla bile büyük zorluk çekiyorlardı. İkinci Dünya Savaşı piyade-topçu ordularına Birinci Dünya Savaşında gelişmeye başlamış olan iki büyük boyut daha ekledi: zırhlı birlikler ve havacılık. Dört temel unsur ve çok sayıda diğer sınıf arasındaki koordinasyonun sağlanması karargâhları

tekrar bunalıttı ama kısa sürede bununla başa çıkabilecek bir uzman subay kesimi oluştu. Bu oluşum, yani zırhlı birlikler ve havacılığın eklenmesiyle elde edilen olanaklar “yıldırım savaşı” olarak adlandırılan hareketli ve hızlı muharebeleri, karşılıklı mevzilerden yapılan siper savaşının yerine geçirdi. Ne var ki bu gelişme siper savaşlarının tümüyle sona erdiği anlamına gelmedi, bu ikisi birlikte görülmeye başlandı. Zırhlı-motorize birliklerin uçaklarla birlikte kullanılması aynı zamanda kara-hava savaşı olarak adlandırılan olaydı. Motorlar ve mekanizasyon çatışmaları daha geniş alanlara ve derinliğe yaymış, hava unsurları ise muharebe alanlarını üç boyutlu hale getirmişti.

Tarihe “blitzkrieg” yani yıldırım savaşı olarak geçen ilk büyük hücumlar 1939 ve 1940 yıllarında Almanlar tarafından Polonya ve Fransa’da gerçekleştirildi. Başta Stuka pike bombardıman uçakları olmak üzere hava kuvvetleri tarafından desteklenen Alman zırhlı tümenleri hasımlarının mevzilerini yarıp geçtiler ve onlara toparlanma fırsatı vermeden kısa sürede kesin sonuç elde ettiler. Rusya’da ise Almanlar aynı taktiklerle başta büyük başarılar elde etmelerine rağmen kesin sonuç elde edemediler. Hareketli savaş ile büyük yıpratma muharebeleri bir arada devam etti ve Ruslar da aynı taktikleri uygulamaya başladıktan sonra sayı üstünlükleri giderek tayın edici oldu. 1942-43 kışına gelindiğinde Ruslar, İngilizler ve Amerikalılar da kara-hava savaşlarını Almanlar kadar olmasa da, onlara yakın seviyede uygulayacak komutanlar ve birlikler yetiştirmişlerdi. Ayrıca, batıdaki cepheelerde İngiliz ve Amerikalıların hava üstünlükleri Almanları yıldırان en büyük etken haline gelmişti. Çoğu bölgede hava ko-

şullarının uygun olduğu günlerde müttefik uçakları gündüz saatlerinde hareket eden her şeye saldırıyordu. Kara-hava savaşı 1942’den itibaren özellikle gelişmiş ülkelere temel savaş doktrini haline geldi ve bu tarihten itibaren hava üstünlüğünü garanti etmeden hiçbir muharebeye girmediler.

İkinci Dünya Savaşından itibaren helikopterlerin envantere girmeye başlaması kara savaşlarının hava boyutunu pekiştirdi. Eskiden süvarinin iki boyut üzerinden yaptığı derinlemesine manevralar üç boyut üzerinden yapılmaya başlandı. Kara havacılığı kara kuvvetlerinin önemli bir unsuru haline geldi. Askeri literatüre “indirme bölgesi” kavramı girdi. İndirme bölgelerinin korunması ise ayrı çözümler gerektirdi. Birçok hava indirme harekâtının felaketle veya çok ağır kayıplarla sonuçlandığı unutulmamalıdır. Hava unsurları tabiatıyla karşı tedbirlerini de yarattı ve hasmın hava unsurlarını engelleyecek uçaksavarların bir kısmı aynı zamanda helikopterleri de hedef alacak şekilde tasarlanmaya başlandı. Düşmanın hava üstünlüğü karşısında yeterli uçaksavar gücüne sahip olmayanlar dağılma, araziye yayılma, hızla toparlanma, engeli araziden sızma ve düşmana yakın durarak hava taarruzlarından daha az etkilenecek gibi taktikler denediler.

Savaşın giderek hareketli hale gelmesi önce topçu ve istihkâmcıları, sonra tanksavar ve uçaksavarları motorlu araçlara yükledi. Tankların piyade desteği olmadan etkilerinin sınırlı kalması üzerine zırhlı muharebe araçları ve zırhlı personel taşıyıcılardan oluşan geniş bir araç ailesi geliştirildi. Bu platformlar arasına muhabere, elektronik savaş, keşif, komuta, ikmal, kurtarma ve diğer zırhlı araçlar eklendi. Ağır paletli araçların yanı sıra daha çevik hafif zırhlı tekerlekli

araçlar da giderek artan oranda yerini aldı. Modern bir orduda en az kırk farklı zırhlı araç bulunmakla birlikte, bunlar bakım kolaylığı açısından altı veya sekiz şasiye yüklenmiştir. Bir başka ifadeyle, tank hariç hemen her platform ikiden yirmiyeye varan sayıda değişik konfigürasyona sahip olabilmektedir. Bunların yanı sıra bir de kara havacılık unsurlarının hücum, genel maksat, kargo, keşif, elektronik vs. helikopterleri ile hafif uçaklarını ekleyince, bir mekanize tümende düzinelerce farklı platformun kullanılması kaçınılmaz olmaktadır. Ruslar İkinci Dünya Savaşı'nı sadece iki ana tank ve birkaç tip kamyonla yürütürken, düzinelerce model kullanan Almanlar karşısında büyük bir bakım-ikmal kolaylığı sağlamışlardır. Büyük ordulardan sonra, mekanizasyon ve yıldırım savaşı lojistikçiler için ciddi bir karabasan oluşturmaktaydı.

Bu karmaşıklığın yönetilmesi meselesine geri dönersek, Birinci Dünya Savaşı'nın karmaşık taktik sistemlerin geliştirilmesine –yani karmaşıklığın artmasına- sahne olduğunu görürüz. Burada taarruz özellikle zorlaşmıştı çünkü büyük bir ateş gücünün altındaki “ölüm bölgesinin” geçilmesi mümkün olsa bile çok kademeli bir savunma sisteminin içine giriliyordu. Ana savunma hattının önünde ileri karakollar ve emniyet mevzileri kuruluyor, bunların arkasında ihtiyatlardan ve önceden hazırlanmış mevzilerden oluşan başka hatlar bulunuyor, ayrıca savunmadaki taraf hızını ve gücünü yitiren taarruzcuları geri atmak için mutlaka ihtiyatlar bulunduruyordu. Hem hücum, hem de savunmada atış desteğinin önemi arttığı için topçu giderek ön plana çıkıyor; hücumda ve savunmada kaydırılan baraj ateşleri ve düşman topçusunun yerinin belirlenip ateş altına alınması gibi hassas işlemler ya-

pılıyordu. Havan, ağır makineli tüfek, tanksavar gibi piyade destek silahları da artmakta olup, tanksavar ve uçaksavarlar farklı görevlerde kullanılabilirdi. Örneğin Alman 88'lik uçaksavarı İkinci Dünya Savaşı'nda çok amaçlı olarak kullanılmış, müttefiklerin en korktuğu silah haline gelerek binlerce tankı imha etmişti. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı'nın ikinci yılından itibaren düşman siperleri arasından hatlar değil kümeler halinde ilerleyen şok grupları oluşturulmakta, esas muharebe unsuru ise bütün sınıflardan ve silahlardan oluşan muharebe grupları haline gelmekteydi. Bir tümen içinde iki veya üç adet alay ve/veya tuğay gücünde muharebe grubu (regimental combat team) oluşturulması İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında da büyük orduların uygulaması haline gelmişti. Doğal olarak bunlar yeterince takviye sağlanan ideal durumda, örneğin Amerikan ordusunda geçerliydi. Çoğu ordu muharebe gruplarını, elinde ne kaldıysa onunla kurmak mecburiyetinde kalmaktaydı. Bu muharebe gruplarının bileşimi eldeki göreve ve imkânlara göre değiştirilebiliyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında taraflar düşman savunma hattını imha yerine, boşluklar yaratmak, aradan sızmak, düşmanın tertiplenmesini ve komuta sistemini bozarak sonuç arama noktasına gelmişlerdi. Ne var ki bunun layığıyla yapılmasını sağlayacak motor gücü ancak İkinci Dünya Savaşı'nda ortaya çıkacak ve generaler hayallerindeki çevirme-kuşatma manevralarını hayata geçirebileceklerdi. Bu generallerin hemen hepsi Birinci Dünya Savaşı'nın siper dehşetini küçük rütbeli subay olarak yaşamışlardı. Şimdi düşman gerisine paraşütçüleri indirebiliyor, tanklarını boşluklardan ileri sürebiliyor, direniş noktaları

nı havaya uçurmak için uçakları çağırabiliyor ve ileri çıkan zırhlı kollarını motorlu birlikler ve ikmal kademeleriyle destekleyebiliyorlardı. Ancak, başka vesilelerle değinmiş olduğumuz gibi büyük yıpratma savaşları sona ermemiştir. Örneğin 1943 Temmuz'undaki Kursk ve 1944 yazındaki Normandiya muharebeleri muazzam birer yıpratma savaşıydı. Birincisinde Almanlar tank güçlerini çok iyi hazırlanmış siper hatlarında yitirdiler. Normandiya'da ise iki ay boyunca zırhlı ihtiyatlarını cephedeki boşlukları doldurmak için kullanıp eritirken, Amerikan zırhlı yığınının incelen yerden cepheyi yapıp büyük Falaise kuşatmasını gerçekleştirmesini engellemediler.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında NATO ve Varşova Paktı kuvvetleri otuz yıl boyunca hiçbir zaman yapılmayacak olan büyük Avrupa savaşı için hazırlandılar. Bu süreçte en önemli yeni gelişmeler hassas güdümlü mühimmatın (PGM – Precision Guided Munitions) ortaya çıkması ve kara havacılığının gelişmesi oldu. Özellikle tanksavar füzelerindeki gelişme öyle bir safhaya vardı ki, 1973 Arap-İsrail Savaşında iki hafta içinde toplam 3500 civarında tank saf dışı edildi. Savaşın ilk günlerinden sonra ABD İsrail'e, Sovyetler de Arap ülkelerine hava köprüsü kurarak tank ve cephane akıttılar; öyle ki, her iki taraf da kendi stratejik rezervlerini göndermek zorunda kaldı. İsrailliler tahrip olan tanklarının yarısından fazlasını çok kısa sürede tamir edip tekrar muharebeye hazır hale getirerek büyük bir başarı elde ettiler.

Modern platformların ve hassas güdümlü mühimmatın üretimi yıllar alacak bir çaba olduğu için eldeki stokların iyi düzenlenmesi çok kritik bir iş haline geldi, çünkü hassas mühimmatın raf ömrü de sı-

nırlıdır ve fazla bulundurulması gibi paraya dayanan bir çözüm dahi her zaman geçerli değildir. İkinci Dünya Savaşında bir uçak veya zırhlı aracı siparişten itibaren birkaç ay içinde teslim almak mümkündü. Günümüzde bu süreç en az üç yıl olup çoğu zaman beş yılı geçebilmektedir. Bu nedenle ordular ellerindeki sınırlı stokları iyi kullanmak ve kısmi hasara uğramış platformları en kısa sürede tamir ederek yeniden hizmete sokmak zorundadır. Dünyanın en zengin ordusuna sahip olan ABD bile Vietnam'da o kadar sıkışmıştı ki, acil ihtiyaç için, vaktiyle bazı müttefiklerine satmış veya vermiş olduğu platformların bir kısmını ödünç istemek zorunda kalmıştı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir diğer önemli gelişmesi de komuta kontrol sistemlerindeki gelişmelerdir. İlgili madde-lerde anlatmış olduğumuz şekilde artık karargâhlar gelişmelerin çoğunu gerçek zamanlı olarak izleyebilmekte ve muharebelerin seyrine müdahale edebilmektedir. İnsansız hava araçları, hava ve uydudan izleme ve diğer sensörler sürekli bilgi akışı sağlamaktadır. Bilgi akışının büyüklüğü ise bunları değerlendirebilecek sistemlere gereksinim doğurmaktadır. Komuta kontrol konusunda karargâhlar ve birlikler arasındaki inisiyatif paylaşımı ise savaş kadar eski olmakla birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Öyle ki, eskiden cephe-deki komutan ana karargâhtan ayrıldığında nispeten bağımsız kalarak inisiyatifi fazla kısıtlanmadan kullanabiliyordu. Şimdi ise bu bağımsızlık payı azalmış görünüyor. Bunun avantaj ve dezavantajları olduğu aşikârdır. Bütün görsel ve dijital iletişim sistemlerine rağmen uzakta-ki karargâh cepheyi orada bulunanlar kadar anlayamaz. Genel kanaat cephe-deki komu-

tana daha fazla inisiyatif veren orduların daha başarılı olduğu yönündedir. Hatta 20. yüzyılın ikinci yarısında, aşırı merkezi Sovyet yönetim modelinin cephedeki komutana daha fazla inisiyatif veren batı modeli karşısında yenilgiye daha yakın olduğu şeklinde yaygın bir görüş oluşmuştu. Biz bu görüşe katılmakla birlikte, bunun tek başına belirleyici olmadığı kanısını taşıyoruz. Bu konuda verilen klasik örnek Arap-İsrail savaşlarıdır. Ne ki, teknoloji ve eğitim düzeyi başta olmak üzere bu savaşlarda etkili olan birçok başka faktör vardır ve bunların savaşların gidişatını nasıl etkilediği hâlâ yeterince incelenmemiştir.

Modern savaşın ortaya çıkarmış olduğu bir diğer husus da bir zamanlar Avrupa ovalarında muharebe için hazırlanmış ağır zırhlı tümenlerin çoğu durumda işe yaramadığıdır. Bu nedenle her ülke çok sayıda komando ve özel birlik ile hafif zırhlı çevik birlikler oluşturmaktadır. Bunların dağılık, ormanlık veya kentsel bölgelerdeki hassas operasyonlar için çok daha uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Savaşa hazırlanan ordular geçmiş savaşların derslerini çoğu zaman doğru okumamışlardır. Örneğin Birinci Dünya Savaşının siper dehşeti en azından 1904-5 Rus-Japon Savaşı ile 1912-13 Balkan Savaşlarında da ortaya çıkmıştı. Ne var ki bu muharebeleri izleyen batılı gözlemciler bunları "doğuya ait şeyler" olarak nitelemişlerdi. Özellikle Fransızlar topçu ve ateş günün önemini görmezden gelmek için muazzam bir inat göstermişler ve bunun bedelini 1914 yılının sınır savaşlarındaki korkunç kayıplarla ödemişlerdir. Ancak 1939 yılında da Polonya'nın birkaç hafta içinde yenilmesinin ortaya koyduğu dersleri gene önyargıyla görmezden geldiler. Polonyalıların başına ge-

len bizde olmaz dediler ama aynısı oldu. Ders çıkarmak kolay bir şey değildir ve pekâlâ yanlış dersler de çıkartılabilir. Örneğin Körfez Savaşında veya Irak'ta Amerikalıların Irak birliklerini uzaktan kolayca imha etmelerinden nasıl bir ders çıkartılabilir. En büyük operasyonlarda bile Amerikalıların mekanik kazalar veya dost ateşi nedeniyle verdikleri kayıplar, Iraklıların açtıkları ateşle ölenlerden çok daha fazla idi. Buradan, gelecekte başka güçler arasında yapılacak savaşlar için kesin dersler çıkarmaya çalışmak yerine, tarafların savaş yeteneklerini (teknolojilerini ve beceri düzeylerini) incelemek daha faydalı olacaktır. Yeri gelmişken bir hatırlatma yapalım. Almanlar 1941 ilkbaharında Yugoslavya'yı sadece birkaç yüz kayıp vererek işgal etmişlerdi. 1943-44 yıllarında 350.000 mihver askeri bu ülkeyi kontrol edemiyor ve gerilla savaşı veren partizanlar karşısında bunalıyordu. Amerikalıların Irak'ta işgal sırasındaki verdikleri kayıplar, savaşta verdikleri kayıpların yirmi beş katını aşmıştır. Her savaşın özellikleri ve aşamaları farklıdır. Büyük güçler arasında yapılan savaşlar olduğu gibi çok sınırlı kaynaklara sahip olan küçük güçler arasında da çok sayıda savaş yapılmıştır. Keza büyük güçler çoğu halde en sıkıntılı durumları daha küçük güçler karşısında yaşamışlardır. Fransa ve ABD Vietnam'da ateş güçlerine aşırı güvenmenin cezasını çekmişlerdir.

Yaygın inanışa göre Birinci Dünya Savaşı savunmanın taarruz karşısında üstünlüğünü gösterdi. İkinci Dünya Savaşında ise büyük yıpratma savaşlarının yanı sıra çok başarılı hücumlar yapıldı, pasif savunmanın yenilgiye mahkûm olduğu gösterildi. Aslında her iki savaşın dersleri farklıydı çünkü farklı teknolojilerle yapılmışlardı. Burada kesin doğru olan tek şey pasif sa-

vanmanın yenilgiye mahkûm olduğudur. Aktif savunmanın ise birçok yolu vardır. Bazen önleyici vuruş, bazen de hasmı yıpratıldıktan sonra yapılan karşı-taarruz seçilebilir. Uzun veya kısa süreli yıpratma savaşı veya hızlı bir imha savaşı arasında tercih yapılabilir. Savaşta savunma veya taarruz, taktik veya operatif durumun hangi stratejik çerçeve içinde gerçekleştiği bağlamında değerlendirilmek gerekir.

Kara savaşları kategorize edilemeyecek kadar çeşitlilik gösterir. Bir tarafta dijitalize edilmiş bir muharebe alanında dijitalize edilmiş birlikleri yöneten karargâhlar, diğer yanda da pusu taktikleriyle muharebe eden gerilla grupları bulunabilir. Doktrinleri, silahları ve sistemleri farklı olan hasımlar arasındaki her mücadele, her coğrafyada ve her kültür ortamında farklı şekilde gelişecektir.

Bkz. savaş prensipleri, ateş gücü, zırhlı birlikler, amfibik operasyonlar, asimetrik savaş, Ç41STAR, ağ merkezli savaş, özel birlikler

kara-hava savaşı (ing. air-land warfare)
bkz. kara savaşı

karşı istihbarat (ing. counterintelligence) - bkz. istihbarat ve karşı istihbarat

Kennedy Doktrini (ing. Kennedy Doktrini)

Kennedy, seçildikten sonra 1961 yılı başında yaptığı ilk konuşmasında dış politika ve güvenlik konularındaki yeni politikasını açıklarken, Batı Yarıküresinde komünizmin gelişmesine karşı her türlü çabaya destek vereceklerini ve bunun için hiçbir yükten kaçınmayacaklarını ifade etmişti. Kennedy yılları Soğuk Savaşın yükseldiği bir dönem oldu. Küba'ya başarısız bir müdahale yapıldı.

dıktan sonra Vietnam'da savaş tırmandırıldı. Kennedy öldürüldükten sonra Johnson da aynı politikaları sürdürdü.

Kennan, George Frost (1904-2005)

Amerikalı diplomat George Kennan 1945 sonrası ABD politikalarının ve Soğuk Savaşın şekillenmesi süreçlerinde etkili olmuş bir kişidir. Gençliğinde Avrupa'da bulunan Kennan 1925 yılında Princeton'dan mezuniyetini takiben dışişlerine girmiş; 1933 yılında Moskova'ya giden ilk büyükelçinin heyetinde yer almıştır. Çekoslovakya'nın işgali sırasında Prag'da, Polonya'nın işgali sırasında da Berlin'de bulunmuş; ABD'nin savaşa girmesiyle Aralık 1941'de enterne edilmiş; değişim yapıldıktan sonra Lizbon ve Londra'da, 1943-46 arasında da Moskova'da görev yapmıştır. Görüldüğü gibi, Kennan Avrupa işlerinde birinci elden son derece önemli bilgi birikimine sahip olmuştur. Savaştan sonra Dışişleri Bakanlığı Planlama Dairesi başkanlığında bulunmuş; akademik araştırmaların yanı sıra 1952'de Moskova, 1961-63 yıllarında da Yugooslavya'da büyükelçilik yapmıştır. Diplomasi kariyerinden emekli olduktan sonra Princeton'da profesörlüğe dönmüştür.

Kennan'ın 1946 yılında Moskova'dan gönderdiği "Uzun Telgraf" diye bilinen mektup ve 1947 yılında Foreign Affairs dergisinde "X" imzalı makalesi, Sovyetler Birliği'nin yayılmacı tutumuna dikkat çekmiş ve bu ülkeye karşı "containment" tabiriyle anılan çevreleme ve önleme politikasını savunmuştur. Buna göre Sovyet yayılmacılığı durdurularak komünizm tecrit edilmeli, fakat bu topyekûn bir savaşla değil, dünyanın herhangi bir noktasına hızla müdahale edecek konvansiyonel kuvvetlerle yapılmalıydı. Yani, Kennan sınırlı savaşları "contain-

ment" in ana unsuru olarak görüyordu. Ne var ki İkinci Dünya Savaşında askere alınan on milyondan fazla personeli hızla terhis eden ABD askeri mekanizması, 1945-50 arasında sınırlı savaşlarda etkili olacak bir yeteneğe sahip değildi. Askeri planlamacıların zihni, o dönemdeki ABD'nin nükleer tekeli de göz önüne alınarak, stratejik bombardıman filosunu temel müdahale unsuru haline getirmişti. Kore Savaşı herhangi bir durumda topyekûn müdahale, yani topyekûn nükleer savaşın yapılamayacağını açıkça gösterip de ABD'nin zayıf kara kuvvetleri ilk başta büyük sıkıntıya düşünce, Pentagon tekrar konvansiyonel kuvvetlerini ve akabinde özel kuvvetlerini geliştirme sürecine girdi. Söz konusu süreçteki yeni yaklaşıma, her savaşa o durum için gerekli güçle müdahale olanağı sağlayan "esnek mukabele" stratejisi de denmiştir.

Kennan, Sovyetlere karşı containment stratejisinde Avrupa başta olmak üzere ittifaklara önem veriyor ve Batı sisteminin kuracağı güçlü koalisyonların, ekonomisi zayıf, işgali altındaki ulusların desteğine sahip olmayan ve halkı çok yorgun olan Sovyet Birliği'ni yıpratacağını öne sürüyordu. Gerçekten de süreç bu şekilde gelişmiş; Avrupa Birliği'ne giden yolda Avrupa Ekonomik Topluluğu oluşturulmuş, Batı Asya ve Pasifik'te paktlar kurulmuş (CENTO, SEATO vs.) ve Sovyetlere karşı geniş bir kuşak oluşturulmuştur. Keza Sovyetler ekonomik üretkenlik yarışında da geri kalmış ve Soğuk Savaş ile işgallerin yükünü taşıyamaz hale gelince sistemleri dağılmıştır. Kennan Sovyetlere karşı nükleer silahlarla topyekûn müdahaleye ve Avrupa'da yapılacak bir savaşta taktik nükleer silahların kullanılmasına da karşı çıkmıştı. Ayrıca Sovyet sistemi içindeki ulusları isyana teşvik etmenin veya onla-

rın kurtuluşu için büyük adımlar atmanın Moskova'yı savaşa teşvikten başka sonuç vermeyeceğini söylemişti. Ona göre batının en önemli silahı Sovyet sistemi karşısında ki üstünlüğü idi ve Sovyetler kendi iç sorunları nedeniyle yıkılacaktı. Bu nedenle batı savunma ile yetinebilirdi.

Yukarıda belirtilen görüşler ile aşırı askerileşme ve nükleer tırmanmadan batıyı sorumlu tutması, Soğuk Savaşın doruğa çıktığı yıllarda Kennan'ın gözden düşmesine neden olduysa da, uzun dönemde görüşlerinin doğru çıktığı görüldü.

Bkz. Soğuk Savaş, Liddell Hart, çevreleme

keskin nişancılar (ing. snipers)

Keskin nişancılar modern savaş ile ortaya çıkmış bir gelişmedir. Bunun ilk nedeni 50 metreden uzaktaki bir hedefe garantili vuruş sağlayacak pratik bir silahın ilk kez 18. yüzyıl sonlarında yapılması ve bu tür silahların 19. yüzyılda yaygınlaşmaya başlamasıdır. Daha önce ancak kalelerden dışarı ateş edebilecek çok uzun namlulu silahlar yapılmış olmakla birlikte bunlar istisna idi. İkinci neden ise askeri liderlerin cephe savaşı anlayışıyla bu tür bir uzmanlığa gerek duymaması ve ayrı bir kategori oluşturmak yerine askerleri arasında avcılık yapmış olanları veya nişancılıkta yetenekli diğer kişileri seçmekle yetinmeleri idi. 1861-65 ABD İç Savaşında keskin nişancılar özellikle düşman komutanları ve topçularını hedef alarak önemli zayıat verdirmeye başladılar. Bu tarihten itibaren teleskoplu tüfekler de yapılmaya başlandı. Orduların keskin nişancılık konusuna ciddi şekilde eğilmeleri Birinci Dünya Savaşının bir olgusudur. Savaşın siperlerde kilitlenmiş olması karşı tarafa zayıat vermek için yeni yolların bulunmasını hızlandırmıştı. Ne var

ki bu tarihte –hatta şimdi bile- topçu veya hava bombardımanıya milyonlarca kişi öldürülürken tek tek insan avlanması en katı askerlere bile itici gelmekteydi. Keskin nişancılar bu nedenle bazı ortamlardan dışlanmışlardı. Buna rağmen İkinci Dünya Savaşında keskin nişancılar daha da öne çıktılar ve özellikle şehir savaşlarında kullanıldılar. Kısmen yıkılmış binalar keskin nişancının görünmeden uzun süre hedef beklemesine daha uygun bir ortam oluşturmaktadır. Piyadeler her düşman zayıtı için on binlerce mermi harcarken, keskin nişancılar ortalama üç atıştan ikisinden hedeflerini vuruyor ve düşmanın uzman personelini seçebiliyordu. Kore ve Vietnam savaşlarında Amerikan Ordusunun her savaşta sonra keskin nişancı yetiştirmek için kurslar açtığı bilinmektedir. Giderek her birlikte özel yetiştirilmiş keskin nişancılar bulundurulması ve bunlar için sürekli kurslar düzenlenme uygulaması yerleşti. 20. yüzyılın ortalarından itibaren keskin nişancılar için ayrı sahra talimatnameleri yazılmıştır. Diğer büyük ordularda da keskin nişancılar çoğu küçük birlikte bulunmakta olup, özel birliklerde oranları daha yüksektir. Türkiye keskin nişancı silahları ve bu alanda özel olarak yetiştirilmiş personel konusunda çok uzun süre ihmal içinde olmuş; ancak PKK ile mücadelede bu alandaki açığı çok sınırlı bir ölçüde gidermiştir. Keskin nişancıların çok sayıda sivil öldürdüğü bir katliam ise Saraybosna'yı kuşatan Sırp tarafından yapılmıştı. Bunlar kentte gördükleri her sivil vurarak hem katliam hem de yıldırma operasyonu yapmışlardı.

Keskin nişancıların genellikle 200 ila 900 metre arasında etkili oldukları ortaya çıkmıştır. Gerçi daha uzun mesafelere de ateş edilmiş ve hedeflere isabet kaydedil-

miştir ama bunlar (rüzgâr ve görüş koşulları da göz önüne alınarak) istisna kabul edilmelidir. Günümüzde keskin nişancılar esas itibarıyla 7,62 ila 9 mm arasındaki mermileri kullanmakla birlikte, taşıtları ve önemli malzemeyi hedef alan 12,7 mm.lik üç bin metre menzilli keskin nişancı silahları da bulunmaktadır.

keşif (ing. reconnaissance)

Keşif, düşman kuvvetleriyle ilgili bilgi toplamak amacıyla yapılan faaliyettir. Son on yıllarda elektronik, optik ve diğer vasıtalarla yapılan dinleme ve gözetleme faaliyetlerine aşırı önem verilmesinin yol açtığı sıkıntılar üzerine, muharebe alanında yapılan keşif faaliyetlerinin ihmal edilmemesi gereği üzerinde durulmuştur. Sonuçta, hiçbir sensör veya aletli keşif çatışma alanında bizzat yapılacak keşif kadar etkili olamayacak ve örneğin düşmanın morali gibi çok önemli konularda bilgi toplayamayacaktır. Muharebe alanı istihbaratı tek bir asker veya küçük timler tarafından yapılabileceği gibi, güçlü keşif kollarının gerektiğinde muharebe ederek bilgi ve esir toplaması şeklinde de yapılabilir. Buna cebri keşif adı verilir. Esirler daima en değerli bilgi kaynakları arasında olmuşlardır.

Geçmişte donanmalar küçük ve hızlı teknelerle hasımları hakkında bilgi toplamaya çalışırken; karada da bu iş genellikle süvarilere düşerdi. Süvariler, örneğin Osmanlı akıncıları istihbarat, esir ve ganimet toplarken bir yandan da düşmanın istihbarat yapmasını önleyecek bir perdeleme görevi yaparlardı. Büyük akıncı birliklerinin de kendi emniyetleri için keşif kolları bulunmaktaydı. Süvarilerin yaptığı bu keşif ve perdeleme işi günümüzde daha çok hızlı ve hafif zırhlı araçlarla yapılmaktadır. Keza zırhlı araçlara

monte edilmiş elektronik, optik, IR vs. sensörlerle sürekli izleme de yapılabilir. Nihayet, daha büyük zırhlı kollarla düşman mevzilerinin yoklanması ve zayıf noktaların aranması şeklinde muharebe keşfi temel taktikler arasında yer alır. Cephelerin uzun, kesintisiz ve nispeten sabit olduğu savaşlarda, örneğin Birinci Dünya Savaşında düşman cephesinin arkasına sızma adeta olanaksız olduğu için hava keşfi daha önem kazanmıştır. Bunlar ilk yıllarda bazen yere bağlı balonlardan teleskopla yapılmakla birlikte, bunlar hızla gelişen uçaklara kolay hedefler olduğundan, havadan keşif faaliyeti de kısa süre içinde uçaklara kalmıştır. (Burada balonların keşif için ilk kullanımının ABD İç Savaşında yapılmış olduğunu ekleyelim). Hava keşfi o kadar önemli hale gelmişti ki, havacılık tarihinde büyük bir keşif uçakları ailesi geliştirilmiştir. Bunların bazıları hem keşif hem de avcı uçağı (RF yani reconnaissance-fighter) olarak imal edilmiş; daha doğrusu aynı platform aynı zamanda veya aynı iki farklı iş için donatılmıştır. Örneğin F-4 Phantom uçakları av-önleme (interceptor), av-bombardıman (fighter-bomber), av-keşif (RF) veya sadece keşif (R) gibi konfigürasyonlarda kullanılmıştır. Helikopterlerde ise keşif için inşa edilen platformlar "observation" (gözlem) terimi ve kısaca O harfiyle ifade edilir. Bunlar başta çok hafif helikopterler iken, zamanla bu kategoride de OH-58 Kiowa gibi silahlı keşif platformları geliştirilmiştir. Bunları dronlar (IHA-insansız hava araçları) ve uydular izlemiştir. Günümüzde IHA'lar da silahlandırılmaya başlanmıştır. Uydular hedef üzerinde sabit tutularak sürekli izleme yapabildiği gibi, yö-rüngeden geçerken belli aralıklarla da resim alınabilmektedir. (Bunları engellemek mümkün değildir, ancak sensörlerinden ba-

zıları meteorolojik koşullar tarafından sınırlanır). Uydular, her ülkenin sahip olmak isteyeceği keşif araçlarıdır ancak son derece pahalı olmalarının yanı sıra, bunların işletilebilmesi için özel yer istasyonlarına da gereksinim vardır. Sonuçta keşif çok farklı yöntemlerle yapılan bir faaliyet olup, farklı keşif faaliyetleri birbirlerinin ikamesi değil, tamamlayıcısı olarak görülmelidir. Her tür keşif farklı bilgiler sağlar.

kimyasal ve biyolojik silahlar/savaş (ing. chemical and biological weapons / warfare)

Kimyasal ve biyolojik savaş, canlıların fizyolojisi üzerine etki yapan maddelerin silah olarak kullanıldığı bir çatışma şeklidir. Doğrudan fiziki etki (darbe, ısı vs.) yapan silahların kullanımından ayrı bir kategori teşkil etmektedir. Kimyasal silahlar zehirli etki yapan inorganik maddeler, biyolojik silahlar ise hastalık ve ölüme neden olan ve çoğu halde bulaştığı organizmada hızla çoğalma özelliğine sahip virüs ve mikroplardır. Laboratuvarlarda sentezlenen bazı toksinler ise yapıları açısından kimyasal, ancak etkileri açısından biyolojiktir.

Kimyasal ve özellikle biyolojik silahların çok eski bir geçmişi vardır. Zehirli oklar, su kuyularının zehirlenmesi, kuşatılan şehirlerde hastalık çıkarmak için mancınıklarla ceset atılması, İngilizlerin 1763 yılında Ohio'da Kızılderililere çiçek mikrobu bulaştırılmış battaniyeler vermeleri gibi sayısız örnek vardır. Kırım ve ABD İç savaşlarında da kimyasal silahların kullanılması önerilmiş ama reddedilmiştir. Kimyasal silahların ilk ve en yaygın kullanımı Birinci Dünya Savaşında meydana gelmiştir. Fransızlar 1914 Ağustos'unda iki siper arasındaki bölgeyi hızla aşabilmek amacıyla Almanlara gözyaşı

bombaları atmışlar ama gene de makinele tüfek ateşini geçememişlerdir. 1814 Kasım'ında Almanlar İngilizlere karşı dianisidine klorüsulfat, Ocak 1915'te ise Ruslara karşı xyyl bromid yayan mermiler atmışlar ama bunlardan herhangi bir taktik başarı sağlamamışlardı. Ne var ki daha büyük saldırılar hazırlanıyordu. 22 Nisan 1915 günü uygun rüzgâr bulunca Ypres yakınlarında 168 ton basınçlı klor gazını Fransız siperleri üzerine saldılar. Klor gazı havadaki yoğunluğu on binde bir bile olsa en çok iki dakika içinde ölüme neden oluyordu. Burada her ne kadar Fransızlar 5 bini ölü olmak üzere 15 bin kayıp verdilerse de, Almanlar gene de siper sistemini aşamadılar. İngilizler de klor gazı kullandılar ve bunu Almanların daha zehirli phosgene ve hardal gazı adı verilen dikloretilsulfat saldırıları izledi, gaz maskesi siper savaşının en önemli teçhizatı haline geldi. Savaşın sonunda Almanlar hardal gazını savunma amaçlı olarak da kullanıyorlardı. 1914 ile 1918 arasında kimyasal silahlar nedeniyle 800 bin ile 1,3 milyon arasında değişen zayıat rakamları mevcuttur ve bunların yaklaşık % 10'unun (91.000) ölümle sonuçlandığı ifade edilmektedir. Ayrıca 1916 yılında Romanya'da ve 1917'de Fransa'da at ve sığırları hedef alan anthrax saldırıları yapıldığı kaydedilmiştir.

Kimyasal silahların yol açtığı korkunç kayıplar, bunların 1925 yılındaki Cenevre Protokolü ile yasaklanmasını sağladı ama aralarında ABD ile Japonya'nın bulunduğu bazı ülkeler bunu imzalamadılar, bazı ülkeler de karşılık verme hakkını saklı tuttular. Birinci Dünya Savaşından sonra kimyasal ve biyolojik silahlar birçok kez kullanılmakla birlikte, bunlar 1914-18 dönemiyle kıyaslanamaz.

Kimyasal ve biyolojik unsurlar tam olarak kontrol edilemeyen silahlardır. Özellikle

le küçük parçacıkların havadaki dağılımı büyük ölçüde rüzgâr ve sis gibi meteorolojik koşullara bağlıdır. İkinci Dünya Savaşı sırasında birçok ülke kimyasal ve biyolojik silahlar üretmiş ama Japonların Çin'e attıkları hiyarcıklı veba mikrobu dışında bunlar kullanılmamıştır. İki savaş arasındaki dönemde Fransız ve İspanyolların 1920'lerde Fas bağımsızlık savaşçılarına karşı, İtalyanların da 1935 ve 36 yıllarında Etiyopya'da zehirli gaz kullandıkları bilinmektedir. Kore Savaşı sırasında kimyasal ve biyolojik silahların kullanıldığına dair birçok haber bulunmakla birlikte, bunlar konusunda çok kesin bilgiler yoktur. Ne var ki Amerikalılar Vietnam Savaşı sırasında başta Agent Orange adı verdikleri zehir olmak üzere, muazzam miktarda kimyasal silah kullanmışlardır ve binlerce ölü arasında az sayıda Amerikan ve diğer ülke askerleri de vardır. Bu silahlar öncelikle orman örtüsünü yok etmek, sonra da Vietkong tünellerindeki insanları boğmak için kullanılmıştır. Savaştan sonra Vietnam topraklarının büyük bölümü kullanılmaz hale gelmiştir. Mısırlıların 1963-66 arasında Yemen'de, Iraklıların da 1988 yılında Halepçe'de kimyasal silah kullandıkları bilinmektedir.

1925 yılındaki antlaşmadan yaklaşık yarım yüzyıl sonra 1972 yılında Biyolojik ve Toksin Silahları Konvansiyonu, 1973 yılında ise Kimyasal Silahlar Konvansiyonu imzalandı. Buna rağmen birçok ülke bu tür silahları bulundurmaya ve bunlar üzerinde araştırma yapmaya devam etmiş ve bu tehdit gündemden kalkmamıştır. Bu nedenle hemen her ülke kimyasal ve biyolojik silahların tespiti ve bunlara karşı korunma için kaynak ayırmakta olup, askeri platformların çoğu kimyasal ve biyolojik silahlara karşı koruma şartnamesiyle imal edilmektedir.

Kimyasal silahlarla ilgili olarak bir baş-
ka nokta da, çoğunlukla polis operasyonla-
rında kullanılan göz yaşartıcı ve benzeri
gazların da bu kategoriye girdiğidir. Bunla-
ra yoğun şekilde maruz kalındığında ağır
sağlık hasarı ve hatta ölüm meydana gele-
bilmektedir.

komando (ing. commando)

İlk kez 20. yüzyılın başında İngilizlere
karşı savaşan Hollanda asıllı Boerler tarafın-
dan kullanılan bir terim olan komando, esas
olarak gerilla tipi harekât yapan nispeten kü-
çük birlikleri (ve bunlara katılanları) ifade
edecek şekilde yerleşmiştir. İngilizler, özel-
likle de gayri nizami harekâta çok meraklı
olan Churchill, karşılarında başarılı savaşlar
veren bu birliklerden etkilenmişlerdi. Bu ne-
denle 1940 yılında İngiliz ordusu ve donan-
masına akıncı tipi harekâtlar için kurdukları
özel birliklere komando adı verdiler. Bunlara
katılan "Special Service" isminden gelen SS
harfli amblemi, nefret edilen Gestapo birlik-
leriyle aynı olduğu için 1944 yılında değışti-
rildi. İngilizlerin kurdukları her biri 400 kişi-
lik 20 hafif komando taburunun (bu birlikle-
re de komando deniliyordu) on ikisi orduya,
sekizi ise donanma ve deniz piyadelerine
aitti. Bunlar akınlarda ve çıkarmalarda görev
yaptılar. Savaşın sonra aktif hizmette kalan
üç tabur, deniz piyadelerinin amfibik ko-
mando tugayının temelini oluşturdu. Bunlar
Kore, Süveyş ve Falkland başta olmak üzere
İngilizlerin denizaşırı harekâtlarında görev
yaptılar. İkinci Dünya Savaşında ve sonra-
sında birçok ülke farklı isimlerle komando
tipi özel birlikler kurdular. Türkiye de beş
adet komando tugayına sahip bulunmakta
olup, bu birliklerin tümü 2010 yılından itiba-
ren profesyonel askerlerden oluşacaktır.

Bkz. özel birlikler

korkaklık (ing. cowardice) ve **korku** (ing. fear)

Korkaklık ve korku aynı şey değildir.
Korkaklık muharebenin tehlike ve zorlukla-
rına katlanmak istememektir. Askerlikte ka-
bul edilmesi mümkün olmayan durum bu-
dur. Korku ise herhangi bir tehlike karşısın-
da duyulan doğal bir tepkidir. Böyle bir du-
rumda, yani korkunun sonucunda savaşma
veya kaçma dürtülerinden biri ağır basar.
Uç durumlarda, korku bazı insanları her iki-
sini de yapamayacak şekilde paralize edebi-
lir. Toplumlar, çok eski çağlardan beri genç-
lerini tehlike karşısında soğukkanlılıklarını
muhafaza edebilecekleri şekilde yetiştirme-
ye çalışmışlardır. Kabilelerde ergenliğe ge-
çişte gençlere büyük acılar çektirilen ritüel-
ler, yokluklara göğüs gerilen uzun süre av-
ları, her türlü zorluk altında yapılan eğitim-
ler, yiğitliğin en önemli değerlerinden biri
sayılarak ödüllendirilmesi ve korkuyu yene-
meyenlerin aşağılanması gibi olgular tem-
elde buna yöneliktir. Termopil geçidinden
kurtulan yegâne İspartalının toplumdan
dışlanarak büyük acılara mahkûm edildiği
ve sonunda intihar ettiği söylenir. Halbuki
pekâlâ kahraman da sayılabilirdi ama o top-
lunun değerlerine göre orada ölmesi bekle-
niyordu. Bu nedenle birçok insan korkaklı-
ğın utancını yaşamaktansa ölmeyi tercih
edebilmiştir. Keza, askeri tarikatlara, şöval-
yeliğe, belli elit birliklere katılabilmek için
adayın korkuyu kontrol altına alabildiğini
göstermesi gerekirdi. Askeri liderlerin kor-
kuyu kontrol edebilme özelliğinin daha yük-
sek olması gerekir ki, bu daha yoğun eğitim
ve askeri etik sayesinde yerleştirilmeye çalı-
şılır. Bu, ülkeden ülkeye farklılık gösterir.
Örneğin, Japonlar teslim olmayı reddeden
ve teslim olanı aşağılayan askeri etikleri ne-
deniyle çoğu zaman sonuna kadar savaş-

rak ölmeyi seçmişlerdir. Bunun her zaman gönüllü olduğu da sanılmamalıdır. Örneğin Japon Kamikaze pilotlarının kesin ölümü kabul etme nedenlerinden en önemlisi, aksi halde aileleri üzerinde uygulanacak olan dışlayıcı baskıyı engellemektir. Askeri kurumlar herkesin kahraman olmasını beklemezler ama korkuyu asgari ölçüde kontrol altına alarak vazifesini yapmasını beklerler. Bazen cesaret artırıcı maddeler de kullanılmıştır. Ölüm ihtimalinin yüksek olduğu deniz muharebelerinden önce mürettebata bir bardak rom dağıtılması İngiliz donanmasında yaygın bir adetti. Bazen, süngü hücumuna hazırlanan piyadelere de aynı uygulama yapılarak korkunun bastırılmasına çalışılmıştır. Korkunun kontrol altına alınabilmesinde tecrübe çok önemli olmakla birlikte, uzun süren muharebe ortamında yıpranan askerlerin korkuya direnme eğiliminin düştüğü gözlemlenmiştir.

Günümüz toplumlarında, büyük yurttas orduları içinde korkusunu kontrol edemeyen kişilerin varlığı özellikle Birinci Dünya Savaşının çok uzun süren muharebeleri sırasında dikkat çekici hale gelmiştir. Siper savaşlarında aylar boyunca her an topçu ateşi altında ölümü beklemek, dize kadar su ve çamur içinde farelerle yaşamaya çalışmak ve ölüm olasılığının çok yüksek olduğu süngü hücumlarını beklemek kolay değildir. Burada korku ile korkaklık arasındaki fark anlaşılmaya başlanmış, muharebeye girme isteksizliği (korkaklık) ile bunu yapacak durumda olamama (psikiyatrik zayıflık) durumları ayırt edilmeye çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında psikiyatrik zayıflık artık kabul edilen bir durum haline gelmişti. Çok iyi bilinen bir örnekte, Amerikalı General Patton'un psikiyatrik sorunları olan bir askeri korkaklıkla suçlayarak tokat-

laması büyük bir olay haline gelmiş ve Patton içtimada özür dilemek zorunda kalmıştı. Böyle bir özür dilemenin başka birçok orduda gerçekleşmesi, hatta düşünülebilmesi bile imkânsızdı.

Muharebe ortamı gerçekten çok gerilimli bir yerdir ve burada insanların gücü yıprandıkça korkusuna yenik düşenlerin sayıları artmaktadır. Bunu en aza indirmek için birlik disiplini, arkadaşlık ve eğitimle artırılan grup dayanışmasına önem verilmektedir. Askerler kendilerini grubun bir parçası hissettiklerinde hem korku ile daha rahat başa çıkabilmekte, hem de arkadaşlarını zor durumda bırakmaktan çekinmektedirler. Aslında birlik ruhu yaratılması kökü çok eskilere giden çok eski bir uygulamadır. Birlik amblemleri, özel kıyafet ve simgeler, yürüyüşler, törenler ve marşlar sadece disiplin ve eğitim için değil, esas olarak birlik ruhunun geliştirilmesine yöneliktir.

Bkz. psikiyatrik zayıflık

Lawrence (of Arabia), Thomas Edward (1888-1935)

Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Ordusuna karşı Arap ayrılıkçı güçlerini örgütleyerek bunların gerilla hareketini yöneten İngiliz istihbarat subayıdır. Bu görevde başarı sağlayarak İngilizlerin ilerlemesini kolaylaştırmış ve gerilla klasikleri arasında yerini almıştır.

İrlandalı bir İngiliz asilzadesinin gayri meşru oğlu olarak dünyaya gelen Lawrence Oxford'da tarih okumuş ve Haçlılar üzerine yaptığı bir tez nedeniyle Ortadoğu'yu tanımış, daha sonra arkeolojik kazılara katılarak Araplarla ilgili bilgisini artırmıştır. Savaş başladıktan sonra Londra'dan Kahire'deki istihbarat dairesine atanmış, özel-

likle Osmanlı yönetimi altındaki Arap millî yetçiliği konusunda bilgi toplamakla görevlendirilmiştir. 1916 yılında Hicaz'a gönderilmiş, asî Şerif Hüseyin ve Emir Faysal ile temasa geçmiştir. Araplara destek olarak düzensiz kuvvetlerin önce Kızıldeniz kıyısında etkinlik oluşturmalarını sağlamıştır. Bu çerçevede Hicaz demiryoluna sabotajlar gerçekleştirerek Türk ikmal hattında büyük sıkıntı yaratmıştır. 1917 yılında Akabe operasyonuna destek olmuş ve burası ele geçirildikten sonra Suriye'deki operasyonlar için yeni bir ikmal yolu açılmıştır. Nihayet 1918 yılında Allenby'nin hücumunu kolaylaştıracak şekilde Osmanlı ordusunun geri hatlarında faaliyet göstermiş, Akabe'den sonra Şam'ın Arapların eline geçmesinde rol oynamıştır.

Lawrence Araplar için bir savaş liderinden çok danışman ve irtibat görevlisi olmuş ve onları İngilizler için en avantajlı şekilde kullanmaya çalışırken savaştan sonra tutulmayacak olan bağımsızlık vaadinde bulunmuştur. Arap kuvvetlerinin rolünü ise esas olarak bir yıpratma unsuru olarak ele almıştır. Çok farklı noktalardan ufak gruplarla hücum ederek Türkleri birçok noktayı ve yolu korumak için kuvvetlerini dağıtmaya zorlamış ve bunda başarılı olmuştur. Nitekim Arapları Türklerin elindeki Medine'ye saldırmaktan caydırmış, çoğunlukla iki yüz kişiyi geçmeyen akınlarla vur-kaç operasyonları yapmayı ve özellikle Hicaz demiryolunu tahrip etmeyi sürdürmüştür. Arazinin genişliği, Türk kuvvetlerinin azlığı ve İngiliz donanmasının denizlere hâkim olması bu stratejiyi mümkün kılmıştır. Demiryolunun korunması ve tahrip edilen hatların onarılması Türk kuvvetleri için gerçekten yıpratıcı olmuştur, ayrıca büyük bölgeler Türk denetiminden çıkmıştır. Arap düzensiz kuvvetle-

rinin 35 bin Türk askerini öldürdükleri ve bir o kadarını da yaraladıkları ifade edilmiştir.

Savaştan sonra İngiliz ve Fransızlar Osmanlı topraklarını sömürge haline getirirken Lawrence'ın Araplara verdiği bağımsızlık sözü tutulmamış, bağımlı Irak, Ürdün, Suriye ve Filistin yönetimleri kurulduktan sonra Suud ailesine sadece çöl toprakları bırakılmıştır. Bu sırada Amerikalı gazeteci Lowell Thomas'ın yazılarıyla uluslararası üne kavuşmuş olan ve albaylığa terfi ettirilen Lawrence'ın Araplar lehine çalışması ne paylaşımı ne de sömürge yönetimi kurulmasını değiştirmemiştir. Lawrence Irak ve Ürdün bağımlı krallıklarının kurulmasını takiben görevinden ayrılarak takma isimle Kraliyet Hava Kuvvetlerine katılmıştır. Burada basın tarafından keşfedildikten sonra bir başka takma ad ile tankçı olmuş, tekrar hava kuvvetlerine dönmüş ve 1935 yılında bir motosiklet kazasında hayatını kaybetmiştir. Savaştan sonra yazdığı *The Seven Pillars of Wisdom* kitabı gerilla savaşı konusunda ilk eserlerden biri olarak önemli addedilir.

Liddell Hart, Basil Henry (1895-1970)

20. yüzyılın en etkili askeri teorisyenlerinin başında gelen Liddell Hart modern savaş konusundaki analizlerinin yanı sıra askeri tarih konusunda çok okunan eserlere de imza atmıştır. Yaklaşımları çok tartışılmış olsa da, büyük muharebelere komuta eden birçok general tarafından yol gösterici bir askeri düşünür olarak kabul edilmiş ve övülmüştür. Öne çıkmasının nedeninin, formülasyonlarından çok, bakış açısını genişleten yaklaşımları olduğunu söylemek gerekir.

Birinci Dünya Savaşı başladığında Cambridge'te öğrenci olan Liddell-Hart okulu terk ederek orduya katıldı ve üç kez cep-

heye gönderildi. İki kez yaralandı ve zehirli gazla maruz kaldıktan sonra geri hizmete alındı. 1924 yılında yüzbaşı rütbesinde iken faal hizmetten çıkarıldı. 1927'de ordudan ayrıldı. Çeşitli gazetelerde yazarlık, Encyclopaedia Britannica'nın askeri konular editörlüğü gibi işlerin yanı sıra 30 kadar kitap yazdı. 1937-38 yıllarında İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken Savaş Bakanı Hore-Belisha'nın danışmanlığını yaptı. Savaştan sonra gazetecilik ve yazarlığı sürdürdü. Yenik Alman generalleri ile yaptığı görüşmeleri ayrı bir kitapta topladı. 1966 yılında Sir unvanı aldı.

Liddell Hart cepheden döndükten sonra 1917'den itibaren önce askeri eğitim konusunda çalıştı. Daha sonra, Birinci Dünya Savaşının siper dehşetini yaşamış tüm askerleri gibi, bunu aşmanın yolları üzerine düşünmeye başladı. 1920'lerde görüşlerinin Fuller ile çakıştığı nokta, zırhlı birliklerle yapılacak bir yıldırım savaşı idi. Liddell Hart buna "expanding torrent" yani "yayılan sel" adını verdi. Zırhlı birlikler düşmanın cephesini yardıktan sonra onun cephe gerisinde önü alınamaz bir sel halinde yayılacak ve kısa sürede tayin edici zafere ulaşacaktı. Ne var ki Fuller burada tanklara aşırı bir önem verirken Liddell Hart diğer sınıflarla birlikte daha dengeli bir yeni ordu öngörüyor ve dönüşümün daha tedrici olmasını düşünüyordu. Burada öne sürülen tezlerin bir başka ifadesi, Almanların uygulayacağı "blitzkrieg" yani yıldırım savaşı idi. Bunu Fuller ve Liddell Hart'ın çalışmalarıyla ilk kez formüle eden İngiltere'nin, bir sonraki savaşta Almanlar karşısında, tam da bu nedenle aldıkları yenilgiler talihin garip bir tecellisidir. İlginçtir ki faşist olan tankçı Fuller giderek geri plana itilirken liberal ve dengeli güç taraftarı Liddell Hart daha yaygın bir dinleyici kitlesi bulmuş, an-

cak 1920'lerde ve 30'larda önemli yenilgiler olduğu ileri sürülmüştür. 1927 Salisbury manevralarında farklı hızlara ve kapasitelere sahip araçların performansları yeterince etkili görülmemiş ve Liddell Hart'ın tank hücumu konusundaki inancı da zayıflamıştı. Ama gene de statik muharebe yerine hücumda olduğu gibi savunmada da hareketli savaşın daha avantajlı olduğu konusundaki görüşleri tamamen doğrudu. Buna karşın 1934'ten itibaren İngiltere'nin Avrupa'da yeni savaşa topyekûn değil, sınırlı kaynaklarla müdahale etmesi gerektiği konusundaki görüşleri, kendisi gibi siper savaşının tekrarlanması korkusunu yaşayan hükümet çevrelerinde destek buldu. Ayrıca İngiltere o dönemde büyük bir silahlanma hamlesini gerçekleştirebilecek durumda değildi. Liddell Hart'a göre İngiltere Avrupa savaşına en iyi hava filolarıyla destek verebilirdi. Esasen RAF ile Majino hattının, Fransız ordusunun yardımıyla Almanları durdurabileceği düşüncesi o dönemde herkesin işine geldi. İngiliz kara kuvvetleri savaşa gerçekten hazırlıksız girdi. RAF da esas ağırlığını bombardımana, ikinci önemli de avcı filolarına verirken, kara kuvvetlerini destekleyecek uçaklar ihmal edildi. Gerçi bu hususta Liddell Hart (ve Fuller) destek uçaklarına ağırlık verilmesi taraftarıydı ama RAF bombardımanla sonuç alılabileceği yenilgisinden vazgeçmedi. Buna karşın Luftwaffe yer destek uçaklarına önemli bir ağırlık verdi ve bunlar tanklarla birlikte yıldırım savaşını aman vermez bir şekilde başarıya ulaştırdılar. Müttefikler Almanlar karşısında ancak 1942 yılında eşitlik ve üstünlük sağlayacaklardı.

Liddell Hart siper savaşını aşmanın yollarını ararken geliştirmiş olduğu "indirect approach" yaklaşımı (Türkçe literatüre

dolaylı tutum olarak girmiştir ama endirekt veya dolaylı strateji de kullanılmaktadır) geniş izleyici bulmuştur. Yazar bunu 1927 yılından başlayarak 1967'ye kadar kırk yıl boyunca daha rafine hale getirmeye çalışmıştır. Sun-Tzu'yu bilen her okur, Liddell Hart'ın onun prensiplerinden etkilendiğini görecektir. Nitekim o da *Strategy, The Indirect Approach* adlı kitabının başına Sun-Tzu'dan bir dizi alıntı koyarak esinlenmeye işaret etmektedir. Bu yaklaşımın özü her ne pahasına olursa olsun tayin edici bir muharebe için ileri atılmamak gereği idi ki, bu tam da Birinci Dünya Savaşında tarafların düştüğü durumun çaresizliğine işaret ediyordu. Yapılması gereken düşmanı açmaza sokacak bir seri manevra ile en elverişli stratejik konumu elde etmek ve mümkünse en az kayıp verilecek muharebelerle savaşı kazanmaktı. Bu manevraların düşmanın geri hatlarını tehdit etmesi öngörüldüğü için buna "düşmanı çevirme sanatı" diyenler olmuşsa da, işin özü şu veya bu manevranın yapılmasında değil; hasmı sürekli ikilemelerde tutmaktı (düşmanı ikilemin boy-nuzuna takın ve orada tutun, hatta ona sürekli yeni ikilemler yaratın). Bu yapılabildiği taktirde Sun-Tzu'nun düşünmüş olduğu gibi, büyük muharebe kayıpları verilmeden başarı sağlanabilecekti. Burada endirekt stratejinin önemli prensipleri ortaya çıkmaktadır ki bunların başında en az direniş hattında operasyon yapmaya çalışmak, alternatifler içeren plana sahip olmak, başarısız olunan hücum hattında girişimleri yenilememek ve düşman hazırlıklı ve güçlü iken başarının tek bir darbeye bağlanmamasıdır. Burada esneklik ve manevra prensiplerinin vurgulanmış olduğu görülür. Ne var ki, başta Fuller olmak üzere birçok düşünür, dolaylı stratejide öne sürülen görüşlerin olay-

ların karmaşıklığını yansıtmadığını ve fazla basite indirgediğini öne sürmüşlerdir. Bu eleştirilerin en önemlisi, ne kadar manevra yapılırsa yapılsın sonucun gene sıkı muharebelerle alınacağı konusudur. Liddell Hart Amerikan İç Savaşında Sherman'ın güneye yaptığı dev akını dolaylı tutumun en mükemmel bir örneği olarak belirtir. Evet, bu doğrudur ama Grant bu sırada Lee'nin Virginia Ordusu ile bir dizi ağır ve çok kanlı muharebeye girmemiş olsa, Sherman güneyde bu akını yapacak boşluğu bulamayabilecekti. Birinci Dünya Savaşının özellikle batı cepheelerinde de böyle operasyonlar olanaksızdı. Ancak, daha küçük güçlerin söz konusu olduğu cepheelerde hasmı zor durumda bırakacak manevraların daha rahat yapılabilirdiği açıktır. Örneğin İsraili General Yigal Yadin 1948-49 savaşlarının stratejik değerlendirmesini yaparken Liddell Hart'ın dolaylı strateji yaklaşımından son derece yararlandıklarını ifade etmiş ve Arapların dengesini bozarak başarıya ulaştırdıkları operasyonlardan örnekler vermiştir. Bunun özünü düşmanın ulaşım, ikmal ve çekilme hatlarını keserek moralini bozmak ve iletişimini keserek merkez ile birimler arasındaki bağı koparmak olarak ifade etmiştir. Keza İkinci Dünya Savaşında Orta-doğu İngiliz Kuvvetleri Genelkurmay İkinci Başkanı olan Tümgeneral Eric Dorman Smith, dolaylı stratejinin birçok muharebe-de onlara yol gösterdiğini yazmıştır. İngilizlerin Filistin'den Suriye'deki Vichy kuvvetlerine karşı giriştikleri hücumun Irak'tan Fransızların gerisine yaptıkları hücum sayesinde sonuca ulaşması, Batı Çölü'nde O'Connor'ın Graziani'yi ezici yenilgiye uğrattırırken uyguladığı mail düzen (yani oblique order veya hücumda gücün belli noktalarda yoğunlaştırılması) ve endirekt strateji-

yi bırakıp doğrudan saldırıya geçtiklerinde Rommel karşısında uğradıkları yenilgileri ve nihayet El Alameyn'de Rommel karşısında ki sabit mevziler arasında yapılan aktif savunmanın başarısını Liddell Hart'ın prensiplerinin uygulanması veya ihmaline bağlar. Ama en önemli övgülerin Alman generallerinden geldiğini eklemek gerekir. Birçok diğer Alman generalinin yanı sıra, Rommel, Guderian ve Bayerlein gibi en başarılı olanlar da İngilizlerin Fuller ve Liddell Hart'ın savaştan önce ortaya koydukları modern teorilere önem vermeleri halinde yenilgilerinin çoğunu önlemiş olacaklarını söylemişlerdir. Günümüz askeri düşüncesinde de dolaylı stratejinin çok derin izlerini görmek mümkündür.

Liddell Hart'ın Soğuk Savaşla ilgili görüşlerine gelince, o, 1949 yılında Sovyet atom bombasının patlamasından sonra batının nükleer gücünün sadece nükleer caydırıcılığa yaradığını öne sürmüştü. 1945-50 arasında, topyekûn mukabele stratejisi çok revaçta iken bile, batı için makul olanın Sovyet yayılmacılığını sınırlı savaşlarla geriletme olduğunu ileri sürmüştü. Bu açılardan bakıldığında Amerikalı diplomat ve dış politika uzmanı George Kennan ile benzer yaklaşımlara sahip olduğu görülmektedir. Liddell Hart aynı zamanda konvansiyonel kuvvetlerin de geliştirilmesini savunmuş ama 1945 sonrasında yavaş seferber edilebilecek kitle orduları yerine belli sayıda elit zırhlı-mekanize tümen ve birkaç paraşüt tümeni ile güçlü bir hava kuvvetlerinin daha uygun olacağını ifade etmişti. Bunlar milis veya teritoryal nitelikli birlikler ve güçlü bir sivil savunmayla takviye edilmeliydi. Nükleer silahlar, taktik nitelikte olanlar dahi kullanılsa Avrupa'nın mahvından başka bir sonuç getirmezd.

Nükleer silah kullanımı üzerine tartışmalar Soğuk Savaşın sonuna kadar devam etti. Öte yandan batı ülkeleri, çoğu zaman mali nedenlerle de olsa, ordularını daha az sayıda elit birlik oluşturma yoluna girdiler.

Bkz. Fuller, zırhlı birlikler, soğuk savaş, Kennan,

lojistik sorunlar (ing. logistic problems)

Lojistik, bir ordunun hareket edebilmesi, bakım ve idamesi ve etkili eylemlerini sürdürebilmesi için gerekli destek faaliyetlerinin tümü için kullanılan bir terimdir. Bir operasyon alanına ne kadar kuvvet sevk edilebileceği ve bunların ne kadar orada tutulabileceği lojistik sorunların çözümüne bağlıdır. Keza lojistik sadece stoklar ve bunların ulaştırılmasıyla sınırlı olmayıp, savaş idame ettirecek altyapı ve üretim kapasitesini de içerir. Ordular daima ikmal malzemelerini onlara ulaştıran tedarik sistemine, depolara, tesislere, kara ve demiryollarına, hava alanları ve limanlara bağlı olup; her türlü taşıma araçları, tamir-bakım-üretim ve ikmal sistemleri de bunların tamamlayıcısıdır.

Kara ulaşımının hayvanlar tarafından yapıldığı dönemlerde su yolları daha da önemliydi çünkü yük hayvanları çok sınırlı yük taşıyabiliyor ve yaklaşık olarak her on günde taşıdıkları yüke eşit yem tüketiyorlardı. Bu nedenle askerlerin geçtikleri bölgeleri yağmalayarak geçimlerini çok sık görülen bir durumdu. Osmanlı ordusu güçlü olduğu dönemde sefer hazırlıklarına altı ay veya bir yıl öncesinden başlar ve yol üzerindeki ikmal üslerini hazırlayıp takviye ederdi. Keza, birçok başka ülke gibi sınırlarında sefer zamanında ordulara destek sağlayacak kale-üsler inşa etmişlerdi. Ayrıca Osmanlılar su yollarını da en iyi şekilde kullanırlardı; Özellikle Marmara ve Karade-

niz'den yapılan sevkıyatın yanı sıra Avrupa seferlerinde Tuna Nehri üzerindeki ince donanmadan, Bağdat seferlerinde de Fırat Nehri'nden yararlanırlardı.

Modern savaşın getirdiği ilk önemli değişiklik demiryollarının sağladığı olanaklar oldu. Bununla birlikte, demiryollarına bağımlı olmanın orduları demiryolları üzerindeki ikmal noktalarına bağladığı da görüldü. Ordular kolay kolay buralardan uzaklaşamazlardı ama en azından hayvanla çekilen arabalarının yollarını kısaltmış olurlardı.

Modern savaşların birçoğunda tayin edici muharebeyle sonuç alınamadığı görülmüş ve çatışmalar lojistik sorunların adeta belirleyici hale geldiği uzun süreli bir yıpratma savaşına dönüşmüştür. Yıllar süren ABD İç Savaşında Sherman'ın güneyi besleyen bölgelere dört kolordu ile yaptığı büyük akın savaşın sonunu getiren etkili eylemlerden biri olmuştur. Rus-Japon savaşı da lojistik alanın belirleyiciliği açısından çok net bir örnekti. Denizyollarını kontrol eden ve malzemelerini gemilerle taşıyan Japonlar 6.500 kilometrelik tek hatlı demiryolu üzerinden ikmal alan Rusları büyük bir yenilgiye uğratmışlardı. Birinci Dünya Savaşında ise müttefiklerin Almanya'ya karşı giriştiği ambargo etkili olmuş; Almanların denizaltı savaşıyla İngiltere'yi dize getirme eylemleri ise endişe yaratmakla birlikte aynı derecede etkili olmamış; ciddi sıkıntı yaratılmakla birlikte İngiltere ve Fransa'ya denizden yapılan sevkıyatta savaşın sonucunu etkileyecek ölçüde bir azalma meydana gelmemişti. İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefikler Alman üretim ve ulaştırma sistemini stratejik bombardımanla çöktürmeye çalışmışlar; Almanlar ise bu kez daha etkili bir denizaltı savaşı ile Atlantik ve Akdeniz'de sevkıya-

tı engellemeye çalışmışlardı. Almanlar denizaltı savaşının ilk dönemindeki büyük başarılarına rağmen giderek bu alanda yenilmişler; stratejik bombardıman ise gene savaş üretimi üzerinde belirleyici bir etki yapamamıştı. Her halükârda, her iki savaşta da İngiliz halkı ve ordusu Almanlardan daha iyi beslenmiş ve desteklenmişti.

Rusya, istilaya gelen yabancı orduların lojistik sorunlarını ağırlaştırmak için orduları çekilirken yanmış toprak politikası uygulayarak onlara yararlanabilecekleri tek çuval un veya hayvan bırakmamaya çalışmış ve başarılı olmuştur. Napoléon'un büyük ordusu neredeyse imha olmuş; ondan yüz otuz yıl sonra on binlerce motorlu vasıtayla gelen Hitler'in orduları da lojistik açıdan büyük sıkıntıya düşmüşlerdir. Ancak hatırlanmasında yarar olan husus, İkinci Dünya Savaşı sırasında bile Alman ordusunun sadece onda birinin zırhlı ve motorize tümenlerden oluştuğu; büyük kısmın at arabalarıyla ikmal edilen piyade tümenlerinden meydana geldiğidir. Bu savaşta Alman ordusu 2,7 milyon at kullanmıştı ki, bu sayı Birinci Dünya Savaşında kullanılan at sayısının iki katına yakındı. Bu nedenle motorize-mekanize birlikler hızla ilerlerken at arabalı piyade birlikleri onları geriden izliyor ve daima arada büyük boşluklar kalıyordu. İlk zafer günlerinde o kadar önemli olmayan bu boşluklar, Ruslar tecrübe kazandıktan sonra Almanları birçok kez zor durumlarda bırakmıştı. Keza, birçok yazar Rusya'daki muharebelerde kamyonların tanklardan daha önemli olduğunu ifade etmiştir.

Balta girmemiş ormanlar veya dağlarda kullandıkları birkaç katır dışında, dünyada tümüyle motorize olan ilk ordular İkinci Dünya Savaşının ABD ve İngiliz ordularıydı. Tam mekanizasyon onlara büyük avan-

taj sağlamakla birlikte aynı zamanda kısıtlamaktaydı, çünkü her operasyon öncesinde bunların ikmalî için devasa hazırlıklar yapmak zorunda kalmışlardı. Bu ordular ancak kapsamlı ikmal hatlarıyla hareket edebiliyorlar; çoğu halde ilerlerken arkalarında birer petrol boru hattı döşemek zorunda kalıyorlardı. Söz konusu kısıtlamaya rağmen kaynaklarının bolluğu nedeniyle güç üstünlüğünü elde ederek birçok muharebe kazanmışlardır. Bu nedenle özellikle Amerikan ordusunda destek birliklerin muharip birliklere oranı örneğin Almanlara göre çok daha yüksek olmuş, ama bu kaynakları ayırabilmişlerdir. Gene de örneğin 1944 yaz ve sonbahar aylarında lojistik sorunlar Amerikan ve İngiliz ordularının Avrupa'da ilerlemesini yavaşlatmış; cephe ve yakıt tahsisinde öncelik için müttefik ordular arasında sürekli gerilim yaşanmıştır. Böylece Nazi kuvvetleri çekilirken toparlanmak için vakit bulmuşlar ve halkların acılarını artıran savaşı uzatabilmişlerdir.

Lojistik konusunda bazı aykırı örneklerle değinmekte yarar vardır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı sırasında, ulaşımın çok büyük zorluklarla yapıldığı Burma harekât alanında İngiliz Orde Wingate Japon hatlarının arasından sızarak ormanlık arazide harekât yapmış ve bir tugay askeri haftalarca sadece paraşütle atılan az miktarda gıda ile besleyebilmişti. İyi beslenmiş askerler sekiz-on hafta boyunca az gıda ile fazla güç yitirmeden harekât yapabiliyorlardı ama bu ancak Burma gibi sıcak iklimlerde mümkün olmaktaydı. Vietnam'da ise Fransızlar Amerikalıların sağladığı hava ikmaline ve ateş desteğine güvenerek Dien Bien Phu'da savaşmaya karar vermişler ve General Giap'ın buraya yeterli yığınak yapamayacağını düşünmüşlerdi. Buna karşı Vietnamlılar yüz-

lerce top ve uçaksavarı cephanesiyle birlikte orman patikalarından geçirek Dien Bien Phu'ya getirmişler; sayı ve silah üstünlüğü elde ederek Fransızları tayin edici bir yenilgiye uğratmışlardı. Amerikalılar ise Vietnam'ın lojistik tesislerini bombalayarak savaşı kazanacaklarını hesaplamışlar ama bu küçük ülkeye İkinci Dünya Savaşı sırasında atılan bombalardan daha fazlasını atmaları ve Vietnam topraklarının yaklaşık üçte birini zehirlemelerine rağmen yenilmişlerdir. Bu örnekler lojistiğin önemini vurgular ve daima alternatif çözümler bulunabileceğini hatırlatır. İngilizler havadan ikmal yaparken, Vietnamlılar bunu her gün on binlerce kişinin sırtlarında veya küçük sandallarda taşıyarak başarmışlardır. Sonuçta seferler lojistik olanaklarla sınırlıdır.

Mackinder, Halford (1861-1947)

Siyasi coğrafya uzmanı olan İngiliz akademisyen Mackinder jeopolitik konusundaki görüşleriyle tanınmıştır. Oxford'da bulunmuş, London School of Economics'de yöneticilik ve Londra Üniversitesinde kurucu olarak görev yapmıştı. 1904 yılında Royal Geographic Society için hazırladığı bir tebliğde orta ve batı Asya'nın dünyanın stratejik merkezi (heartland) olduğunu, bu bölgeye hâkim olanın -vaktiyle Asya ve Avrupa'ya hâkim olan atlılar gibi- büyük dünya adası Avrasya'da ve dolayısıyla dünya çapında hâkimiyet kurabileceğini ifade etmişti. Mackinder'e göre daha sonra deniz güçlerinin gelişmesi küresel dengeleri değiştirmiş ama demiryollarının sağladığı yeni ulaşım olanakları tekrar bu bölgenin önemini artırmıştı. Dolayısıyla "heartland" veya Avrasya merkezi teorisi o sıralarda revaçta olan Mahan'ın denizlere ve okyanuslara hâkim ola-

nın dünyaya hâkim olacağı şeklindeki görüşle çelişkiye düşmekteydi. Birinci Dünya Savaşı Mahan'ın görüşlerini doğrular nitelikte bir sonuç verince Mackinder görüşlerini revize etmiş ve bir Atlantik ittifakı kurulmasını savunmaya başlamıştı ki bu, ölümden iki yıl sonra NATO'nun kurulmasıyla gerçekleşecekti. Diğer yandan Karadeniz ve Hazar Denizi kıyıları da büyük güçlerin daima önem verdikleri bir alan olmuş, İngiltere 1918'de burada yer edinmeye çalışmış, Rusya buna izin vermemiş ve nihayet ABD Irak ve Afganistan'ı işgal ederek bu bölgede mevzilenmek için büyük gayret göstermiştir. Her ne kadar Mahan ve Mackinder'in çelişkileri üzerinde durmak yerine bunların argümanlarını ayrı ayrı ele almak daha uygun olacaksa da, aradan geçen bir yüzyıldan sonra öyle görüldü ki, herhangi bir coğrafyada hâkimiyet kurmak küresel üstünlük için tek başına garanti olamaz. Öte yandan, hava gücündeki tüm gelişmeye rağmen, dünyanın her yerine güç sevk etmek ve kaynakları kontrol edebilmek için denizler üzerindeki hâkimiyet hâlâ önemli görünmektedir. Bir grup Amerikalı akademisyen ise daha sonra "rimland" yani "kenar ülkeler" teorisini geliştirdiler. Kenar ülkelerin kontrolü "heartland" ın kontrolünü de sağlayacaktı. ABD'nin Orta Asya'yı çevreleyen alanlardaki (Doğu Avrupa, Karadeniz, Hazar, Pakistan) faaliyetleri, başka şeylerin yanı sıra bu yaklaşım ışığında da değerlendirilebilir.

MAD (Mutually Assured Destruction)
bkz. nükleer savaş ve nükleer silahlar,
caydırıcılık

Mahan, Alfred Thayer (1840-1914)

Alfred Thayer Mahan deniz gücünün önemi ve tarihi gelişimi konusunda en

önemli yazar kabul edilir. 1856 yılında Annapolis'te ABD Donanma Akademisine girmiş ve 1896'ya kadar açık deniz hizmetinden pek de hoşlanmayan bir subay olarak görev yapmış, ancak yazdıkları büyük bir ilgiyle okunmuştur. 1890 yılında *The Influence of Sea Power upon History 1660-1783* (Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi 1660-1783) isimli kitabı yayınlanmıştır. Bundan iki yıl sonra çıkan kitabı ise *The Influence of Sea Power upon the French Revolution and the Empire 1793-1812* (Deniz Gücünün Fransız Devrimi ve İmparatorluk Üzerindeki Etkisi 1793-1812) adını taşımaktadır. Çok sayıda kitap ve makalesinden en bilinenleri olan bu çalışmalarda deniz hâkimiyetinin büyük güç olmanın temel koşulu olduğunu ileri sürmüştür. Devletler ancak deniz ticareti sayesinde zenginleşebiliyor ve deniz üstünlüğü sayesinde de ticaretlerini tehdit edenlere karşı giriştikleri savaşları kazanabiliyorlardı. Bu görüşünü desteklemek için Mahan İngiltere örneği üzerinde özellikle durmuştur. Aslında teorisinin bir ölçüde bu modelin üzerine biçilmiş olduğu söylenebilir.

Yukarıda değinilen kitapların, yayınlanmalarından hemen sonra bütün dünyada ilgi odağı haline gelmesi kuşkusuz döneminin özelliklerinden kaynaklanmaktaydı. 1890'larda kendi ülkesi ABD'nin yanı sıra Almanya ve Japonya da dünyada hâkimiyet yarışına giriyorlar ve sömürgelerden pay kapmak için büyük donanma inşasına başlıyorlardı. İngiltere ise üstünlüğünü korumak için bu yarışta geri kalmamak zorundaydı. Diğer yandan, Mahan ülkelerin deniz gücü olabilmesi için gerekli koşullara da değinmiş, coğrafi konum, toprak ve nüfus büyüklüğü, ahalinin ve yönetimin denizcilğe yaklaşımı ve ulusal kurumlar-

dan söz etmiştir. Bu hususlara dikkat çekmesinin ABD'nin büyük bir deniz gücü olma potansiyelini göstermeye yönelik olduğu ve tarihe tek taraflı bir şekilde baktığı ifade edilerek eleştirilmiştir. Bu yanlılığın amacı, açıktır ki, ülkesinin insanlarına deniz gücünün önemini anlatmak amacını taşıyordu.

Mahan ile ilgili eleştirilere bir göz attığımızda, onun deniz gücü teorisinin Rusya, Avusturya-Macaristan, Osmanlılar ve Bismarck dönemindeki Almanya gibi ağırlıklı kara gücü olan ülkelerin gelişmelerini anlamaya konusunda eksik kaldığına çokça değinilmiştir. Ne var ki deniz gücüne sahip olamamaları gerçekten de bu ülkelerin avantaj yitirmelerine neden olmuştur. Osmanlı gerilemesinin en önemli nedenlerinden biri doğu ticaretinden gelen geliri yitirmeleri ve Hint Okyanusu'ndaki girişimlerinin başarısız kalmasıdır. Buna rağmen Almanya, Japonya ve Rusya atılım yapmaya çalıştıkları her dönemde büyük donanma inşasına girişmişler, ama bunu istedikleri sona erdirememişlerdir. Öte yandan, İngiltere en büyük deniz gücü olmasına rağmen Amerikan Bağımsızlık Savaşında yenilmekten kurtulamamıştır. Tarihi örneklerle baktığımızda, deniz gücünün kısa vadede değil ama uzun vadede daha belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Bunun gerekli ama yeterli olmayan bir koşul olduğu ifade edilmiştir.

Donanma Akademisinin 1892 sınıfına şöyle demişti: "Baylar, bütün dünya yeni bir donanma inşa ettiğimizi biliyor... Pekâlâ, donanmamız hazır olunca bununla ne yapacağız?" Bunu aktaran P. A. Crowl, o zaman da, şimdi de sorunun bu olduğunu ilave etmiş.

Bkz. deniz gücü

Mao Tse Tung (1893-1976)

Çin'de Kuomintang adı verilen milliyetçi yönetime ve Japonlara karşı gerilla savaşını yöneten, halk savaşı teorisini geliştiren ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında düzenli ordular aşamasına geçerek savaşı kazanan komünist liderdir. Mao (doğru yazım Mao Zedung) 1921 yılında Çin Komünist Partisinin (ÇKP) kurucularından biri olmuş ancak o dönemde bütün komünist partilere talimat vermeye yetkili sayılan Sovyet yönetimi onları Kuomintang ile ittifaka zorlamıştı. Sun Yat Sen'in cumhuriyeti kurmasının akabinde büyük bir dağınıklık yaşayan merkezi yönetim bir yandan yerel savaş ağaları diğer yandan da Japon istilası ile uğraşmaktaydı. Kuomintang'ın Moskova'da eğitilmiş lideri Çan Kay-Şek 1926'da yerel iktidar odakları olan savaş ağalarını ortadan kaldırdı ve ertesi yıl komünistleri tasfiyeye karar verdi. Aynı günlerde Moskova komünistlere başta Şanghay olmak üzere ayaklanma talimatı verdi. O dönemin anlayışına göre iktidarı önce şehirlerde ele geçirecek, daha sonra kırlara yayacaklardı. Halbuki ne bu tarihte, ne de sonrasında dünyanın hiçbir yerinde şehirlerde tek bir başarılı ayaklanma bile yapamayacaklardı. Nitekim bu kez de durum büyük bir katliamla sonuçlandı ve aralarında Mao ile Çu Teh'in bulunduğu bir avuç komünist dağlara çekilerek yeniden örgütlendiler. Ne var ki Çan Kay-Şek bu kurtarılmış bölgeleri de kuşatarak imhaya girişti. Moskova bu bölgelerin savunulmasını istiyor, Mao ve arkadaşları ise sabit kalmanın ölüm anlamına geldiğini biliyordu. Buna rağmen on bir kurtarılmış bölge 1934'e kadar ilk dört kuşatmayı atlattımayı başardı. 1934 yılında başlayan beşinci kuşatmayı yöneten Alman generali Falkenhausen "ateş duvarı" adı verilen bir taktik uyguluyordu. Kısa aralıklarla tabyalar inşa ederek ilerliyor, arada kalan

her evi ve köyü yakıyordu. Komünistler yok olacaklarını anladılar ve yeni bir üs bölgesine çekilmeye karar verdiler.

1934 yılında başlayan "Büyük Yürüyüş" ve 1945 yılının Ocak ayında yapılan Zunyi Konferansı Çin tarihindeki en önemli dönüm noktasıdır. Burada ÇKP Moskova'nın talimatlarından ayrı bir yol izlemeye kesin karar verdi ve Mao yönetime ağırlığını koydu. İki yıl süren ve 90 bin kişiyle başlayan uzun yürüyüş sürekli ateş altında 18 sıradağ ve 24 büyük nehir geçildikten sonra Yenan'da 7 bin kişiyle sona ermişti. Burada güç toplayacaklardı.

Yenan üs bölgesi komünistlerin yeni bir ordu kurdıkları ve Kuomintang'dan daha iyi bir toplum kuracakları umudunu yadıkları yer oldu. 1937'den itibaren Japonlara karşı savaş tekrar öne çıktı. Bu dönemde Çin'de her biri diğer ikisine karşı savaşan üç güç vardı. Çürümüş Kuomintang, Japon işgalciler ve komünistler. Mao bu dönemde mücadelenin siyasi niteliği üzerinde durarak toprak reformu yoluyla Çin nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturan yoksul köylüleri kazanma yoluna gitti. Japonlar çekildikten sonra iç savaş tekrar alevlendi. 1947 yılında komünistler Lin Piao komutasında Çin Halk Kurtuluş Ordusunu kurarak düzenli birlikler aşamasına geçtiler. Moskova tekrar müdahaleci bir tutuma girince Mao karargâhını kuzeyden orta Çin'e aldı. 1948 yılında komünistler zafere yaklaşmışken Berlin krizi başladı. Moskova ABD'nin Kuomintang'ın yükünü çekmeye devam etmesi için Mao'nun işi sürüncemede bırakmasını istedi ama kabul ettiremedi. 1948 yılı boyunca yapılan bir dizi muharebede Kuomintang'ın sayıca çok büyük ama disiplinsiz ve eğitimsiz orduları birbiri ardına dağılıncı 1949 Ocak ayında 22 yıl süren halk sa-

vaşı başarıya ulaştı. Çan-Kay-Şek Tayvan'a kaçarken Çin Halk Cumhuriyeti kuruldu.

Mao'nun yeni rejimi kurarken kolektifleşmeyi aşırı zorlaması 1958 yılında ülkede büyük bir açlık ve kitle ölümlerine neden oldu. Bunun üzerine iktidardan düştü ama 1960'ların başında Kültür Devrimini örgütleyerek Moskovacı kanadı tasfiye etti, liderleri Liu Şao Şi'yi domuz ağılında yaşamaya mahkûm etti. Ne var ki bu aşırılıklar da Mao öldükten bir süre sonra sona erdi ve ülke Zunyi Konferansından beri ÇKP liderleri arasında bulunan ılımlı Teng Hsiao Ping yönetiminde istikrarı kavuştu.

Mao, gerilla savaşını ilkönce güç topladığı bir stratejik savunma aşamasında tutmuş, daha sonra hasmını yıpratarak üstünlüğü ele geçirmiş ve stratejik taarruza girişmiştir. Bu süreçte getirdiği en önemli yenilik esneklik ve hareketlilik olmuş, şehirleri ve bölgeleri ne pahasına olursa olsun elde tutmak gibi bir hatadan kaçınmıştır. Bu, 1930'larda ve 40'larda ayaklanmadan başka taktik bilmeyen komünistler arasında büyük tartışmaya neden olmuş ama zamanla doğru olduğu görülmüştür. Her ne kadar halk savaşı ağırlıklı politik bir savaş ise de, salt askeri terimlerle bakarsak Mao'nun stratejik savunma aşaması bir yıpratma savaşıdır. Burada en zayıf hedeflerden başlanır ve düşmandan silah ve malzeme elde edilirken aynı zamanda taraftar kazanılır, bu arada hasma toparlanma fırsatı verilmemeye çalışılır. Savunma aktif ve hareketli bir şekilde yapılır. Düşman güçlüyken ricat yapılır, zayıf olduğu noktalara taarruz edilir ve bu taarruz daima baskın tarzında yapılır. Stratejik taarruz aşaması ise imha savaşıdır. Mao'nun askeri görüşlerinin tıpkı Liddel Hart gibi Sun-Tzu'dan etkilendiği açıktır.

Bkz. gayri nizami savaş

medeniyetler çatışması (ing. clash of civilisations)

Medeniyetler çatışması Soğuk Savaş sonrasında Amerikalı Profesör Samuel Philips Huntington (1927-2008) tarafından ortaya atılmış bir teoridir. Buna göre yeni dünya düzenini uygarlık blokları arasındaki çatışmalar belirleyecektir. Kapitalizme fiili veya güçlü bir alternatifi kalmaması üzerine insanların kimlik sorunlarına yanıtı ağırlıkla kan ve din bağlarında arayacakları, böylelikle kültür farklılıklarının dünya çapındaki çatışmalarda belirleyici hale geleceğini öne sürmüştür.

Huntington'un bu konudaki ilk bildirisi ni Fukuyama'nın 1992 yılında ortaya attığı "tarihin sonu" teorisinin hemen akabinde yayınlaması dikkat çekicidir. Tarihin sonundan kastedilen insanlığın kaderi haline geldiği iddia edilen liberal kapitalizm dışındaki ideolojilerin tekrar geri gelmemek üzere iflasıdır. Gene bu dönemde pişirilmeye başlanan ve bütün İslam âlemini batının istediği şekilde yeniden düzenlemeyi hedefleyen "Büyük Ortadoğu Projesi" de medeniyetler çatışmasının bir başka boyutudur. Bu üç konuyu bir bütün olarak ele almak gerekir.

Huntington bu teorisinde insanlığı sekiz uygarlık bloğuna ayırıyor. Bunlar Çin, Japon, Batı (kuzey Amerika dahil), İslam, Afrika, Latin Amerikan, Hint ve Ortodoks-Rus uygarlıklarıdır. Bu arada Meksika ve Rusya gibi ülkelerin iki uygarlık arasında bölündüklerini, Türkiye'nin ise temelde İslam uygarlığına ait olmakla birlikte batılılaşma çabası içinde kararsız kaldığını söylüyor. Haiti ve Etiyopya'yı ise herhangi bir yere sokamıyor. Bu uygarlıkların kesişme hatları ise sıcak çatışmaların yaşanacağı bölgeler olarak öne çıkıyor, bunlara siyasi fay hattı da deniliyor.

Huntington'un bu teorisinin Soğuk Savaş sonrası döneme bir anlam kazandırma-ya amaçladığı açıktır. Bunun için tarih kadar eski olan farklı uygarlıklar arasındaki çatışma kavramını kullanmıştır. Halbuki yakın çağda dünya tarihine damgasını vuran en büyük olaylar zincirinin batı medeniyetinin kendi içindeki çatışmalardan kaynaklandığı üzerinde durmuyor ve bunun devam eden sonuçlarını incelemek bir yana, tamamen geçmişe ait bir olay haline getiriyor. Huntington mevcut uygarlıklar arasında küçük çatışmaların mümkün olabileceğini ama uzun vadede ana çatışmanın batı ve Çin uygarlıkları arasında cereyan edeceğini öngörüyor. Ne var ki Çin ile batı arasındaki ilişkiler şimdilik gergin bir platformda olmadığı için güncel mücadele alanının batı ile İslam uygarlıkları arasındaki çatışma olduğu da ortaya çıkıyor. Rusya ise batının potansiyel bir hasmı olarak üçüncü sıraya düşüyor. Meseleye böyle bakarsak Huntington'un bir yandan malumu ilan etmekten başka bir şey yapmadığını, diğer yanılla da batı uygarlığına sürekli düşmanlar bulmak için gayret sarf ettiği görülüyor. Burada batı uygarlığının küresel üstünlük çabası içinde daima yeni düşmanlar yaratma ihtiyacı içinde olduğu akla geliyor. "Büyük Ortadoğu Projesi" bunu doğruluyor. Söz konusu yaklaşımlar batılı yeni muhafazakârların yayılcı politikalarını meşrulaştırmak için kullanılmıştır ve kullanılmaya devam edecektir.

medya denetimi ve sansür (ing. censorship and media control)
bkz. basın ve savaş

militarizm (ing. militarism)

Militarizm askeri bakış açısının hâkim olduğu, yüceltildiği veya fiilen öne çıkmak-

ta olduğu bir durumu ifade etmek için kullanılır. Buna askeri ruh halini, idealleri, değerler sistemini ve bunların devlet yönetiminde ağırlık taşımasını da ekleyebiliriz. Her toplumda şu veya bu şekilde bir askeri yapı bulunur ama militarizm farklı bir şeydir. Bundan söz etmek için askeri kurumların, kişilerin veya askeri ideallerin toplum nezdinde ve/veya devlet mekanizmasında ağırlık taşıması gerekir. Saldırgan bir askeri hazırlık da militarizm olarak nitelenmiştir. Keza Napoléon'un savaşı ve orduyu yüceltmesi de pekâlâ militarizm olarak nitelenebilir. Tarih boyunca Asur ve İsparta'dan başlayarak bu tür tanımlara uygun birçok toplum bulunabilirse de, biz militarizm teriminin Avrupa'da kullanılmaya başlandığı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişme gösteren militarist eğilimlere kısaca göz atmakla yetineceğiz. Gerçekten de bu terim 1860'lı ve 1870'li yıllarda literatüre yaygın olarak girmiştir ve bunun söz konusu dönemde sanayileşmiş kitle orduları yaratabilen büyük güçlerde ortaya çıkması dikkat çekicidir. Özellikle 1870-71 yenilgisinden sonra Fransa intikamcı ve kaybettiği toprakları geri almaya yönelik bir militarizm içine girmiş; ulusal birliğini yeni kurmuş olan Almanya da bunu mümkün kılan ordusunu güçlü tutmak için benzer yolda ilerlemiştir. Birinci Dünya Savaşına giden yolda militarizm hem imparatorluk yolunda ilerleyen büyük güçler arasında, hem de ulusal devletlerini kurmak ve büyötmek isteyen küçük devletlerde sarsıcı etkilere sahip bir eğilim olmuştur. Küçük devletlere örnek olarak Osmanlı İmparatorluğu ile nihai bir hesaplaşmaya girişmeye can atan Sırbistan, Yunanistan ve o dönemde Balkanların Prusya'sı olarak nitelenen Bulgaristan'ı verebi-

lizir. Bunlar Balkan Savaşına girerken inanılmaz derecede askerileşmişlerdi. ABD ise büyük İç Savaşı atlattıktan sonra İspanyol Savaşı sırasında militarist eğilimlerin güç kazandığı bir ülkedir. ABD militarizmi toplumun bütününe saran bir eğilim olmamıştır ama emperyal gelişmeyi mümkün kılacak donanmanın ve askeri kapasitenin inşasını savunan ve gerçekleştiren etkili bir kesimi de yaratmıştır.

Birinci Dünya Savaşı galibi Fransa, bu galibiyet için o kadar kan dökmüştü ki, bu durum Fransız militarizminin sonu oldu. Artık militarizm Almanya'da doruğa çıkacaktı. Açlık, toprak kayıpları, suçlu ilan edilmenin yarattığı psikoloji ve sonu gelmeyen iç karışıklıklar militarizmin bu ülkede kurtuluşun tek yolu olarak görülmesini sağlayacak ve yarı askeri kuruluşlar faşizmin hizmetinde, onu iktidara taşıyacaktı. Gençlik örgütleri askeri eğitim veren kurumlara dönüşecek ve ordunun yanı sıra Waffen SS gibi faşist askeri örgütler kurulacaktı. Aynı şekilde bunlar Avrupa'nın her ülkesindeki faşist-militarist kesimlerden asker toplayacak, bunlar Naziler için her yerde şeytanlar gibi savaşıacaktı. Çok ilginçtir, Nazilerin kaz adımı, flammalı askeri törenlerinin neredeyse aynı savaştan sonra Doğu Almanya'da da görülecekti. Bu dönemin diğer militarist ülkeleri arasında İtalya ve Japonya öne çıkar. İtalya'da yüksek faşist konsey sivil ve askerlerden oluşmakta ve militarizm bütün ritüelleriyle birlikte uygulanmaktaydı ama İtalya'nın askeri gücü hırslarıyla mütenasip olmayınca ilk çöken faşist rejim olma unvanını kazandılar. Japonya ise 1920'lerin sonları ile 1945 arasında militarizmin doruğa ulaştığı ülke olarak görülebilir. Askeri kültürle yetiştirilen iki nesil Japon kıyasıyla savaştı ama sa-

vaşma teknikleri gibi savaş teknolojileri ve stratejik anlayışlarının darlığı da yenilmelerini mukadder kılmıştı. İkinci Dünya Savaşı biterken başlayan Soğuk Savaş militarizmin bir ölçüde ayakta kalmasını sağlıyordu ama bu da bittikten sonra militarist eğilimlerin 20. yüzyılın ilk yarısı ile mukayese edilemeyecek kadar azalmış olduğu memnuniyetle görülmektedir. Ne var ki bu durum militarizmin sonunun geldiğini düşündürmemelidir. Kitle ordularının kıyasıya çarpıştıkları dönem sona ermiş gibi görünmekle birlikte, gerek büyük güçler, gerekse de tehdit altındaki her ülke militarist eğilimleri barındırmayı sürdürecektir.

Milletler Cemiyeti (ing. League of Nations)

Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki bunalımlı dönemde barışı korumak üzere 1920 yılında kurulmuş olan uluslararası örgüttür. Merkezi Cenevre kentinde olan Milletler Cemiyeti anlaşmazlıkları arabuluculuk ve uzlaşma yöntemleriyle çözmeyi amaçlamış, ancak son derece etkisiz kalmıştır. Bu tür bir uluslararası kuruluş, ABD Başkanı Wilson'un On dört Nokta adıyla anılan barış ilkelerinde de belirtilmiş ve barış antlaşmalarının maddeleri arasına konulmuştu. Ne var ki ABD Kongresi Versay Barış Antlaşmasını onaylamayı reddedince bu ülke Milletler Cemiyetine hiçbir zaman üye olmadı ve ilişkisini de geliştirmede. Almanya 1926 yılından Hitler'in iktidara geldiği 1933 yılına kadar üye oldu. Brezilya 1926 yılında üyelikten çekilirken, saldırgan dış politikalarını savaşa yürütmeye karar veren Japonya 1933, İtalya ise 1937 yılında bu kurumu terk etti. Japonya bu dönemde Çin'de saldırganlığını artırırken İtalya da Habeşistan'ı işgal etmişti. Rusya ise 1939

yılında Finlandiya'ya saldırdığı için ihraç edilen tek ülke oldu.

Milletler Cemiyeti iki savaş arasındaki bunalımlı dönemde bazı mülteci sorunlarına çok sınırlı ölçüde katkıda bulunmak gibi işler yapmışsa da, üye ülkelerinin saldırgan tutumları ve yaklaşan İkinci Dünya Savaşı konusunda ciddiye alınan bir inisiyatif gösteremedi. Esasen elinde herhangi bir güç de yoktu ve yaptırım olarak gündeme getirdiği boykotlar da etkili bir şekilde uygulanmadı. Büyük güçler bu kurumu adeta görmezden geldiler. 1945 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulmasını takiben 1946 Nisan'ında resmen lağvedildi.

modern mühimmat (ing. modern ammunition)

Mühimmat (cephane) tahrip veya herhangi bir başka etki yaratmak amacıyla kullanılan her türlü patlayıcı veya kimyasal malzeme ile kinetik enerjili malzemeyi içerir. Bunlar namlulu silahlardan fırlatılabilirdiği gibi (mermiler), havadan serbest veya kısmen yönlendirilebilir bir şekilde yer çekimine tabi olarak bırakılabilir (bombalar) ya da roketlerde veya torpillerde olduğu gibi kendi sevk mekanizmasıyla hedefe gönderilebilir. Ayrıca sabit veya hareketli mayınlar, tahrip kalıpları, yangın bombaları ve zehirli gaz taşıyan mermiler ile aydınlatma mermileri ve hatta propaganda kâğıtları saçan mermiler de mühimmat türleri arasında sayılır. Günümüzde el bombasından nükleer silahlara kadar binlerce çeşit mühimmat bulunmaktadır.

Mermiler namlulu silahlardan atılır ve günümüzde birçok türü bulunur. 5.56 ile 14,5 mm arasındaki tüfek-makineli tüfek mermileri patlayıcı değildir. Top mermileri 20 mm.den başlar ve genelde 35 mm.ye ka-

dar olanlar hafif otomatik toplarda kullanılır. 100-150 mm arası toplar kara kuvvetlerinde çok fazla kullanılmaz ama gemilerde bu çap yaygındır. Kara toplarında/obüslerde yaygın kategori 105-155 mm arasındadır, bununla birlikte 203 mm'ye kadar mühimmat atan ağır toplar/obüsler mevcuttur. Daha ağır toplar ise yakın tarihlere kadar gemilerde bulunurdu ama şimdi bunlar da kullanım dışı kalmış, yerlerini çok uzun menzilli roketlere bırakmıştır. Top mermilerindeki modern mühimmat arasında zırh delici mermiler ile HE (heavy explosive/yüksek patlayıcı) mermiler ve anti personel mermiler (fragmentation/parça tesirli) en yaygın kullanılan türlerdir. Uçaksavar ve roket savar silahlarında da belli mesafelerde veya hedeften belli uzaklıkta patlayan parça tesirli mermiler giderek artan şekilde kullanıma girmektedir. Bunların parça tesiriyle çok hızlı hareket eden hava unsurlarını tahrip etmesi amaçlanır. Top mermilerinde patlatma çok farklı tapalarla gerçekleştirilir.

Tank ve tanksavar toplarında HE'nin yanı sıra farklı mermiler kullanılır. Çukur imlali veya yüksek enerjili HEAT mermileri kimyasal enerjiyle zırhı delerek içeriye erimiş metal püskürtür. Tek kişi tarafından taşınan tanksavar roketlerinin başlıkları da aynı prensiple çalışır. Kinetik enerjili mermiler ise tungsten veya kullanılmış (depleted) uranyum çubukların çok süratle fırlatılıp zırhı delmesi prensibine dayanır. Bu ince çubukların mermiden düzgün çıkması ve fırlatma enerjisinin çubuğa aktarılması için namludan çıkınca düşen sabotlar kullanılır. 20. yüzyılda top ve obüslerin yanı sıra her çapta havan mermilerinin kullanımında çok hızlı bir artış olmuştur çünkü piyade için destek gereği artmıştır. Bu si-

lahlar hem savunma hem de taarruzda en büyük ateş gücünü sağlar. 1870-71 Fransız-Alman Savaşında yaklaşık 650 bin, 1905 Rus-Japon Savaşında 900 bin mermi kullanılmışken, Birinci Dünya Savaşında Almanya 275 milyon, Fransa 200 milyon mermi kullanmış, İngilizler Eylül 1918'de yaptıkları bir hücumda tek günde bir milyona yakın mermi atmışlardır. Bu savaşta toplam bir milyara yakın top mermisi atılmış olup, ülkeler mühimmat krizini çözmek için özel tedbirler almak zorunda kalmışlardır. Günümüzde bu ölçüde bir topçu cephanesi sarfiyatı beklenmemektedir çünkü hem hassas güdümlü mermiler, hem de hava bombardımanı muharebe alanlarının çehresini değiştirmekte ve bu ölçüde bir yıpratma savaşını önleyecek manevra olanakları bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşında ise piyadeler çoğu zaman kaydırılan topçu baraj ateşini takiben hücum ediyor ama gene topçu ateşiyle en ağır kayıpları veriyorlardı. Baraj ateşinin düştüğü yeri izleyebilmek için de dumanlı mermiler yapıldı ki, bunun aynı zamanda piyadeyi düşman makineli tüfek ateşinden de koruması umuluyordu. Bu savaşta yüz binlerce asker düşmanı hiç görmeden tepelerine inen top ateşiyle zayıt listesine geçti. Öte yandan Birinci Dünya Savaşında da çok uzun menzilli ve ancak demiryollarında taşınan toplar vardı. Bunlar 60 küsur kilometreden Paris'i bombalamışlardır ama pratik silahlar değillerdi ve her atışları ancak birkaç saatte hazırlanabiliyordu. Keza Almanlar Belçika sınırındaki kaleleri ve İkinci Dünya Savaşında da Kırım'da bulunan Rus istihkamlarını bombalamak için mermisi bir tondan fazla olan dev demiryolu topları kullandılar.

İkinci Dünya Savaşından bu yana topçu menzili büyük bir artış göstermiştir. Örne-

ğın Birinci Dünya Savaşında orta ve ağır topçunun ortalama menzili 7-14 km. arasında değişirken, günümüzde 20 ila 50 + km. arasına çıkmıştır. Top mermilerinde "base bleed" prensibiyle hava akım direncini azaltmak suretiyle menzili % 30'a kadar artırmanın mümkün olduğu görülmüştür. Base bleed itmeyi artırmaz ama bunu yapan RAP (rocket assisted projectile/roket destekli mermi) sistemleriyle mermi menzili ayrıca artırılabilir. Uzun menzilli topçu mermileri aerodinamik bir yapıya ve özel sevk barutuna sahip olup bazen mermi namıluyu terk ederken çıkan kanatçıklar da kullanılır. İkinci Dünya Savaşı top ateşine roket bataryalarını ekledi. Bunların en tanınmış Rusların Katyuşa roketleridir ama diğer ordular da roket salvoları atacak sistemlere sahiplerdi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında top mermileri arasına nükleer patlayıcılar da eklendi. Bunlar önce 280 mm.lik özel toplarla atılabilirken, sonra 155 mm.lik NATO ve 152 mm.lik Rus mermilerine sığacak kadar küçültüldü. Bunların toplu tank taarruzlarına karşı kullanılmaları düşünülmüyordu.

Giderek artan uygulamalardan biri de otomatik toplar olup genellikle 25 ila 35 mm arasında silahlar ZPT ve hücum helikopterlerinde kullanılır. 40 mm.lik yeni otomatik uçaksavarlar günümüzde bazı gemilerde kullanılmaktadır. 35-57 mm arası tanksavar mühimmat ise günümüzde kullanımdan çıkmıştır. Bunların yerini tanksavar roketler almıştır. Günümüzde mermilerin bir türü de küçük parçacık tesirli (flechette) olanlardır. Bunlar dost zırhlı araçların üzerine atılarak bunların çevresinde bulunan düşman piyadesine son derece ağır zayıt verdirebilmektedir.

Bombalar ise el bombasından uçaktan atılan birkaç tonluk dev bombalara ve nü-

kleer silahlara kadar çok büyük çeşitlilik gösterir. En ağır bomba İngilizlerin İkinci Dünya Savaşında Tirpitz zırhlısını batırmak için yaptıkları 6 tonluk bombalardır. Günümüzde serbest düşüşlü (bunlara şimdi kontrolü düşüş sistemleri de eklenebilmektedir) bombalar genellikle 250-500 kg. aralığında olup nadiren 1000-2000 kiloluklar da kullanılmaktadır. Tahkimli mevziler için yapılmış büyük uçak bombaları olduğu gibi, parça tesirli veya HE tipleri en yaygın türlerdir. Ayrıca napalm veya beyaz fosfor bombaları da kullanımdadır. Bunlarla ilgili bir başka kategori ise yakın mesafeye küçük bombalar atan silahlarıdır. En yaygın türü 40 mm.lik olup, 30 mm.lik olanlar da vardır. Tek bomba atan silahlar olduğu gibi, otomatik olanlar da piyade destek silahları arasında daha fazla kullanıma girmektedir. Bazı bombalar büyük bir alana küçük bombacıklar saçır. Bir başka bomba ise (FAE - Fuel Air Explosive / Yakıt Hava Patlayıcı) hedef bölgeye bir benzin bulutu yayarak patlatır ve çok geniş bir alanda öldürücü bir basınç yaratır, aynı zamanda mayınları da patlatarak temizleyebilir. Bu bomba ABD tarafından Vietnam, Ruslar tarafından da Afganistan ve Çeçenya'da kullanılmıştır.

Raketler ise İkinci Dünya Savaşından beri en hızlı gelişme gösteren mühimmat türüdür. Bugün savaş gemilerinin çoğunda 20-40 mm arasındaki otomatik uçaksavar/roket savar topları dışında sadece tek bir 76-127 mm arasında top bulunmaktadır. Bunun ilk nedeni roketlerin çok daha uzun menzilli olmasıdır ve gemilere karşı kullanılan füzelerin menzilleri 100 km.nin hayli üzerine çıkarılmıştır. Keza uçaklara ve denizaltılara karşı kullanılan roketler de gemilere yerleştirilmiş olup, uçaksavar roket ve topları aynı zamanda roketlere karşı savun-

ma amacıyla da kullanılabilir. Çapları 460 mm.ye kadar çıkan ve her mermisi bir tona yakın olan dev gemi topları zırhlarla birlikte tarihe karışmıştır. Karadan karaya veya denizden karaya roketler ise menzili binlerce km. olan kıtalararası stratejik roketler bir yana bırakılırsa esas itibarıyla birkaç türe ayrılır. İlk tür genellikle 70-200 km menzilli olan ve bazen alt mühimmat kullanarak daha yaygın bir alanda tahribat yapan gruptur. Bir başka kategori 1000 km. ve hatta daha fazla menzile sahiptir ama ayrıca atmak için uzun hazırlık gerektirir. Ayrıca çok pahalı olmaları nedeniyle ancak çok değerli hedeflere, örneğin komuta merkezlerine karşı kullanılır. Bunların bazıları radar ve uçaksavara yakalanmamak için araziye izleyerek çok alçaktan uçan seyir (cruise) füzeleridir. Diğer bir grup karadan karaya roket ise bataryalar halinde toplu hedeflere karşı, örneğin düşmanın yaklaşmakta olan ihtiyat güçlerini imha etmek için kullanılır. Bunların menzilleri genellikle 20 kilometreden 50 + kilometreye kadar değişir. Bir kısım roketler at ve unut şeklinde iken, bir kısmı ise telli veya telsiz farklı güdümleriyle hedefe varıncaya kadar yönlendirilir.

Uçaklara gelince, bunlar bombaların yanı sıra havadan havaya, havadan yere ve havadan (denizde) yüzeye karşı roketler kullanır. Ne var ki bunlar da kendi aralarında fonksiyonlarına ve güdümleriyle göre farklılaşır. Örneğin bazıları uçak pistlerini kolay tamir edilemeyecek şekilde tahrip için, diğerleri ise elektronik sistemleri bulup yok edecek şekilde imal edilmiştir vs. Güdümleri ise ısı veya IR kaynağını izlemekten, radar ve televizyon görüntülü olanlara kadar çok çeşitlidir. Uçaklar roket ve bomba mühimmatına ek olarak

günümüzde bir adet 20-33 mm arasında değişen otomatik topa sahiptir. Bugüne kadar yapılan muharebeler bu topun en güvenilir silah olduğunu göstermiştir, çünkü roketlerin güdümleriyle sistemlerinin bozulması veya yanlış yönlendirme yapması son derece yaygındır. Keza uçaksavar roketleri de çok hassas değildir ve uçaklara havadan ve karadan atılan roketlerin yarısından çok fazlası hedefi bulmamıştır. Roketler ne kadar gelişirse gelişsin, namlulu silahlardan atılan mühimmatın yerini almaları beklenmemelidir. Bütün mühimmat türleri bir arada kullanılmaya devam edecektir.

Mühimmat alanındaki en önemli araştırmalardan bir kısmı kovansız mermilerdir. Böylece muharebe sırasında çok büyük sorun oluşturan cephe yükünün hafifletilmesi ve tank gibi platformlarda daha fazla mermi bulundurulması sağlanmak istenmiştir. Günümüzde özellikle zırhlı birlikler için zırhlı cephe ikmal araçları geliştirilmiştir. Kovansız mermi atan piyade tüfekleri üzerinde de çalışılmıştır. Ne var ki bu alandaki gelişmeler tatmin edici seviyeye gelmediğinden kullanıma girmemiş veya çok istisnai ve deneysel olarak kullanılmıştır. Mermiler kovanlı olarak imal edilmeye devam edilmektedir.

Modern mühimmat ile ilgili bir diğer sorun ise bunların bir kısmının raf ömrünün kısa olması ve ayrıca elektronik aksanın veya sevk ünitelerinin sürekli bakım ihtiyacı göstermesidir. Eskiden rutubet almayan doğru ambalaj ve iyi saklama koşulları ile mühimmatı çok uzun bir süre sonra bile kullanmak mümkünken, bugün özellikle roket ve torpil gibi karmaşık sistemli mühimmat periyodik bakım yapılmakta ve ömrünün sonuna gelmiş mühimmat imha edilmektedir. Keza bazı füzelerin, özellikle sıvı

yakıtlı olanların kullanımdan önce bir dizi işleminden geçirilmesi gerekmektedir.

napalm (ing. napalm)

Birinci Dünya Savaşının deneyleri üzerine geliştirilmiş, uzun süre yanabilen bir madde ve bundan yapılan bombalardır. 1914-18'in sonu gelmeyen siper savaşlarında düşmanın mevzilerini aşmak için zehirli gazdan alev makinelerine kadar çok sayıda silah denenmişti. Alev makinelerinden püskürtülen benzinin istenilen sonucu vermeden hızla yanıp bitmesi üzerine bilim adamları uzun süre yanabilen maddeler üzerinde çalıştılar. 1942 yılında Amerikalılar naftalin ile palmitat karışımından istedikleri sonucu aldılar. Bu iki maddenin ilk hecelerinden de napalm kelimesi türetildi. Bu hem uzun süre yanıyor, hem de bunun yeni versiyonu olan napalm-B (% 46 polystren, & 21 benzen ve % 33 petrol) petrolün yanma ısısından 325 C daha çok ısı yaratarak 1000 C'de yanıyordu. Bu maddeler alev makinelerinde kullanılmakla birlikte esas olarak uçak bombalarında etkili oldular. Bombardıman uçakları alan bombardımanında her üç veya on bombadan birini napalm olarak atıyor ve kentleri yakıyordu. Dresden ve Tokyo'daki korkunç alev fırtınalarında yüz binden fazla insan öldü. Yani napalmın atom bombasından daha çok ölüme neden olduğu söylenebilir. Bu bombalar Vietnam Savaşında da çok yaygın şekilde kullanılmıştır. Çoğu durumda asker-sivil ayrımı yapmadan kullanıldığı için dehşet silahı olarak tanımlanmıştır.

NATO (Kuzey Atlantik İttifakı Antlaşması / North Atlantic Treaty Organisation)

4 Nisan 1949 tarihinde kurulmuş olan NATO dünya tarihinin en büyük askeri itti-

fak antlaşması olup, 2010 yılında üyeleri dünya askeri harcamalarının üçte ikisinden fazlasını gerçekleştirmekteydi ki, bu harcamaların da üçte ikisi tek başına ABD'ye aittir. Her ne kadar bir Soğuk Savaş örgütü olarak kurulmuşsa da, 1989-90 yıllarında bunun batının galebesiyle sona ermesini takiben de varlığını sürdürmüştür.

NATO Berlin ambargo krizine ve batı Avrupa'nın Rus tehdidine karşı savunulmasının zorluklarına tepki olarak ABD liderliğinde 12 ülke tarafından kurulmuştur. Diğer ülkeler Kanada, İngiltere, Fransa, Norveç, Danimarka, Portekiz, İtalya, İzlanda, Lüksemburg, İrlanda, Hollanda ve Belçika idi. 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan, 1955 yılında ise Federal Almanya üye olmuşlardır. Esasen Alman kara ordusu olmadan Avrupa'nın savunulmasının olanaksızlığı görüldüğü için bu ülke silahlı kuvvetlerinin geliştirilmesi daha önce başlamıştı. Buna karşı Ruslar da Varşova Paktı çerçevesinde Demokratik Almanya silahlı kuvvetlerini geliştirmişlerdi. O dönemde Frankist rejim nedeniyle dışlanmış olan İspanya 1982 yılında üye oldu. Bu arada NATO içindeki ABD hegemonyasından rahatsız olan Fransa 1966 yılında NATO'yu terk etmiş, ancak 1995 yılında askeri kanada, 2009 yılında da tam üyeliğe dönmüştür. Soğuk Savaştan sonra, bu konuda bir antlaşma imzalanmasına ve burada NATO'nun eski Varşova Paktı ülkelerini üye yapmayacağı belirtilmesine rağmen 1997 yılında Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan üye yapıldı. Bu ülkeleri 2004 yılında Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovenya ve Slovakya izledi. 2009 yılında ise Arnavutluk ve Hırvatistan'ın tam üyeliği gerçekleşti. Böylece NATO eski Varşova Paktı üyelerinin çoğunu bünyesine almış oldu.

NATO kurulduğunda Avrupa'nın konvansiyonel silahlarla savunulmasına yetecek olan 90 tümenlik bir güçten söz ediliyordu. Ne var ki bu hiçbir zaman gerçekleşmeyecek, Almanya'nın 12 tümenle katılımından sonra bile orta Avrupa'ya en fazla 28 tümen yerleştirilebilecekti. Üyeler daha fazla tümeni donatma ve hazır tutmanın maliyetini üstlenmekten kaçınarak daha başından itibaren ABD nükleer şemsiyesine sığınmayı tercih edeceklerdi. Bu 1950'lerde topyekûn mukabele (*massive retaliation*) adı verilen doktrinin geliştirilmesine yol açtı. Buna göre herhangi bir NATO ülkesine yapılacak saldırı genel bir saldırı addedilecekti. Ne var ki bu durumun, konvansiyonel silahların zayıflığı nedeniyle kısa sürede nükleer savaşa yol açacak olması özellikle ilk hedef durumundaki Avrupa ülkelerinde hoş karşılanmıyordu. Kaldı ki, bu üye devletler dışına yapılacak saldırılarda ne yapılacağı konusunu da boşlukta bırakıyordu. Böylece 1960'larda esnek mukabele (*flexible response*) adı verilen doktrin geliştirildi. Buna göre ABD saldırı olarak adlandırdığı her duruma, söz konusu durumun gerektirdiği kadar güçlü müdahale edecek ve olayın genel bir savaşa dönüşmesi de engellenmeye çalışılacaktı. Bu arada ABD'nin nükleer silah kullanıp kullanmama konusunda yıpratıcı bir tartışma yaşadığı Kore Savaşı da esnek mukabele yaklaşımının öne çıkmasında rol oynayacaktı. Bu doktrin konvansiyonel birliklerin artırılmasını gerektiriyordu ve nitekim bu yönde harcama yapıldıysa da, bunlar hiçbir zaman Varşova Paktı seviyesine çıkmayacaktı. 1970'lerde NATO'nun temel sorunu Fulda Geçidi'nden Orta Avrupa'ya akacak Rus tanklarının nasıl durdurulacağı şeklinde ortaya konulmaktaydı. Buna karşı

FOFA (Follow on Forces Attack) adı verilen bir başka doktrin geliştirildi. Varşova Paktı'nın birinci ve ikinci hat birlikleriyle savaş sürerken muharebe alanına intikal etmekte olan üçüncü dalga Rus zırhlı tümenleri uzun menzilli hassas güdümlü silahlarla vurulacak ve cepheye ulaşmaları engellenecekti. Her halükârda beklenen savaş çıkmadan 1989-90 yıllarına gelindi, Berlin Duvarı yıkıldı, iki Almanya birleşti ve Sovyetler Birliği dağıldı. Kuruluş amacı ortadan kalkmış olmakla birlikte NATO varlığını, hem de genişleyerek sürdürdü. Burada ABD'nin uzun vadeli politik düşüncelerinin izlerini görmek mümkündür. Avrupa Soğuk Savaşın ana çatışma alanıydı. Şimdi Avrupa askeri anlamda çok zayıflamış olmakla birlikte, genişlemiş olan NATO ABD'nin kendi istediği istikrarın sağlanması, Rusya federasyonunun batı inisiyatifine aykırı bir tutuma girmemesi için markajda tutulması, Ortadoğu'ya yakın üsleri ve uzun vadede doğu ve Orta Asya üzerine bu yönden etki olanakları açısından bulunmaz bir nimettir. Nitekim Körfez'de Irak'a karşı yapılan savaş ve daha sonraki işgalde NATO faal görev almamış olsa da, buradaki Amerikan birlikleri ile müttefiklerine çok değerli destek sağlamıştır. Bu arada AB tarafından oluşturulmakta olan EUROCORPS'un tam bağımsız değil, NATO ile birlikte kullanılacağı ifade edilmiştir.

NATO'nun girdiği ilk sıcak çatışmanın Balkanlar'da olması da kayda değer bir noktadır. 1995 yılında NATO uçakları dört Sırp uçağını düşürdüler ve ayrıca Sırp mevzilerini birçok kez bombaladılar. Bosna'daki çatışmaları durdurmak için kurulan IFOR gücünün ana unsurları NATO kuvvetlerinden oluşuyordu. 1999 Kosova krizi

sırasında oluşturulan KFOR'da NATO unsurları görev yaptılar. 2006 yılında Afganistan'da oluşturulan ISAF ise NATO'nun Avrupa dışında giriştiği ilk operasyon olup, Asya'ya yönelik ilgiyi yansıtmaya açısından önemlidir.

Bkz. Soğuk Savaş, Varşova Paktı, Helsinki Antlaşmaları

NBC (nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar/savaş- ing. nuclear, biologic and chemical weapons/warfare)

NBC silahları iki kategoride ele alınmalıdır. Nükleer silahlar ilk kez 1945 yılında patlatılmış ve envantere alınmış, bu tarihten itibaren de savaş düşüncesini derinden etkilemiştir. Kimyasal ve biyolojik silahlar ise tarihin en eski çağlarından beri kullanılmakta olup, günümüzde de oldukça yaygın şekilde varlığını sürdürmektedir. Nükleer silahlar kitle imha silahı olarak nitelenir. Kimyasal ve biyolojik silahlar ise hem gelecekte, hem de gayri nizami savaşlarda kullanılmaktadır ve kitlesel etki için hazırlananların yanı sıra sınırlı etki yapan türleri de bulunmaktadır. NBC silahları bu kitapta "kimyasal ve biyolojik savaş" ve "nükleer savaş" başlıkları altında ayrı ayrı ele alınmıştır.

Nixon Doktrini (ing. Nixon Doctrine)

Bunlar Başkan Nixon tarafından 1969 yazında Guam Adası'nda yapılan basın toplantısında açıklandığı için aynı zamanda Guam Doktrini olarak da anılmıştır. Arka planında Vietnam Savaşına yönelik ABD politikası vardır. Birinci nokta ABD'nin antlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yerine getireceği taahhüdüdür. İkinci nokta ise nükleer bir güç tarafından tehdit edilen müttefikin veya başka ülkenin korunması

için nükleer bir kalkan oluşturulacağını ifade eder ki burada tehditkâr taraf olarak komünist ülkeleri kastetmektedir. Üçüncü husus ise nükleer olmayan saldırı durumlarında ABD'nin talep üzerine askeri ve ekonomik yardım sağlayacağı ancak yardım isteyen ülkenin de savaş için insan gücü sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle bu son maddenin Vietnam'daki Amerikan birliklerinin çekilerek yerlerini Güney Vietnam askerlerine bırakmaları, yani savaşın Vietnamizasyonu politikasını ifade etmek için konulduğu açıkça anlaşılmaktadır. Görülebileceği gibi bu doktrin büyük bir yenilik içermemekte, sadece günün politikalarını yansıtmaktadır.

nükleer caydırıcılık (bkz. caydırıcılık)

nükleer silahlar ve nükleer savaş (ing. nuclear warfare and nuclear weapons)

Nükleer yani çekirdek silahları, enerjisini atom çekirdeğinin parçalanmasından (atom bombası) veya birleşmesinden (hidrojen bombası) alan kitle imha silahlarıdır. Ayrıca tahrip (patlama) etkisi azaltılmış ama ani radyasyon etkisi artırılmış nötron bombaları yapılmıştır ki, bunun amacı tesislere zarar vermeden personeli yok etmektir. Nükleer silahlar 20. yüzyılın başında maddenin enerjiye dönüşebileceğinin keşfi sayesinde tasarlanabilmiştir. Bunların beş ayrı yıkıcı etkisi vardır. Birincisi ilk anda ortaya çıkan yakıcı ısı, ikincisi patlamanın yarattığı şok etkisidir. Üçüncüsü ani veya ilk radyasyon etkisidir. Dördüncüsü kalıntı radyasyon olup etraftaki maddeleri radyoaktif hale getirir. Beşincisi ise elektromanyetik puls etkisi olup civardaki bütün elektrikli ve elektronik cihazları yakar. Atmosfer dışında patlatılacak bir bombanın ısı ve patlama et-

kilerinin olmayacağı ama altındaki geniş bir bölgede haberleşmeyi keseceği, elektrik ağını ve bütün elektrikli cihazları işlemez hale getireceği ifade edilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başında Başkan Roosevelt'e bir mektup yazan Albert Einstein bu silahların mümkün olabileceğini bildirmişti. Amerikalılar savaşa girdikten sonra Almanların bu tür bir silaha sahip olabileceği endişesini de taşıyarak bu alandaki çalışmalarını hızlandırdılar ve Manhattan Projesi adını verdikleri çok gizli çalışma ile 1945 yılının 16 Temmuz günü New Mexico çölünde ilk bombayı patlatarak deneylerinde başarılı oldular. Bu bomba 22 kiloton, yani 22 bin ton TNT'ye eşit bir patlama gücüne sahipti. Bundan 20 gün sonra 6 Ağustos günü 12 ila 15 kiloton arasında bir güce sahip olan ve "Little Boy" adı verilen bomba Hiroşima kentine atılacaktı. Bunu 9 Ağustos tarihinde Nagazaki'ye atılan "Fat Man" adındaki bomba izledi. Bu iki bomba Japonya'nın teslimini sağladı.

1945 yazında hem savaşın çok uzun bir süredir devam ediyor olması, hem de kamikazeler ile birlikte Iwo Jima ve Okinawa'daki Japon direnişinin on binlerce Amerikan askerinin hayatına mal olması bu bombanın atılma kararını kolaylaştırmıştı. Ayrıca savaş ırkçı bir yaklaşımın artarak hâkim olmasına neden olmuştu. Savaş sürseydi, Nazilerin bütün zulümlerine rağmen Amerikalıların bunu Almanya'ya atabileceklerini düşünmek zordur. Bu belki ancak misilleme olarak veya büyük bir yenilgiyi önlemek için yapılabilirdi. Japonya'da ise teslimi hızlandırmak, yeterli bir neden olabilirdi.

Atom bombasının bir diğer önemi ise, stratejik bombardımanın istenilen sonucu doğuran yegâne biçimi olmasıdır. Stratejik

bombardımanın amacı hasım gücün savaşta devam azmini yıkmak ve savaşa devam olanaklarını tüketmektir. Diğer örneklerde olduğu gibi, bugüne kadar en büyük stratejik bombardımanlara hedef olan Almanya ve Vietnam'da bile bunun istenilen sonucu doğurmadığı görülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir süre ABD'nin nükleer silah tekeli elinde tutacağı sanıldı. Ne var ki Ruslar iki yıl sonra ilk atom bombası denemesini başarıyla gerçekleştirdiler. Bu yıllarda iki ülkede sınırlı sayıda nükleer silah bulunmaktaydı ama 1953 yılında her ikisi de hidrojen bombasına sahip oldular. 1950'ler dehşet verici bir nükleer yarışla geçti ve bir yandan bu silahların sayısı on binleri bulurken, bir yandan da güçleri arttı. Ne var ki aynı dönemde, bu silahların kolay kolay kullanılamayacağı da ortaya çıktı. Bombalar Hiroşima ve Nagazaki'ye atılırken ne bu kadar korkunç etkileri olacağı kestirilebiliyor, ne de radyasyon etkisi yeterince biliniyordu. ABD ordusu cephedeki askerlerin ne kadar etkileneceğini görmek için bir piyade bölüğünün çok yakınında bomba patlatarak deney yapmış, sonraki yıllarda söz konusu askerlerin çoğu kansere yakalanarak ölmüştü. Keza gene bu dönemde bütün denemeler yerüstünde veya denizde yapılıyor ve radyasyon döküntüyle ve havayla yayılıyordu. Daha sonra bu genel bir mutabakatla yasaklandı ve bütün ülkeler denemelerini yeryüzünde yapmaya başladılar. Bu arada İngiltere, Fransa, Çin, Hindistan, Pakistan ve İsrail gibi ülkeler de atom bombasına sahip olmak için çaba gösterdiler.

Atom silahlarının gelişmesi ve çeşitlenmesiyle birlikte, bunların tevdi vasıtaları da çeşitlendi. Başta sadece hava kuvvetlerinin ağır bombardıman uçaklarıyla atılabil-

lirken, daha sonra deniz kuvvetleri tarafından daha küçük uçaklar ve roketler aracılığıyla atılabilmeye başlandı. Kara kuvvetleri için de roketler ve ağır topçu vasıtasıyla atılabilen daha küçük nükleer silahlar imal edildi. Küçük nükleer silahların amacı direniş ve ana ikmal noktaları ile yığınak yoğunluklarının imha edilmesi veya ilerleyen tank ordularının önünde engel oluşturmaktı. 1950-90 arası NATO uzmanları Almanya'dan ilerleyecek Varşova Paktı zırhlı tümenlerini durdurabilmek için taktik nükleer silahları ne zaman kullanmaları gerektiği üzerine kafa yordular. Diğer bir sorun da bunların kullanımının topyekûn nükleer savaşa nasıl tirmanacağını kestirebilmektir. İşin diğer yanı ise tarafların topyekûn bir nükleer baskın karşısında misilleme opsiyonunu ellerinde tutmalarıydı. Böylece caydırıcılık sağlanacağı düşünülüyordu. Bu amaçla kıtalararası füzeler ve bunlar için nükleer bir darbeye imha olmayacak güçlendirilmiş yeraltı siloları inşa edildi. Ayrıca her biri dünyanın herhangi bir yerinden düşman kentlerini vurabilecek on altı adet kıtalararası füze taşıyan nükleer denizaltılar yapıldı. Bu denizaltıların bir kısmı atışa hazır halde ve yüzeye çıkmadan aylarca devriyede bulunuyor ve yerlerinin tespit edilmemesi için büyük gayret gösteriyordu. Keza bombardıman filoları da her an kalkışa hazır vaziyette tutuluyordu. Bu duruma MAD (Mutually Assured Destruction) yani karşılıklı garantili yok oluş adı verildi. Böylece hiç kimse nükleer baskın ile üstün gelme macerasına atılamazdı. Gene de dünyanın bu dönemi nükleer bir kazaya uğramadan atlatmış olması büyük şanstır. 1961 krizinde Ruslar Küba'ya nükleer füzeler yerleştirerek avantaj sağlamaya çalıştılar ve dünya bir nükleer savaşın eşiğinden dön-

dü. Yapılan pazarlık sonunda Ruslar Küba'dan, Amerikalılar da Türkiye'den nükleer füzelerini çektiler. Türkler de bu sayede daha önce haberleri olmayan Jüpiter füzeleri nedeniyle nükleer savaşta bir ilk hedef olmaktan kurtuldular. 1960'ların bir başka yeniliği de MIRV (Multiple Re-Entry Vehicle) adı verilen çok başlıklı kıtalararası füzelerdi. Bunlar atmosferin üzerine çıkıyor ve bir süre yörüngede yol aldıktan sonra çok sayıda başlığı birbirinden bağımsız hedeflere gönderebiliyordu. Tevdi vasıtalarındaki bu çeşitlenme füzesarar silahlarına da büyük yatırım yapılmasına yol açtı. Ne var ki bu alanda garantili vuruş kabiliyetine sahip sistemler geliştirilemedi. Biraz bu nedenle, biraz pahalılığın kaynaklanarak ve biraz da garantili füzesarar sistemine sahip olacak tarafın baskına kalkışma olasılığı yüzünden ABM (Anti Ballistic Missile) antlaşmaları ile bunların geliştirilmesi yasaklandı. Ne var ki Reagan zamanında Rusya'nın ıktisadi sıkıntılarını gözleyen ABD antlaşmayı yenilemeyeceğini söyleyerek yıldız savaşları veya SDI (Strategic Defence Initiative) adı verilen girişimi başlattı. Rusya buna yanıt verecek kaynaklara sahip değildi. Ayrıca Helsinki Antlaşmalarının kolaylaştırdığı ortam Doğu Bloğu ile SSCB'deki parçalanma eğilimlerini artırmıştı. Böylece Varşova Paktı SSCB ile birlikte tarihe karıştı. 1945-1990 arasında devam eden Soğuk Savaş nükleer tehdit altında geçmişti.

Nükleer silahlar savaş planlamaları üzerinde büyük bir etkide bulundu. NATO ve Varşova Paktı ülkeleri (keza Hindistan ile Pakistan) kuvvetlerini taktik nükleer silahlardan en az etkilenen ve nükleer dö-küntüye karşı izolasyona sahip zırhlı birliklere ağırlık vererek geliştirdiler. Daha sonra bunları durduracak hassas güdümlü mü-

himmat ve yakıt-hava bombalarının geliştirilmesi taktik nükleer silahları büyük ölçüde gereksiz hale getirdi. Soğuk Savaş sonrasında nükleer silahlar ve özellikle de bunları tevdi edecek vasıtaların sayısında azalmaya gidildi. Ne var ki bu metinde adı geçen ülkelerin hepsi nükleer silahlarını kısıncılıkla korumaya devam ediyorlar. ABD'nin Soğuk Savaş döneminde elinde olan 12.500'den fazla nükleer silahın yaklaşık üçte birini elinde tutmaya devam ettiğı ifade ediliyor ki, Rusya'nın da buna yakın sayıda silahı olduğı biliniyor.

Bkz. Soğuk Savaş, SDI, Helsinki Antlaşmaları, nükleer silahların sınırlandırılması ve nükleer silahsızlanma

nükleer silahların sınırlandırılması ve nükleer silahsızlanma

(nuclear arms limitations and nuclear disarmament)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyayı birçok kez yok edecek kadar çok sayıda nükleer silahın envantere alınması karşısında, bunları sınırlandırmak için yapılan girişimler bir dizi antlaşmayla sonuçlandı. 1963 yılında nükleer denemelerin yasaklanması için kısmi yasak getiren antlaşma imzalandı ve ayrıca denemeler yeraltına alındı. 1968 yılında nükleer silahların yayılmasının önlenmesi için antlaşma yapıldı. 1972 yılında ABD ile SSCB arasında yapılan SALT (Strategic Armament Limitation Talks - Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri) toplantılarında uzun menzilli nükleer silahlar ile ABM (anti ballistic missiles) sistemlerinin sınırlandırılması kararlaştırıldı. Buna SALT-I Antlaşması adı verildi. 1987 yılında yine bu iki ülke arasında orta menzilli nükleer güçlerin iptaline yönelik INF (Intermediate Range Nuclear Forces) Antlaş-

ması yapıldı. Soğuk Savaşın sona ermesi 1990 yılında konvansiyonel silah indirimiyle birlikte geldi. Bu indirimler aynı yıl antlaşmaya bağlandı. 1991 yılında ABD ile Rusya arasında START I (Strategic Arms Reduction Treaty - Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması) imzalandı. 1993 yılında ise START-II Antlaşması ile tekrar azaltmaya geçilmekle birlikte, bu iki ülke binlerce silahı ellerinde tutmaya devam ettiler. 1996 yılında nükleer deneylerle ilgili kapsamlı yasaklama getiren bir antlaşma imzalandı.

operasyonel (operatif) düzey (operational level of war) :

Operasyon "harekât" karşılığı olarak da kullanılan bir terimdir. Ancak yeni askeri literatürde strateji ile taktikler arasında kalan alana operatif veya operasyonel seviye denilmektedir. Bir başka ifadeyle; çoğunlukla, savaşın genel yönetimi (güçlerin nerede kullanılacağına tayini) için strateji; ayrı harekât alanlarında yapılan eylemler için operasyonel düzey terimi kullanılmaktadır. Taktikler ise silahların ve platformların muharebelerde ve çatışmalarda kullanımıyla ilgilidir. Bu anlamda bizim "harekât" terimimizin batılardan çok daha önce "operasyonel alanı" kapsamak için kullanıldığını söyleyebiliriz. Keza operasyonel sanat terimi de 1920'lerde, daha çok birliklerin kolordu düzeyindeki harekâtını yönetme becerisi için kullanıma girmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında giderek yerleşmiştir.

Operasyonel seviye, çok sayıda büyük (kolordu, tümen veya tugay) ve küçük birliklerin (tabur ve daha küçük) sevkini koordine edilmesini, bunların lojistik sorunlarının çözülmesini, ateş desteğinin ayarlanmasını ve hava kuvvetleriyle işbirliğinin

sağlanmasını gerektirir. Bazen deniz kuvvetleri de müşterek harekâta katılmak zorundadır. Keza istihbarat, aldatma planları, elektronik savaş unsurları da operasyonel düzeyde koordine edilmelidir. Her ne kadar operasyonel sanatın modern sanayileşmiş savaşın getirdiği bir kavram olduğu öne sürülmekteyse de, bu konuda kategorik olarak kesin sınırlar çizmek her zaman kolay değildir. Bunu daha çok bir düşünce aracı olarak ele almak yararlı olur. Operasyonel sanatın zirvesi bütün sınıflardan birliklerin belli bir harekât sahnesinde birbirlerini en iyi şekilde destekleyecek tarzda kullanılması; harekâtın başarıya ulaşınca kadar duraksamaya uğratılmadan sürdürülmesi ve birliklerin lojistik desteğinin idamesidir. Modern savaşlarda güçlü ordular kara operasyonlarını sürekli olarak havadan destekleyebilmekte; düşman ihtiyatlarının hareketini engelleyebilmekte ve kritik noktalarda güç üstünlüğü sağlayıp bunları sürekli olarak istedikleri noktaya kaydırmak suretiyle operasyonları başarıya ulaştırabilmektedir.

özel askeri şirketler (ing. Private Military Companies-PGC) - bkz. paralı askerler

özel birlikler/özel harekât (ing. special units/special operations)

Özel birlikler geleneksel savaşta akın, sabotaj, gerilla harekâtı ve istihbarat toplama gibi işler; gayri nizami savaşta ise her türlü kontr-gerilla harekâtı ile bul ve yok et operasyonları için yetiştirilmiş, yüksek nitelikli birliklerdir. Düşman hatları gerisinde kurtarma ve yönlendirme görevleri yapan uzman personel de bazı ülkelerde bu kategoride yer almaktadır. Günümüzde özel

birliklerin personeli çoğu zaman ağırlıklı subay ve astsubaylardan oluşmakla birlikte kimi zaman diğer uzman ve profesyonel personel de bunlara katılabilmektedir. Özel birliklerin çok sıkı bir eleme sürecinden geçen nitelikli savaşçıları bünyesine alması bütün ülkelerde diğer sınıfların ve komuta kademesinin tepkisine neden olmakta, bu durumun diğer birlikler için gerekli liderlerin seçildiği havuzu küçülttüğü ileri sürülerek itiraz edilmektedir. Bu nedenle özel birliklerin kurulması dirençle karşılanmış ama savaşlarda yukarıda sayılan operasyon türlerinin giderek artması bunların geliştirilmesini kaçınılmaz kılmıştır.

Yukarıda sayılan işleri yapan akıncı tipi birlikler yeni olmamakla birlikte, Boer Savaşı sırasında hareketli küçük birliklerin İngilizleri ne kadar zorladığının görülmesiyle dikkatler bu alana çekilmeye başlanmıştı. Keza Alman generali von Lettov-Vorbeck'in kuvvetleri Birinci Dünya Savaşında Doğu Afrika'da sayıları kendilerinden on kat fazla sayıda İngiliz kuvvetiyle köşe kapmaca oynamıştı. Diğer yandan, müttefikler de Arabistan'da Lawrence başta olmak üzere birçok yerde düzensiz kuvvetlerden yararlanma yoluna gitmişlerdi. Büyük orduların hepsi bu deneyleri kendilerine göre yorumlayarak farklı özel birlikler kurdular.

İngilizler 1940 yılında SOE (bkz.) ile özel harekât birliklerini oluşturmaya başladılar. SOE birimleri genel olarak işgal altındaki ülkelerde direnişçileri desteklemekle birlikte Fransa kıyıları ve yakın adalara akınlar için kurulmuş küçük bir özel birliği de bünyesinde barındırmaktaydı. Gene aynı yıl İngilizler Kuzey Afrika'da Long Range Desert Group adı verilen bir özel harekât birimi oluşturdu. Bunlar çölde keşif yapan, firsat bulunca da ikmal hatları ve özellikle de

havaalanlarına baskın yapan küçük birimlerdi. 1941 yılında bu grup Almanların "hayalet binbaşı" olarak söz ettikleri David Stirling liderliğinde 1. SAS (Special Air Service) alayı olarak örgütlendi. 1943 yılında 2. SAS alayı oluşturuldu. Bu birliklere bağlı birimler Afrika, Ege ve Akdeniz'de çeşitli operasyonlara katıldılar. 1944 başında bütün SAS birlikleri bir tugay haline getirildi ve Fransa başta olmak üzere Avrupa'da faaliyet gösterdiler. SAS birlikleri savaştan sonra değişik örgütlenmeler geçirmekle birlikte Malezya, Vietnam, Falkland Adaları, Irak Savaşları, Oman, İrlanda ve Bosna başta olmak üzere birçok bölgede sayısız operasyona katıldılar. Bunların 1980 yılındaki rehine krizi sırasında Londra'daki İran elçiliğine yaptığı baskın da taktik olarak örnek bir operasyon olarak kitaplardaki yerini aldı. Diğer yandan bunlar birçok bölgede sivillerin öldürülmesi dahil çeşitli savaş suçları işlediler. İkinci Dünya Savaşı'nın diğer önemli özel birlikleri arasında İngiliz Generali Wingate'in Burma'da kurduğu "Chindits" olarak anılan akıncı birlikleri ile Amerikalı General Frank Merrill'in gene Burma'da hareket yapan "Merrill's Marauders" adı verilen akıncı kollarıdır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan diğer bir özel kuvvet ise Almanların Brandenburg birliğidir. 1939 sonbaharında ordu içinde, ama istihbarat örgütü Abwehr'in gözetimi altında kurulmuştur. Kısa sürede büyüyerek tabur, sonra alay ve nihayet tümen haline getirilmiş ve bütün hareket alanlarında operasyonlara katılmıştır. Düşman hatlarını gerisinde operasyon yapabilecek şekilde yüksek eğitim verilen bu birlikler her tür silahı kullanabilme, arazide hayatta kalabilme, yakın dövüş, denizcilik, sabotaj, bomba, radyo kullanma, istihbarat toplama, yabancı dil-

ler ve yabancı ordular ile paraşütçülük konularında bilgi sahibi oluyorlardı. 1943 yılında Waffen-SS, yani SS savaş birlikleri de kendi özel kuvvet birimlerini oluşturdular. Hitler'in efsane komandosu olarak ünlenen Otto Skorzeny komutasındaki bu birlik Hava Kuvvetlerine bağlı bir özel operasyonlar filosu tarafından destekleniyordu. Mussolini'nin Gran Saso tepesinden kaçırılması (ki bu olaydan sonra Hitler ona Brandenburg Tümeninden 4.000 asker ve subay alması için izin vermişti), 20 Temmuz darbesinden sonra Berlin'de duruma hâkim olması, Macaristan diktatörü Horthy'nin ele geçirilmesi, Ardenler taarruzunda Amerikan askeri kıyafetinde sızma gerçekleştirerek kargaşalık yaratması Skorzeny'nin birçok operasyonundan en bilinenleridir. Bu arada Alman donanmasının da küçük bir özel hareket birliği kurarak Avrupa kıyılarında birçok operasyon yaptığını belirtelim.

Mihver güçlerinin en başarılı özel deniz operasyonlarını İtalyanların insanlı torpiller kullanan Onuncu Hafif Filotilla özel birliği gerçekleştirmiştir. Bunlar Cebelitarık'ta iki şilep ve bir tanker, Girit'te ise York kruvazörü ile bir şilebi batırmışlardı. Malta'da çok kayıp verdikleri bir operasyondan sonra İskenderiye limanında *Valiant* ve *Queen Elizabeth* zırhlılarını batırıp karaya oturtmuşlardı.

ABD ise özel birlikler konusuna çok önem veren bir ülke olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan OSS hem Almanya, hem de Japonya'ya karşı özel operasyonlar yürütmüştür. Topyekûn nükleer savaş stratejisinin benimsendiği 1945 sonrasında bu alandaki çalışmalar azalmış, ne var ki Kore Savaşı sırasında bunlara ihtiyaç duyulmuştur. Kore'de oluşturulan birlikler kuzeyde düşen pilotların kurtarılması ve sabotaj işlerin-

de kullanılmışlardır. 1952 yılında Kore'de el-
de edilen deneylerle özel kuvvetler adını taşı-
yan ilk komutanlık kurulmuş, bu yıllarda es-
nek muharebe stratejisine geçilmesiyle bir-
likte bu alana daha fazla önem verilmeye
başlanmıştır. Küba ve Hindicini olaylarının
geliştiği dönemde Başkan Kennedy özel kuv-
vetlere yeni bir ruh vermeye çalışmış ve yeşil
bere simgesi bazı özel birliklerin alameti ha-
line gelmişti. Vietnam'da özel kuvvetler ara-
sında uzun menzilli keşif birimleri (LRRP),
Donanma SEAL (sea-deniz, air-hava, land-
kara) timleri, deniz piyadesi keşif birlikleri,
hava kuvvetleri komandoları, özel operasyon
müfrezeleri ve ileri hava kontrolörleri muha-
rebe timleri gibi birlikler görev almıştır. Keza
örtülü operasyonlara destek veren bazı aske-
ri yardım birimleri de diğerleri gibi özel birlik
kategorisi içinde mütalaa edilmiştir. Bunlar-
la birlikte Avustralya, Yeni Zelanda ve Kore
özel birlikleri de Vietnam'da görev yapmıştır.
Takip eden dönemde özel kuvvetler daha da
geliştirilmiş; deniz piyadeleri hariç kara, ha-
va ve deniz kuvvetlerine ait birimlerin hepsi
1987 yılında tek bir komutanlık içinde birleş-
tirilmiştir. Bu arada Ranger (keşif ve akıncı)
birlikleri artırılmış, bunlara sivil işler ve psi-
kolojik harekât birimleri, SEAL destek birim-
leri, hava kuvvetleri özel operasyon birimleri,
Delta Force (ki bunların Tahrân'daki rehine-
leri kurtarma operasyonu daha ilk adımda fi-
yasko ile sonuçlanıp harekât yarıda kesilmiş-
ti), özel operasyon hava destek alayı, heli-
kopter birlikleri ve başka birimler eklenmiş-
tir. İran operasyonunda farklı servislerden
gelen birimlerin birlikte harekâtı başarısız
olunca, özel birliklere başta helikopterler ol-
mak üzere organik hava birimleri eklenmiş-
tir. Yaklaşık % 19'u subay olmak üzere top-
lam personeli 45.000'in üzerinde olan ABD
özel kuvvetleri başka yerlerin yanı sıra Pana-

ma'da, Granada operasyonunda, Irak savaşı-
larında ve Somali'de kullanılmış olup daha
sonra Irak, Afganistan ve Pakistan'da yoğun
şekilde görev yapmışlardır. 2000'li yıllarda,
herhangi bir anda en az 5 bin özel kuvvetler
mensubunun ABD dışında ortalama 60 fark-
lı ülkede görevli olduğu ifade edilmektedir.

Diğer ülkelerin özel kuvvetlerine gelin-
ce, Rusların düşman hatlarının gerisine akın
yapmak üzere yetiştirdikleri "Spetnatz" kuv-
vetleri, Fransızların Paraşütçü ve Yabancılar
Lejyonu birlikleri, İsrail'in keşif birlikleri adı
verilen çeşitli özel birimleri sayılabilir. As-
ya'da Tayland'ın tümen büyüklüğünde özel
kuvvet birliği, Güney Kore'nin yedi özel kuv-
vet tugayı bu birimlere verilen önemin gide-
rek artmasının göstergeleridir. Bordo bereli-
ler olarak anılan Türk özel kuvvetleri ise 1992
yılında ayrı bir komutanlık olarak örgütlen-
miş, sırasıyla tugay, tümen ve 2006 yılında
kolordu seviyesine çıkarılmıştır. Doğal ola-
rak bu sayısal anlamda bir kolordu değildir.
Bordo Berelilerin yanında Muharebe Arama
Kurtarma (MAK) timleri, SAT-SAS birimleri,
Deniz Piyade Keşif Timleri gibi birlikler özel
kuvvet statüsünde olmakla birlikte, MAK ve
Deniz Piyade Keşif Timleri görev alanları iti-
baryle ayrı faaliyet gösterirler.

Gelecekte özel kuvvetler operasyonla-
rının giderek öne çıkacağını düşündüren
çok sayıda emare bulunmaktadır. Gayri ni-
zami savaşların artması, teknolojik geliş-
meler ve dünya nüfusunun yarısından faz-
lasının kentlerde yaşaması özel birliklerin
önemini artıracaktır.

Bkz. komando

paralı askerler (ing. mercenaries)

Paralı askerler herhangi bir milli, politik
veya ideolojik endişeye bağlı olmadan sade-

ce kişisel çıkar amacıyla savaşan kişilerdir. Bu nitelikleri dolayısıyla gerek geleneksel ordular, gerekse de kamuoyunda “paralı asker” terimi çoğunlukla aşağılayıcı bir ifade olarak kullanılır. Bununla birlikte paralı askerlik günümüzde bir girişim haline gelmiş ve özel askeri şirketler (PMC-Private Military Companies) kurulmuştur. 21. yüzyılın başında bunların en az 50 ülkede faaliyet gösterdiği ve yıllık bütçelerinin yaklaşık yüz milyar dolar olduğu ifade edilmiştir ki, bu en büyük birkaç ülke dışında devletlerin askeri harcamalarının kat kat üzerindedir. Paralı askerlerin bir kısmı savaş, diğerleri ise askeri eğitim ve koruma faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Dünyanın en büyük silahlı kuvvetine sahip olan ABD paralı askerleri giderek artan oranda kullanılmaktadır. 2003 yılındaki Irak işgaliyle birlikte bu ülkede Blackwater, Kroll ve Armor gibi şirketler aracılığıyla istihdam edilen 20.000’den fazla paralı asker bulunmaktaydı. Bunların Pentagon tarafından kullanılmasındaki nedenlerden biri de kongrenin sınırlamalarına tabi olmaması ve sayı ile zayıflarının ABD ordusunun kayıp rakamları arasında sayılmamasıdır. Bu şekliyle, 1991 Körfez harekâtında kullanılan paralı askerlerin tüm silahlı kuvvetlere oranı % 2 iken, 2003 harekâtı sonrasında % 10’un üzerine çıkmıştır.

Bu arada paralı askerlerle profesyonel askerler arasındaki ayırımı dikkat edilmelidir. Örneğin İngilizlerin Gurkha taburları ile Fransız Yabancılar Lejyonu askerleri ilgili ülkelerin askeri kanunlarına ve kurallarına tabi ve daha da önemlisi bu ülkelerin resmi üniformalarını giydikleri için paralı asker sayılmazlar. Halbuki salt para açısından bakılsaydı farklı bir niteleme yapmak gerekirdi. Burada paralı askerlerin kanuni savaşçı olmadıkları konusu gündeme gelir.

Bunlar askeri kanunların ve bir ölçüde de askeri ve politik kontrolün dışında olan ve bu anlamıyla meşruiyetleri bulunmayan savaşçılardır. Özel askeri şirketler bu alanda faaliyet göstermekle birlikte bunların herhangi bir ticari şirket, savaşın da herhangi bir sektör sayılamayacağı açıktır. Nitekim bunların birçok kez savaş suçu teşkil edecek şekilde ateş açtıkları ve savunmasız kişileri öldürdükleri kaydedilmiştir.

Diğer yandan paralı askerlerin sadece modern zamanlara ait olduğu düşünülmelidir. Bunlar çok eski zamanlardan beri hemen hemen bütün ordularda şu veya bu ölçüde yer almışlardır ki milliyet bağlarının olmadığı dönemlerde parayı veren kimse, onun için savaşmak bugüne göre çok daha doğal görünen bir davranıştı. Roma ordularında Germenler ve diğer barbarlar, Bizans ordusunda Franklar, İskandinavlar ve Türkler paralı asker olarak görev yapardı. Ortaçağın sonlarına doğru Avrupa’da paralı askerlik çok daha yaygındı. Daha başkaları arasında Cenovalı okçular ve Alman piştovcular aranan askerlerdi ama her ordu Fransa hizmetindeki İsviçreli mızraklı piyadelerin disiplinine hayrandı. Bunlar ateşli silahların yaygınlaşmasına kadar rağbetle kaldılar ve daha sonra da Vatikan tarafından istihdam edilmeye devam ettiler. Bugün bile Vatikan İsviçreli muhafızlar tarafından korunmaktadır. 18. yüzyılda paralı askerler yaygın olarak kullanılmaya devam etmiş olup, örneğin İngilizler Amerikan Bağımsızlık Savaşına karşı Alman prensleriyle ticari antlaşmalar yaparak askerlerini kullanmışlardır. Gene bu yüzyılda Frederick’in ordusundaki askerlerin yarısından çoğunun, generallerin ise altıda birinin yabancı olduğu bilinmektedir. Bu arada modernleşmek isteyen Rusya da Avrupa’dan

çok sayıda subay getirtmişti ki, bunlar da pekâlâ paralı asker kategorisinde sayılabilir. 19. yüzyılda ise ulusal devletlerin gelişme çizgisi yabancı askerlere karşı hoşgörüyü azalttı. Milli ordular çağında azalan paralı askerler daha çok sömürge ve eski sömürgelerde kullanılırken, Soğuk Savaş sonrasında tekrar bir artış gösterdi.

Yakın tarihte, Irak ve Afganistan örneklerinde değindiğimiz askeri şirketlerin yanı sıra, özellikle Afrika'da çok sayıda paralı asker faaliyette bulunmuştur. Bunların en tanınmışları olan Mike Hoare 1960'larda Kongo olaylarına karışmış; 1978'de -Şeyşeller'de başarısız bir darbe girişiminde bulunmuştu. Fransa'nın örtülü desteği ile Afrika ülkelerinde faaliyet gösteren Bob Denard da Komor Adaları'nda darbe yapmaya kalkmış ama bu kez Fransa'nın müdahalesiyle engellenmişti. Simon Mann ise Angola, Sierra Leone, Zimbabve ve Ekvator Ginesi'nde savaşıyordu. Daha birçok tanınmış paralı asker bu kutada servet edinmek için hizmet sunmuş, birçoğu da Nijerya İç Savaşında Biafra tarafında oluşturulan bir tugayda yer almışlardı.

partizan savaşı (ing. partisan warfare)

Partizan savaşı genel olarak direniş savaşları için kullanılan bir terim olmakla birlikte, özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman işgalinde kalan bölgelerde yapılan direnişler için kullanılmaktadır. Daha somut ifade etmek gerekirse Partizanlar denince akla daha çok Rusya, Yugoslavya, Yunanistan, Arnavutluk ve İtalya'daki direnişler gelmektedir. Bununla birlikte başka dönemler ve ülkeler için de kullanıldığına rastlanabilir ve okur bunlarla karşılaşınca yadırgamamalıdır. Partizan, gerilla ve direnişçi terimleri arasında ortaklık vardır. Partizan-

lar birer direniştir ve en büyükleri Rusya ve Yugoslavya'da olmak üzere gerilla savaşları yapmışlardır. Diğer yandan nüans olarak, partizanlarda işgale karşı direniş, gerillada ise mücadelenin siyasi cephesi biraz daha ön plandadır şeklinde bir algılama vardır ama böyle bir ayrım kıstasının tek başına yeterli olamayacağı aşikârdır. Başta Balkanlar'da olmak üzere tüm ülkelerde partizanlar arasında işgale karşı direniş vardır, savaş sonrası durumla ilgili siyasi tercihler güçlüydü. Bunların büyük bölümü sol eğilimli olup, partizan terimi kimi zaman da bu rengi içerir. Bu arada İkinci Dünya Savaşı sonrasında Rusya'da partizanların büyük ölçüde tasfiye edildiği de not edilmelidir. Bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı da Sibiryadaki toplama kamplarına sürülmüştür. Bunun nedeni bu grupların rejime muhalefet yapma olasılığını önceden bertaraf etmektir. Faşist işgalcilere karşı en yiğit direniş gösterenlerin büyük bir kısmı kendi devletleri tarafından yok edilmiştir.

Bkz. direniş savaşı, gerilla savaşı

pasif savunma (ing. passive defence)

Pasif savunma düşman kuvvetlerine karşı aktif bir önleme yapılmasının mümkün olmadığı veya bunun sınırlı kaldığı durumlarda, mümkün olan en az kayıpla direnişin sürdürülmesi için yapılan işlerdir. Örneğin düşman hava kuvvetleri veya donanması tarafından yapılan bombardımanın engellenemediği bir durumda muhtemel hedeflerin dağıtılması veya gizlenmesi, sahte hedefler hazırlanması, aldatma tedbirleri, korunaklar vs. pasif savunma tedbirleridir. Muhtemel hava indirme veya denizden çıkarma bölgelerinde engeller hazırlanması, mayın döşenmesi gibi tedbirler de pasif savunma sayılabilir. Ülkenin tümü

aktif bir şekilde yeterli düzeyde savunulmayacağı için genelde pasif ve aktif savunma tedbirleri bir arada kullanılır.

Bkz. aktif savunma

Pentagon

ABD Savunma Bakanlığının ana ofisinin bulunduğu bina olup, bu terim aynı zamanda ABD savunma politikasını veya savunma camiasını temsil etmek için de kullanılır olmuştur. Başkent Washington'da, Potomac Nehri'nin Virginia yakasında inşa edilmiş bulunan bina, adını beşgen yapısından alır. Ayrıca yer altındaki katlar hariç beş katlı olup, iç içe yapılmış ve birbirleriyle bağlantılı beş gruptan oluşur. 1943 yılında tamamlanmıştır. 11 Eylül 2001'deki uçak saldırılarında çok sayıda ölümün gerçekleştiği hedeflerden biri olmuştur.

Pentagon, ABD kara, hava ve deniz kuvvetleri arasında sürekli bütçe çekişmesi olan bir federasyon olduğu şeklinde eleştirilere hedef olmaktadır. Gerçekten de savunma bütçesinin yaklaşık % 10'u deniz piyadelerine gitmekte, geri kalanı üç servis arasında birbirine yakın şekilde paylaşılmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, bu bütçelerin açık olmadığı, özellikle NBC silahları ve özel operasyonların farklı kalemler, hatta başka bakanlıkların bütçeleri içinde gizlendiği gerçeğidir. Pentagon'un değişime karşı çok dirençli olduğu, servisler arası koordinasyonun çoğu zaman sorunlu şekilde gerçekleştiği ve küçük savaşların yürütülmesi konusunda bütün dönemlerde hazırlıksız olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla Pentagon'da servisler arasındaki çekişmenin sadece bütçeyle ilgili olmadığı, her servisin savaşlara kendi öngörülerine göre hazırlandığı da dille getirilmiştir.

Powell Doktrini (ing. Powell Doctrine)

ABD eski Genelkurmay Başkanı Colin Powell'a atfedilen bu yaklaşım, başka yollar tükendikten sonra savaşın en kısa sürede bitmesi için çok üstün bir gücün kullanılması şeklinde ifade edilebilir. Aslında bu askeri bir doktrin değil, daha çok gazetecilerin bir yakıştırması olup, ABD'nin müttefikleri (temelde İngiltere) ile birlikte 1991 Körfez Savaşında uyguladığı yığınak ve operasyonların kısa anlatımı da sayılabilir. Yani olup bitmiş olanın yansıtılmasıdır. 1991'de gerçekten de çok aşırı bir güç toplanmış ve muharebe başladıktan sonra Irak birlikleri 100 saat içinde Kuveyt'ten çıkarılmıştı. Eğer harekât süruncemede kalsaydı o zaman bu doktrinden gene de söz edilir miydi, bilinmez. Bunun Weinberger Doktrini ile bağı hemen görülecektir.

Bkz. Weinberger Doktrini

profesyonel askerlik/profesyonel ordu (ing. professional soldiers/professional army)

Modern ordulardaki profesyonel askerlik, yani görevlerin bu işi esas meslek olarak seçenlere verilmesi, savaş ve güvenlik konularının büyük uzmanlık gerektirmesi nedeniyle giderek öne çıkmaktadır. Günümüz ordularında sadece sevk ve idare değil ama binlerce farklı görev ancak profesyonel subay ve astsubaylar ile diğer uzman personel tarafından yerine getirilebilir. En gelişmiş ülkelerde farklı görev tanımına sahip askeri personel sayısı altı binin üzerine çıkmıştır. Bu nedenle orduların profesyonelleşmesi (veya sorunlu askerlik hizmetini olan ülkelerde profesyonel askerlerin yükümlülere oranı) giderek artmak zorundadır. Tanklardaki lazerli mesafe bulucusu-

nun bakım ve kalibrasyon görevlisi veya denizaltı sonar operatörü ancak yıllar süren eğitim ve tecrübe ile yetiştirilebilir.

20. yüzyılın başlarına bakarsak, büyük piyade-topçu orduları için gerekli personelin temel eğitimden sonra çok kısa sürede yetiştirilebildiklerini görürüz. Daha sonra mekanize savaş uzman personel sayısında belli bir artış gerektirdi ama mekanize ordular zaten çok sayıda teknik personele sahip sanayileşmiş ülkelerde kurulabildiği için bununla başa çıkabiliyorlardı. Bu nedenle 20. yüzyılın ortalarına, hatta sonlarına kadar barış zamanında az sayıda profesyonel subay ve astsubay etrafında kurulan ordular, seferberlik ilanıyla birlikte çok kısa sürede devasa ordulara dönüşebiliyordu. Bu ordularda yedek subaylar küçük birlik liderliğinin yanı sıra pek çok görevi yerine getirebiliyordu. Söz konusu durum hâlâ geçerli olmakla birlikte, nispi öneminin azaldığını görürüz. Keza artık her orduda önemi artan özel birlikler de bazı hizmet kademeleri hariç tümüyle profesyonel askerlerden oluşur.

Profesyonel askerlik çok pahalı bir mekanizma olduğu için tarih boyunca sadece imparatorluk kurabilen devletler küçük bir muhafız bölüğünden (veya kralın kalabalık maiyetinden) daha büyük profesyonel birliklere sahiplerdi. Diğerleri ordularını savaş zamanında toplar ve sefer bitince dağıttırdı. Kaldı ki imparatorluklar da profesyonel alaylarını sadece sefer zamanı toplanan geçici birliklerle desteklemek zorunda kalırdı. Çoğu halde bunun tam tersi olur, yani profesyonel alaylar sayıları çok daha büyük olan geçici birlikleri desteklerdi. Profesyonel birliklerin en bilinenleri Roma'da preto-rienler, Bizans'ın beş daimi alayı, Osmanlıların yeniçerileri ve kapıkulu sipahileri idi.

Tabii diğer imparatorlukların da daimi birlikleri vardı. Avrupalılar ise mutlak monarşilerin güçlerini sağlamlaştırdıkları dönemde ilk daimi alaylarını kralların kendilerine bağlı muhafız alayları şeklinde kurmaya başladılar. Aynı dönemde ateşli silahların yaygınlaşmaya başlaması da profesyonel askerlere duyulan gereği artırdı. Topçu sınıfı bu alanda başı çekti. 18. yüzyılda önemli devletlerin hemen hepsi profesyonel birliklere sahip olmuşlardı ama bunlar daha yüzyıllar boyunca sefer ordularının sadece çok küçük bir bölümünü oluşturunca.

Profesyonel askerliği çok farklı bir kategori olan "paralı askerlerden" dikkatle ayırmak gerekir.

Bkz. askeri devrimler, askeri örgütlenme, paralı askerler

propaganda ve psikolojik savaş (ing propaganda / psychological warfare)

Propaganda, psikolojik savaşın aracı ve yöntemidir. Amacı hasmın direnme gücünü azaltacak şekilde iradesini zayıflatırken, kendi tarafında moral yükseltmek ve bu arada üçüncü tarafları da kendi lehine etkilemektir. En çok başvurulan propaganda yöntemi karşı tarafı daha zayıf (ve üçüncü tarafların gözünde haksız) göstermektir. Böylece savaşma azimlerinin azalacağı, aralarından bir kısmının firar edeceği veya teslim olacağı; hatta taraf değiştireceği umulur ki, taraf değiştirme tarih boyunca özellikle ulusal bağlılık olgusunun gelişmediği dönemlerde veya iç savaşlarda sayısız kez gözlenmiştir. Eskiden propaganda daha çok dine ve/veya lidere bağlılık temelinde veya çıkar vaadiyle yapılırken daha sonraları milliyetçilik ve ideolojik bağlılıklar bunlara eklenmiş ve bazı durumlarda öne çıkmış ama çoğu zaman bu temalar birlik-

te kullanılmıştır. Bu arada iletişim alanlarındaki bütün gelişmeler, psikolojik teorileriyle bir araya getirilmeye çalışılarak yeni propaganda teknikleri geliştirilmiş, bütün sanat dalları da siyasi amaçlarla kullanılmaya çalışılmıştır. Sinema, müzik, afiş, heykel, tiyatro, edebiyat ve şir sayısız kez siyasi mesaj taşımak üzere kullanılmış; yazarlar satın alınmış ve düzene uyum gösterenler ödüllendirilmiştir. Keza sayısız kongre, sempozyum, toplantı yapılmış; basın ve sanatçıların yanı sıra eğitim ve bilim alanlarını etki altına almak için vakıflar ve enstitüler kurulmuştur. Yazılı, görsel ve elektronik yayın kuruluşlarının çok sayıda araçla adeta sınırsız bir bolluk içinde olması günümüzde propaganda ve psikolojik savaşın son derece karmaşıklştırmış, işin içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Eskiden uçaklardan atılan bildiriler (ki bunların Birinci Dünya Savaşında oldukça etkili olduğu ifade edilmiştir) veya belli sayıdaki gazetesinin en azından ne hedeflediğini anlamak mümkünken, günümüzde hangi taraftan ve ne amaçla yazıldığı kolay anlaşılmayan binlerce mesajla karşılaşılıyor. Kitleler barış dönemlerinde bu tür propaganda bombardımanlarından daha fazla etkileniyor.

Napoléon Savaşlarının modern propaganda konusunda ilk büyük sıçrayışa sahne olduğu pekâlâ söylenebilir. İngilizler Avrupa'yı Napoléon'u küçümseyen karikatürlerle doldurmuşlardı. Karikatürlerde İngiliz aslanının Rus ayısına karşı resmedildiği Kırım Savaşı da bu konuda bir aşama sayılabilir. Ve nihayet, Boer Savaşı sırasında da İngilizler bu alandaki ustalıklarını ortaya koymuşlar ve Londra'nın Hampstead Heath banliyösünde kurdukları stüdyoda, vahşi Boerler Kızılhaç çadırındaki yaralıları kurşun yağmuruna tutarken çalışmaya de-

vam eden sözde doktorları gösteren fotoğraflar çekmişlerdi. Birinci Dünya Savaşı propagandası askere çağrı afişleriyle hafızalarda yer etmiştir ki, bunların en tanınmış "Sam Amca seni istiyor" başlıklı Amerikan afişidir. Bu arada İspanyol İç Savaşında ve Rusya'da özellikle ihtilalden İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar olan dönemde siyasi afiş sanatının çok estetik örneklerinin görüldüğünü ekleyelim. Bu dönemde cephelerde büyük hoparlörlerle yayın yapan propaganda bölükleri kullanılmış; bunlar hasım askerleri teslim olmaya çağırın ve morallerini bozan yayınlar yapmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı radyoyu büyük bir propaganda aracı haline getirmiştir. Naziler Hitler'in nutuklarını canlı yayınlarken İngilizler BBC vasıtasıyla daha ılımlı ama bu nedenle herkesin çok daha önem verdiği bir propaganda vasıtası elde etmişlerdir. Bu arada propaganda filmleri furyası başlamıştır ki, bunun en önemli faydası bugün bize büyük bir belgesel koleksiyonu bırakmış olmasıdır. Soğuk Savaş döneminin radyo propagandasını yaygınlaştırdığı bilinir ki bunların en tanınmışları birçok dilde yayın yapan Amerika'nın Sesi ve Hür Avrupa radyoları ile bunlara karşı Moskova'nın yayınlarıdır. Bundan sonra başta TV ve internet olmak üzere yaygınlaşan her yayın aracı da propaganda için kullanılmıştır. Televizyonlara yansıyan ilk büyük savaş Vietnam olmuş, Irak Savaşı sırasında bu yansıma canlı yayın olanaklarının kullanılmasıyla adeta naklen savaş haline gelmiştir. Bu savaşta dezenformasyon çabasının doruğa çıktığı görülür ki, Irak'ın kitle imha silahları olduğunu ispatlamak için dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'in Birleşmiş Milletler'de gösterdiği uydu fotoğrafları bu-

nun örneklerinden biridir. Ne var ki bunların fiyasko olduğu ortaya çıktığında Amerikalılar Irak'a çoktan girmişlerdi.

20. yüzyılda Rusça "dezinformatsia" kelimesinden yaygınlaşan dezenformasyon terimi kısa sürede benimsendi. Bu terimin anlamı tümüyle veya kısmen yanlış bilgilerin provokasyon, aldatma veya yönlendirme amacıyla yaygınlaştırılması, sahte belgeler veya dedikodular çıkartılması, karalama kampanyaları, huzursuzluk yaratmak veya başka amaçlar için hedef ülkelerde ve/veya hedef gruplar içinde yayılmasıdır. Bunun en etkili yollarından biri, sözde tarafsız basının kullanılmasıdır. Amerikan hükümeti Vietnam Savaşı sırasındaki basın muhalefeti bir kez daha yaşamamak için Ortadoğu savaşları sırasında basını kontrol altına almak için büyük bir çaba göstermiş ve basına sansür uygulamıştır. Esasen ABD'de yayılmacı amaçlara hizmet eden bir basın daima olmuştur. 1898'de İspanya'ya karşı savaş açılması için başlatılan kampanya klasik propaganda örnekleri arasında yer alır. Ancak bu çabalar ABD'nin Bağımsızlık Savaşlarına kadar gider. Amerikan basını İngilizlerin yanında savaşan Kızıldenizlileri kötülemek için onları hamile kadınların karnını yaran ve ceninlerin kafataslarını İngilizlere gönderen canavarlar olarak anlatıyor ve illüstrasyonlarla süslüyordu. Bu imajlar, daha sonra Kızıldenizli topraklarını gasp etmek için gerekli nefret ortamını yaratmaya da hizmet etmekteydi. Bu hep süregeldi ve örneğin daha soğuk savaş sona ermeden yeni bir nefret kampanyası Arapları daima terörist olarak gösteren düzinelerce filmin gösterime girmesiyle başlatıldı. İkinci Dünya Savaşında da bazen Almanları ama özellikle Japonları acımasız ve vahşi gösteren çok sayıda

Hollywood filmi yapılmıştı. Soğuk Savaş döneminde ise Amerikan film sanayi komünizmi sinsi bir düşman olarak gösteren birçok bilinçaltı filmi üretmiştir ki, bunların bazılarında uzaylı istilacılar gibi temalar kullanılmıştır.

psikiyatrik zayıat (psychiatric casualties)

Savaş ve savaş ortamında oluşan psikiyatrik veya psikolojik travmalar nedeniyle görev yapma kabiliyetinin yitirilmesidir. Modern savaşlarda en çok meydana gelen zayıat şeklidir. İnsan zihninin, savaşta muharebe tehlikelerinin ve sefer yokluklarının zorluklarına katlanmakta zorluk çektiği kuşkusuz daima bilinmekteydi. Bu nedenle en eski çağlardan beri moral yükseltici törenler, ziyafetler, dini telkinler, propaganda ve başka tedbirler alınarak sefere gidecek olanların zihinlerindeki direncin artırılmasına çalışılmıştır. Askeri bandolar da bunun unsurlarındandır. Ne var ki eski savaşlarda yıpratıcı olan genellikle savaşta çok uzun seferler ve kuşatmalar oluyordu çünkü meydan muharebeleri her zaman tek bir gündüzün saatlerine sığmaktaydı. Modern savaşlarda ise muharebeler ve seferler giderek uzamaya başladı. Askerler siperlere girdiler ve uzun menzilli top ateşi altında haftalar geçirmeye başladılar. Bu durum psikiyatrik zayıatlarda muazzam bir artışa neden oldu ki, bunlarla ilgili ilk ciddi istatistiklerin tutulduğu Amerikan İç Savaşının sadece ilk yılında 5.213 adet bu tür vaka kayda geçmişti. Muharebelerin 15 hatta 20 güne kadar uzadığı Rus-Japon Savaşı psikiyatrik zayıatların ciddiyetini bir kez daha gösterdi. Ne var ki bunlar iki dünya savaşının yaratacağı zayıatın yanında çok küçük kalmaktaydı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında psiki-

yatrik zayıt henüz yeterince anlaşılama-
mış ve kabullenilmemiş bir olaydı. Bu ne-
denle çoğu itaatsizlik nedeniyle olmak üze-
re binlerce idam cezası verildi, fakat bunla-
rın sadece küçük bir kısmı infaz edildi ki,
aralarından bazıları da başka suçlar işle-
mişlerdi. Gene de çoğu korkaklık suçlama-
sıyla olmak üzere Fransızlar 600, İtalyanlar
500 civarında, İngilizler ise 300'ün biraz
üzerinde askeri idam ettiler. Savaştan son-
ra, siperde maruz kalan bombardıman
şoku ile korkaklık arasında ayırım yapmanın
kolay olmadığı kabul edildi ve 1930 yılında
İngiliz ordusu savaşta korkaklık nedeniyle
idam cezasını kaldırdı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında psikiyat-
rik sorunların büyüklüğü çarpıcıdır. ABD
askere almak için muayeneden geçirdiği 18
milyon kişinin 970.000'ini psikiyatrik so-
runlar nedeniyle elemiş olmasına rağmen,
savaş boyunca 1.393.000 askerde bu tür
belirtiler görülmüş ve bunların 504.000'i
terhis edilmişti. Bizzat muharebeye girmiş
olan askerlerde ciddi psikiyatrik sorunlar
yaşayanların oranı üçte birin biraz üzerin-
deydi ki, bu durum savaş şokunun sadece
"zayıf karakterli" olarak nitelenen kişilerde
görülmediğini ortaya koyar. Esasen korku
doğal bir durumdur ve tehlikeyle karşılaşan
her canlıda "savaş veya kaç" refleksi olu-
şur. Bu bağlamda, zayıf veya güçlü karakter
şeklinde bir tespit yapmanın herkes için
her koşulda mümkün olmadığı açıktır.
Muhtemelen her kişinin başlangıç gücü
farklıdır ama bu güç zaman içinde belli bir
aşınmaya tabidir. Kişiler arasındaki en bü-
yük fark, gücün aşınmasındaki hız farkıdır.
Tabii bunu ölçmek de olanaksız gibidir
çünkü bunda yetişme tarzı, kültür, şiddete
aşinalık, maruz kalan zorluk ve tehlikele-
rin büyüklüğü ve sürekliliği gibi çok sayıda

değişken bulunmaktadır. Kırsal ve özellikle
dağlık kesimlerden gelen askerlerin bazı
savaşlarda zorluklara karşı daha dirençli
olduğu görülmüştür ama bu da her durum
için asla kıstas olamaz.

Bu konuyla ilgili olarak ağırlıkla ABD
ordusundan örnek vermemizin nedeni bu
ordunun psikiyatrik olaylarla ilgili en geniş
kayıt tutan kuruluş olmasıdır. Kuşkusuz
başka ordularda da aynı sorunlar yaşan-
mıştır, ancak çok farklı yaklaşımlarla karşı-
laşılmış ve vakaların çoğu kayda geçmemiş
veya görmezden gelinmiştir. Kore Savaşı
sırasında Amerikan ordusunda psikiyatrik
zayıtların ölümlerden iki kat fazla olduğu
ve 1973 savaşında İsrail zayıtlarının yüzde
30'unun bu kategoride olduğu şeklinde ra-
kamlar vardır. İkinci Dünya Savaşı sırasın-
da bir tümenin aynı deneyleri yaşamış
2.000 askerinden % 84'ü muharebede
kalp çarpıntısı, % 60'tan fazlası titreme, %
50'den fazlası karın ağrısı, soğuk terleme
ve halsizlik hissettiklerini, dörtte birinden
fazlası kustuklarını ve beşte biri de bağır-
sak kontrolünü yitirdiklerini gönüllü olarak
ifade etmişlerdi. Keza, Normandiya çıkar-
ması ertesindeki yoğun muharebelerde üç
haftadan sonra kısa istirahatla geçmeyecek
aşırı yorgunluk ve aşırı tepkiler; beş hafta-
dan sonra da tükenme ve tepkisizlik görülmüş-
tür. Bu nedenle ABD ordusu, muhare-
bede altı veya yedi ay geçiren birliklerin işe
yaramaz hale geleceklerini ve mutlaka ro-
tasyona tabi tutulmaları gereğini kabul et-
mişti. İngilizler daha sık rotasyona rağmen
yaklaşık bir yıldan sonra birliklerde tüken-
me görüleceğini ifade etmişlerdi. Ancak
unutmamak gerekir ki her savaşın yarata-
cağı tükenme farklıdır. İkinci Dünya Savaşı
sıralarında, muharebeye giren her birlik her
gün toplam mevcudunun ortalama yüzde

ikisini kaybediyordu. Bu, üç haftalık bir muharebede mevcudun yaklaşık yarısının kaybedilmesi demekti. Aslında ölü ve yaralı şeklindeki kayıplar olmasa ve tüm personel aynı süre savaşsa, psikiyatrik zayıflığın çok daha yüksek oranlarda görüleceği açıktır. Vietnam Savaşı sırasında uzun vadede bu kadar yüksek kayıp oranları olmamakla birlikte savaş sonrası travmaların çok yaygın olduğu ileri sürülmüştür ki; bu grup için yarım milyondan başlayıp 1,5 milyona kadar çıkan rakamlara rastlanmaktadır.

Muharebe beklentisinin de muharebe kadar ağır gerilimler yarattığına değinilmiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşında operasyonların sık sık iptal edilmesinin askerleri tekrar tekrar ölüm beklentisine soktuğu, bu yıpranmanın ve komuta kademesine duyulan güvensizliğin isyanların önemli nedenlerinden biri olduğu literatürde yer alır. Muharebe gerilimlerini bir ölçüde azaltmak için askerlere içki dağıtılmasına sıkça rastlanır. Keza bazen ilaç dağıtıldığı veya hafif uyuşturuculara göz yumulduğu da görülmüştür. Irak'taki ABD işgal kuvvetlerinde de morali yüksek tutmak için onlara fevkalade yemek servisi yapıldığı; sürekli internet hizmeti sağlandığı görülmektedir. Ancak muharebe gerilimiyle başa çıkmanın en iyi yolu, birliklere gerçekçi bir savaş eğitimi verilmesinden ve onların takım ruhu içinde liderlerine güven duymalarından geçmektedir. Moralin önemi üzerinde o kadar durulmuş olması boşuna değildir.

pusu taktikleri (ing. ambush)

Pusu, en eski muharebe taktiğidir. Bununla birlikte modern savaşlarda da en çok kullanılan taktik olması dikkat çekicidir. Özellikle gerilla ve gerillaya karşı muharebelerde ve küçük birlik harekâtında daha da

ön plana çıkmaktadır. Ayrıca daha zayıf olan gücün karşı tarafa zayıflık verdirilmesinin başlıca yoludur. Ne var ki, pusu, zaman zaman daha büyük birliklere ve korumalı konvoylara karşı da uygulanmış bir taktiktir.

Pusu genellikle hareket halindeki bir düşman grubunun önceden hazırlanmış bir mevzide hazırlıksız yakalanmasına dayanır. Ne var ki pusu, elverişli olmasına rağmen uygulanması zor bir taktiktir. Öncelikle uzun süre pusuda ve kamuflej altında bekleyen unsurların dikkatlerini yitirmeleri, uymaları veya kendilerini belli etmeleri mümkündür. Ayrıca pusularda ateş noktalarının / alanlarının seçilmesi, emniyet ve hücum timlerinin yerleştirilmesi, düşman öncülerinin ve artçılarının pusu çemberi içinde tutulması, kaçmaların önlenmesi büyük ustalık ister. Bazen de ana grubu pusuya düşürmek için öncülerin geçmesine izin verilir. Bu nedenle pusuya yatan unsurların nispeten geniş bir alana yayılması gerekir ki, bu da artan risk anlamına gelir. Ne var ki, bu riskler hesaplanmadan ve gerekleri yerine getirilmeden yapılan pusular da amacına ulaşmaz. Ayrıca bütün unsurların hızla ateş açmaları ve pusuya düşenlere mevzilenme fırsatı vermemeleri gerekir. Şok etkisi sağlanması ve imha bölgesinde ateş yoğunlaştırılması esastır. Mayın veya diğer patlayıcılar da şok etkisinin artırılması için kullanılır. Pusuların başarılı olması için gereken bir başka unsur da, pusuların sürekli olarak farklı yerlerde hazırlanması ve pusu noktalarına intikal sorunudur. Bu amaçla pusu timlerinin helikopterlerle hızla ve mümkünse karanlıkta indirilmesi, helikopterlerin aldatma amacıyla birçok nokta üzerinde benzer uçuş yapması ve timlerin helikopterlerden indikten sonra hızla pusu noktalarına intikal etmeleri şeklinde uygulamalar yapılmaktadır.

Pusuya yatan unsurlar ikmal edilemeyecekleri için gereksinimlerini yanlarında götürmek zorundadır ama pusu operasyonları çok uzun sürmediği için bu altından kalkılamayacak bir zorluk değildir. Keza, pusu sona erdikten sonra da, unsurların mümkün olduğu kadar sessiz ve hızlı bir şekilde çekilmeleri ve keşfedilmemeleri istenir.

Pusuya karşı en etkili tedbir yeterli sayıda emniyet timinin bulundurulmasıdır. Ne var ki itikâl halindeki grupların yeterli sayıda öncü, artçı veya yancı bulundurması her zaman mümkün olmadığı gibi, çoğu halde arazi yapısı da buna izin vermez. Bu durumda gene de yürüyüş kollarını mümkün olduğu kadar dağınık tutarak hiç olmazsa bir kısım unsurun pusu dışında kalması ve ateş altında kalanları desteklemesi beklenir. Keza pusuya düşen grubun derhal yoğun bir karşı ateş açması gerekir. En iyi tedbir muhtemel pusu noktalarında durumu keşfe çalışmaktır. Özellikle açık arazide pusu noktaları nispeten sınırlıdır (dere yatakları, kayalıklar, dönemeçler, kamuflej sağlayacak binalar, geçitler vs.) ve bunların hiç değilse bir kısmı havadan keşfedilebilir. Tabiatıyla, bu keşiflerin her iki tarafa da uyarı sağlayacağı unutulmamalıdır. Keza gerillaya karşı pusu kuruluşu, bunların ikmal ve itikâl yollarının bilinmesi veya doğru kestirilmesi esastır. Pusu Sudan sonra istihbarat ve teçhizat toplanması için bölgenin iyice aranması ve varsa esirlerle birlikte önceden belirlenen toplanma noktalarına çekilmesi gerekir.

Arazide yapılan pusuların yanı sıra, meskûn mahaller de pusu için elverişlidir. Ne var ki buralarda timlerin gizlenmesi zordur. Bu nedenle yerleşim yerlerindeki pusuların daha çok seyir halindeki araçlara karşı daha etkili olduğu görülmektedir. Sonuçta, pusu taktiklerince en önemli unsur-

ların istihbarat ve ayrıca yol ve arazi değerlendirmesi olduğu ifade edilmelidir.

Reagan Doktrini (ing. Reagan Doctrine)

Bu, ABD Başkanı Reagan'ın Sovyet yanlısı yönetimleri istikrarsızlaştırıp devirmek ve Sovyetler Birliği ile müttefiklerini sürekli bir baskı altında tutup bunaltmak şeklindeki politikasıdır. Herhangi bir deklarasyonu yapılmamış olup, esas itibarıyla muhafazakâr politikacı ve düşünürler tarafından ifade edilen yaklaşımlardan ve dış politika uygulamalarından izlenen bir politikadır. Afganistan ve Orta Amerika'daki sol görüşlü yönetimlerin devrilmesi için büyük çaba gösterilmesi bu politikanın en somut uygulamalarıdır. Özellikle Afganistan'ın işgali SSCB'nin yıkılmasındaki yakın etkenlerden biri olmuştur. Reagan'ın "yıldız savaşları" adı verilen uzayın askerleştirilmesine hız vermesi de SSCB'nin silahlanma yarışına büyük kaynaklar ayırmasına yol açmış ve sistemin açmazlarını artırmıştır.

Bkz. Soğuk Savaş

rizomatik komuta sistemi (ing. rhizomatic command system)

Rizomatik komuta sistemi İngiliz Generali Rupert Smith'in gerilla tipi örgütlenmeleri açıklamak için getirmiş olduğu bir kavramdır. Düzenli bir ordudaki açık ve hiyerarşik sistemin yerine, gerilla tipi örgütlenme, merkeziyetçilikten uzak ve doğrusal olmayan bir özelliktir. Düzenli orduda her birim ve birey yukarıdan aşağı iletilen emirler vasıtasıyla, belirlenmiş hedefin elde edilmesi için gayret gösterir. Ne var ki bu hiyerarşik sistem komuta zincirindeki kopmalara karşı hassastır. Gerillalar ise eylemlerini bulundukları çevreye uydurmak zo-

rundadır. İşte bu noktada komuta sistemleri, bahçeleri istila eden rizomatik köklü yayılcı otlara ve sarmaşıklara analogi yapılarak aynı isimle anılmaktadır. Söz konusu bitkiler, örneğin ayrık otu, kökleri vasıtasıyla toprak altında çoğalır ve kök ana gövdeden koparılsa bile hayatta kalır ve zor dönemi atlatıp yeniden yayılmaya başlar. Bu, birçok ayrı gruptan oluşan yatay bir sistemdir. Çevreye uymak üzere gelişir ve önceden belirlenmiş bir örgüt şeması yoktur. Ayrıca büyüklükleri de farklıdır. Her grup veya hücre kendi güvenliğini sağlar, kaynak toplar ve eylemde kullanacağı unsurları örgütlemeye çalışır. Üyeleri arasında görev farklılaşması vardır. Merkez genel yönlendirme yapar ama uygun gördüğü hücreleri desteklerken farklı bir yola sapanları tasfiyeye girer. Rupert Smith rizomatik sisteme düzenli bir ordu ile hücum etmenin zorluklarına değinmekte ve bunun halkın gerillalara tahammül edebileceği sınırlar aşıldığı sırada yapılmasının daha etkili olacağını söylemektedir. Keza otların görünen uçlarını kesmenin bunları en çok bir mevsim geri planda tutacağı göz önüne alınarak bunlara karşı birçok yöntemin bir arada kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Bunlar kökleri (hücreleri) tek tek bulup çıkarmanın yanı sıra onları besleyen maddeleri topraktan uzaklaştırmak (balık ve su örneği) ve köklere sistemik zehirle nüfuz etmek şeklinde özetlenmiştir (örneğin sızma). Böylece, her üç tedbir birbirini destekleyecek şekilde kullanıldığında gerillaları halktan uzaklaştırmak ve hücre yapılarını bozmak mümkün olur.

Sadeh Yitzhak (1890-1952)

İsrail'in silahlı kuvvetlerinin geliştirilmesinde büyük pay sahibi olan ve gerek

gayri nizami, gerekse de nizami savaşlar konusunda etkili görüşleri olan kişidir. Polonya'da doğan Sadeh Birinci Dünya Savaşında Rus ordusunda görev almış; nişan sahibi olarak tabur komutanlığına yükseltmişti. 1920 yılında Filistin'e göç etmiş ve Arap isyanının başladığı 1936 yılında Yahudilerin en büyük askeri örgütü olan Haganah'a katılmıştır. 1920'lerde daha çok dağılık savunma birimlerinden oluşan Haganah, 1929 olaylarından sonra sıkı bir örgütlenmeye gitmiş, 1936'dan sonra on bine yakın savaşçısı ve kırk bin ihtiyatı bulunan bir güç haline gelmiştir. Sadeh Arap isyanından sonra İngiliz Orde Wingate ile birlikte çalıştı ve onunla birlikte Özel Gece Timlerinin geliştirilmesinde yer aldı. Bunlar pasif savunma yerine Araplara baskın tarzında hücum eden küçük ve hareketli birliklerdi. Etkili caydırıcılık için inisiyatif daima elde tutmanın önemini kavramışlardı. Önleyici vuruş (pre-emptive strike) tezi ile Arap yerleşimlerini vurup tahrip etmeye, sağ kalanları da göçe zorlamaya başladılar. İleriki yıllarda İsrail Ordusu'nun liderleri olan Yigal Allon ve Moshe Dayan 1930'lar da Sadeh'in yanında yetişmişler; taktik ve stratejik düşünceleri ile eğitim anlayışları bu dönemde şekillenmiştir. Bu çalışmalar daha sonra İsraililerin Liddel Hart'ın stratejide dolaylı tutum (indirect approach) olarak adlandırılan görüşlerini adapte etmelerini kolaylaştıracaktı. Yahudiler arasında "ihtiyar" lakabıyla anılan Sadeh 1941 yılında Haganah'ın vurucu gücü olan Palmach'ı kurdu ve ilk komutanı oldu. Bunlar önce dokuz, sonra on iki bölükte toplam üç bin kişilik elit birliklerdi. 1945 yılında ise Haganah kuvvetlerinin kurmay başkanı olarak Araplara karşı savunma işlerinin yönetimini üstlendi. 1948 yılında İsrail'in ku-

ruluşu sırasında yapılan savaşlarda da ilk zırhlı tugayın kuruculuğunu ve komutanlığını yaptı. Aynı yıl Haganah dahil olmak üzere ve tüm yarı askeri kuruluşlar yasaklanıp hepsi yeni devletin silahlı kuvveti olan IDF'ye bağlandı. Sadeh 1949'da askeri hizmetten ayrıldı.

Bkz. *Wingate, Liddel-Hart*

SALT/START - (bkz. nükleer silahların sınırlandırılması ve nükleer silahsızlanma)

sansür (ing. censorship)

Sansür herhangi bir haber veya bilginin yayınlanmasının resmi makamlar tarafından hukuki yetkiyle kısıtlanması veya yasaklanmasıdır. Savaş zamanlarında askeri makamlar ve/veya hükümetler bazı bilgilerin gizli kalmasına büyük önem verirler. Bu, gerçekten de askeri operasyonların veya siyasi-diplomatik çalışmaların selameti açısından son derece önemli olabilir. Ayrıca yetkililer bazı haberlerin halkın ve silahlı kuvvetlerin morali üzerindeki etkisine önem verirler. Öte yandan istenmeyen haberler iç muhalefetin yükselmesine hizmet edebileceği için de yetkililerce endişeyle karşılanır. Nihayet, her ülkenin basını, hasım ülke için son derece önemli bir istihbarat kaynağıdır.

Sansür İkinci Dünya Savaşına kadar nispeten daha kolay uygulanıyordu. Bu savaşta ise Almanlar Avrupalıların müttefik yayınlarını dinlemelerini önlemek için radyoları toplamışlar veya mühürlemişlerdi. Günümüzde yabancı yayınların izlenmesinin önlenmesi olanaksız gibidir. Sansürcülerin haberleri saklama işleri çok zorlaştığından bilgi çarpıtma çalışmalarına ağırlık verilmektedir.

Sansürlenilen ilk kaynak, savaş muhabirlerinin cephelerden gönderdikleri haber-

lerdir. İkinci olarak gazete ve diğer yayın kuruluşlarına uymaları gereken talimatlar bildirilir. Bu arada cepheden yazılan mektuplar da sansürden geçer. Bu amaçla bazen bunların uzunlukları sınırlanır. Savaş esirlerinin Kızılhaç gibi kuruluşlar vasıtasıyla gönderdikleri mektuplar da çoğu halde birkaç satırda sınırlanır.

Telgrafla gazetelere haber geçilebilen ilk savaşlar Kırım Savaşı ile ABD İç Savaşıdır. Kırım Savaşı sırasında özellikle yaralıların durumuyla ilgili raporların kamuoyu tepkisi yarattığı bilinir. ABD İç Savaşı sırasında muhabirlerin oldukça büyük bir serbesti ile yazdıkları haberler birçok komutanı zor durumda bırakmıştır. Daha sonra sansür mekanizmaları geliştirilirken birçok durumda basın ile gönüllü bir işbirliği yapılmasına özen gösterilmiştir. Yakın zamanların en önemli sansür olaylarından biri; Vietnam Savaşı sırasında iç muhalefetten büyük rahatsızlık duyan ABD hükümetinin Körfez Savaşı ve özellikle de Irak'ın işgali sırasında giriştiği örtülü çabalarıdır. Bu nedenle, çok öncesinden başlayarak ABD basınına fiilen yönlendirmeye başlamışlar ve bilgi çarpıtmanın yanı sıra belli ülkelere, hatta belli bölgelerle ilgili haberlere etkili bir ambargo uygulamışlardır. Bu şekilde, istemedikleri haberleri büyük ölçüde önlemişler, önleyemedikleri zaman da bunların çok yoğun haber bombardımanı arasında boğulmasını, etkisizleşmesini sağlamışlardır.

SAS

SAS (Special Air Service) İngiliz ordusunun özel kuvvetlerinin esas gücünü oluşturan birliklerdir. 1941 yılında Kuzey Afrika'da mihver hatlarının gerisine akınlar yapmak için David Stirling tarafından kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşından Irak'ın

işgaline kadar İngiltere'nin katıldığı bütün savaşlarda ve kontr-gerilla operasyonlarında rol almıştır. Günümüzde Kraliyet Deniz Piyadeleri dahil bütün özel kuvvetlerin bağlı olduğu Özel Kuvvetler Komutanlığı birlikleri arasındadır. Bir özelliği de daimi kadrosunun astsubay ve askerlerden oluşması, subayların bu birliğe rotasyonla gelip birliklerine dönmeleridir. Bu şekilde özel birliklerin tecrübe ve yaklaşımlarının ordu içinde yaygınlaşması amaçlanmıştır.

SAS tarihçesi için Bkz. özel birlikler/özel harekât.

savaş muhabirleri (ing. war correspondents) bkz. basın ve savaş

savaş prensipleri (ing. principles of war)

Savaş prensipleri gücün doğru kullanılması için uzun deneylerden süzölmüş yol gösterici ilkelerdir. Eldeki gücün emniyetli ve etkili bir şekilde sevk ve idaresi için bunlara dikkat edilmesi kesinlikle önerilir ama uygulamanın daima yaratıcı olması gerekir. Savaş liderlerinin her adımda eylemlerin bu ilkelere uygunluğunu tartmaktan ziyade, bunları özümsemiş oldukları için gözetmeleri beklenir. Nitekim savaş eğitimi, planlamalar ve tatbikatlar savaş liderlerinin bu ilkeleri içselleştirmesi için gayret gösterilen çalışmalardır. Eylemlerin bu ilkelere uygunluğu daima başarı ile başarısızlık arasındaki farkı yaratır. Örneğin emniyet prensibini uygulamayanın baskına uğraması, komuta birliği ve yardımlaşma prensibini uygulamayanın birliklerini yönetmede acze düşüp parça parça harcaması gibi durumlara sayısız örnek verilebilir. Bu noktada, savaş prensiplerinin yol göstericiliğinin yanı sıra analitik değeri olduğu-

nu da ifade etmek gerekir. Başarı ve başarısızlıkları savaş prensiplerinin ihlali veya uygulanmasıyla büyük ölçüde açıklayabiliriz. Büyük ölçüde diyoruz, çünkü savaş asla bir dizi prensiple veya teoriyle tam olarak anlaşılması mümkün olmayan son derece karmaşık bir olgular bütünüdür.

Birbirleriyle bağlantılı olarak düşünülmesi gereken bu temel ilkelere verilen ağırlık ve öncelikler, savaş doktrinlerine bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılıklar gösterir. Bununla birlikte, temel liste fazla değişmez. Öte yandan bunların mutlaklaştırılmaması, dönemlerin doktrinleri ışığında esnek yorumlanmaları gerekir. Büyük Frederik "kurlarlar kör birinin duvarı izlemesi gibi izlenmemelidir" demişti. Diğer yandan bu savaş prensiplerinin stratejik olmaktan çok operatif veya taktik düzeyde anlamlı olduğunu, stratejinin taktik ve operatif alanların doğrusal bir devamı olmadığını ileri süren düşünürler olmuşsa da, bu nihayet tanımlarla ilgili bir tartışma sayılmalıdır. Şöyle ki, her ne kadar strateji başka tanımların yanı sıra, savaşın politikayla bağlantısı olarak tanımlanabilirse de, genel (ulusal) strateji ile askeri stratejiler arasında ayrım vardır ve dolayısıyla, söz konusu prensiplerin askeri stratejide de yeri olduğu pekâlâ görülebilir.

En eski çağlardan beri savaş geleneği olan her yerde savaş liderlerinin bir şekilde farkında olup uyguladıkları ilkelerin birçoğu Sun Tzu tarafından milattan önce 4. yüzyılda kaleme alınmış; ancak modern savaşlar için yeniden formüle edilmiş ve evrensel geçerliliğe sahip olduğu düşünülen çıkarımlardır. Öte yandan, bu prensipler için tam bir liste yapmak kolay kolay mümkün olamayacağı gibi, bunların hepsinin her durumda uygulanabilirliği de yoktur. Akıllı kişi bu prensiplerin "emredici" ol-

maktan çok "genel olarak yok gösterici" olduğunu bilendir. Söz konusu ilkelerin uygulanabilirliği çoğu zaman koşullara bağlı olabilir ve bu koşullar hem dönemler, hem de özel durumlar itibarıyla daima değişime tabidir. Somut koşullar daima önde gelir ve ilkelere mekanik yaklaşımlar bazen zararlı olabilir. Savaş işi, biraz da doğru zamanda doğru risklerin alınmasını gerektirir.

Diğer bir önemli husus da savaş prensiplerinin birlikte ele alınması gerekliliğidir. Örneğin planlarda basitlik ilkesinin başarıyla uygulanabilmesi için diğerlerinin yanında özellikle esneklik ve yardımlaşma ilkelerinin de gözetilmesi ve komutanlara inisiyatif tanınması gerekir. Keza komuta birliği ile esneklik ve inisiyatif prensipleri birbirinin zıddı değil, tam tersine tamamlayıcıları olarak kavranmalıdır. Aslında tüm prensipler birbirlerinin tamamlayıcısıdır.

Aşağıda değinilen (ve evrensel olduğu ileri sürülebilecek olan) savaş prensipleri arasında herhangi bir önem ve öncelik sırası gözetilmemiştir. Öncelikler esas itibarıyla savaş liderlerinin anlayışına bağlıdır. Keza aşağıda belirttiklerimizin yanına daha başka prensipler de eklenebilir veya benzer konular farklı kavramlarla ifade edilebilir. Örneğin aşağıda açıklananların yanına dayanıklılık ilkesi veya ağır ve hafif unsurların birlikte kullanımı gibi ilkeler de eklemeye çalışabiliriz. Ama bu zorlamayı yapmamız ve sürdürmemiz halinde temel prensipler anlamını yitirmeye, temel olmaktan çıkmaya başlayacaktır.

ağırılık merkezi prensibi

(ing. concentration)

Gücün tayin edici noktada yoğunlaştırılmasıyla ilgilidir. Savaşlar çoğu zaman aynı anda birçok yerde güç bulundur-

mayı, dolayısıyla gücün dağıtılmasını zorunlu kılar. Esasen güç dağılımı veya güçlerin belli noktalara sevk edilmesi stratejinin en temel meselelerinden biri, genellik sanatının özüdür. Tabii, burada sevk edilecek güçlerin kompozisyonu, yığınak biçimi, sevk istikametleri ve alanları, sevk yolları ve biçimleri gibi faktörler de işin içine girer. Bu çerçevede her yerde yeterli güç bulundurmak olanaksız olduğundan, daima zor tercihler yapılır. Istihbarat bu nedenle kritik öneme sahiptir. Hasım gücün niyetleri bilindiği takdirde birçok yerde güç tasarufu yapılarak sonuç alıcı noktada güç üstünlüğü kurulması istenir. Birçok savaşta, tayin edici bir muharebeyle çatışmaların bütünü istenilen sona erdirmek mümkün olabildiği için, hasmın belini kırarak manevrayı gerçekleştirmek amacıyla güçlerin belli noktada toplanmasına çalışılırdı. Seri ateşli silahların yaygınlaşmasıyla birlikte, özellikle hücum eden tarafın taktik olarak bire üç oranında güç üstünlüğüne sahip olması adeta genel bir kural addedilir ve mümkünse daha da büyük bir güç üstünlüğü sağlanmasına çalışılırdı.

Tarihte ağırlık merkezi prensibini kullanan ilk liderlerden birinin Thebesli Epaminondas olduğu kabul edilir. O zamana kadar yapılan muharebelerin genel görünümü karşılıklı olarak düz bir hat üzerinde dizilen askerlerin kapışmaları ve taraflardan biri pes edip çekilinceye kadar çatışmaları şeklindeydi. Bu düzen içinde yakın muharebeden çekilmek çok zor olduğundan, yenilgiye uğrayan tarafın imhadan veya esaretten kurtulması kolay değildi. Epaminondas MÖ. 371 yılında İspartalılarla savaşırken alışlagel-

miş olduğu gibi güçlerini düz bir hat üzerinde dizmemiş, sağ kanadını zayıf bırakma pahasına sol kanadında ağırlık merkezi oluşturmuş, güçlerinin büyük kısmını burada yoğunlaştırmıştı. Buradaki güç, hasmın muharebe hattını yarıp geçmiş ve onları çevirmek suretiyle zaferi sağlayarak Isparta gücüne kalıcı ve kesin bir darbe indirmişti. Bundan sonra başta İskender olmak üzere başarılı savaş liderlerinin hepsinin bu prensibi uyguladıkları görülür.

Diğer yandan, başarı için ne kadar önemli olursa olsun, sonuç alıcı noktada güç yoğunlaştırmanın riskli bir iş olduğunu hatırlatmak gerekir. Hasım taraf bu niyeti keşfettiğinde pekâlâ savunma tedbirleri alabilir ve aynı zamanda rakibin zayıf bıraktığı noktalardan taarruz veya karşı taarruzlar yapabilir. Birkaç örnek verelim. 1922 yılında Büyük Taarruzdan önce Türk komutanların büyük kısmı gücün Afyon-Kütahya arasında yoğunlaştırılmasını riskli bulmuş ve Yunanlıların özellikle Eskişehir yönünden yapacakları bir karşı taarruzla büyük bir avantaj sağlayabileceklerinden çekinmişlerdi. Mustafa Kemal'in komutanlarını ikna etmek için epey dil dökmesi gerekmişti. İkinci Dünya Savaşından da bir örneğe değinelim. 1940 Mayıs'ında Almanlar ellerindeki zırhlı tümenlerin tümünü kuzeybatı Fransa'da yapılan taarruz için Meuse Nehri ile Hollanda arasındaki alanda yoğunlaştırmış ve iki haftada müttefik hatları dağıtarak kesin sonuçlu zafere ulaşmışlardı. Birinci Dünya Savaşında dört yılda başaramadıkları bu işi gerçekleştirmelerinde başka faktörlerin yanı sıra mekanizasyon olanaklarının ve mütte-

fik komutanlığının hatalarının da payı vardı, ama burada zafer, gücü tayin edici noktaya yoğunlaştırmalarına dayanıyordu. Müttefik komutanlığı etkili bir karşı taarruzla piyade birliklerini geride bırakarak ileri çıkan zırhlı Alman kamalarını vurabilirdi ama o günlerde bunu yapabilecek bir esneklik, örgütlenme ve düşünce yapısına sahip değillerdi.

1940 yılındaki Alman Manstein planı 1914'te başarıya ulaştırılamayan Schlieffen planından farklı olmakla birlikte, her iki durumda da güçler batıya yığılmıştı. Ne var ki Alman Genelkurmayı 1914 Ağustos'unda Rus taarruzunu karşılamak üzere Schlieffen planında kullanılacak olan bir kolorduyu doğuya çekmiş ve bu durum başka faktörlerle birleşince Fransızlar Marne'da karşı taarruz geçerek Almanları durdurabilmişlerdi. Halbuki bu kolordu cepheye ulaşınca kadar Ruslar çoktan yenilmişler, telaşa kapılan komutanlar öngörülen ağırlık merkezini boşuna zayıflatmışlardı. 1940 yılında ise Almanlar diğer cephelerde sadece örtme kuvvetleri bırakarak ağırlık merkezi prensibini başarıyla uyguladılar. Ne var ki, Hitler daha sonra stratejik anlamda güçlerini aşırı dağıtacak ve Nazi rejiminin yenilgisini kolaylaştıracaktı.

güç tasarrufu prensibi (ing. economy of force/effort):

Bu prensip, ağırlık merkezi prensibinin tamamlayıcısıdır. Olanakların (savunmada veya taarruzda) tayin edici noktalarda yoğunlaştırılabilmesi için diğer çatışma bölgelerinde mümkün olan en az gücün bulundurulması anlamına gelir. Bu ilke de diğerleri gibi taktik, opera-

tif ve stratejik alanların hepsi için geçerlidir. Güç tasarrufu için istihbarat son derece önemli, hatta belirleyicidir. 1941 kışında Almanlar Moskova'ya yaklaşıırken, Ruslar Japonların saldırmaya çağını öğrenip Sibiry'a'daki güçlerini batıya taşıdılar ve Wehrmacht'ı durdurdular. Bu askeri-stratejik anlamda son derece kıymetli bir istihbarattı ve muhtemelen dünya tarihinin akışını değiştirdi. Hitler ise stratejik planda güç tasarrufunu uygulamadı. Örneğin savaşın sonuna kadar Norveç gibi tali bir alanda dört yüz bin asker bulundurdu. Bu tutumu kritik muharebeleri yitirmesinden etkili oldu. Bu prensip taktik ve operatif planda da çok önemlidir. Komutan gücünü her yere dağıtacak yerde kritik noktalarda toplamalı ve diğer yerlerde örtme ve taciz yapacak en az sayıda kuvvet bırakmalıdır. Bu konuda üst komutanlığın tutumu önemlidir. Cephe-deki komutanlar daima kendi muharebelerine yoğunlaşmış oldukları için genel durumu göremez ve daima ellerinde daha fazla birlik bulundurmak isterler. Her durum için ne kadar kuvvet gerektiği çok titiz bir şekilde değerlendirilmelidir.

emniyet prensibi (ing. security):

Emniyet prensibi esas itibariyle baskına uğramamak veya karşı taarruzları etkisizleştirmek için alınan tedbirleri içerir. Her seviyede geçerli bir prensiptir. Taktik seviyede emniyet gerçek zamanlı muharebe alanı istihbaratı, cebri keşif, sürekli devriyeler, ileri karakollar ve hareketli ihtiyat bulundurma gibi tedbirlerle sağlanır. Operatif seviyede bunlara ilaveten gereken yerlere kaydırılabilecek hare-

ketli ihtiyatlar bulundurulması istenir. Stratejik seviyede ise istihbarat ve hasmın niyetlerinin doğru değerlendirilmesi büyük önem taşır. Emniyet prensibi her ne kadar son derece önemliyse de, tek başına buna ağırlık verilmesi tarihte komutanların birçok kez elverişli fırsatları kaçırmaları veya aşırı pasif tutuma girerek muharebeleri ve savaşları kaybetmelerine neden olmuştur. Emniyet prensibinin korkunun kılıfı olarak kullanılmasına izin verilirse, her sonraki adımda tehlikenin büyüyeceği unutulmamalıdır.

baskın (sürpriz) prensibi

(ing. deception and surprise):

Baskın veya sürpriz, askeri eylemlerin başarısı için son derece önemli bir prensiptir ve aldatma konusuna önem verilmesini de içerir. Hasmı hazırlıksız olduğu yerde ve/veya zamanda ve/veya halde yakalamak gerekir. Hasmın beklediği ve tedbir aldığı yerde/zamanda taarruz etmek çoğu zaman başarısızlığa veya başarının ancak büyük kayıplar pahasına elde edilmesine neden olur. Bu prensip, her tür operasyon için geçerli olmakla birlikte; denizden çıkarma veya hava indirme operasyonları için daha da önemlidir çünkü bu tür operasyonlarda birliklerin yeterince korunamadığı ve ateş güçlerini kullanamadıkları bir zaman aralığı mevcuttur. Birinci Dünya Savaşının siper savaşlarında da birliklerin siperlerinden fırladıkları sırada korunmasız oldukları ve iki hat arasındaki bölgeyi aşmaya çalışırken çok fazla kayıp verdikleri görülmüştür. Bu eksiklik çoğu zaman uzun ve yoğun bir hazırlık bombardımanı ile telafi edilmeye çalışılır. Bazen komutanlar baskın etkisini ar-

tırmak için bu hazırlık bombardımanından vazgeçmişlerdir. Örneğin Salerno çıkarması sırasında General Clark bu taktiği uygulamış ama kıyıya çıkan birlikler büyük kayıp vermiş; ancak gemi ve uçakların yoğun ateş desteğiyle köprübaşında tutunabilmişlerdir. Kimi zaman da baskının kısa ama çok yoğun bir ateş desteği ile yapılması şeklinde bir çözüm benimsenmiştir.

Hava kuvvetleri baskın için kullanışlı bir araçtır. Yakın tarihteki en etkili baskınlardan biri 1967 savaşında İsrail hava kuvvetlerinin Mısır hava üslerini hazırlıksız oldukları dakikalarda yakalayarak yerde imha etmesidir. Bu amaçla İsrailliler Mısır şafak devriyelerinin yere indiği, gece vardiyasının nöbet değiştirdiği ve komutanların çoğunun yolda oldukları kısa zaman aralığını tespit etmişler ve bir önceki gün de askerlerini izinli gibi plajlara salarak gevşeme hissi yaratmışlardı. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtında da Rum kuvvetleri bir savaş aldatmacasıyla Magosa'ya çekilmiş, bu sırada Girne yakınlarındaki küçük Platini koyuna baskın tarzında çıkarma yapılmıştır.

Baskın taktik planda son derece önemlidir ve bunu başaran tarafa büyük avantaj sağlar. Beklenmedik yerden yapılan harekâtlar az kayıpla büyük kazanç sağlar. Askerlikte en kötü durumlardan biri düşmanın beklediği hatta yapılan başarısız bir taarruzu tekrarlamaktır. Büyük güçlere karşı savaşan gerilla birlikleri veya komandoların temel taktiği de pusu ve baskındır. Keza iyi istihbarat ile baskına geleni pusuya düşürmek arzulanan bir durumdur. Gerilla ve gerillaya karşı savaşta en çok kul-

lanılan taktik pusudur. Bununla birlikte baskın, her düzeyde daima aranan bir avantajdır.

hedefte ısrar prensibi

(ing. maintenance of aim/determination):

Kararlılık olarak da ifade edilebilecek olan bu prensip askeri planlamacılar için daima göz önünde tutulması gereken bir husustur. Zorlukla karşılaşınca hedeften sapmamak gerekir. Ancak, hedefi elde etmek için bir yol başarısız olmuştusa, bunu aynen tekrarlamak gerekmez. Aynı hedefi elde etmek için başka yollar ve vasıtalar hazırlamak gerekir. Bu bazen "esneklik prensibi," bazen de "alternatif yaratmak" terimiyle ifade ettiğimiz yaklaşımı gerektirir.

Bu arada değinilmesi gereken çok önemli bir husus da hedefin çok iyi tanımlanmış olmasıdır. Hedef hiçbir zaman sadece fiziki bir nokta veya alandan ibaret olamaz, bunları içerir ama daha fazlasıdır. Hedef(ler) düşmanın savaşa devam azmini kıracak işlerin yapılmasıdır.

Komutanlar savaş sırasında hiçbir zaman muharebelerin gidişatını etkileyen faktörlerin tümüne hâkim olup durumun bütün yönlerini izleyemezler. Kararları doğruluk seviyeleri çok farklı olan ve çoğu zaman birbirleriyle çelişen bilgi ve izlenimlerin bir karışımına dayanır. Bu nedenle kararlarının duruma uygunluk derecesi de farklıdır. Bazen hedefi elde etmeye çok yakınlaşmışken bundan vazgeçebilir veya bunun tam tersi, yanlış yollarda aşırı ısrar ederek boş yere kayıp verebilirler. Birinci Dünya Savaşı boyunca tahkim edilmiş siper

hatlarını aşmak için beyhude ısrar edilmesi ve birkaç yüz metre boş arazi almak için on binlerce kayıp verilmesi söz konusu prensibin saçmalık seviyesine getirilmesinin belki de en iyi örneğidir. İkinci Dünya Savaşında Barbarossa harekâtının ilk yılında Almanların üç hedef arasında bocalamaları ve Moskova'ya kış bastırırken taarruz edip olumsuz koşullara rağmen kayıp vermeyi sürdürmeleri veya 1943 yılında Rusların muazzam tedbirlerine rağmen Kursk çıkıntısına taarruzda ısrar edip zırhlı birliklerini mahvetmeleri de bu prensibe yanlış yaklaşımın örnekleridir. Keza Japonların Pearl Harbor'da tam bir baskın elde etmelerine rağmen hedefte ısrar prensibini ihlal ederek hemen geri çekilmeleri kısa ve orta vadede onlar için yıkıcı olmuştur. Uzun vadede ise yenilmeleri zaten kaçınılmaz gibiydi. 1942 yılında Guadalcanal'da ise bu kez hedefte ısrar prensibini en aşırı bir şekilde uygulamaya çalışmışlar ama bu kez de uzun vadede telafi edemeyecekleri kayıplara uğramışlardır.

yardımlaşma prensibi

(ing. co-operation):

Yardımlaşma prensibi birliklerin ve kuvvetlerin birbirlerine destek vermeleri gereğini vurgular. Komuta birliği prensibiyle birlikte, aynı çerçevede ele alınmalıdır. Çoğu zaman aynı cephede bulunan birliklerin kendi savaşlarını yapmaya başladıkları ve komşu birliklerin sorunlarıyla ilgilenmedikleri görülür. Bu durum bazı birliklerin "zor durumda kalıp ezilmesine, bazılarının da ortaya çıkan fırsatları değerlendirmekten aciz kalmalarına neden olur. Birinci

Dünya Savaşı sırasında 1916 yılında 2. Ordu yığınağını tamamlamakla uğraşırken Rusların karşısında tek başına kalan 3. Ordunun aşırı kayıp verip çekilmesi bu konuda olumsuz örneklerden biridir. Osmanlı Genelkurmayı 2. Orduyu takviye edip taze bir güç olarak savaşa sürmek istiyordu ama ulaşım olanakları çok kötüydü ve bu yersiz stratejinin sonucu bu kez 2. Ordunun tek başına kalması olmuştur. Halbuki, iki ordu pekâlâ yan yana savaşılabılır ve o kadar da kayıp verilmemiş olurdu. Yardımlaşma prensibi operatif ve taktik düzeylerde de son derece önemlidir. Tek tek birlik komutanlarının kendi sorunlarına yoğunlaşmaları eğilimi daima ve her yerde çok güçlüdür ama genel durumu gören üst komutanlıkların birlikler arasında yardımlaşmayı koordine etmeleri ve askeri liderleri bu anlayışla yetiştirmeleri gerekir.

esneklik prensibi (ing. flexibility):

Esneklik prensibi sürekli değişen durumlara ayak uydurma, alternatif yaratılabilme, yeni çözümler üretebilme ve olanaklarla hedefler arasındaki dengeleri doğru şekilde kurma gibi kavramlarla da ifade edilebilir. İnisiyatif de bununla çok yakından ilgili bir konudur. Esneklik prensibinin ihmali yakın tarihte birçok orduyu felakete sürüklemiştir. 1942 sonbaharında Hitler'in Stalingrad'da Paulus'u ve Alamein'de Rommel'i çekilmekten men etmesi Almanların büyük kayıplar vermesine neden olmuştur. Aynı şekilde 1944 yazında Normandiya çıkarmasından sonra ordularının daha gerideki bir hatta yeniden toparlanmak üzere çekilmesini

men etmesi bunların Falais'de imha edilmesine yol açmıştır. Gene 1944 yılında esnek savunma taraftarı Manstein'i görevden alması Rusya'nın büyük mesafelerinde hat tutmaya çalışan çok sayıda Alman tümeninin kuşatılıp imha edilmesiyle sonuçlanmıştır. Savaşın son yıllarında Hitler'in esnek yaklaşımlara karşı katı tutumu, belki de müttefik ordularının en büyük avantajı olmuştur. Esnek yaklaşım aynı zamanda savaş sırasında daima ortaya çıkabilecek olan fırsatların değerlendirilebilmesi açısından da önemlidir. Askeri literatürde genel olarak Rus ordularının da esneklikten yoksun bir şekilde yönetildikleri görüşü hâkimdir. Ruslar tarafından eğitilen Arap ordularının, daha esnek yönetildiğine inanılan İsrail birlikleri karşısında aldıkları yenilgiler de bu görüşü pekiştirmiştir. Esas itibarıyla esneklik bir yandan düşünme alışkanlıkları ve siyasi kültür; diğer yandan da komutanlara verilen inisiyatifin derecesiyle alakalıdır. Birçok durumda komutanlar inisiyatif kullanmaktan men edilme durumuyla karşı karşıya kalmışlardır.

planlamada basitlik ilkesi

(ing. simplicity in planning) : Savaşta birçok şey kontrolden çıkma veya yanlış gitme eğilimindedir. Büyük bir karmaşıklığın tümünü sürekli olarak denetim altında tutmak olanaksız olup, karmaşık planların yanlış gitme eğilimi ve olasılığı daha fazladır. Bu nedenle planların mümkün olduğu kadar basit olup; genel hatların belirlenmesiyle yetinilmesi ve bazı çözümlerin sahadaki komutanlara bırakılması yerinde olur. Ne var ki basitlik ilkesiyle ayrıntılı hazırlık

konusunu birbirine karıştırmamak gerekir. Hazırlıkların en ayrıntılı bir şekilde yapılması gerekir ama bunun planın basitliği veya karmaşıklığı ile bir ilgisi yoktur. Burada önemli olan harekât aşamalarını ve hedeflerini mümkün olduğu oranda birbirinin önkoşulu olmaktan çıkarmaktır. Böylece bir alandaki aksamaların veya gecikmenin durumun tümüne etkisi daha az olacaktır. Ayrıca planın basitliği çoğu zaman uygulayıcıların işini de kolaylaştıracaktır ki; bu noktada ateş desteğinden lojistiğe kadar birçok faktörü gözlemek gerekir.

komuta birliği (ing. unity of command):

Komuta birliği prensibi açıklama gerektirmeyecek kadar aşikâr bir gerekliliktir. Burada tartışma konusu olabilecek husus, koordinasyonun nasıl bir anlayış içinde yapılacağıdır. Aşırı merkeziyetçi bir yaklaşımın zararları üzerinde sayısız örnekler bulunmaktadır. Buna karşı yetersiz bir koordinasyon ayrı cephelerin veya aynı cephedeki farklı birliklerin adeta bağımsız savaşlar yürütmesine ve sürekli daha fazla kaynak talep etmesine yol açabilmektedir. Üst komutanlık, savaşın politik hedeflerini de gözeterek kaynakların dağıtımını önem sırasına göre ayarlamak ve çatışma alanlarının tümünü koordine etmek zorundadır. Komuta birliği taktik, operatif ve stratejik düzeylerin hepsi için önem taşımaktadır. Komuta birliği özellikle değişik kuvvetler arasında yetki ve kaynak paylaşımı konusunda aşırı kıskançlığa neden olabilmektedir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşında Goering'in tüm hava unsurlarını Luftwaffe bünyesinde tutma konu-

sundaki ısrarı Alman deniz kuvvetlerini organik hava unsurlarından mahrum bırakmış ve etkisizleştirmiştir. Keza aynı dönemde İngiliz ve Amerikan silahlı kuvvetleri arasında savaşın yürütülmesi konusunda sürekli çatışma çıkmış, özellikle Akdeniz'deki cepheler için sürüşme savaşın sonuna kadar devam etmiş; dengeler sürekli bir gerilim içinde kurulabilmektedir. Amerikalıların 1944 yılında Leyte Körfezi'nde Japon imparatorluk filosunun baskınına uğraması da komuta birliği prensibinin ihlalden kaynaklanmış; Amiral Halsey Japon yemini yutup boş uçak gemilerini kuzeye doğru kovalarken Amiral Kurita'nın filosu destek gemilerini korumasız yakalamıştır. Bu avantajdan yararlanamamaları ise ayrı bir konudur. Kıbrıs Barış Harekâtının ilk safhasında da işe karışan beş farklı karargâh arasında komuta birliği konusunda gösterilen zaaf Kocatepe muhribinin batırılmasına neden olmuş; ancak ikinci safhada bu durum bir ölçüde giderilebilmiştir.

sürat ve hareketlilik (ing. *speed and mobility*):

Bu prensip hasım tarafın gelişen durumlar karşısında tedbir almasını önlemeyi amaçlar. Süratli hareket edebilen güçler daima avantaj sahibidir. Ne var ki süratli hareketin zorlukları vardır ki, bunların en önemileri arasında birliktelerin birbirinden kopması, lojistik sorunların zorlaşması, ateş desteğinin azalması gibi hususları sayabiliriz. Diğer yandan hızlı hareketin sağlayacağı avantajın, zorluklardan doğacak dezavantajları telafi edeceği umulur. Zorluklara rağmen bunun gerçekleştirilebildi-

ği durumlarda ise elde edilebilecek avantajların sonu yoktur. Modern savaşın ilk örnekleri arasında sayılan ABD İç Savaşında demiryolları ve kısmen de buharlı gemiler süratli sevkıyat için büyük olanaklar sunmakla birlikte, bu esas itibarıyla operatif seviyede değil, daha çok yığınak açısından önem taşımıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında motorlu araçlar kullanılmaya başlanmış olmakla birlikte, bunların taktik kullanımı henüz çözülememişti. Ne var ki 1914-18 döneminde geliştirilmeye başlanan fikirler İkinci Dünya Savaşı sırasında birçok kez uygulandı. Büyük birlikler kendi zırhlı araçları ve motorlu topçularıyla birlikte uzun menzilli başarılı operasyonlar başarabildiler ve uzun mesafelerde ikmal edilebildiler. Guderian'ın tanklarının 1940 Mayıs'ındaki hızlı ilerlemesi Fransız savunmasını tam manasıyla dağıttı. El Alamein'e kadar Kuzey Afrika'da İngilizlere kan kusturan Rommel'in en büyük kozu daha hızlı hareket edebilmesiydi. Amerikalılar ise Patton'un şahsında hızlı hareket edebilen bir komutan buldular. Daha geriye giderssek Napoléon'un da zaferlerinin çoğunu hızlı hareket edebilmesine borçlu olduğu görülür. Hızlı hareket, düşmanı sürekli cephe değiştirmeye zorlayarak mevzilenmesini ve hazırlıklarını bozar, ikmal ve çekilme yollarını tehdit altına alarak komutanlarının inisiyatif kullanmalarını engeller. Ayrıca düşmanı sürekli ikimde tutma olanakları yaratır.

araziden yararlanma (ing. *using the terrain*) :

Bu, tarih boyunca en çok gözetilmiş olan askeri prensiplerden biridir. Yük-

sek ve etrafa hâkim arazide mevzilenmek daima büyük bir taktik avantajdır. Keza büyük güçlerin ilerlemesinin zor olduğu ormanlık, dağlık veya bataklık araziler veya nehir geçişleri çok az güçle tutulabilir. Ne var ki bunun yaratabileceği hatalı beklentilerin hasım güç tarafından kullanıldığı sayısız örnek vardır. Zor araziden büyük birliklerin geçirilmesi tarihin her döneminde pekâlâ mümkün olmuştur. Napoléon'un İtalya Seferinde Alp'leri aşması, 1940 yılında Almanların, büyük kuvvetlerle geçilemeyeceğine inanıldığı için ikinci sınıf birliklerle tutulan Ardenler'den taarruz etmeleri gibi örnekler çoğaltılabilir. Buna karşın engebelerin savunmayı kolaylaştırdığı çok iyi bilinir.

taarruz ilkesi (ing. offensive action) : Savaşta hasmın yenilmesi için taarruz harekâtı esastır. Sadece savunma ile savaş kazanılamaz. İster başta, ister kısa veya uzun yıpratma muharebelerinden sonra düşmanı imha için mutlaka hücum gerekir. Ancak hücumun yeri, zamanı ve koşulları doğru seçilmelidir. Çoğu zaman düşman başarısız bir hücumda güçlerini tüketmiş veya yıpratmışken taarruz etmek daha iyi sonuç verir. Keza baskın tarzında yapılan taarruz, iyi bir uygulamayla iyi sonuç verme potansiyeli taşır. Kaldı ki muharebelerin yerini ve yönünü tayin etmenin yolu da çoğu durumda taarruzdan geçer. İster stratejik taarruz, ister stratejik savunmada operatif ve taktik düzeylerde aktif bir muharebe anlayışı uygulamak, inisiyatif elde tutmak için şarttır. Ancak, bu ilke de diğerleri gibi mutlakaştırılmamalı ve koşullar gözetilerek uygulanma-

lıdır. Bunun pratikteki anlamı, komutanların ne kadar risk alacaklarının tayinidir. Muharebelerin genel bir incelemesi bize savaşta en elverişli durumun stratejik taarruzda yapılan taktik savunma olduğunu gösterir. Bunun anlamı genel taarruz ile inisiyatif ele geçirmek ve düşmanın karşı taarruzlarını püskürtmektir. Tabiatıyla bu, güçlü orduların harcıdır. Tayin edici muharebe arayan güçlü hasım karşısında taarruz harekâtını sadece taktik baskınlara indirgeyip, koşullar elverişli oluncaya kadar ricat ve yıpratma savaşı yapılması uygun olabilir. Sonuçta tüm bu kararlar karşılıklı güç dengeleri gözetilerek alınır.

manevra prensibi ve inisiyatif
(ing. manoeuvre and initiative) :

Manevra en kısa tanımıyla, birliklerin savaşta mümkün olan en avantajlı konumu alacak şekilde hareketidir. Bunu, eldeki gücün en yüksek etkinlikle ve hasma en fazla zarar verebilecek şekilde kullanılmak üzere harekete geçirilmesi şeklinde de ifade edebiliriz. Manevra ve ateş gücü her zaman tartışma konusu olan bir ikilem yaratır. Bunun nedeni ateş gücünün hareketli olmayan, önceden hazırlanmış mevzilerde azamileştirilme uygulamasıdır. Bu mevzilerden yağdırılacak ateş gücüyle düşman birliklerine daha fazla kayıp verdirilebileceği düşünülmüştür. Halbuki çoğu zaman taarruz düşman birliklerine, sabit mevzilerden açılan ateşe kıyasla daha fazla kayıp verdirerek, savaşa devam iradesinin kırılmasını sağlar. Manevra aynı zamanda inisiyatif elde tutmanın da aracıdır. Hasım güç barışlı manevra yapan taraf karşısında

beklemediği durumlara düştüğü taktir-
de giderek inisiyatifini yitirecektir.

Manevra ve ateş gücü birbirlerinin ta-
mamlayıcısıdır. Ateş gücü manevrayı
kolaylaştıran ve bazen de mümkün kı-
lan unsurdur. Özellikle dar cephelerde
manevra alanı ateş gücüyle açılan boş-
luklarda yaratılabilir. Taktik ve operatif
planda temel manevralar yarma, çevir-
me ve kuşatmadır. Bu sayede düşman
ters cephele muharebe, çekilme veya
kuşatılma gibi olumsuz tercihlerle kar-
şı karşıya kalır. Bunun karşısında, kötü
yönetilen ve icra edilen bir manevra,
birlikleri yoğun düşman ateşine veya
karşı taarruza açık hale getirerek başa-
rısızlıkla sonuçlanabilir. Bu nedenle
manevra gerek sevk, gerek ikmal açıla-
rından zordur ve daha iyi eğitilmiş bir-
liklerle icra edilmelidir. Ayrıca manevra
yapan komutanların güçlerini gerekti-
ğinde savunmaya geçebilecek ama ge-
ne taarruzu sürdürebilecek şekilde da-
ğıtıp toparlamaları gerekir. En iyisi bü-
tün birliklerin hem taarruz hem de sa-
vunma harekâtı icra edebilmeleridir.
Stratejik taarruzda iken taktik savun-
manın genelde avantajlı bir durum ol-
duğuna değinmiştik. Buna karşı strate-
jik savunma da daima taktik taarruzlar-
la birlikte yapılmalıdır.

ihtiyat bulundurma (ing. having
reserves) :

Askerliğin en temel ilkelerinden olan
ihtiyat, yani herhangi bir noktada kulla-
nılabilecek yedek güç bulundurulması,
öncelikle emniyet prensibi açısından
önemli olmakla birlikte, diğer prensip-
lerin hayata geçirilmesi için de elzem-
dir. Savaşın kaotik yapısı içinde komu-

tanlar daima beklenmedik durumlara
karşı karşıya kalabilirler ve bu nedenle
her düzeyde ihtiyat bulundurmaya çalı-
şırlar. Bu ihtiyat, geniş bir cephe için bir
kolordu büyüklüğünde olabileceği gibi,
bir bölük komutanı da hiç değilse bir
takımını veya bir-iki mangasını ihtiyata
ayırmalıdır. İhtiyat olmadığında bu, da-
ima eldeki güçlerin içinden hiç değilse
küçük bir kısmının çekilerek ihtiyata
alınması yoluyla yaratılır. En sıkışık du-
rumdaki komutan bile bunu yapmak
zorundadır. Böylece savunmada oluşa-
bilecek boşlukların doldurulması, düş-
man girmelerinin veya kuşatma giri-
şimlerinin önlenmesi, gerektiğinde ye-
ni savunma kademeleri oluşturulması,
taarruzda kritik yerlerin takviyesi, düş-
manın karşı taarruzlarının durdurulma-
sı, bazen muharebede ortaya çıkabile-
cek fırsatlardan yararlanılabilmesi için
daima ihtiyat bulundurulması şarttır.
Bazen, çok büyük bir güçle karşı karşı-
ya kalındığında, muharebe eden komu-
tanların ihtiyat yaratma olanağı ortadan
kalkabilir. Bu durumda cephe ihtiyatla-
rının sevk edilebilmesi gerekir. İhtiyat-
lar esas olarak her seviyede birliklerdir
ama ateş gücü veya hava desteği ile de
yedek güç takviyesi yapılabilir.

savaş suçları (ing. war crimes)

Savaş suçları çok geniş bir alanı kapsa-
makta olup, çoğu halde cezasız, hatta taki-
batsız kalmıştır. Esirlerin öldürülmesi, yer-
leşim yerlerinin gereksiz tahribi, teslim
olanların öldürülmesi veya işkence görme-
si, sivillerin ve esirlerin toplama kampları-
na götürülmeleri, sivillerin göçe ve eziyete
maruz bırakılmaları en yaygın savaş suçla-

rıdır. Savaş suçlarıyla ilgili temel kurallar 1899 ve 1907 Hauge Antlaşmaları ile 1864 ve 1949 Cenevre Antlaşmalarında tanımlanmıştır. 20. ve 21. yüzyıllar savaş suçlarında büyük bir patlama yaşanmasına sahne olmuş, etnik katliamlar, kimyasal ve biyolojik silahların kullanılması ve toplama kamplarında ölenlerin sayısı on milyonlarla ölçülen seviyelere çıkmıştır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bütün insanlık tarihi boyunca, savaş suçu tanımlanmış giren hareketlerin olmadığı hiçbir savaş yoktur. Şiddet bir kez başladığında buna kesin bir sınır getirmenin olanağı bulunmamaktadır. Bir taraf bir yerleşim yerine mevzilenir veya askeri tesis kurarsa, burasının muharebe alanı haline gelmesi ve arada sivilin hayatını kaybetmesi kaçınılmazdır. Kuşatılmış bir düşman grubu ümitsiz olduğu halde şiddetle direnir ve kurşunu bitince teslim olunca, birkaç dakika önce arkadaşları öldürülmüş olan askerlerin acıma göstermeleri veya yaralı esirlere tıbbi yardımda öncelik tanımları son derece nadir bir olaydır. Keza kaçmaya çalışan bir esirin hangi koşullarda vurulduğu kolay belirlenemez. Diğer yandan, esir kamplarında kötü koşullarda ölen milyonlarca kişi ve buna yol açanlar için hukuki durum ne kadar net olabilir. Gene de şunu belirtmek gerekir ki, savaş hukuku emir almış olmayı suç için geçerli bahane saymamaktadır.

Savaş suçu, esas itibarıyla mağlupların üzerine kalan bir olgudur. En bilinen bazı örnekleri ele alalım. Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde müttefikler Almanya'nın savaş kanunlarını ihlal ettiğine dair maddeleri Versay Antlaşmasının maddeleri arasında koymuşlardı. Bu çerçevede Almanya savaşta saldırgan taraf olma sorumluluğunu da kabul etmek zorunda kalmıştı. Kendile-

rinin İngiltere ve Fransa tarafından savaşa zorlandıklarını sanan Alman halkı için savaş suçunu üstlenmek zorunda kalmaları, belki de üzerlerine getirilen dev tazminatlardan daha büyük bir şok ve daha yıkıcı bir madde idi. Bu suçlamalar Nazizmin destek bulmasındaki önemli faktörler arasında yer alır. Gerçi evet, Almanya tarafsız Belçika'yı işgal etmiş, zehirli gaz kullanmış ve başka şeyler de yapmıştı ama, örneğin müttefikler de zehirli gaz konusunda onlardan geri kalmamışlardı. Belki de bu nedenle hiç kimse zehirli gaz nedeniyle yargılanmadı. Keza, İkinci Dünya Savaşı sırasında her iki taraf da sınırsız denizaltı savaşı yapmış olduğu için, esirlerin öldürüldüğü birkaç olay dışında bu konu da ceza konusu yapılmadı. Öte yandan İngilizlerin Mısır'daki kamplarda Türk esirleri öldürmeleri de korkunç bir suç idi ama galiplerin suçlanması, hele o dönemde düşünülemezdi.

Birinci Dünya Savaşı, savaş suçları açısından İkinci Dünya Savaşı yanında son derece masum kalır. Naziler milyonlarca sivil ve savaş esirini öldürmüş, kitle katliamı için özel gaz odaları ve fırınlar inşa etmiş ve sayısız savaş suçu işlemleridir. Ne var ki Nazi liderler Nürnberg'de yargılanırken Amerikalılar Ruslara karşı Nazi teşkilatlarını kullanmaya başlamışlardı bile. Bu nedenle, dünyanın haklı öfkesine rağmen Nazilerin birçoğu hiç yargılanmadığı gibi, küçümsenmeyecek bir kısmı ABD gözetiminde yeni görevlere atandılar. Hatta esir düşen Amerikan askerlerini Malmedy katliamında kurşuna dizen SS görevlileri bile çok kısa bir hapislikten sonra serbest bırakıldı. Bir başka örnek de biyolojik savaş yaparak hiyarcıklı veba mikrobuyla binlerce Çinliyi öldüren Japon yetkililerin takibat dışı bırakılmasıdır. Amerikalılar bu mikropla-

n üreten laboratuvarları kendi araştırmaları için kullanmak istediklerinden konuyu örtbas ettiler. Ne var ki, savaştan sonra parçalanmış ve komünizme kaymakta olan bir Çin yerine güçlü bir milliyetçi Çin çıksa, durum kuşkusuz farklı olurdu. Bunları belirtmemizin amacı, savaş suçlarının takibat oranının siyasi ortama göre çok değişken olduğunu vurgulamaktır.

Bir başka husus da, suç oranının hasımla olan tarihi veya ideolojik düşmanlıkla orantılı olarak artmasıdır. Almanlar Nazi döneminde bütün Avrupa'da sayısız suç işlediler ama Polonya'da ve Rusya'da işledikleri suçlar Fransa ve Belçika ile kıyaslanamayacak kadar kitleseldi. Keza Japonlar Çinlileri öldürürken hiçbir sınır tanımıyorlardı. Diğer yandan, özellikle Nazilerin işledikleri suçlar dünyanın o kadar tepkisini çekmişti ki, savaşın son döneminde özellikle doğu Avrupa'daki sivil Almanlara karşı işlenen suçlar tamamen görmezden gelinmiştir. Burada çifte standart son derece yaygındır. Örneğin, Balkanlar'da Türklere karşı yapılan katliamlar hâlâ dünya savaş suçları listelerinde bulunmamaktadır çünkü bunlar batılı ülkelerin istekleriyle çakışmaktaydı.

Soğuk Savaş bittikten sonra savaş suçlarında, özellikle etnik katliamlarda büyük bir artış meydana gelmesi dikkat çekicidir. Bastırılmış olan milliyetçi düşmanlıkların Balkanlar'daki patlamaları Sırp ve Hırvatlar tarafından Bosna'da ve diğer yerlerde yapılan katliamlarla sona ermiştir. Ne var ki bunlar yeni şeyler değildi. Örneğin Hırvat faşistleri olan Ustaşiler İkinci Dünya Savaşı sırasında da çoğu sivil yüz binlerce kişiyi katletmişlerdir. Gene ilginç olan bir başka husus da, iç savaşlarda bu tür suçların daha yüksek oranda görülmesidir. Örneğin İspanya İç Savaşı sırasında ve sonrasında;

Cumhuriyetçilerin (1936-38 arasında) 40 bine yakın, Falanjistlerin ise 1936'dan 1951 yılına kadar yaklaşık 150 bin kişiyi katlettikleri kabul edilmektedir.

Savaş suçlarının tek satırık en özet listeleri bile onlarca sayfa tutmaktadır. Kısacası her savaşın bir savaş suçları bölümü mevcuttur. Günümüzde takibatı yapılmayan ama bütün dünyada kabul edilen suçlar arasında en önemlilerinden biri ABD'nin 1,5 milyon kişinin öldüğü savaş sırasında Vietnam'da işlediği suçlardır. Bu arada yüz binlerce sivil öldürülmüş ve ülke topraklarının üçte biri zehirlenmiştir. ABD'nin 16 milyonluk nüfustan bir milyonun ölümüne neden olduğu Irak'ta işlediği suçlar ise henüz tam anlamıyla ortaya dökülmemiştir. Sadece müzelerdeki eşsiz eserlerin yağmalanması bile ancak Nazilerin Avrupa'dan çaldıkları eserlerle kıyaslanabilecek düzeydedir. Ayrıca Irak'ta kullanılan çok sayıda paralı askerin işledikleri suçlar da zamanla ortaya çıkmaktadır.

SDI (Strategic Defence Initiative – Stratejik Savunma inisiyatifi)

1983 yılında ABD başkanı Ronald Reagan tarafından başlatılan SDI, gelişmekte olan teknolojilerin kullanılarak ABD'ye yönelik nükleer füzeleri havada imha edecek füzesavar kapasitesinin geliştirilmesini amaçlamaktaydı. SDI her ne kadar havada, denizde ve karada kademelenecek farklı unsurlardan oluşan bir savunma sistemi olarak sunulduysa da, uydur ve uzay mekiklerinin de söz konusu olması nedeniyle "yıldız savaşları" olarak anılmaya başlanmıştı (ki aynı adı taşıyan malum film dizisi tam da o sıralarda vizyona girmişti).

1960'lı ve 70'li yıllarda iki tarafın da yeteri kadar füze ile ikinci vuruş yapabileceği

ve füzelerin her türlü savunmayı aşacağı ve-ri olarak kabul edildiği için, nükleer savaş halinde MAD (mutually assured destruction) adı verilen karşılıklı çok ağır kayıplar senaryosuna inanılıyordu ve bu inanış haklı nedenlere dayanmaktaydı. Kaldı ki füzesa-var sistemleri sınırlayan ABM (anti ballistic missiles) antlaşması ile bu tür bir karşılıklı yıkım olasılığına dayanan caydırıcılığın sürdürülmesi kabullenilmişti. ABD hassas izleme ve güdüm teknolojileriyle füzelerin vurulabileceğini öne sürüp bu işe girişince, savunma füzelerini sınırlayan antlaşmalar anlamsız kalmış olacaktı. Ne var ki işin pratik tarafı incelendiğinde, lazerler, parçacık huzmesi atan silahlar, elektromanyetik silahlar vs. henüz yeterince geliştirilmemiş olup, o dönemde bunların uçak veya uzay araçlarına yerleştirilmesi için gerekli çalışmalar da başlangıç halindeydi. Kaldı ki sistemin bütün füzeleri engellemesi pek olanaklı değildi ve az sayıda füzeyi kaçırması bile bu sisteme yapılacak muazzam yatırımları boşa çıkartacaktı. Bunlara rağmen, Başkan Reagan bu girişimi başlatarak, Afgan savaşıdan sonra zor duruma düşen ve ekonomik sorunları derinleşen SSCB üzerine yeni bir baskı kurmak amacındaydı. Ruslar yeni bir büyük silahlanma yarışına girecek halde değillerdi. ABD, tam saha pres için vaktin olgunlaştığını anlamıştı. SDI ortaya atıldıktan bir yıl sonra ABD bu çalışmalar için SDIO (Strategic Defence Initiative Organisation) adını taşıyan bir kurum oluşturdu. Ne var ki 1989'da Sovyetler pes ettikten sonra füzesa-var çalışmaları devam etti. Körfez Savaşında Irak'ın Suudi Arabistan ve İsrail'e attığı SCUD füzelerinin bir kısmının Patriot füzeleriyle havada vurulması bu yöndeki çalışmaların ilerleme kaydettiğinin göstergesiydi. ABD, 2000 yı-

linda National Missile Defense (NMD) yani Ulusal Füze Savunması adı altında bu çalışmalarını sürdürdü ki bunların arasında kamuoyuna en çok yansıtılan olay, ABD'nin bir Boeing uçağına yerleştirilmiş lazerlerle yaptığı denemelerdi.

Füzesa-var sistemlerinin geliştirilmesi-nin son derece pahalı bir çalışmadır. Bu nedenle ABD dışında az sayıda ülke tarafından yürütülmekte ve çoğu halde de mevcut uzun veya orta menzilli uçaksavar füzeleri-nin roketleri de vurabilecek şekilde geliştirilmesi şeklinde planlanmaktadır. 2010 yılı itibarıyla lazer, parçacık veya elektromanyetik sistemlerin ne kadar başarılı olduğu konusunda net bir bilgi yayınlanmamıştır.

seferberlik (ing. mobilisation)

Seferberlik, silahlı kuvvetlerin savaş durumuna geçmesi için gereken insan ve maddi kaynakların bir araya getirilmesi, ihtiyatların çağırılması ve kamu hizmeti yapan tüm kurumlar ile sivil savunma örgütlerinin de savaş hazırlığı yapmasını kapsayan çabaların tümüdür. Kısacası, seferberlik sadece silahlı kuvvetlerin değil, bütün halkın savaşa hazırlanmasını ve ekonomik tedbirlerin alınmasını da içerir. Geçmişin tarım ağırlıklı ekonomilerinde savaşın etkisi nispeten sınırlı kalırken, günümüzde elektronik savaş ve enformasyon savaşı ile bütün iletişim altyapısı ile bankacılık bilgileri çokertilebilir. Enerji ve ulaştırma da tehdit altındadır ve sistemler karmaşıklıkça saldırıya daha açık hale gelmektedir. Bu nedenle elektronik alan ve sivil savunma giderek daha önemli hale gelmektedir.

Seferberlik, esas itibarıyla kitle ordularının ortaya çıktığı sanayileşmiş savaş ile daha önceki dönemlerin sefer hazırlıklarından ayrılmaktadır. Demiryolları ile sefer-

berlik planlarını baştan itibaren müşteri-ken geliştiren Almanya, 1870 savaşında bir milyonluk orduyu üç haftada cepheye sürme başarısını göstererek Fransızları kolaylıkla yenmişti. Bundan sonra ülkeler seferberlik konusuna büyük önem vermeye başladılar ve çok hassas seferberlik çizelgeleri hazırladılar. Türkiye'nin hiçbir konuda seferberliğini tamamlamadan savaşa girmesi Balkan bozgununun başlıca nedenlerinden biridir. Birinci Dünya Savaşı öncesi- nin seferberlik planları ise Avrupa'da savaşı adeta otomatik hale getirmişti. Seferberliğin hasım ülkelere önce tamamlanması kritik görüldüğü için kriz derinleşince Avusturya, Rusya, Almanya ve Fransa kendilerini seferberlik ilan etmek zorunda hissettiler ve savaşı müzakere yoluyla önleme şansı kalmadı. Özellikle Schlieffen planı son derece hassas bir zaman tablosuna dayanıyordu ama bir dizi faktör bu tabloyu bozacaktı. İki dünya savaşı toplumların tüm kaynaklarını savaşa yönlendirmek zorunda kaldıkları olaylardı. Ülkeler üretim ile silahlı kuvvetler arasındaki insan kaynağı dengesini kurmakta son derece zorlandılar çünkü savaşlar artık devasa miktarda cep- hane ve malzeme tüketilen ve insan yanın- da her türlü maddi kaynak kaybına uğranı- lan birer yıpratma savaşı haline gelmişti.

Günümüzde silahlı kuvvetlerin giderek artan sayıda profesyonel personel kullanmak zorunda kalan çok teknik kurumlar haline gelmeleri, seferberlik konusunu büyük kitlelerin askere alınması şeklinden çıkar- mıştır. Elbette özellikle kara kuvvetlerinin hâlâ önemli sayıda birliği ancak seferberlik sırasında faal hale geçmekte veya faal birlik- lerdeki kadro açığının ihtiyatların çağırılma- sıyla doldurulması gerekmektedir. Ne var ki bu da çok hızlı gerçekleştirilmek zorundadır

çünkü artık tüm ülke, hava sahasıyla birlik- te savaş alanı haline gelebilecek, ulaşım ve iletişim altyapısı hemen hücum altında ka- labilecektir. Seferberliğin çok önceden yapıl- ması ise ayrı sorunlar yaratmaktadır. Elbet- te ki burada durum her ülke için farklılık gösterir. Hava sahasını koruyabilen ve sava- şa başlama inisiyatifini elde tutan ülkeler, örneğin ABD için durum farklı olmaktadır. İnsan gücü sıkıntısı çeken İsrail ise sefer- berliğini çok kısa sürede tamamlayarak sa- vaşa girecek şekilde bir örgütlenme geliştir- miştir. Her ülke kaynakları ve tehdit algıla- malarına göre seferberlik planları yapar.

SIGINT (signal intelligence / sinyal istih- baratı) - Bkz. istihbarat ve karşı istihbarat

sınırlı savaş (ing. limited war)

Sınırlı savaş tarafların bütün olanakları- nı düşmanın topyekûn yenilgisi için seferber etmekten kaçındıkları çatışmalardır. Bu an- lamda topyekûn savaştan ayrıldığı söylene- bilir. Ancak önemle üzerinde durulması ge- reken husus, sınırlı savaşa başvuran ülkenin kendisini hayati bir tehdit altında hissetme- mesidir. Aksi halde savaşta sınır kalmaz.

Savaş çeşitli açılardan sınırlı olabilir. Hedef ve kapsamı açısından veya süre ve alan olarak sınırlı olabilir. Keza uygulanan şiddet ve silah kullanım seviyesi açısından da sınırlama getirilebilir. Ülkeler geçmişte sadece belli bir coğrafi alanda ve sınırlı sa- yıda personel kullanmak suretiyle savaş yü- rütmüşlerdir. 1979 Çin-Vietnam Savaşı, sı- nırlı savaş için en çok gösterilen örnekler- den biridir. Vietnam'ın SSCB ile ilişkilerini geliştirmesi, Laos ve Kamboçya'ya girmesi ve Vietnam'da yaşayan Çinlileri sınır dışı et- mesi üzerine gerginleşen ilişkiler 17 Şubat tarihinde savaşa dönüşmüştü. Çin birlikleri

ortalama 40-50 km. kadar ilerledikten sonra 6 Mart tarihinde geri çekildiler. Amaçları Vietnam'a ders vermek ve bölge dışından gelen destekle yapılacak müdahaleleri kabul etmeyeceklerini göstermekti. Bu savaş amaç, coğrafi alan ve süre olarak ve ayrıca kullanılan silahlar itibarıyla her bakımdan sınırlı idi. Bazen de sınırlı bir savaş bir ülkeyi belli bir bölgeden çıkarmak veya belli bir konuda geri adım attırmak için yapılır. Bu tür savaşlarda sınırlı kuvvet, örneğin sadece donanma veya hava kuvveti kullanılabilir. Ancak farklı durumlar her zaman gündeme gelebilir. Örneğin 1991 Körfez Savaşı Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmayı hedefliyordu ve bu gerçekleşince sona erdi ama kısa sürede sone erdirilen bu operasyon için ABD ve müttefikleri dev bir yığınak yaparak sınırsız konvansiyonel güç ve şiddet kullandılar. Bundan sonra işgale kadar olan süre içinde sürekli sınırlı güç kullanarak Irak'ı zayıflatma ve fiilen bölme planlarını ilerlettiler, kuzeyde ayrı bir bölge yarattılar. Bu anlamda sınırlı savaş, yaklaşan topyekûn savaşın bir aşaması haline gelmiş oldu.

Bkz. düşük yoğunluklu savaş,

sivil savunma (ing. civil defence)

Savaşlarda, özellikle de hava gücünün gelişmesinden sonra tüm ülke yüzeyinin savaş alanı haline gelmesi, hedef olma açısından siviller ile askerler arasında farkı büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Kentler, fabrikalar ve altyapı tesislerinin tümü bombalanmış, bazen tarım üretimi ve ormanlar dahi hedef alınmıştır. Almanya, İngiltere, Japonya, Vietnam ve Irak'ta bunların çarpıcı örnekleri görülebilir. Hatta, günümüz savaşlarında sivil ölümler, asker ölümlerini kat kat aşmaktadır. Tüm bu gelişmeler sivil halkın pasif tedbirlerle de korunmasını ve

yıkıma rağmen altyapı ve düzenin hiç değilse asgari ölçüde devamı için tedbir alınmasını gerekli kılmıştır. Topyekûn savaş durumunda sivil savunmanın son derece büyük bir önem taşıyacağı, belki de ülkenin ayakta kalmasını sağlayan temel unsurlardan biri olacağı düşünülmektedir.

Her ülkenin sivil savunma teşkilatları, savaş durumunun yanı sıra doğal afetlere karşı da eğitim yapmakta, uyarı sistemleri geliştirmekte ve özellikle güvenlik ve sağlık hizmetleri sağlayacak hazırlıklar sürdürmektedir. Soğuk Savaş sırasında nükleer savaş tehdidi sivil savunmaya verilen önemin artmasını sağlamışsa da, son yıllarda doğal afetlere karşı hazırlıklar daha öne çıkmıştır. Bombardımana karşı tahliye planları ve sığınak yapımı büyük ölçüde rafa kaldırılmış, hatta eski sığınaklar terk edilmişken afet yönetimi ve hazırlığı önem kazanmıştır. İklim felaketlerinin artması, yangın ve sel felaketleri, ulaştırma ve enerji alanlarında meydana gelebilecek krizler bu eğilimin süreceğini düşündürmektedir.

Sivil savunma kuruluşları uluslararası kanunlar tarafından tanınmış olup, görevlerine hukuki koruma sağlanması hükme bağlanmıştır. 1949 Cenevre Konvansiyonuna 1977 yılında eklenen protokoller buna ek olarak sivil savunma için şu tanımları getirmektedir: "Sivil nüfusu tehlikelere karşı korumayı amaçlayan, onların (doğal) felaketlerin veya (silahlı) çatışmaların acil etkilerinden sonra toparlanmalarına yardım eden ve hayatta kalmaları için gerekli koşulları teminini sağlayan insani yardım görevleridir."

SOE (Özel Operasyonlar Dairesi – ing. Special Operations Executive)

1940 yılında İngiltere'de kurulmuş olan SOE Alman işgali altındaki bölgelerde dire-

nişi yükseltmek için çalışmalar yapmıştır. Bu yılın Mayıs ayında Fransa'nın düşmesi ve tüm Avrupa'nın faşist yönetimler altına girmesini takiben, tek başına kalan ve kıta-ya tekrar asker çıkarma olanağı bulunmayan İngiltere'nin, Almanya'yı yıpratmak için yeni yollar yaratması gerekiyordu. İngiliz hava kuvvetlerinin yaptığı akınlar sürdürülmekle birlikte bunlar verilen kayıplara oranla oldukça etkisizdi. Bu koşullar altında kıtada faaliyet gösterecek ve istihbarattan sabotaja kadar her türlü gizli faaliyeti yürütecek bir örgüt oluşturuldu. İlk başkanı Hugh Dalton, kabinesinde Ekonomik Savaş Bakanı olduğu Churchill'den "Avrupa'yı ateşe verin" talimatını aldığı tarih 24 Temmuz 1940 idi. 1942 yılında bu görevi Lord Selborne'a bıraktı. Ne var ki direniş maddesinde açıkladığımız gibi Avrupa'da bu faaliyetlerin istenilen düzeye yaklaşması için daha en az iki yıl geçmesi gerekiyordu ve SOE'nin bu arada Japon işgali altındaki bölgelerde faaliyet görevini de üstlenmesi gerekecekti. SOE Uzakdoğudaki faaliyetlerini, milliyetçi güçlerin silahlı direnişini desteklediği Hindicini ülkelerinde yoğunlaştırdı.

Şunu hatırlatalım ki, 1940 yılında SOE'ye verilen görevin benzeri olan faaliyetler, İngilizler tarafından daha önce Napoléon'a karşı da yürütülmüştü. Napoléon kıta-ya hâkim olduktan sonra İngilizler kısa vadede kesin sonuç alamayacakları bir durumla karşı karşıya kalmışlar ve onu yıpratmak için Portekiz'e asker çıkartıp, İspanyol direnişini desteklemişlerdi ki, gerilla terimi de bu olaydan kalmadır. İber Yarımadası'ndaki faaliyetler ve Wellington'un buradaki harekâtı Fransa'nın enerjisinin büyük bir kısmını yutmuş ve nihai yenilgisinde büyük rol oynamıştı. İngiltere yüz otuz sene sonra, bu kez Hitler'i yıpratmaya girişiyordu.

Fransa'da direniş, gerek işgal kuvvetleri, gerekse de Petain'in gerici-işbirlikçi Vichy yönetiminin baskıları nedeniyle yavaş bir gelişme gösterdi. Esas neden ise Fransızların büyük bölümünün savaşa devam azminin bulunmamasıydı. Ne var ki 1944 yılına gelindiğine, direniş kuvvetleri Normandiya çıkarması sırasında Alman birliklerini bir ölçüde meşgul edecek, özellikle de Alman ulaştırmasını zorlaştıracak seviyeye getirilebilmişti. Belçika, Hollanda ve Danimarka gerilla faaliyeti için elverişli değildi. Norveç'te bazı sabotaj eylemleri yapıldı ama bunlar da kısıtlı kaldı. SOE'nin Norveç'te yönlendirdiği en önemli operasyon, atom çalışmalarında kullanılan ağır su tesislerinin ve Almanya'ya gönderilmekte olan stokun tahrip edilmesi idi. Söz konusu ülkelerde daha çok istihbarat çalışmalarına ağırlık verildi. SOE Avrupa'ya ajanlarını genellikle uçaklarla göndermekle birlikte özellikle Norveç kıyılarında balıkçı teknelelerini kullandı ki, bunlar yol üzerindeki adaların adından dolayı "Shetland Bus" diye adlandırılmışlardı.

Doğu Avrupa'da, Balkan ülkelerinin işgali 1941 yılının Nisan ve Mayıs aylarında gerçekleşti ama çok kısa süre içinde etkili direniş örgütleri kuruldu. Bu ülkelerdeki komitacılık gelenekleri, coğrafi koşullar ve nüfusun büyük ölçüde kırlarda yaşaması silahlı direnişi kolaylaştırıyordu. İngilizler, her ne kadar direniş örgütlerinin kurulmasında rol oynamış olmasalar da, bunları desteklemek ve yönlendirmek konusunda son derece ciddi gayretler sarf ettiler. Yugoslavya'da Tito'nun komünist partizan kuvvetlerinin Mihailoviç'in sağcı Çetniklerinden çok daha iyi savaşmaları nedeniyle SOE Tito ile yakın ilişki kurdu ve sürdürdü. Esasen gerek bu aşamada, gerekse de sonraki yıllarda Tito

da batıyla diyalogunu kesmedi ve Rusya'ya karşı tarafsız bir politika yürüttü. Buna karşın Churchill'in özel ilgi gösterdiği Yunanistan'da, direnişi yürüten esas güç olan komünistlere hemen hiç yardım edilmediği gibi, destekler Almanlarla işbirliği yapan ve esas olarak komünistleri hedef alan sağcı örgütlere yönlendirildi. Bunlara rağmen, her iki ülkede de Almanlar önemli kuvvet tutmak zorunda kaldılar. Almanlar çekildikten hemen sonra Yunanistan'a büyük kuvvetler çıkartarak bu ülkenin Rus etki alanına girmesini önlediler. Buna rağmen Yunanistan'da İç Savaş 1948 yılına kadar sürdü. Yugoslavya'da ise Çetnikler ile partizanlar arasındaki iç savaş daha kısa sürede bitti. Bu iki ülke işgal, açlık ve direniş nedeniyle en büyük kayıp veren ülkeler arasında üst sıralarda yer aldılar. Yugoslavya nüfusunun %10'undan biraz fazlasını, Yunanistan ise biraz daha azını yitirdi.

SOE operasyonlarının savaşın gidişatında ne kadar etkili olduğu daima tartışma konusu olmuştur. Keza SOE destekli Çek direnişçilerin Gestapo şefi Heydrich'i öldürdükleri Lidice'de tüm halkın katledilmesi gibi çok ağır misillemeler de terazinin diğer tarafındadır. Her şeye rağmen direnişin Almanya'nın yıpranmasında azımsanmayacak bir katkısı olduğu düşünülmelidir. Alman misillemeleri Avrupa'da direnişi azaltmamış, tam tersine hemen her yerde olduğu gibi burada da artırmıştır. Muhtemelen SOE'nin en büyük katkısı Normandiya çıkarması sırasında Alman ulaştırmasının zorlaştırılması için Fransız direnişçileri yönlendirmesiydi.

SOE savaştan sonra 1946 yılında lağvedildi. Amerikalılar savaşta aynı faaliyetleri sürdürmek için OSS (Office of Strategic Services) adlı teşkilatı kurmuşlardı. Sa-

vaştan sonra OSS de lağvedildi ve yerine CIA kuruldu.

Bkz. direniş, OSS, CIA

soğuk savaş (ing. cold war)

1945 yılından Berlin Duvarı'nın yıkıldığı 1989 yılına kadar sürdüğü kabul edilen ve iki sistem veya blok arasında yapıldığı düşünülen, ancak blokların liderleri arasında sıcak savaşın gerçekleşmediği çok uzun ve kapsamlı bir mücadeledir. Ne var ki bu dönemde her iki taraf da bölgesel savaş ve işgallere girişmişlerdir. Bu mücadelede batı bloğunun liderliği ABD, doğu bloğunun liderliği ise SSCB tarafından yürütülmüştür ama blokların homojen olmadığı vurgulanmalıdır. Askeri, politik, ideolojik, psikolojik, ekonomik ve kültürel; kısaca bütün cephelelerde sürdürülen bu savaş batı bloğunun üstünlüğüyle sona ermiştir. Günümüz dünyasına şekil veren bu mücadelenin çok farklı yönlerine girmeden önce belirtmekte yarar vardır ki, yukarıdaki tarih ve tanımlarda kesin ifadeler kullanmaktan bilinçli olarak kaçındık, çünkü olayların bütününe farklı açılardan bakmak ve farklı olgulara ağırlık vermek mümkündür.

Soğuk Savaş 1914'ten 1989'a kadar süren üç aşamalı büyük savaşın son aşamasıdır. Bu tanım bile yetersiz sayılabilir çünkü Ağustos 1914'e giden yoldaki krizleri kapsamadığı gibi, Soğuk Savaşın henüz bitmediğini düşünenler dahi vardır. Ne var ki 1914 öncesi veya 1989 sonrası mücadelelerin bağlamlarını belirtmekle yetinmek ve Soğuk Savaş da genellikle kabul edilen 1945-1989 dönemi olarak incelemek durumundayız.

Birinci Dünya Savaşı ülkeler arasında ki bir savaş olarak başladı ve 1917 İhtilalinden sonra buna sistemler arasındaki bir

mücadele boyutu eklendi. Bu tarihten itibaren, Rusya'da beyaz ordulara gönderilen yardımlardan başlayarak İspanya İç Savaşı'na kadar, sol akımlara karşı dünya çapında yürütülen kapsamlı mücadeleleri Soğuk Savaşın ilk habercileri saymamak için hiçbir neden yoktur. Keza komünizm daima militarizmin ve faşizmin ana hedefi olmuş; Spartakistler ve İtalya'daki işçi hareketleri kanlı şekilde ezilmiştir. Daha sonra, Nazilerin Polonya'yı birlikte yutmalarını ve batı Avrupa'yı işgal etmelerini sağlayan yeni komşuların SSCB'ye saldırımları da, her iki ülkenin toprak kazanma iştahlarının yanı sıra bu ideolojik çerçevede ele alınmalıdır. Kısacası İkinci Dünya Savaşı sadece ülkeler değil, sistemler ve ideolojiler arasındaki bir savaştı. Soğuk Savaş bu anlamda durumun devamıydı. Bunun provası olan İspanya İç Savaşında bu durum daha da net olarak görülebilir. Ne var ki Stalin Rusya'sının komünizm olarak nitelenen rejimi de tartışmalı bir konudur. Pekâlâ, bürokratik parti diktatörlüğü tarafından yönetilen bir devlet kapitalizmi olduğu da söylenebilir. Ne var ki burada esas olan Sovyet sisteminin niteliğinden çok, bu sistemin batının denetimi dışında bir alternatif teşkil etmesi ve batı tarafından hayati bir tehdit olarak algılanmasıydı.

Soğuk Savaşın İkinci Dünya Savaşında nüve olarak belirginleşmiş olan en önemli sorunu Doğu Avrupa'nın geleceği idi. Churchill daima Doğu Avrupa ve Balkanlar'ı düşünerek planlama yapmaya çalışırken Amerikalılar batı cephesinde tayin edici operasyonlara yoğunlaşmışlardı. Stalin ise Almanları geri sürmeye başladıktan sonra her adımını Doğu Avrupa'ya egemen olma hesabıyla atmıştır. 1944 yazında Varşova kapılarında Almanların Polonyalıları ezmesini

beklemiş, müttefiklerin Prag'a ilerlemelerini şiddetle protesto edip engellemiş ve nihayet Budapeşte ve Berlin'de muazzam iki muharebenin dehşet verici kayıplarını göze almıştır. Savaş bittiğinde Stalin Yunanistan ve Berlin'in Batı kısmı hariç Doğu ve Orta Avrupa'ya hâkim olmuş durumda idi. İkinci Dünya Savaşı Polonya'nın işgaliyle başlamış, İngiltere ve Fransa bu nedenle savaşa girmişlerdi. Stalin'den çekilmesini istediler ama bu beyhude bir girişim oldu.

İkinci Dünya Savaşı Avrupa'yı yakıp yıkmıştı. 1945 yılında taraflar bu yıkıntılar arasında iktidar mücadelesi veriyorlardı. Komünistler "yeniden inşa" sloganı ile insanları güç birliğine çekmeye çalışırken Amerikalılar bunun için muazzam ekonomik güçlerini kullandılar. Önce gıda ve yakacak yardımını, sonra da diğer ekonomik programlarıyla kendi işgal bölgelerinde komünistleri hızla devre dışı bıraktılar. Doğu'da ise Kızıl Ordunun müdahalesi daha geçerliydi çünkü Rusların Amerikalılarla mukayese edebilecek olanakları yoktu. Amerikalılar 1945 Mayıs'ında Ruslara yaptıkları ekonomik ve askeri yardımları aniden kesmişlerdi. Ruslar da daha sonraki yıllarda kendi işgal bölgelerinin Amerikan yardımı almasını engellediler. 1946 yılında Churchill ABD gezisinde Missouri'nin Fulton kasabasında yaptığı konuşmada "Stettin'den Trieste'ye kadar bütün Avrupa üzerine demirden bir perde iniyor" diyerek çok popüler hale gelen "Demirperde" deyimini Soğuk Savaş literatürüne kazandırdı.

ABD başkanı Truman 1947 yılında dünyanın her yanında komünistlerin iktidar çabalarına karşı çıkacaklarını ilan edince, bu onun adıyla anılan bir doktrin haline geldi ve ısrarla uygulandı. Aynı dönemde ABD dışişleri bakanı olan eski Genelkur-

may Başkanı Marshall da yardım planlarıyla komünist tehdidiyle karşı karşıya olan ülkelere desteği somutlaştırdı. Bu dönemde iç savaşın sürdüğü Yunanistan ile Stalin'in toprak talebine sert yanıt veren Türkiye bu yardımların kapsamına alındı. Yunan komünistlerine karşı ilk müdahaleyi yapan İngiltere çekildikten sonra onun yerini alan ABD'nin desteği hükümet güçlerinin zafelerini garanti etti.

Soğuk Savaşın en önemli adımları arasında doğu Avrupa ülkelerinde komünist partilerin koalisyon ortaklarını tasfiye edip tek başlarına yönetime hâkim olmaları, Rusya'nın 1949'da atom bombasını, 1953 yılında da hidrojen bombasını patlatarak ABD'nin nükleer güç tekelini ortadan kaldırması ve Berlin ambargosundan söz etmek gerekir. Bilindiği gibi Berlin'deki batılı işgal bölgeleri tümüyle Doğu Almanya'nın içinde birer adacık olarak kalmıştı. Ruslar 1948 yılında batılıların bölgelerine giden kara ve demiryollarını keserek İngiliz, Fransız ve Amerikan işgal bölgelerinin ikmalini kestiler. Böylece yeni tavizler elde edebileceklerini düşünmüşlerdi. Ne var ki Amerikalılar beklenmeyen ve olanaksız sanılan bir iş yaparak bu planı boş çıkardılar. Bütün dünyadaki nakliye uçaklarını Almanya'ya çekerek günde ortalama 580 uçağın iniş yaptığı bir hava köprüsü kurdular. 1948 Haziran'ı ile 1949 Eylül ayının sonuna kadar 277.264 uçuş yapılarak 2 milyon 343 bin ton gıda ve yakıt ile diğer ihtiyaçlar Berlin'e ulaştırıldı. Ruslar geri adım atıldılar. Bu olay NATO'nun kuruluşunu (1949) hızlandırdı. Sovyetler de buna karşı Varşova Pakitini (1955) kurdular. Bu tarihe gelinceye kadar NATO genişlemiş; Türkiye, Yunanistan ve Almanya da NATO üyesi olmuşlardı. Berlin'de bundan sonraki büyük kriz 1961

yılında Batı Berlin'i tecrit etmek için yapılan duvar nedeniyle çıktı. Sayısız casusluk romanına konu olan ve batıya kaçmaya çalışan birçok kişinin hayatını yitirdiği bu duvar 28 yıl sonra doğu bloğunun yenilgisini ve Soğuk Savaşın sonucunu simgeleyecek şekilde yıkılacaktı.

II. Dünya Savaşı'nın sonunda Batı bloğunun tartışmasız lideri haline gelen ABD için en önemli sorun batı Avrupa'nın korunmasıydı. 1947'de Marshall yardımı ile 28 milyar dolar akıtarak istikrar sağladılar ve bu paranın dağıtılması için OEEC (Organisation for European Economic Cooperation) örgütünü kurdular. Bu kurum 1961'de Kanada'nın da katılımıyla OECD'ye dönüşecekti. 1940'ların sonunda batı Avrupa ülkeleri arasındaki işbirliğinin artırılması için kurulan ve Avrupa Birliği'nin temeli sayılan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği de bu destek sayesinde mümkün oldu. Monet ve Schuman gibi Avrupalılar burada sadece vitrini teşkil ettiler. Yeri gelmişken, Avrupa Birliği'nin ABD tarafından gerçekleştirilen bir proje olduğuna değinelim. Amerikalılar 1948 yılında New York'ta American Committee for a United Europe (ACUE) adlı kurumu oluşturdular. İlk başkanı savaşta OSS başkanı olan General William Donovan idi. OSS yerine kurulan CIA'nın ilk direktörü Beddel Smith ile CIA'da onun halefi olan A. Dulles'de Birleşik Avrupa Komitesinin kurucuları arasındaydı. Eski başkanlardan Hoover ve William Fullbright gibi kişilerin de varlığı, ABD'nin birleşik Avrupa projesine verdiği önemi gösterir. Amerikalılar bir yandan Avrupa'nın ekonomik işbirliği işlerini yoluna koyarken, diğer yandan da sendika ve öğrenci kuruluşlarını denetleme aldılar ve Avrupa'yı yönetecek kadroları oluşturmaya başladılar. Kültür cephesinde

ise sanatçı ve düşünürleri forumlarda bir araya getiren toplantılar yapmışlar, 1950 yılında CIA tarafından Ford Vakfı aracılığı ile fonlanan "Congress of Cultural Freedom" (CCF) adlı kuruluşu faaliyete geçirmişlerdi. CIA, CCF aracılığıyla uluslararası toplantı ve sergiler düzenliyor; ayrıca kitaplar, gazeteler, dergiler ve filmleri destekliyordu. 1951 yılında CCF George Orwell'in *Animal Farm* adlı totalitarizmi kınayan eserinin filme alınması için destek vermiş, ancak senaryoda bazı değişiklikler yaptırmayı da ihmal etmemişti. Bu arada Hannah Arendt'in ve Koestler'in kitaplarından çok sayıda almış ve dağıtımını yapmıştı. Keza kuruluş çok sayıda etkili dergiyi finanse etmişti. Bu faaliyetler saymakla bitmez.

Soğuk Savaşın önemli bir köşe taşı da 1949'da Çin'de komünist iktidarın kurulmasıydı. Bu dönemde Amerikan stratejisinin mimarlarından olan George Kennan komünizmi her yerde önlemenin olanaksızlığı karşısında, seçilmiş bölgelere ağırlık verilmesini öngörmüştü. Bu bakış açısına göre yenik düşmanlar olan Japonya ve Almanya'nın korunması özel önem kazanmaktaydı çünkü bu ülkelerin teknolojik kapasitelerinin o dönemde monolitik olarak görülen komünist bloğa geçmesi batı için felaket addediliyordu. Tam tersine bunlar batı kampına kazanılmalıydı. Böylece Nazilerin savaş suçları büyük ölçüde görmezden gelindi ve özellikle de Doğu Avrupa'da etkili bağlantıları olan Gehlen örgütü ABD denetiminde çalıştırılmaya başlandı. 1949 yılında Kennan'ın yerine geçen Paul Nitze'nin başkanlığında Pentagon ve dışişleri temsilcileri tarafından hazırlanan ve NSC-68 adıyla tanınan belge yeni bir yaklaşım getiriyordu. İki kutuplu hale evrildiği düşünülen dünyada komünizmin en ufak bir za-

feri dahi genel savaşta önemli görülüyor ve dünyanın her ülkesinin bu mücadelenin bir parçası haline getirilmesi isteniyordu. Bu doküman savaşı gerçekten küreselleştiriyordu. 1950 yılında başlayan Kore Savaşı Soğuk Savaşın ilk büyük sıcak savaşı olarak düşünülebilir. Amerikan ve Çin orduları ile kuzeye yapılan Rus yardımları burada statükoyu değiştiremedi ama Amerikan stratejik düşüncesini değiştirdi. Ağırlıkla nükleer kuvvetlere bel bağlamanın yeterli olamayacağını, bu silahları herhangi bir bölgesel savaşta kullanamayacaklarını gördüler ve esnek mukabele adı verilen bir yaklaşım geliştirmeye başladılar. Buna göre konvansiyonel güçler ve özel kuvvetler artırılacak ve her krize söz konusu durumun gerektirdiği kadar güçle müdahale edilebilecekti. Yeni yaklaşım çerçevesinde o dönemde Malaya ve Filipinler gibi ülkelerde devam eden gerilla mücadelelerine karşı askeri yardım yapıldı, İran (Musaddık) ve Guatemala ile çok sonraları Şili (Allende) gibi batının denetimi dışına çıkma eğilimi gösterilen ülkelerde darbeler yapıldı ve iş topyekûn bir çekişme halini aldı. Bu dönemde yapılan çok sayıda askeri darbelerde, iki taraftan birinin parmağı mutlaka vardır. Keza art arda gelen Arap-İsrail Savaşları da iki blok arasında bir silahlandırma ve prestij yarışı halini aldı. 1959 yılında Küba devriminin zaferi ABD'de büyük bir rahatsızlıkla karşılandı ve bu ülke sürekli bir baskı altına alındı. 1962 yılında bu ülkeye yerleştirilen Sovyet füzeleri dünyayı nükleer savaşın eşiğine getiren bir olaydı ve bu füzelerin Türkiye'deki Amerikan füzeleriyle karşılıklı olarak çekilmesi için anlaşma yapıldı. Türkiye kendisi üzerinden yapılan bu pazarlığın tamamen dışındaydı. Nihayet Soğuk Savaşın en büyük ve en uzun muharebele-

rine sahne olan Vietnam Savaşında ABD bu kez de savaşa devam azmi kalmayan Fransa'nın yerini aldı. Bu savaş batı emperyalizmine vurulan son darbeydi ama belki de aynı zamanda Soğuk Savaşın stratejik denge döneminin sonu oldu. Bu dönemde komünist bloğun yekpare olmadığı ve artık uzlaşmalarının mümkün olmadığı çok net bir şekilde anlaşıldı. Keza uluslararası ilişkilerin boyutları öylesine gelişmekteydi ki; Soğuk Savaşın detant veya yumuşama adı verilen son aşamasına geçilmesi için uygun bir ortam oluşmuştu. Nixon'un Çin ziyaretini bunun önemli noktalarından biri sayılabilir.

1970'lerin ortalarında batı bloğunun üretim kapasitesi karşısında doğu bloğunun çok geride kaldığı ortaya çıkmaktaydı. Bu gerilik doğu bloğundaki kapasitenin büyük bölümünün dev silahlanma yarışına ayrılmasıyla birleşince; bu ülkelerde iç desteği olmayan iktidarların ömürlerinin uzun sürmeyeceği ortaya çıkmaya başladı. Doğru bloğu ülkeleri silahlanma ve dev konvansiyonel orduların idamesi için harcadıkları paranın hiç değilse yarısını refah ve kalkınmaya ayırsalar, sosyalist sistemin ve dünyanın gidişatı ciddi şekilde değişebilirdi. Ne var ki SSCB yöneticileri geleneksel güç mantığının dışına çıkamadılar. Kaldı ki Budapeşte ve Prag'da gerçekleşen Rus işgalleri, zaten hiç kapanmamış olan yaraları tekrar kanatmış oldu. Bu koşullarda Reagan'ın Yıldız Savaşları adı verilen girişimi ile diğer silahlanma çabaları Rusya'yı güç mantığı içinde daha zor bir duruma sokmaktaydı. Ekonomik açıdan zor durumda olan Sovyetler şimdi de silahlanma harcamalarını artırırken, bir yandan da 1979 yılında giriştikleri Afganistan işgalinin başarısızlığıyla bocalıyorlardı. Gorbacov 1980'lerin ikinci

yarısında durumu kurtarmak için açıklık ve yeniden yapılanma (glasnost ve prestorayka) adı verilen umutsuz girişimlerde bulundu. Ne var ki artık çok geç kalınmıştı. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması bu yenilginin simgesi oldu. Varşova Pakti ve SSCB dağıldı. Varşova Paktinin işgal altındaki üyeleri NATO'ya alındı.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu dünya sisteminin sona erdiği kabul edildi. İlk sonucu 1918'de kurulmuş olan Yugoslavya'nın parçalanmasıydı. Burada uzun ve birbirinin içine geçmiş savaşlar yaşandı. Artık rakipsiz kalmış olan ve en büyük güç olarak dünya silahlanma harcamalarının yaklaşık yarısını yapan ABD daha pervasız davranmaya başladı. Irak ve Afganistan'ı işgal etti. Nükleer silahsızlanma gerçekleşmedi. Bu silahlar sayı olarak azaltılmakla birlikte sahip olan her ülkede varlığını sürdürüyor. ABD'nin güç üstünlüğü kimileri tarafından tek kutuplu yeni dünya düzeni olarak tanımlansa da, dünya yeni ve farklı özellikleri olan bir çok kutuplu siyaset sürecine girmiş bulunuyor.

strateji (Ing. strategy)

Strateji, istenilen hedefin elde edilebilmesi için yapılacak işlerin ve eylemlerin ana yönünü belirleyen ve bunların koordinasyonunu sağlayan kapsamlı karar ve planlama çabasıdır. Burada doğru hedefin tespit edilebilmesi de büyük bir sorun olarak ortaya çıkar. Stratejinin çok sayıda farklı ama yararlı tanımının yapılmış olması, bunun basite indirgenebilecek bir şey olmadığını gösterir. Strateji gerçekten de zor bir iştir. Öncelikle, strateji genelde askerlik alanında kullanılmakla birlikte, farklı alanlarda ve düzeylerde ele alınmalıdır. En üst düzeyde tüm siyasi, diplomatik, askeri ve

idari çabaların bağlı olduğu ve bazen ulusal strateji de denilen genel strateji vardır. Bunun altında ana mücadele alanlarının (diplomatik, askeri vs.) kendi stratejileri bulunur. Stratejinin tanımlarından biri de siyasi hedeflerle askeri hedefler ve operasyonlar arasındaki ilişkinin kurulması sanattır. Askeri strateji, operasyonların ana hedefe hizmet edecek şekilde belirlenme çabasıdır. Burada eklenmesi gereken ilk husus, stratejinin yapılacak operasyonların yönünü belirlemekten öte, stratejik eylemleri mümkün kılmak siyasi, idari, askeri ve ekonomik hazırlıkları da kapsamasıdır. Böylece genel anlamında stratejinin sürekliliği olan bir yaklaşım gerektirdiği, ancak bunun yanı sıra operasyonel anlamda güncelliği göz önüne alması gereği ortaya çıkar. Strateji, politik etki sağlamak için askeri güç kullanma süreci olarak da ifade edilmiştir ve bu tanım da stratejinin en üst düzeyde askeri olmayan alanlarla birlikte düşünülmeye gerektiğini ortaya koyar.

Stratejinin en önemli unsuru hedefler, araçlar ve olanaklar arasındaki dengenin doğru kurulmuş olmasıdır. Yani, politik ve askeri hedeflerin birbirlerinden ve olanaklardan bağımsız olarak belirlenmesi, sonra da bunlara uygun stratejiler bulunması ve olanaklar yaratılması şeklinde bir yaklaşımdan söz edilemez. Araçlar ve olanaklar elbette ki hedefe uygun şekilde geliştirilir ama bunlar aynı zamanda hedeflerin belirlenmesinde kistas alınan hususlar arasındadır. Kısacası hedefler, bu hedeflere varmanın yolları ve bunları gerçekleştirecek olanaklar daima uyumlu bir şekilde belirlenmeli ve güç unsurları buna göre hazırlanmalıdır. Bir başka şekilde ifade edersek; hedefler ve bunları elde etmek için izlenecek yollar gerçekçi olmalıdır.

Stratejinin önemli özelliklerinden biri de mutlaka alternatifler barındırması veya alternatif yaratma olanaklarını taşımasıdır. Bir başka ifadeyle, strateji daima değişen ve öngörülemez olan durumları karşılama potansiyeline sahip olmalıdır. Alternatif yaratamayan politika ve stratejilerin yenilgiye uğrama ihtimali büyüktür. Hasım taraf alternatifsiz kaldığını keşfederse, hareket olanaklarınızı bütbütün kısıtlayabilir.

Stratejik analizde önemli yer tutan diğer bir unsur da, hasmın veya hasımların ve üçüncü tarafların hareket tarzlarının ve olanaklarının daima hesaba katılması gereğidir. Bu durum, stratejiyi daha karmaşık bir sevk ve idare çabası haline getirmektedir. Keza, strateji, politikanın ve savaşın iç içe geçmiş ve ayrılmaz parçaları olarak, tıpkı politika gibi, kendi başına bir bilim değil, fakat bütün bilgi dallarından yararlanan bir düşünce ve yönetim çabasıdır. Tabii burada yapılması gereken bir başka uyarı da, savaş ve politika arasındaki ilişkinin kolay ve sorunsuz bir şekilde kurulup yürütülemeyeceğidir. Politik iradenin savaş döneminde askeri yönetimi tümüyle elinde tutması zor ve karmaşık bir çabadır. Her şeyden önce hem politika, hem de savaş kendi içlerinde tümüyle rasyonel şeyler değildir. Bir anlamda, strateji bu alanları daha rasyonel hale getirme çabası olarak da ifade edilebilir. Ne var ki her ikisi de son derece farklı ve karmaşık biçimler alan politika ve savaş olgularını uyumlulaştırmak kolay değildir ve daima irili ufaklı hatalara açıktır.

Bu noktada stratejiyle ilgili bazı önemli düşüncülerin yaptıkları tanımlamalara bir göz atalım. Clausewitz'e göre strateji muharebelerin savaşın amaçları doğrultusunda kullanılmasıdır. Bu nedenle stratejist, savaşın amacına uygun şekilde savaş ope-

rasyonları için bir hedef tayin etmelidir. Başka bir ifadeyle, savaşın planını yapmalı ve seçtiği hedefi gerçekleştirecek eylemleri belirlemelidir: gerçekte ayrı seferleri şekillendirecek ve bunlar arasında ayrı muharebeleri kararlaştıracaktır. Bunların çoğu doğru çıkmayabilecek olan varsayımlara dayanacağı ve diğer ayrıntılı emirler önceden belirlenemeyeceği için, stratejist bizzat sefere katılmalıdır. Ayrıntılı emirler olayların cereyan ettiği yerde verilebilir ve genel planın sürekli olarak yeni durumlara uyumlu hale getirilmesine ihtiyaç vardır. Kısacası Clausewitz'e göre stratejist daima kontrolü elinde bulundurmalıdır. Tabii bu satırların yazıldığı 19. yüzyılın ilk yıllarında iletişim teknolojisindeki durum uzaktan kontrolü imkânsız kılıyordu.

Bir de Clausewitz ve Napoléon'un çağdaşı olan Jomini'ye göz atalım. Ona göre strateji harita üzerinde savaş yapma sanatı olup bütün harekât alanlarını kapsar. Büyük taktikler birliklerin eyleme sokulma sanatıdır... Strateji nerede harekete geçileceğini belirler... "Büyük taktikler" birliklerin kullanım şeklini ve muharebeyi yürütme biçimlerini belirler.

Burada Jomini'nin kullandığı ama artık uzun süredir literatürde yer almayan "büyük taktikler" (grand tactics) teriminin anlamını açıklamak gerekir. Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar sadece strateji ve taktiklerden söz edilirdi. Strateji kuvvetlerin amaca uygun sevk edilmesini, taktikler ise bizzat muharebelerin nasıl yapılacağını belirlerdi. Ne var ki Birinci Dünya Savaşında çatışmaların boyutu o kadar büyüdü ki, artık tek bir tayin edici muharebeyle savaş istenilen şekilde sona erdirmeye olanağı kalmadı. Bundan sonra yapılması gereken savaşın farklı zamanlarda ve farklı yerlerde

yapılacak çok sayıda harekâtın (operasyonun) sonucunda elde edilmesi idi. Jomini'nin büyük taktiklerden söz etmesi bu sorunu, yani strateji ve taktiklere ek olarak ayrıca operatif anlamda düşünme gereğini Napoléon savaşları sırasında bir ölçüde sezmiş olmasıydı. Birinci Dünya Savaşından sonra strateji ve taktikler arasında bir de operasyonel seviyeden veya operatif hedefler ve eylemlerden söz edilmeye başlandı. Bu tarihten beri askeri literatürde stratejik, operatif ve taktik seviyeler kullanılmaktadır. Operasyonel anlamda düşünmeyle ilgili formülasyonların başta Sovyet Kızıl Ordusunda tartışıldığı öne sürülmüş ve A. A. Svechin'in taktiklerin operasyonel sıçramalarının yapıldığı basamakları oluşturduğu, stratejinin ise gidilecek yolu belirlediği şeklindeki sözlerine değinilmiştir.

19. yüzyılın büyük komutanları arasında öne çıkan Moltke ise stratejiyi acil durumlarda ortaya çıkan sorunlar karşısında işe yarar ve amaca uygun çareler-çözümler bulma sistemi (system of expedients) olarak ortaya koymuştur. Bu anlamıyla Moltke'nin stratejinin pragmatik yanını vurguladığını düşünmek gerekir. Bu çok önemli bir noktadır çünkü stratejik düşüncenin daima önümüzdeki sorunla bağlantılı olması gerektiğini hatırlatır. Clausewitz'i değerlendiren Peter Paret şöyle yazmıştır: "Clausewitz'in kendisi, stratejinin anlamını o an önünde bulunan probleme göre değişik anlamlarda kullanmıştır." Nitekim günümüzde de askeri stratejinin yanı sıra siyasi, diplomatik hatta sosyal ve ekonomik alanlarda stratejilerden söz edilebilmektedir.

20. yüzyılın strateji konusundaki en önemli düşünürlerden biri olan Bernard Broodie şöyle demiştir: "stratejik düşünce (veya arzu ederseniz teori) pragmatik de-

ğilse hiçbir şey değildir. Strateji bir işin nasıl yapılacağını, bunun etkin şekilde başa- rılmasının kılavuzudur. Politikanın birçok başka alanında olduğu gibi, önemli soru 'bu fikir işe yarayacak mıdır' şeklindedir. Daha önemlisi, 'bu fikir test edileceği özel koşullar altında işe yarayacak mıdır' şeklin- de ifade edilebilir."

Bu arada Andre Beaufre'un sözlerini aktarmakta da yarar bulunmaktadır. Onun, stratejinin "anlaşmazlıklarını çözmek için şiddete başvuran karşılıklı iki irade arasın- daki diyalektiğin sanatı olduğu" şeklindeki ifadesi açıklayıcıdır. Bu, çatışan taraflar ara- sındaki karşılıklı dinamik ilişkidir. Gene Be- aufre "Her duruma uyarlanabilen bir stra- teji yoktur, durumun özelliklerine göre al- ternatif stratejiler seçilmelidir" sözleriyle birçok başka düşünür gibi stratejinin so- mut durumlarla ilişkisini vurgulamıştır.

Colin Gray ise stratejiyi, politik ama- çların elde edilmesi için güç veya güç tehd- idinin kullanılması olarak tanımlamaktadır. Gray'in yaklaşımı stratejiyi mümkün olan en geniş kapsamıyla, yani siyasi, sosyal, kültürel, ahlaki, ekonomik, idari, lojistik ve bilgi alanlarını kapsayacak en geniş çer- çevde ele almaktadır. Aslında bu, tarih bo- yunca bütün başarılı askeri ve politik lider- lerin yapmış olduğu şeydir ama batı litera- türüne girmesi yenidir; nedeni ise savaşa- rın artık askeri zafer ile bitmediğinin yeni bir ifadesinden başka bir şey değildir. (Mustafa Kemal bu hususu bundan seksen yıl önce açıklıkla ifade etmişti). Burada yeri gelmişken vurgulanması gereken husus, stratejik çabaların daima istenilen barışın nasıl yapılacağını göz önünde tutması ge- rektiğidir. Her şey buna bağlı olmalıdır.

Websters'in büyük sözlüğü ise (10. ed.) stratejiyi savaşta ve barışta bir ülkenin veya

bir grup ülkenin politik, ekonomik, psikolo- jik ve askeri güçlerini kendi politikaları için en avantajlı şekilde kullanmalarının bilimi ve sanatı olarak tanımlıyor. İkinci tanım ise askeri komutanlığın düşmanla avantajlı ko- şullarda karşılaşmak için uyguladığı bilim ve sanat şeklinde yer almış. Bu tanımlar da yararlı olmakla birlikte stratejinin bir bilim olma önermesi tartışmaya açıktır. Politika ve askerlikte strateji başlı başına bir bilim olmaktan çok, çeşitli bilgi alanlarını hedef ve araçların en uygun şekilde tespiti için kullanma sanatı veya yaklaşımıdır.

Oxford'un büyük askeri tarih sözlüğü de strateji maddesine bunun kesin tanımı zor olan eski bir kavram olduğuna işaret ederek başlıyor. Kavramın kelime kökü ise Atina'da savaş zamanında liderliği üstlen- mek üzere yurttaşlar tarafından seçilen si- vil-askeri görevliye verilen addan gelmiş. Burada işaret edilen bir nokta da daha ya- kın tarihlerde politik hedefler daha karma- şık ve farklı hale geldikçe stratejinin askeri olmayan araçları daha fazla kapsadığına işaret edilmesidir ki, yukarıda belirtmiş ol- duğumuz gibi, bu aslında en eski tarihler- den beri uygulanan, ama teorisi yeni geli- şen bir husustur.

Bkz. Beaufre, Liddell Hart, Clausewitz, Jo- mini, operasyonel düzey, taktikler, stratejik eylemler / stratejik operasyonlar

stratejik eylemler / stratejik operasyonlar (İng. strategic actions / strategic operations)

Stratejik eylemler, savaşın (veya müca- delenin) sonucuna daha fazla katkı sağla- yacağı düşünülen eylem veya operasyon- lardır. Her mücadelede hasım tarafın sava- şa devam iradesini kırarak tayin edici ey- lemler bulunmaya çalışılır. Bu, düşmanın

ana kuvvetlerinin imha edileceği bir meydan muharebesi olabileceği gibi; zayıf düşürecek bir ambargo, kritik üretim olanaklarını ve stoklarını yıkacak bir hava bombardımanı veya onu zor durumda bırakabilecek bir ricat olabilir. Örneğin Almanya her iki dünya savaşında da denizaltı savaşıyla İngiltere'yi dize getirmeyi düşünmüş ama başaramamıştır. Keza İngiltere de İkinci Dünya Savaşında stratejik bombardıman ile Alman savaş azmini ve olanaklarını yıkmayı düşünmüş ama bombardımana rağmen Alman kararlılığı da, savaş üretimi de artmıştır. Sonuçta her iki savaş da sürekli stratejik eylem arayışlarına rağmen devasa birer yıpratma savaşıyla sona erdirilmiştir. İkinci Dünya Savaşının sonuna doğru müttefikler arasında Ren havzasına yapılacak stratejik harekât üzerinde tartışmışlar ama İngilizlerin savaşı kısa sürede sona erdirmeyi amaçlayan bu önerisi geniş cephe yanlısı Amerikalılar tarafından kabul edilmemiştir. Aslında 1944 Eylül'ündeki Arnhem harekâtı başarılı olsaydı Ren planı tatbik edilebilir ve belki de savaş çok daha kısa sürede sona erdirilebilirdi. Bu stratejik planın ana fikri Ren havzasının Almanya'nın ana gücünü oluşturduğu ve burayı yitirdikten sonra savaşa devam edemeyeceği şeklindedir. Bazen stratejik eylemler savunma ağırlıklı da olabilir. Napoléon'un seferinde Rusların geri çekilerek Fransızları açmaza almaları büyük bir stratejik karardır. Büyük Petro aynı stratejiyi XII. Karl'a karşı başarıyla uygulamıştır.

Stratejik eylemlerin/operasyonların başarılı olması için hasım gücün dengesini bozması ve inisiyatifini yitirmesini sağlaması beklenir. Bunun için de düşmanın belirsizlik içinde tutulması, güçlerini istemediği yerde ve istemediği şekilde kullanma-

ya zorlanması amaçlanır. Düşman cephelelerinin kuşatma tehdidi altına alınması, ikmal hatlarının kesilmesi veya tehdit edilmesi, beklemediği cephelerin yaratılması ve tertiplenmesini geçersiz kılacak veya hızla bozulmasını sağlayacak operasyonlar yapılması stratejik eylemlerin en üst biçimidir. Böylece düşmanın inisiyatifi ve hareket serbestisi kısıtlanmış olur. Kuşkusuz düşman karargâhı da bu eylemleri düşünerek ona göre tedbir almaya çalışacaktır. Her halükârda karşı tarafın beklediği operasyonları yapmaktan kaçınmak gerekir; ama bunların mutlaka yapılması gerekiyorsa, bunun zamanı ve şekli konusunda alternatifler yaratmak ve bunu düşman güçlerini dağıtacak başka operasyonlarla birlikte yapmak yoluna gidilmelidir. Örneğin İkinci Dünya Savaşında Normandiya çıkarması daha stratejik bir operasyon, İtalya operasyonları ise Almanya'nın gücünü dağıtacak ikinci dereceden bir harekât olarak değerlendirilebilir. (Tabii ana stratejiye hizmet edecek tali operasyonlar da bu bağlamda stratejik planın parçalarıdır.) Bir başka örnek verirse, 1973 Yom Kippur Savaşında İsraillilerin Süveyş'i aşarak Mısır 3. Ordusunu kuşatmaları tam anlamıyla hasmın dengesini bozan bir stratejik eylemdi. Basiretli bir liderlik düşmanın en az direnişiyle karşılaşacak hareket şekillerini bulmalı; bir hareket başarısız olmuşsa bunda ısrar etmemeli ve düşman güçlü iken savaşın kaderi tek bir operasyona bağlanmamalıdır.

Teknolojik gelişmelerin stratejik operasyonlarla ilgili düşünce ve uygulamaları birinci dereceden etkilediği görülür. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı sırasında havacılıkta meydana gelen gelişmeler bu kuvvetin tek başına sonuç alıcı eylemlerde bulunabileceği şeklinde bir görüşü öne çıkardı. Do-

uhet ve Trenchard gibi hava teorisyenleri bombardıman uçaklarının savaşı düşmanın kalbine taşıyacağını; halkı ve liderleriyle birlikte hasım devletin savaş iradesini kırabileceğini savundular. Bu nedenle iki savaş arasındaki dönemde havacılığa ayırdıkları kaynakların çoğunu stratejik bombardıman filolarının geliştirilmesi için kullandılar. İngiliz havacılarının Almanya üzerinde giriştikleri bombardıman, 1942'den itibaren ABD bombardıman komutanlığının bu çabaya katılmasıyla birlikte çok daha büyük boyutlarda bir hava seferinin yürütülmesini sağladı. Buna stratejik bombardıman adı verildi. Müttefikler petrol, rulman sanayi, demiryolları, denizaltı yapımı ve tank fabrikaları gibi Almanya'nın savaş çabalarına en büyük zararı verecek stratejik hedefleri tespit edip bunları yok etmeye çalıştılar. Ne var ki İngilizlerin gece, Amerikalıların da gündüzleri büyük kayıplar pahasına yürüttükleri bu stratejik bombardıman, yukarıda söz ettiğimiz gibi, Almanya'nın savaşı sürdürme iradesini kırmadığı gibi; (muhtemelen sentetik petrol hariç) savaş üretimini de kritik ölçüde azaltmadığı sonradan yapılan incelemelerde ortaya çıktı. Ancak daha yakın tarihlerde yapılan analizler, stratejik bombardımanın Alman hava kuvvetlerini kendini yenileyemeyecek ölçüde yıpratmış ve böylelikle savaşın kazanılmasına çok daha büyük bir katkı yaptığını ortaya koydu. Japonya'ya karşı yapılan hava operasyonları ise, büyük bombardımanlarla değil ama atom bombasının kullanılması sayesinde kesin sonuçlu, yani tam bir stratejik eylem oldu. Savaşın sonra Amerikalılar atom bombalarını atmak için uzmanlaşmış filolardan oluşan Stratejik Hava Komutanlığı (SAC) kurdular.

Stratejik operasyonlarla ilgili bir başka konu da Barbarossa Harekâtı sırasında,

1941 yılında Rusya'daki esas hedef konusunda Alman komuta heyeti arasında meydana gelen tartışmadır. Bazı komutanlar hem yönetim merkezi, hem de Rus hatları arasında ana kavşak olan Moskova'ya yürünmesini isterken, Hitler kuvvetlerin güneydeki büyük kuşatma ve imha muharebelerinde kullanılmasını emretti. Almanlar Moskova'ya yöneldiğinde kış gelmek üzereydi ve fırsat kaçmıştı. Tabii, bu fırsatın gerçekten var olup olmadığı da hiçbir zaman kesin olarak bilinemeyecek bir şeydir.

Stratejik operasyonla ilgili yakın tarihin en önemli örneklerinden biri Schlieffen planıdır. Bu plana göre Almanlar savaş başlayınca Belçika üzerinden büyük bir yay çizerek Fransa'ya girecekler ve büyük bölümü Alsace-Lorraine sınırında olan Fransız ordularını çevirerek, bu stratejik kuşatma operasyonu ile kısa sürede zaferi elde edeceklerdi. Ne var ki gerek İngiltere'nin Belçika'nın tarafsızlığının ihlali üzerine savaşa girmesi, gerekse de orduların mekanize olmamasından kaynaklanan bir dizi başka faktör 1914 Eylül'ünde bu stratejik eylemin başarısızlığa uğramasına neden oldu. İkinci Dünya Savaşında ise Alman ordusu bu stratejik çevirmenin Ardenler'den yapılan yarma operasyonu ile birleştirilerek yapılmasını sağlayan motorlu vasıtalar ve bunu havadan destekleyecek uçaklara sahip olduğu için Fransa'yı altı haftada kesin sonuçlu yenilgiye uğratabildi. Keza, Çanakale seferi de müttefikler açısından stratejik bir eylemdi. İngilizler donanmalarının İstanbul önüne gelmesiyle Türk ordularının temel ikmal merkezinin elden çıkacağını ve Osmanlı Devleti'nin saf dışı edileceğini düşünmüşlerdi. Bu da Birinci Dünya Savaşı'nın birçok başka stratejik operasyon planı gibi başarısızlığa uğrayacaktı. Savaşlar ar-

tık çok sayıda operasyonun veya bir başka ifadeyle art arda yapılan yıpratma muharebelerinin müşterek etkisiyle sonuca ulaşacaktı. Bu durum aslında her operasyonun nihai hedefe hizmet anlamında, stratejik operasyon sayılabileceğini düşündürtebilir. Örneğin 1940 baharında Almanların Ardenler'den Fransa'ya yaptıkları yarma ile eşzamanlı olarak Hollanda ve Belçika üzerinden sürdürdükleri stratejik çevirme taarruzu (Manstein Planı); bunun bir ay öncesinde gerçekleştirilen Danimarka ve Norveç'in istilasına göre çok daha stratejik veya sonuç alıcı bir hamle olarak değerlendirilmelidir.

Bkz. strateji, deniz savaşları, hava savaşları, kara savaşları

stratejik köyler (ing. strategic hamlets) - bkz. gerilla savaşı ve kontr gerilla, toplama kampları

Sun Tzu (MÖ. 400-320)

Çin generali ve düşünür Sun Tzu, günümüzden iki bin dört yüz yıl önce yaşamış olmasına rağmen "Savaş Sanatı" adlı eseriyle hâlâ (Clausewitz ile birlikte) stratejik düşünce üzerine en büyük etki yapan iki yazardan biri olmayı sürdürmektedir. Gerek Çin'de devrimci savaşı başarıya ulaştıran Mao, gerekse de 20. yüzyılın önemli askeri düşünürü Liddel-Hart'ın görüşlerinde Sun Tzu'nun izleri açıkça izlenebilir. Sun Tzu'da savaşın politik, ekonomik ve psikolojik yanlarına önem verildiği görülür ki, bunlar batıda 18. yüzyılın sonlarında adeta yeniden keşfedilmeye başlanmıştır. Hazırlık, istihbarat, lojistik ve coğrafi faktörlerin incelenmesi de Sun Tzu'nun önem verdiği hususlardır. Ona göre en iyi çözüm savaş değil diplomasi. Ancak savaş kaçınılmaz

olursa bunu en az maliyetle başarıya götürmek gerekir. Bunun için düşmanın iyi incelenmesi, gerekirse yıpratma taktikleri uygulanması, ricat ve hücumun koşullarının iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu arada savaş aldatmacalarına büyük önem verir. Düşman sürekli olarak yanlış izlenimlere sürüklenmelidir. Günümüzdeki baskın ve komuta birliği prensiplerini onun yazılarında bulmak mümkündür. Keza muharebe alanının tecrit edilmesi ve düşmanların mümkünse sırayla yenilgiye uğratılması da, her zaman uygulanması mümkün olmasa da, daima geçerli ilkelerdir. Nihayet disiplin ve moral de Sun Tzu'nun değindiği birçok husus arasında öne çıkmaktadır. Bunların tümüne bakıldığında, dolaylı stratejinin (veya stratejide dolaylı tutumun) prensiplerini ilk kez kaleme aldığı ama doğrudan yaklaşımın da gerektiğinde ihmal edilmemesini ifade ettiği görülür. Çinli düşünürün "suyun nasıl sabit bir formu yoksa savaşta da sabit bir durum yoktur" diyerek savaşın değişken niteliğini vurgulaması günümüz için de geçerli, çok önemli bir düşünce şekline işaret etmektedir.

Bkz. Liddel-Hart, Mao, savaş prensipleri

şehir savaşları (ing. urban warfare)

Şehir savaşları büyük yerleşim yerlerinde yapılan askeri operasyonlardır. Giderek yaygınlaşan bir savaş kategorisi olup, günümüzde bütün ordular bu tür savaşlar için yeni talimatnameler hazırlamaktadır. Eskiden ordular muharebe için genelde rahatça manevra yapabilecekleri açık arazileri tercih ederken modern savaşların çok genişleyen cepheleri birçok yerde giderek yayılan yerleşim yerlerini de kaçınılmaz olarak içine almıştır. 20. yüzyıla kadar istisnalar dışında

dünyanın yüzde 90'ı kırlarda yaşarken, bugün kentli nüfus % 50'yi aşmış, bazı ülkelerde % 80'lere varmıştır. Keza eski kentler nispeten küçük iken, günümüzde çoğu kent banliyöleriyle birlikte yüzlerce kilometre uzanmakta olup, bazı ülkelerin tümü büyük bir kent ile çevresinden oluşmaktadır. Bununla birlikte eski kentlerde yapılan çatışmaların daha çok ayaklanma ve ayaklanmaya karşı savaş şeklinde olduğu da hatırlardır. Paris kenti 1789, 1830 ve 1848 ihtilallerinden sonra barikatları etkisiz kılacak büyük bulvarlar inşasına girişmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Leningrad, Rostov, Stalingrad, Budapeşte ve Berlin'de yapılan şehir muharebelerinin hepsi çok uzun sürmüş ve korkunç kayıplara neden olmuştur. Bunun nedeni özellikle yıkılan binaların son derece elverişli savunma mevzilerine dönüştürülebilmesidir. 1939 yılında Polonya işgal edilirken Varşova sokaklarında son bir direniş yapılmış ama bu, iki hafta içinde sona erdirilmişti. Volga (İdil) kıyısındaki Stalingrad ise 1942 sonbaharı ve kışında 320 bin kişilik Alman 6. Ordusunun saldırısına karşı aylarca direnmiş; boğuşmalar bina, bodrum, geçit ve kanalizasyonlarda sürmüş, düşman birlikler bazen aynı binanın iki kanadında veya katında günlerce yan yana yaşayıp savaşmışlardır. Bu muharebelerin ikinci yarısında ise bu kez kuşatılmış olan 6. Alman Ordusu Şubat 1943 başına kadar direnmiştir. 900 gün boyunca kuşatılan Leningrad'ın dış mahalleleri ise bütün bu süreçte, yani 1941 yazından 1944 başlarına kadar savaş alanıydı. Keza 1944/45 kışında Budapeşte muharebeleri de aylar süren muazzam çatışmalara sahne oldu. Birçok diğer kentte de şehir muharebeleri yapıldı. Yakın tarihlerde Kudüs içinde yapılan çatışmalar, Mo-

gadişu ve Felusha'da meydana gelen baskın ve direnişler, Beyrut muharebeleri hatırlardır.

Şehir savaşları için geliştirilen taktikler arasında paralel ilerlemek, direniş mevzilerini tecrit ederek imha etmek, bölgeyi birbirinden bağımsız bloklara ayırmak, ikmalsiz bırakarak teslim olmalarını sağlamak gibi taktikler uygulanmaya çalışılmıştır. Bombardıman ise doğal olarak yaygın şekilde uygulanmıştır ama yıkılmış ve yarı yıkılmış binalar gerçekten de savunmacılara açık araziden veya zarar görmemiş binalardan daha fazla koruma sağlamaktadır. Çoğu halde sokaklar da molozla dolarak zırhlı veya hafif zırhlı araçların geçmesine olanak vermemekte, ayrıca bunların pusuya düşürülebileceği noktaların sayısı da alabildiğine artmaktadır.

şok ve korku (ing. shock and awe)

Düşmanın moralini, düzenini, tertiplenmesini ve savaşa devam azmini yıkmayı amaçlayan şok taktikleri tarihin en eski çağlarından beri kullanılmıştır. Geçmişte bu taktikler daha çok gürültülü baskınlar veya ağır süvarinin belli bir noktada yoğunlaşarak düşman saflarını yarması şekillerinde gerçekleştirilmiş; düşmanı aniden beklemedikleri bir yerde gören askerler çoğu zaman etkili savunma yapamayarak dağılmışlardır. Modern dönemin en büyük şok taktikleri tank ve uçağın birlikte kullanıldığı blitzkrieg, yani yıldırım savaşıdır. Almanlar 1939 ile 1941 yılları arasında canavar düdüklü çalarak pike yapan Stuka uçaklarıyla panik yaratıp aynı anda zırhlı birliklerle ilerleyince karşılarındaki savunmayı kısa sürede dağıtıyorlardı. Ne var ki 1941 yazından itibaren hasımları artık bundan etkilenmeyecek tedbirleri almış, hatta

çok taktiklerini Almanlara karşı kullanmaya başlamışlardı.

Kara-hava savaşlarını temel doktrinleri olarak benimseyen Amerikalılar 2003 Irak'ı İşgal Harekâtında çok ve korku taktiklerini bunun bir parçası haline getirdiler. Hassas güdümlü mühimmat ve hava hücumlarıyla Irak'ın komuta ve iletişim merkezlerini vurarak Iraklıların direnme iradesini kırmayı amaçladılar. Bu aslında "blitzkrieg" in yeni bir biçiminden başka bir şey değildi.

Bkz. blitzkrieg

taktikler (İng. tactics)

Taktikler muharebenin nasıl yapılacağıyla ilgili hususlardır. Bunlar, mevzilenme, silahların (ateş gücü) kullanımı, sahada yapılan manevralar, platformların (tank, helikopter vd.) kullanımı ve bunların desteklenmesini kapsar. Taktik harekât icra eden birlikler savunma ve saldırıda hem kendi hafif ve ağır silahlarını kullanırlar, hem de destek ateşi sağlayan birimlerin yüksek ateş gücünden yararlanırlar. Ateşli silahların kullanımıyla birlikte piyadenin topçu tarafından desteklenmesi ve kanatların süvari tarafından korunması ve perdelenmesi (veya saldırıda süvarinin tehdit unsuru olarak kullanılması) bilinen en temel taktikler olmuştur. Manevra, ateş gücü ve destek unsurları sürekli gelişim göstermekle birlikte, değişik teknolojiler bu temelin ancak biçimleri ni ve harekâtın boyutlarını değiştirmiştir.

Taktikleri etkileyen en temel hususlar ateş gücünün artması ve özellikle iletişim ve ulaştırma başta olmak üzere diğer teknolojik gelişmelerdir. İlk modern savaş sayılabilecek olan Amerikan İç Savaşında seri ateşli silahların hücum eden piyadeyi ve

süvariye biçmesi sahra tahkimatına önem verilmesine yol açmıştı. Bundan elli yıl sonra başlayan Birinci Dünya Savaşında ise ateş gücü o kadar artmıştı ki; büyük muharebeler çoğu halde siper savaşı haline dönüşmekteydi. Siperleri aşmak için dar alanlara devasa ateş gücü yoğunlaştırılmış; buna karşı da derinlemesine siper sistemleri kurulmuştu. Böylece; hücum ilk siperlere ulaşsa ve hatta bunları aşsa bile ikinci veya daha sonraki siper hatlarında durduruluyordu. Kaldı ki; siper savaşlarında hücum eden birliklere lojistik destek sağlamak da son derece zordu. Siper savaşlarının yarattığı açmaza karşı taktik hücum grupları, kaydırılan topçu ateşi gibi tedbirler de sonu vermeyince çare mekanizasyonda arandı. İkinci Dünya Savaşında ve sonrasında mekanize ve zırhlı birliklerle taktik planda başarılı hücumlar yapıldı ve bunlar havadan desteklendi.

Zırhlı birliklerin ortaya çıkması ateş gücü ve zırh ile hareketlilik arasında sürekli değişen dengeler yarattı. Bu üç unsur arasında bitmeyen bir yarış devam ederken tankların topları büyüdü, zırhları güçlendi. Piyade ve topçunun da zırhlı ve paletli araçlara yerleştirilmesiyle çok uzun menzilli taktik manevralar imkân dahiline girdi. Bu arada önce paraşüt ve planörler, sonra da helikopterlerle uzak mesafelere ve düşman mevzilerinin gerisine kuvvet indirmek mümkün oldu. Bu kuvvetler karadan ilerleyen güçlerle birleşinceye kadar havadan ateş gücü ve ikmal desteği alabilir hale geldi. Böylece uzun mesafeli operasyonlar kolaylaştı. Düşman saflarının arkasına ilerleyen büyük gruplar ise önceleri akıncı kolları şeklinde düşünülürken sonraları kendi istihkâm ve topçusuna sahip mekanize ve zırhlı birlikler olarak düşünülmeye başlandı.

Yeni teknolojiler muharebeleri karmaşıktırarak yeni taktik çözümlerin bulunmasını zorunlu kıldı. Öncelikle iletişim alanında telsiz, haberleşme güvenliği, taktik istihbarat, bilgisayar kullanımı, insansız hava araçları ve uydu fotoğrafları dahil diğer hava keşifleri öne çıktı. Ayrıca artan bilgi akımını değerlendirmek, farklı sınıflardan birliklerin hareketini koordine etmek ve hepsinin lojistik gereksinimlerini karşılayabilmek için karargâh çalışmaları yeni boyutlar kazandı. Bu arada muharebe alanında her halükârda yapılması gereken cebri keşif faaliyeti için motorlu, mekanize, zırhlı ve hafif zırhlı birlikler kuruldu. Tekerlekli veya hafif paletli zırhlı araçlardan oluşan hafif zırhlı birlikler giderek artan şehir çatışmaları ile orman ve engebeli alanlarda yapılan operasyonlarda, zırh korumasının azalması pahasına daha yüksek hareketlilik ihtiyacını temin etmeye başladı. Mekanizasyon ve helikopterler bir anlamda modern bir süvari gücü oluşturdu. Helikopter ağırlıklı kara havacılığı gelişti. Bunlar bazen bağımsız birlikler olarak kolordu düzeyinde veya daha küçük birlikler olarak hareket yaparken, bazen de bu birliklerin organik parçası haline geldiler. Örneğin kolordulara bağlı hücum helikopter taburları veya tümenlere bağlı keşif helikopter grupları ortaya çıktı. Bazı durumlarda ise operasyonları desteklemek için bağımsız helikopter parkları oluşturuldu. Böylece taktik operasyonlar iki boyuttan üç boyuta çıkmış oldu.

Taktik operasyonlar çok çeşitli şekillerde olabilir ve coğrafi koşullar da bunları birinci dereceden etkiler. Bu amaçla örneğin dağlık bölgeler için özel birlikler ve dağ komando tugayları veya tümenleri oluşturulmuştur. Keza cebri keşif için özel takım ve bölükler; hatta mekanize tümen veya kolorduların

kuruluşlarında zırhlı keşif taburları bulunabilmektedir. Baskın veya takip operasyonlarında genellikle artık bütün ordularda var olan komando birlikleri kullanılır. Bunlar akıncı, ranger, komando, paraşütcü, özel birlik vb. çeşitli isimler alabilmektedir. Ayrıca hafif zırhlı birlikler ana muharebe tanklarıyla karşılaşamayan durumlarda çok daha büyük kullanım esnekliği sağlamaktadır.

Her çeşit harekâta baskın ve pusu taktikleri en az kayıpla en yüksek kayıp verdirmenin etkili yoludur. Hasrın beklenmediği yerden ilerlemek, onu en hazırlıksız yerde ve zamanda yakalamak küçüklü büyüklü her taktik operasyonda esas hedeftir. Keza düşman keşiflerinin perdelenmesi ve tayin edici noktada güç üstünlüğü sağlanması önemlidir. Nihayet baskına karşı emniyet prensibi, sürekli ileri karakollar ve devriyeler, gerektiğinde çepeçevre savunma yapabilmek ve her türlü harekâta yardımlaşma prensibinin hayata geçirilebilmesi istenir. Bunlar genel askeri prensiplerin taktik alana uygulanmasıdır. Zamanın öğrettiği derslerden biri de ağır silahların daha hafif silahlarla korunmasıdır. Zırhlı birliklerde mekanize piyadenin tanklarla birlikte ilerlemesi ve hasrın tanksavar unsurlarını etkisizleştirmesi buna örnektir. Bu amaçla tankların yanı sıra zırhlı muharebe araçları (ZMA) ve zırhlı personel taşıyıcılar (ZPT) tüm ordularda yaygın şekilde kullanıma girmiştir.

Ateş gücünün giderek artması lojistik alanındaki gelişmelerle birleşince askerler muharebe alanında giderek daha seyrek bir şekilde yayılmaya başladılar. Eskiden muharebeler askerlerin yürüyüş mesafesini aşmayan dar alanlara sıkışmış birlikler tarafından tek bir gün içinde yapıldı. Zırhlı ve motorize birliklerle yapılan operasyon-

lar yüzlerce kilometreye yayıldı ve aynı zamanda büyük derinlik kazandı. Askerler yoğun ateşe karşı dağınık mevzilenirken, bu mevzilerden kendi ateş güçlerini istedikleri noktalara yoğunlaştırabilmeye başladılar. Ancak bu gelişmeler farklı ülkelerde farklı şekillerde uygulandı. Taktik dersler herkes tarafından aynı hızla özümsemedi. Polonya süvarileri 1939 Eylül'ünde Almanlar tarafından biçildiler. Ruslar mekanizasyon konusunda en ileri ülkelerden biri olmasına rağmen 1942'de bile makineli tüfeklere karşı kitle halinde benzer piyade hücumları yaptılar. 1943 yazında Kursk muharebelerinde ise Almanlar Rusların bazı yerlerde 100 kilometre derinliğe sahip tanksavarlı kademeli mevzilerine, tam da onların bekledikleri yer ve zamanda saldırıp büyük kayıplara uğradılar.

Günümüzde taktikleri etkileyen bir diğer gelişme de hassas güdümlü mühimmatdır (precision guided ammunition – PGM). Daha 1973 Arap-İsrail Savaşı gibi, bunların emekleme çağında olduğu dönemde bile, taraflar bu mühimmat sayesinde binlerce tank ve topu tahrip etmişlerdi. Böylece güçlerin dağıtılması ama gerektiğinde birbirini destekleyecek şekilde sürekli ve tempolu bir şekilde ilerlemesinin gerektiği ortaya çıktı.

20. yüzyılda muharebelerin yayıldığı alanlar ve muharebelerin süreleri giderek artmaya başladı. Yüzyılın başındaki Rus-Japon Savaşında 20 gün süren muharebeler görülürken Birinci Dünya Savaşında 1916 yılında 10 ay süren Verdun Muharebelerinde iki taraf toplam olarak yaklaşık 750.000 kayıp verdi. Fransızlar bu tür kayıplardan yılıp Magino Hattı adını verdikleri süper sistemini inşa ettiler ama Almanlar 1940 yazında bunların arkasından dolanıp

söz konusu hattı tek bir kurşun atmadan teslim aldılar. Çoğu zaman ateş gücü zırtan ve hareketlilik de ne kadar iyi hazırlanmış olursa olsun sabit mevzilerden daha başarılı sonuçlar getirmiştir. Ne var ki taktik çözümler daima eldeki olanaklar çerçevesinde düşünülmeli ve eski deneyler mutlakaştırılmamalıdır.

Taktik sorunlar daima yaratıcı çözümler gerektirir. Beklenmeyen hamleler yapmak hasmı hazırlıksız yakalamak, en azından onun dengesini bozmak anlamına gelir. Örneğin 1940 yılında Alman paraşütçüleri planörle Belçikalıların tahkimli mevzilerinin tepesine inip bir çok taktikleriyle bunları hemen hiç kayıp vermeden teslim aldılar. 1973 savaşında Mısır istihkâmcıları Süveyş'in karşı yakasındaki kum engelini kuvvetli su pompalarıyla yıkıp tanklarını karşıya geçirdiler. 1942 yılında Japonlar İngilizlerin hiç beklemediği ormanlardan geçip Uzakdoğu'nun kalesi denilen Singapur'u bir günde teslim aldılar. Onları deniz tarafından bekleyen İngilizler şoka uğramışlardı. 1967 savaşında İsrailliler tam da şafak devriyelerinin indiği ve gece vardiya-sının nöbet değiştirdiği dakikaları tespit edip Mısır havaalanlarını bastılar ve uçakların çoğunu yerde imha ettiler. 1941 yılında İngilizler Girit'te havaalanlarına engeller yerleştirip Alman planörlerinin ve uçaklarının inmesini önleseler belki de adayı yitirmeyebilirlerdi. Yapılan ve yapılmayan şeyler için tarihten sayısız örnek bulunabilir ama her dersin eski savaşların dersi olacağı ve yeni savaşların farklı olacağı unutulmamalıdır.

topçu (Ing. artillery) - Topçu konusu **ateş gücü** ve **modern mühimmat** maddelelerinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

toplama kampları (Ing. concentration camps)

Milyonlarca insanın ölüm yeri olan toplama kampları 20. yüzyılın en büyük ayıplarındandır. 1899-1902 savaşı sırasında İngilizler Hollanda asıllı Boerlerin ailelerini kamplara toplayarak bunların gerillalara destek vermesini önlemeyi amaçladılar. Kısmen kasıt, kısmen de beceriksizlik nedeniyle çok sayıda kadın ve çocuk bu kamplarda açlık ve hastalıktan hayatını kaybetti. Amerikalılar da benzer kampları 1898 savaşında işgal ettikleri Filipinler'de daha sonra meydana gelen ayaklanmalar sırasında açtılar. Boer kamplarındaki ölümler jenosit tartışmalarını haklı olarak gündeme getirdi. Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki bunalımlı ortamda iktidara gelen Naziler derhal toplama kampları açtılar. Öyle ki, ilk kamp olan Dachau Nazi iktidarından sadece iki ay sonra Mart 1933'te faaliyete geçti. Komünistler, Yahudiler ve Nazilerin muhalif gördükleri herkes burada toplandı ve birçoğu asla hayata dönemedi. Giderek sistemleşen bu kampların sayıları Polonya'nın işgali ile arttı. Auschwitz, Belsen, Chelmo, Treblinka, Theresienstadt gibi kamplar toplu katliamların en çok yapıldığı yerler oldu. Rusya'nın işgali ile Yahudi ve Çingenelere katılan Slav asıllıların sayısında büyük artış gösterdi. Almanlar bu kamplara gelenleri trenden inerken ayıkladıktan sonra bir kısmını derhal ziklon gazıyla öldürerek fırınlarda yakıyor, işgücünden yararlanabileceklerini ise tükeninceye kadar çalıştırıp daha sonra öldürüyorlardı. Toplama kamplarından seçilenlerin bir kısmı da başta Krupp olmak üzere büyük Alman sanayicilere ait işletmelerde korkunç koşullarda çalıştırıldı ve buralarda da yüz binler-

ce insan yok oldu. Toplam olarak altı milyon kişinin öldürüldüğüne inanılan bu kamplar savaşın son günlerine kadar tam kapasiteyle çalıştırıldı ve buralara kurban taşıyan trenlere cephane ve yaralı taşıyan katarlardan bile daha büyük öncelik verildi. Ölenlerin tam sayısı ise hiçbir zaman bilinemeyecek ve tartışma konusu olacaktır. Nazilerin jenosit politikasına bu kadar ısrarlı bir şekilde bağlılıkları kolay anlaşılabilir bir şey değildir. Bu arada Vichy yönetimi Yahudilerin toplanıp Almanya'ya gönderildiği Drancy Kampını açtı ve faşist Fransız milisleri bu konuda canla başla işgalciler için çalıştı. İkinci Dünya Savaşının diğer toplama kampları ise ABD'de Japon asıllı yurttaşların enterne edilmesi için açıldı. Burada Almanya'daki gibi toplu imha olmamakla birlikte kötü koşullar nedeniyle hastalık ölümleri meydana geldi. Amerikalılar bu kampları birkaç yıl içinde boşalttılar ve Japon asıllı Amerikalılardan oluşan bir alayı da Avrupa cephesine gönderdiler. Toplama kampları başlığı altında ele alınabilecek bir diğer olay da Rusların rejim muhalifleri olarak addettikleri kişileri topladıkları kamplar olup, bunlar ceza veya çalışma kampı adı altında sayısız kişinin kaybolduğu yerler oldu. Keza Amerikalıların Vietnam'da gerillalara karşı mücadelede halkı "strategic hamlets" denilen tecrit edilmiş köylerde toplamaları da bu başlık altında ele alınmalıdır. Bu şekilde köylüler ile gerillalar arasındaki ilişkiyi kesmeyi amaçladılar ama bu zorunlu yerleşimler evlerini terk etmeye mecbur bırakılan halkın tepkisiyle karşılaştığı gibi, çoğu halde istenilenin tam tersi bir sonuç yarattı.

topyekûn mukabele (Ing. massive retaliation) - bkz. NATO

topyekûn savaş (İng. total war)

Topyekûn savaş bazı istisnalar dışında 20. yüzyıla ait bir olgudur. Harp eden tarafların askeri ve sivil bütün nüfusunun ve kaynaklarının savaş gayreti için seferber edilmesi anlamına gelir. Burada topyekûn kavramının mutlak bütünü temsil etmediği ve her ülkede farklılıklar gösterdiği açık olmakla birlikte, bazı durumlarda (sivil ve asker) seferberlik oranı nüfusun tümüne yakındır ki, örneğin İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya ve özellikle de Rusya buna örnek gösterilebilir. Bu ülkelerin totaliter yönetimleri tüm kaynaklarını ve nüfuslarını savaş için kullanmışlardır. Eli silah tutan herkes askere alınmış veya cephane üretmiş, geride kalanlar milis taburlarında görevlendirilmiş, kadın, çocuk ve yaşlılar da siper kazmış, üniforma dikmişlerdir. Öte yandan (sadece Birinci Dünya Savaşındaki) Fransa ve (her iki savaşta) İngiltere, farklı ve daha liberal sistemlere sahip olmalarına rağmen büyük bir topyekûn seferberlik gerçekleştirebilmişlerdir.

Topyekûn savaşla ilgili olarak değinilmesi gereken bir başka husus da bazı savaşlarda bir taraf topyekûn bir çaba içerisine girerken, hasımları için bu kısmi veya sınırlı bir savaş olabilmektedir. Bunun asimetrik topyekûn savaş olarak adlandırılmasına da rastlanmaktadır. Örneğin Vietnam'daki mücadele Amerikalılar için kısmi, hasımları için topyekûn bir savaştı. Bölgesel savaşlar da bazen topyekûn savaş haline dönüşebilirler ki buna en yakın örneklerden biri 1912-13 Balkan Savaşlarıdır. Burada örneğin Bulgaristan toplam nüfusuna oranla olağın dışı yüksek bir oranda askere alma gerçekleştirmiş ve tüm olanaklarıyla savaşa odaklanabilmiştir.

Topyekûn savaş, öncelikle liderlerin ve ahalinin bakış açısında bir değişim gerektirir. Gerçi, evet, tarihte büyük bir tehlikeyle karşılaşan toplulukların topluca savaşa girmeleriyle ilgili örnekler bulunabilir ama bunlar istisnadır ve her halükârda acil tehdidin savuşturulmasıyla sınırlıdır. Bunlara gerçek anlamda topyekûn savaş demek yanıltıcı olabilir. Öte yandan, tümü olmasa da nüfusun büyük çoğunluğunun sonuna kadar savaşa razı olması için öncelikle ideolojik bir dürtü olması, liderlerin bu savaşı yürütecek bir konumda olması ve ayrıca bunun mekanizmalarının oluşturulması gereği ortaya çıkmaktadır. Bu ideolojik gücü tanımlamak için özgürlükçülük, cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve militarizm terimleriyle tanımlanan değerlerden söz etmek gerekir. Bu değerlerden örneğin özgürlükçülüğe olumlu, militarizme olumsuz değerler atfedilebilir ama sonuçta her ikisi de kitleleri harekete geçirebilir. Bir kralın savaşını desteklemekte zorlanan insanlar, konu vatan ve özgürlük olunca çok daha büyük fedakârlıklara katlanabilirler. Modern vatan kavramının da cumhuriyet ve milliyetçilikle bağlantılı olduğu açıktır. Ama Alman militarizmi de bu değerlerle birleştirdiği görüşüyle büyük kitleleri etkilemiştir. Nazizm had safhadaki şoven milliyetçiliğin temsilcisiydi. Ruslar ise tüm halkı Nazilere karşı sonuna kadar seferber edebilmek için mücadeleye "büyük anavatan savaşı" adını verdiler. Yani bir anlamda onlar da komünizm panosunun arka planına milliyetçiliği koydular. Zaten bu süreçte diğer uluslara karşı tutumlarının enternasyonalizmle uzaktan yakından en ufak bir ilgisi olmadığı gibi, Üçüncü Enternasyonal de lağvettiler. Tabiiyle bunlar uç örneklerdir. Nispeten daha liberal geleneklere sahip olduğu düşünölen

İngiltere de aynı savaşlarda onlara yakın bir topyekûn gayret göstermiştir. Liberalizmin de bir şekilde totalitarizm kadar milliyetçi olabileceği veya liberal görünüm altında toplumu çok sıkı bir yönlendirmeye tabi tuttuğu nedense sık sık unutulur. İşin tarihine biraz daha bakmakta yarar var.

Topyekûn savaşa giden yolda ilk büyük adım Fransa'daki İhtilal savaşlarıdır. Fransız cumhuriyeti kendisini boğmaya gelen Avrupa monarşilerinin ordularına karşı tarihte ilk kez tüm erkek nüfus için zorunlu askerlik hizmeti yasası çıkarmıştır. Eli silah tutmayan halkın bir bölümü de silah ve teçhizat imalatı ve farklı destek hizmetlerinde çalışarak savaşa destek vermiştir. Ne var ki, Fransa 1791'den Napoléon'un 1815'deki son yenilgisine kadar iki milyona yakın kayıp vermesine rağmen, 20. yüzyılda ortaya çıkacak boyutlarda bir seferberlik oranına ve katılıma sahne olmamıştır. Gene de Fransızların Napoléon'un imparatorluk hırsı için verdikleri ölü sayısı, vatan savunması için verdiklerini kat kat aşar. Keza, 1861-65 yılları arasında süren ABD İç Savaşı da o güne kadar dünyanın gördüğü en büyük seferberlik örneklerinden biri olduğu halde, bunun da topyekûn niteliğine ancak biraz yaklaştığını söyleyebiliriz. Bu savaşta koşulsuz teslimden *—unconditional surrender* kelimelerini simgeleyen US harflerinin kuzeyin başkomutanı Grant'ın adı olan Ulyses Simpson ile aynı olması askerlerin hemen dikkatini çeken bir tesadüftü. Basın U. S. Grant'ın farklı çağrışımlarını hemen kullanmaya başlamıştı— söz edince, zaten son derece zor olan, savaşı müzakere vasıtasıyla bitirme olanağı tamamen ortadan kalkmış oldu. Bunun sonucunda sivil halk da hedef haline geldi ve Grant kuzeyde ara vermeden savaşırken

Sherman da Georgia'da güneyin kalbi sayılan bölgeye dört kolordu ile girerek bölgeyi yakıp yıktı. Bu, muazzam bir akındı. Gerekçesi yeni savaşların halk pes etmeden bitmeyeceğinin ortaya çıkmış olması tezine dayanıyordu ve aslında çok da yanlış sayılmazdı. Bu akın güneyin maddi olanaklarını ve gücünü zayıflattı ve savaşı kısalttı. Ne var ki sivil halkın da hedef alınması açısından modern savaşlara zalim bir miras bırakmış oldu. Hiroşima ve Nagazaki bir bakıma bu mirasın parçaları sayılabilir. Diğer bir miras da topyekûn savaşların tek bir sefer veya tayin edici bir muharebe ile sona erdirilmesinin imkânsızlığını göstermesiydi. Savaşlar artık uzun yıpratma savaşlarına dönüşecekti. Bunun için de, ideolojinin yanı sıra devlet mekanizmalarının da büyümesi ve teknolojinin ilerlemesi gerekiyordu. Nüfusun % 80'inin tarımda çalışmak zorunda olduğu çağda topyekûn savaş olmazdı. Köylülerin bir bölümünün silah altına alınabilmesi için sanayinin belli bir gelişme göstermesi ve yeni teknolojik olanaklar sayesinde daha az çiftçinin ülkeyi besleyebilmesi ve ayrıca ürünün kentlere taşınabilmesi gerekiyordu. Kısacası biçerdöver, demiryolu ve buharlı gemiler topyekûn savaşın gerçek yaratıcılarıdır.

Gerçek anlamıyla ilk topyekûn savaş Birinci Dünya Savaşıdır. Cepheler savaşın ilk haftalarında iki tarafa da tayin edici muharebeyle zafer olanağı vermeyecek şekilde kilitlenince, taraflar tüm kaynaklarını uzun bir yıpratma savaşına hasrettiler. Bu savaş kısa vadede üç imparatorluk hanedanını (Romanovlar, Osmanlılar ve Habsburglar) tarihten silerken, İngiliz ve Fransız sömürge imparatorluklarını da öylesine yıprattı ki, İkinci Savaşın hemen sonrasında bunlar da sömürgelerini tasfiye etmek zorunda

kaldılar. Bu savaşın en feci yanı, taraflar için "ya hep ya hiç" mantığıyla yürütülür hale gelmesiydi ki, bunun pratikte ifade edilişi "her ne pahasına olursa olsun zafer" şeklinde tezahür etmişti. Bu nedenledir ki bu ülkelerin halkları bir başka yüzyılda görülmesi, hatta hayal edilmesi bile zor olan acılara katlandılar. Hatta Naziler Almanya'yı, tüm zafer ümitleri tükendikten sonra dahi sonuna kadar savaşa sürükleyebildiler. Hitler, sosyal-Darvinci bir yaklaşım içinde "Almanya madem yenildi, o halde yok olabilir" demiştir. Güçlü olanın hayatta kalması diye özetlenebilecek olan bu anlayışın temelleri olan ırkçılık ve aşırı milliyetçilik 20. yüzyılın ilk yarısında sadece Almanya veya Japonya'da değil, İngiltere'de ve elindeki atom bombalarını kullanmakta bir an bile tereddüt etmeyen ABD'de de en azından bugünkünden daha yaygındı. Savaş bir kez başladıktan sonra sonuna kadar gidecekti. Burada koşulsuz teslim şartının Almanya ve Japonya'yı sonuna kadar direnmeye götüren faktörler arasında olduğu da çok tartışılmış olan bir konudur. Almanya'nın tekrar savaş yoluna girmesinde, hatta Nazizmin iktidara gelmesinde zaten 1919 Versay Antlaşmasının onur kırıcı maddeleri büyük rol oynamıştı. Bunun tekrarlanması katlanmaktansa her şeyi göze almaya itildikleri düşünülebilir. Kaldı ki 1918'de milli düşmanlar varken, şimdi bir de ideolojik düşman olan SSCB vardı. Keza, Alman yöneticilerinin arkasında yığılma savaş suçu birikti. Halbuki 1917 yılında fiilen savaşı yönetmeye başlamış olan Hindenburg-Ludendorf kliği pekâlâ o yılın ilk aylarında çok dezavantajlı olmayan bir barış yapabiliirdi. Ama şovenizmle zehirlenmiş halde, şanslarını sonuna kadar denemeye karar verdiler. Elleri Alman ulusu-

nun bütün kaynaklarını kullanmalarına olanak veren devleşmiş bir devlet mekanizması vardı. Birinci Dünya Savaşı topyekûn hale gelirken tüm ülkelerde devletleri tarihte görülmemiş ölçülerde büyütüp güçlendirmiş; yetki ve olanaklarını artırmıştır. Kısacası nesiller yok olurken devlet ve savaş birbirini beslemiş; farklı şekiller alan devletçilik, milliyetçilik ve militarizm bunun ideolojik araçlarını oluşturmuştur.

Soğuk Savaş sırasında sayısız nükleer savaş senaryoları yapıldı. Bunun topyekûn yok oluştan başka bir sonuç vermeyeceğinin anlaşılması üzerine, bunların kullanılmasına dayanan senaryolar rafa kalktı. Ancak hâlâ dünyayı birçok kez yok edecek kadar nükleer silah var. Bunların kullanılmasının tek nedeni, ellerinde tutanların yeterince büyük bir tehditle karşılaşmamış olmalarıdır.

Truman Doktrini (Ing. Truman Doctrine)

1947 yılında ABD cumhurbaşkanı Truman tarafından açıklanan ve onun adıyla anılan bu politika yaklaşımı Soğuk Savaşın resmi başlangıcı sayılabilir. Truman burada komünist tehdidine karşı direnen ülkelere yardım edileceğini ifade etmiş ve hemen akabinde Yunanistan ile Türkiye'ye dört yüz milyon dolar tutarındaki yardım paketi kongreden geçmişti. Bu o zamana kadar ABD tarafından barış zamanında onaylanan en büyük yardım antlaşmasıydı. Bu yardımlar Stalin'in talepleri karşısında bulunan Türkiye'yi rahatlatmış, Yunanistan İç Savaşında ibreyi hükümet güçlerinin tarafına çevirmişti. Komünizmle dünya çapında mücadele edileceği ilan edilirken gerektiğinde askeri müdahalede bulunulacağı da ifade edilmekteydi. Truman Doktrininin

ekonomik ayağı ise 1948 yılında Marshall planı çerçevesinde yürütülmeye başlandı. Bu yardımın verilmiş biçimi, savaş sonrası yoklukları içinde bunalmış Avrupa ülkelerindeki komünist hareketlerin tecridine ve hızlı kalkınmaya yönelik olmuştur. Böylece Batı Avrupa'nın ekonomik gelişmesi, SSCB işgali altındaki Doğu ülkelerinden çok daha hızlı bir şekilde gerçekleşti.

uydu gözetlemesi (İng. satellite surveillance) - bkz. uzayın askeri kullanımı

uzatılmış savaş / mücadele (İng. protracted war / struggle)

Uzatılmış savaş (bazen sürüncemeli savaş terimi tercih edilir) esas itibarıyla gerilla terminolojisinin bir parçası olmakla birlikte, zayıf güçler tarafından kuvvetli tarafa karşı hayata geçirilen stratejileri anlatmak için de kullanılır. Burada zayıf olan taraf savaşı uzatarak (sürüncemeye sokarak) karşı tarafı yıpratma ve mücadele azmini kırma amacı güder. Yabancı bir düşmana karşı savaşıyorsa zaman kazanmaya çalışır; doğrudan çatışmaya girmekten kaçınarak güç toplamayı hedefler. Eğer iç düşmana karşı savaşıyorsa, buna ek olarak on yıllara yayılan mücadele sürecinde halkın mevcut sistemi reddetmesi için çalışır. Dolayısıyla, yaptığı eylemlerin politik sonuçları askeri sonuçlardan daha önemlidir.

Bkz. gerilla ve gerillaya karşı savaş, gayri nizami savaş, Mao, imha savaşı/yıpratma savaşı

uzayın askeri kullanımı (İng. military use of space)

Uzayın askeri kullanımı bir anlamda hava boyutunun devamı gibi düşünülebilir.

se de, aslında modern savaşın farklı ve yeni bir boyutunu teşkil etmektedir. Uzayın havacılık boyutundan ne ölçüde ayrı ele alınması gerektiği konusundaki doktrin tartışması devam etmektedir, ancak bunun henüz sadece büyük güçlere ait bir olanak olduğu hatırlanmalıdır. Ne var ki, önümüzdeki on yıllar içinde en azından haberleşme ve veri aktarımı ve belki de gözlem kabiliyeti olan uydulara sahip ülkelerin sayısının artacağına kesin gözüyle bakılmalıdır. Kimi düşüncüler ise ileride uzay ve hava gücünün birleşerek bir "aerospace" (uzay-hava) gücü oluşturabileceğini ifade ediyorlar.

Uzay gücü Soğuk Savaş sırasında iki ülke arasında bir yarış şeklini almış, SSCB'nin 1957 yılında Sputnik'i yörüngeye oturtması uzay çağına başlangıcı sayılmıştı. Bunu bir meydan okuma olarak gören ABD bu alana büyük kaynak ayırmaya başlamış ve Sputnik'ten sadece on iki yıl sonra, 1969'da aya insan göndererek baş döndürücü bir ilerlemeyi temsil etmiştir. Bu çerçevede 1960'lı yıllarda her iki ülke de yörüngeye gözlem uyduları oturtturarak stratejik istihbarat elde etmeye çalışmışlardı. Ne var ki ilk uydular belli bir alanı filme çektikten sonra bu kaseti dost topraklar üzerine atıyorlar, bunlar daha sonra işlenerek analiz ediliyordu. Yani o dönemde uydular gerçek zamanlı istihbarat sağlayamıyorlardı. Zamanla son derece net fotoğrafların yanı sıra kızılötesi ve radar imajlar sağlayan ve bunları anında dijital olarak ileten uydular yapıldı. Vietnam Savaşında uydular hava tahmini, iletişim ve seyir sinyalleri göndermek için kullanılıyorlardı. Daha sonraları, örneğin 1991 Körfez Savaşı sırasında, dost birliklerin arazideki mevki ve istikametini kesin olarak bildirerek muazzam bir komuta kontrol avantajı sağ-

layan uydu bağlantılı GPS sistemleri yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Bu savaşta ayrıca SCUD füzelerinin ateşleme ısısını tespit eden ve yönünü uçaksavar kontrol merkezlerine bildiren uydu gözlemleri de yapılıyordu. Keza GPS sinyalleriyle hedefe yönelen ve vuruş hassasiyeti merkez noktasından en çok 10 metre olan füzelerin yapımı da hız kazanmaktaydı. 1999 yılında Sırbistan'a karşı NATO operasyonunda da kullanılan GPS güdümlü bombalar lazer silahlarının nokta hassasiyetine yeterince yakındı özellikle de kötü hava koşulları nedeniyle hedef lazerle seçilemediği zaman çok yararlı olmaktaydı. 2003 yılında Iraklılar GPS sinyallerini bozan sistemleri (jammer) devreye sokmuşlardı ama ABD kuvvetleri bu jammer sistemlerini etkisiz hale getirdiler. Günümüzde çok yüksekteki uyduların dahi lazer silahlarıyla körleştirilebileceği deneyle ispatlanmış olmakla birlikte, bu silahların edinilmesi veya geliştirilmesinin birçok ülke için son derece zor olduğu açıktır. Diğer bir uydu karşıtı tedbir ise bunların sinyallerinin karıştırılması veya bunları yörengeden çıkaracak sinyaller gönderilmesidir ki, bu da çok yatırım isteyen ve karşı-karşı tedbirleri olan bir iştir. Günümüzde uydulara karşı silah ve elektronik tedbirlere en çok yatırım yapan ülkelerden biri Çin'dir. Gerek uyduları korumak, gerekse de onları imha etmek için silahlı uydular yerleştirilmesi henüz kamuoyuna açıklanmamış bilgilerdir. Yüksek irtifalı uçaklardan uyduları imha etmek için atılan füzeler (örneğin: ASM-135 Anti-Satellite Missile (ASAT)) gibi silahlar ise açıklanmış bilgilerdir. Keza uzaydan tahkimli hedeflere gönderilecek çok yüksek kinetik enerjili roketler konusunda da çalışma yapıldığı bilinmektedir.

Uzay, uzun vadede bağımsız bir güç olarak varlık göstermeyi hedefleyen her ülke için mutlaka varlık gösterilmesi gereken bir alan haline gelmiştir ve hava gücünün tamamlayıcısı olarak görülmelidir. Bu alanda tedbir almayan ülkelerin hava hâkimiyetini derhal yitirip dezavantajlı duruma düşmesi kaçınılmazdır. Ancak, bu alanda hâkimiyet kaybedilmiş olarak savaşa girilme zorunluluğunda kalınırsa, yapılacak iş uyduların yeteneklerini çok iyi analiz ederek buna karşı mümkün olan tedbirleri almak; komuta-kontrol sistemlerini bu bilgilerin ışığında geliştirmektir.

Varşova Paktı (İng. Warsaw Pact)

Varşova Paktı Doğu Avrupa'yı işgal altında tutan Sovyetler Birliği'nin liderliğinde 14 Mayıs 1955 tarihinde kuruldu. Bu oluşum genel olarak 1949 yılında kurulmuş olan NATO'ya karşılık teşkil etmekle birlikte, üye ülkelerdeki Rus birliklerinin savaştan on yıl sonra hâlâ büyük ölçüde devam eden varlığına meşruiyet kazandırmayı da amaçlıyordu. 1955 yılında kurulması ise bir süredir askeri varlığı canlandırılmakta olan Batı Almanya'nın NATO'ya katılmasına karşı bir tepkiyi simgelemekteydi. Üyeleri Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, DDR (Doğu Almanya), Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB idi. Arnavutluk 1961 yılında pakttan çekildi. Bu ülkede desteği olmayan SSCB, herhangi bir sınırdaş üyenin de olmaması nedeniyle müdahalede bulunamadığı gibi, geri dönmeye ikna da edemedi. Sovyet-Çin anlaşmazlığında Çin'e yakın duran Arnavutluk 68 yılında bu ayrılığı resmi hale getirdi. Keza Romanya da 1960'ların ortalarından itibaren ilişkii en alt düzeye indirmeye çalış-

ti ve Rus işgaline uğramadığı gibi, bu konuda epey başarı sağladı. 1968 yılında yapılan Prag baharının sona erdirilmesi operasyonu ise, üye ülkelerin göstermelik katılımı bir yana, temelde Rus birlikleri tarafından gerçekleştirildi.

Ruslar 1943 yılından itibaren Almanya'nın müttefiki olan Doğu Avrupa ülkelerinin ordularını yenerek çok sayıda esir almışlardı. Daha sonra bunlara bir miktar mülteciler ve siyasi kadro da ekleyerek toplam mevcudu yarım milyona yaklaşan çok sayıda tümen ve tugay oluşturmuşlardı. Bunların komuta kademeleri sıkı bir şekilde Rus subaylarında idi ve Doğu Avrupa'nın işgalinde de kullanılmışlardı. Stalin'in ölümünü takiben bu ülkelerin komuta kademelerinde bir miktar millileştirme yapılmakla birlikte 1956 Macar isyanı bu konudaki kuşkuları tekrar artırdı. Bir istisna dışında, Macar birlikleri ayaklanmaya karşı Rus birliklerine yardım etmemişlerdi. Bununla birlikte ortak eğitim ve endoktrinasyon çabaları yanı sıra, üye orduların inisiyatifini zamanla artırmak zorunda kaldılar. Buna karşın, 1970'lerde Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik sıkıntıları arttıkça konvansiyonel güçlerini artan oranda ihmal ettiler. Nihayet 1980'lerin sonuna gelindiğinde bu ordular harekât kabiliyetlerini büyük ölçüde yitirmişlerdi. Soğuk Savaş sona erince Romanya 1989, DDR 1990 yılında pakttan çekildiğini ilan etti. 1991 yılında da Varşova Paketi resmen lağvedildi. Varşova Paktinin en çok, bu ittifakın yarattığı gerilimi NATO içindeki politikalarını empoze edebilmek için kullanan ABD'ye yaramış olduğu söylenebilir. ABD üye ülke ordularının durumunu en az Moskova kadar biliyordu. Orta Avrupa'da yapılacak savaşta kitli ülkeler olan Polonya ve Çek Cumhuriyeti

ti ise şimdi Rusya'ya karşı ABD füze kalkarını konuşlandırıyorlar.

Bkz. NATO, Soğuk Savaş, Helsinki Antlaşmaları

Weinberger Doktrini (Ing. the Weinberger Doctrine)

Weinberger Doktrini 1984 yılında, dönemin ABD Savunma Bakanı Weinberger tarafından formüle edilmişse de, ABD'nin bütün dış müdahaleleri için geçerli bir ilkelere dizisi haline gelmiştir. Aslında bu ilkelere, sınır ötesine güç sevk eden bütün ülkeler için geçerli olabileceğini de ifade etmek gerekir.

Bu ilkelere 1984 yılında ortaya atılmış olması tesadüf değildir. Bu dönemde ABD hâlâ Vietnam yenilgisinin şokunu yaşıyor; ayrıca Güney Amerika ve Lübnan'da Amerikan dış politikasını desteklemek için güç sevk etmiş bulunuyordu. Amerikan askeri çevreleri ise yetersiz güçle yapılacak iyi tanımlanmamış operasyonların sonucunda yeni yenilgilere uğramaktan veya bir sonuç elde edemeden geri çekilmekten korkuyorlardı. Lübnan'daki durum tam da bu merkezdeydi. İsrail ve Suriye işgalinde bulunan Lübnan'da, Beyrut Havaalanında bir Amerikan deniz piyade birliği net bir görev tanımı olmadan mevzilenmiş bulunuyordu. Amerikan makamlarının hepsi bu gücün çekilmesinden yana iken, dışişleri bakanlığı bunun ABD'nin baskı altında çekilmeye mecbur bırakıldığı izlenimi yaratacağı savıyla karşı çıkmıştı. 23 Ekim 1983 günü bomba yüklü bir araç deniz piyadelerinin kışlasına girerek 266 askerin ölümüne neden oldu. Lübnan'ın sonu gelmeyecek olan iç savaşlarında net bir görev tanımı olmayan, dolayısıyla ne yapacağını bilmeyen bu kuvvetin duru-

muna benzer durumlar ileride de muhtemeldi. Nitekim Bosna, Somali ve başka yerlerde gerçekten de sonuç alınması için ne yapılacağına bilinemediği durumlar ortaya çıkacaktı. Bu durum gerek söz konusu yerlere gönderilen askeri birlikler, gerekse de Amerikan halkı için moral bozukluğu yaratmaya adaydı. Weinberger işte bu düşünceler altında, aşağıda tam metnini aktardığımız altı ilkesini formüle etti.

(1) Söz konusu çatışma bizim veya müttefiklerimizin çıkarları için hayati öneme sahip olarak değerlendirilmedikçe, ABD *muharebe* amacıyla sınır ötesine kuvvet sevk etmemelidir.

(2) Belli bir duruma muharebe birlikleriyle müdahale etmek gerekli olursa bunu samimiyetle ve açık bir kazanma isteğiyle yapmalıyız. Eğer hedeflerimizi elde etmek için gerekli olan güç ve kaynakları tahsis etmeye niyetli değilsek söz konusu işe hiç girmemeliyiz.

(3) Güç sevk etmeye karar verirse, askeri ve siyasi hedeflerimizi açıkça tanımlamış olmalıyız. Keza, kuvvetlerimizin bu açıkça tanımlanmış hedefleri nasıl elde edebileceğini de tam olarak bilmeliyiz. Ayrıca, tam da bunu yapabilecek kadar güce sahip olmalı ve bunu sevk etmiş olmalıyız. Clausewitz'in yazdığı gibi, "önce söz konusu savaşta ne elde etmek istediğini ve bunu nasıl yapacağını zihninde açığa kavuşturmadıkça hiç kimse bir savaş başlatmamalı-veya en azından akli başında olan bir kişi bunu yapmamalıdır." Eğer bir muharebe görevinin hayati ulusal çıkarlarımız için gerekli olduğuna karar verirse, o zaman bunu yapacak yeteneğe sahip kuvvetler göndermeli ve barışı koruma amacıyla oluşturulmuş bir kuvvete muharebe görevi vermemeliyiz.

(4) Hedeflerimiz ve bu işe tahsis ettiğimiz kuvvetler arasındaki ilişki – bunların büyüklüğü, bileşimi ve özellikleri sürekli olarak değerlendirmeye tabi tutulmalı ve gerekirse değiştirilmelidir. Bunlar değiştiğinde, muharebe gereksinimlerimiz de değişmelidir. Şu temel soruları bir uyarı ışığı olarak sürekli önümüzde tutmalıyız: Bu çatışma ulusal çıkarlarımız arasında mıdır? Ulusal çıkarlarımız savaşmamızı, silahlı güç kullanmamızı gerekli kılmakta mıdır? Yanıt "evet" ise o zaman mutlaka kazanmalıyız. Yanıt "hayır" ise o zaman muharebe içinde olmamalıyız.

(5) ABD yurtdışına muharebe kuvveti sevk etmeden önce, Amerikan halkının ve onların kongredeki seçilmiş temsilcilerinin desteğine sahip olacağımız konusunda makul bir güvenceye sahip olmalıyız. İçeride kongre ile savaşırken, askerlerimizden denizaşırı bir savaşı kazanmalarını veya Vietnam örneğinde olduğu gibi askerlerimizden savaşı kazanmalarını değil sadece orada olmalarını isteyemeyiz.

(6) Nihayet, ABD askerlerinin muharebeye girmeleri son çare olmalıdır.

Bu tezler veya önermeler ilk bakışta oldukça mantıklı bir siyaset rehberi olarak görünse de, hayatın karmaşası karşısında ne kadar işe yarar oldukları son derece tartışmalıdır. Başta ABD'nin veya müttefiklerinin hayati çıkarlarının ne olduğu son derece belirsiz bir konudur. Aslında hayati çıkar denen şey, ABD için bir siyasi tercihten başka bir şey değildir. Bunun ne olduğu her yönetim tarafından farklı tanımlanmaya veya yönetimler üstü devlet politikaları söz konusu ise farklı yorumlanmaya adaydır. Hayati olan ve olmayan çıkarların sırası her zaman değiştirilebilir. Ayrıca hayati görünmeyen

bir çıkarın savunulmaması bir sonraki adımda hayati olan bir çıkarı savunulamaz hale getirebilir. Özellikle iki kutuplu dünya algılamasında karşı tarafın ufak bir hamlesi bile bazen hayati addedilebiliyordu. Hayati çıkarlar gerçekten çoğu zaman son derece tartışmalıdır. ABD'nin Grenada'da veya Somali'de hayati çıkarı mı vardı? Aynı şeyi Afganistan için sorarsak bunun kesin bir yanıtı olabilir mi? Yayılmacı bir güç için hayati çıkar, yayılmacılığın önündeki ilk büyük engel olabilir ve muhtemelen de öyledir ve böylece sözde "hayati" çıkarlarını daima tehdit altında görebilir. Diğer yandan zafer umuduyla ve yeterli kadar güç kullanılarak savaşa girilen ülkeler karşısında zafer tanımının ne olduğu, kısa sürede tartışmalı hale gelebilir. ABD Irak'ın işgali için Saddam kuvvetlerine karşı zaferi kolayca elde etmiştir ama süreç içinde Irak'ta zafer tanımı değişmiştir. Az kayıpla işgali sürdürmek ve ülkeyi talan etmek zafer midir? Yoksa zafer Ortadoğu'nun kalbinde yerleştikleri üslerin varlığı mıdır? Petrol kaynaklarını ve yollarını denetlemek midir? Tabii, bunlardan birkaçı da olabilir. Zaferin tanımı değişebileceği gibi, zafer için ödenmeye hazır olunan bedel de her zaman değişebilir. Tabii, bu durum kongre ve kamuoyu desteklerini de değiştirebilir. Kore'nin ABD için bir zafer mi yoksa yenilgi mi olduğu 50 yıldır hâlâ tartışılıyor. Kaldı ki bir savaşa girilirken her zaman zaferden emin olunamaz. Örneğin Granada gibi minik bir ada işgal edilirken zaferden emin olunabilir ama önce İngilizleri, sonra da Rusları ülkelerinden çıkarmış olan Afganlılar karşısında zaferin nasıl tanımlanacağı açık değildir. Bazen zafer hasmınızı iradenize tabi kılmaktır; bazen de sadece geri adım attırmaktır. Örneğin ABD Kore'de Kuzey'e geri adım attırmış, fakat

yenememişti. Burada meseleye savaş öncesi statükonun korunması olarak bakıyorsa zafer sayabiliriz ama sonuçta iş tanıma kalmaktadır.

Weinberger Doktrininin formüle edilmesinden beri otuz yıla yakın zaman geçti. Soğuk Savaş sona erdi. ABD dünya silahlanma harcamalarının yarısını tek başına yapıyor ve yüz ülkede üs bulunduruyor. Bu üsler ABD'nin istediği yere güç sevk etmesini kolaylaştırdığı gibi, hayati çıkar kavramının çerçevesini de son derece genişletmiş ve belirsizleştirmiş bulunuyor. Muhtemeldir ki (veya en azından tartışılabilir) Kore Savaşından beri ABD'nin yaptığı çok sayıdaki güç ihracının ve giriştiği irili ufaklı savaşlar arasında kendi hayati çıkarlarına karşı oluşan bir tehditten kaynaklandığı iddia edilmiş olan yegâne harekât, petrol yollarını kontrole yönelik olan Körfez Savaşı idi ama burada bile, aksi halde petrol akışının kesileceğini ileri sürmek kolay değildir. Keza ABD'nin, dünya çapında denetim arzusu dışında, bunların hepsinde açıkça tanımlanmış askeri ve siyasi hedefleri olduğu kuşkuludur. Kamuoyu desteğine gelince, özellikle Irak Savaşı ve Afganistan'ın işgali öncesinde basını yönlendirmek ve kamuoyunu yanıltmak için çok kapsamlı program uygulandığı görülmektedir. Ve belki de en önemlisi, bu savaşların çoğunda muharebe son çare olarak uygulanmamıştır. Ne var ki, örneğin gene Irak Savaşı öncesinde çare tükendi imajı yaratmak için ciddi bir gayret gösterilmiş, Birleşmiş Milletler kimyasal silah uzmanları bir nevi kukla olarak kullanılmıştır. Kısaca şunu söyleyebiliriz ki, bu doktrin de tüm diğer askeri veya siyasi doktrinler gibi bir uygulama anahtarı değil, sadece daha dikkatli bakışa yönlendiren bir düşünce çabasıdır.

Wingate, Orde Charles (1903-1944)

Özel operasyonlar ve gayri nizami savaş konusundaki öncüler arasında yer alan İngiliz generalidir. Geleneksel düşünceye sahip olanlar tarafından tartışma konusu yapılmış ve eksantrik bir kişiliği olduğu öne sürülmüş ancak, bu tür operasyonlara büyük eğilimi olan Churchill başta olmak üzere genellikle yaratıcı, yenilikçi ve başarılı bir asker olarak kabul edilmiştir. Hindistan'da doğan Wingate 1923 yılında topçu subayı olmuş, daha sonra Arapça öğrenerek 1928-33 yılları arasında Sudan'da görev yapmıştır. Binicilik, bisiklet ve çölde yaya olarak keşif gezileri yapmak gibi faaliyetlere ilgisi olduğu bilinmektedir. 1936 yılında Yahudi göçüne karşı Arap isyanının geliştiği Filistin'de istihbarat subayı olarak göreve başlamış ve burada Siyonistlerin davasını benimseyerek onlara yardım etmeye başlamıştır. Onun kurduğu Special Night Squads (Özel Gece Timleri) İngiliz ve Yahudilerden oluşan ilk birliklerdi. Bunlar Araplar karşı baskın tarzında "gayri nizami" operasyonlar yapıyorlardı. Bu sırada tanıştığı Yitzak Sadeh ile birlikte hareketli birliklere dayanan yeni bir savaş anlayışı geliştirdiler ki, bu daha sonra İsrail Ordusuna dönüşecek olan Palmach'ın temel savaş doktrinini etkileyecekti. İsrail'de bugün Wingate adına bir kibbutz ve ayrıca bir enstitü bulunmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı çıkınca, Filistin'de onu desteklemiş olan Ortadoğu komutanı Wavell tarafından Sudan'a gönderildi. Burada General Platt'ın İtalyanlara karşı yürüttüğü seferi desteklemek için Habeşistan'a akınlar yapmak üzere bir akıncı kolu oluşturdu. (Tevrat'tan alınma) Gideon Force adıyla anılan bu kuvvet İmparator Haile Selasiye ile birlikte Adis Ababa'ya

girdi (Mayıs 1941). Bu seferin zorlukları onu ağır bir hastalık ve depresyona soktu ve uzun süre Kahire'de yattıktan sonra Mayıs 1942'de bu kez Hindistan'da Japonlara karşı savaşan Wavell tarafından tekrar çağrıldı. Bu sırada Japonlar Burma'yı (şimdi Myanmar) fethetmiş ve Hindistan sınırına gelmişlerdi. Burada Japon hatlarının gerisinde operasyon yapacak yeni bir akıncı kolu oluşturdu. Chindits adı verilen tugay büyüklüğündeki bu kuvvetin başına getirilen Wingate tuğgeneralliğe terfi ettirildi. Sıkı bir eğitimden sonra Wingate 3.000 kişilik bir birliği sürekli havadan ikmal ederek 1943 Şubat'ında Japon hatlarının gerisinde iki ay süren bir operasyona girişti. Geriye dönen 2.000 kişinin üçte ikisi faal hizmet dışına çıkacak kadar yıpranmıştı. Bu kadar büyük kayıpların elde edilen sonuca değip değmediği gerçekten tartışma konusudur. Ne var ki derinlemesine operasyon konseptini anlatması için Quibec'te Roosevelt'in yanına götürülmüş, orada tümgeneralliğe terfi ettirilmiş ve daha da büyütülerek beş tugaya çıkartılan Özel Kuvvetin komutanlığına getirilmişti. Operasyonlarını desteklemek üzere özel bir hava birliği de kurulmuştu. Wingate'in amacı Japon hatlarının gerisinde büyük kollarla hareket yaparak onların dengesini bozmak ve birliklerinin savaş gücünü azaltmaktı. 1944 başında Wingate bu kez daha başarılı operasyonlar yürütürken Japonların büyük bir kuvvetle Hindistan'a tekrar ilerlemeleri üzerine tugaylarını son derece ağır kayıplar verdikleri klasik muharebelere sokmak zorunda kaldı. Bu durum, askeri çevrelerde, özel kuvvetler için sarf edilen emeğin karşılığının olmadığı şeklindeki görüşün yaygınlaşmasına neden oldu. Gerçekten de iyi eğitilmiş birlikler

farklı nedenlerle de olsa aşırı kayıp vermişlerdi. Wingate Mart sonunda uçağının düşmesi sonucunda öldü. Wingate'in Rosevelt ile görüşmesini takiben Burma'da Amerikalılar da komutanlarına atfen "Merill's Marauders" (Merill'in Yağmacıları) adı verilen bir akıncı kolu oluşturmuşlardı. Bu birlikler tıpkı "Chindits" gibi, operasyonlarda önemli kayıplar vermişler ve kısa süre sonra dağıtılmışlardır.

Bkz. Özel Operasyonlar, Sadeh

Wohlstetter, Albert (1913-1997)

Amerika'nın en önemli nükleer stratejistlerinden biridir. New York ve Columbia Üniversitelerinden sonra 1940'larda Savaş Üretimi Kurulunda ve havacılık sanayinde çalışmış, 1951'de RAND Corporation'a katılmıştır. Burada politik analist ve danışman olarak öncelikle nükleer silahların nasıl kullanılacağı konusunu ele almıştır. Başlıca çalışmaları arasında "Selection and Use of Strategic Air Bases" (Stratejik Hava Üslerinin Seçimi ve Kullanımı) ile "Protecting US Power to Strike Back in the 1950's and 1960's" (ABD'nin Geri Vuruş Kabiliyetinin Korunması) gibi makaleler bulunmaktadır. Wohlstetter Amerikan stratejik bombardıman üslerinin bir Sovyet baskını karşısında yeterince korunmadığını öne sürerek SSCB'nin kolay erişemeyeceği yerlerde yeni ve korunaklı üsler inşa edilmesinde rol oynamıştı. Böylece ABD nükleer kuvvetleri bir Rus saldırısını atlatıp buna yanıt verebilecekti. "The Delicate Balance of Terror" (Terörün Hassas Dengesi) adlı makalesinde Wohlstetter termonükleer savaşın tehlikelerine dikkat çekmiş ve nükleer ve konvansiyel silahların birlikte geliştirilmesini savunmuştu. ABD her duruma karşılık verebilecek esnek bir güç ya-

pisına sahip olmalıydı. Böylece farklı güç opsiyonları kullanılabilir ve her krizde topyekûn nükleer mukabele gündeme getirilmeden nükleer tırmanma ihtimali azaltılabilirdi. Bu görüşleriyle nükleer silahların yattığı çok sayıda riske dikkat çekmiş ve hatalı kullanımların azaltılabilmesi konusunda da çalışmıştı. Kennedy'den Reagan'a kadar çok sayıda başkana danışmanlık yapan Wohlstetter, Reagan zamanında başta "Yıldız Savaşları" olmak üzere giderek zayıflamakta olan SSCB'yi sıkıştıran politikaların geliştirilmesinde de pay sahibiydi. Albert Wohlstetter'in eşi Roberta Wohlstetter (1912-2007) istihbarat tarihi konusunda ABD'nin en yetkin araştırmacılarından biri olarak kabul edilmekteydi ve eşinin çalışmalarına katkıda bulunduğu kabul edilmektedir.

Bkz. Brodie, Kahn, Kennan, nükleer savaş, nükleer silahsızlanma,

yatıştırma (Ing. appeasement)

Yatıştırma, saldırgan bir tutum izleyen tarafa taviz vermek suretiyle bu tutumdan vazgeçirmeye çalışmaktır. Ne var ki bu son derece tehlikeli bir politika olup, tarih boyunca daima saldırganı daha fütursuz ve talepkâr hale getirdiği gözlenmiştir. Bu yaklaşım genelde sürecin sonunda küçük tavizler karşılığında hayati çıkarlardan feragat edildiği bir noktaya gider. Bu nedenle ülkeler hayati çıkarlar ile ikinci dereceden çıkarlar arasındaki farkı iyi analiz etmeli ve küçük tavizlerin sonunda hayati çıkarları nasıl aşındırıp yok edeceğini görebilmelidir.

Yatıştırma politikasının nasıl felaketle sonuçlanabileceği konusunda bilinen en çarpıcı örnek 1938 Münih uzlaşmasıdır. Hitler Südet bölgesini işgal etmeye kalktı-

ğında İngiltere Başbakanı Chamberlain savaştan korktuğu ve ayrıca bu ülkenin yutulmasını savaşa girmeye değer bir neden olarak görmediği için Hitler'e taviz vererek bu durumu onayladı. Hitler bu bölgede Çekoslovakya'nın savunma mevzilerini de ele geçirdi ve sonra ülkenin tümünü işgal etti. 35 tümenlik güçlü Çek ordusu dağıtıldı ve dev Skoda silah fabrikaları da Nazilerin eline geçti. Çağımızın barışını sağladık diyerek muzaffer bir eda ile ülkesine dönen Chamberlain ertesi yıl Polonya için savaşa girmek zorunda kalınca, bu büyük gücü kendi tarafından çıkarıp Nazilere hediye ettiği için eleştirildiyse de, bu olay dengeleri çok değiştirmişti. İngiltere, savaşın sonunda ABD ve Rusya'nın yanı sıra galipler safında yer aldı ama 1945'te artık ikinci sınıf devletler arasına düşmüş ve ABD'nin yedeğine girmişti.

Genel olarak bakıldığında iki dünya savaşı arasında, savaştan yılmış olan ABD'nin kendi içine çekildiği, İngiltere ve Fransa'nın ise Almanya ve İtalya'nın saldırgan tutumunu daima tavizle yatıştırmaya çalıştıkları görülür. Halbuki en azından 1936 yılına kadar istedikleri anda Hitler'i durdurabilirlerdi. İspanya İç Savaşında bu yatıştırma politikasının bir devamı olarak Almanya ve İtalya'nın Franko'ya asker ve malzeme göndermesine göz yumdular. Başka nedenlerin yanı sıra bu olay Stalin'in Hitler ile 1939'da ittifak yapıp Avrupa'yı paylaşmalarında birinci derecede etkilidir. Stalin hem İngiltere ve Fransa'nın Rusya'yı Almanya karşısında yalnız bırakacaklarına inandı, hem de Baltık ve Doğu Avrupa'da eline geçecek arazilerin cazibesine kapıldı. Hitler Rusya'yı kısa sürede yeneceğini düşündü. 1940-41 kışında yatıştırma sırası Stalin'e gelmişti. Almanlara istedikleri her

malzemeyi gönderdiyse de Hitler'in hücumunu engelleyemedi. Müttefiklere gelince, ancak Rusların inanılmaz kayıplara rağmen Hitler'e direnmeleri sayesinde kıtaya çıkabildiler. Hitler'e verilen tavizler, başta taviz verenleri yakıp yıkmıştı.

yıldırım savaşı (blitzkrieg) (İng. lightning war)"

Yıldırım savaşı İkinci Dünya Savaşında, muhtemelen gazetecilerin yazılarından askeri literatüre girmiş bir kavram olup, ilk olarak Alman ordularının Polonya ve Fransa'da hayata geçirdikleri hızlı operasyonları ifade etmek için kullanılmıştır. Bu tarihe kadarki bütün savaşlar demiryolları ve arabalarının taşıma hızına ve kapasitesine göre ayarlanmıştı. Almanya 1939'da ilk kez tank, motorize piyade ve kundağı motorlu topçuyu, karşı konulmaz ve hızla ilerleyen bir sel halinde kullanmıştır. Bu birliklerin ilerleyişi pike bombardıman uçaklarıyla desteklenmiş, avcıları havaya hâkim olmuş ve nihayet en önemlisi hızlı ileri harekât kamyonlarla ikmal edilmiştir. 1939'da Polonyalıların birliklerini kademeli tertipleme yerine yan yana cephelere yığmaları, Alman yarmalarının durdurulmasını tamamen olanaksız hale getirmiştir. 1940 Mayıs'ındaki Fransa muharebelerinde tank uzmanı Guderian'ın ilerleyişi ise Alman genelkurmayını dahi şaşkınlığa uğratmış, birçok kez kanatlarının açık kalmasından korkarak onu durdurmaya çalışmışlardır. Ancak bizzat hızlı ilerlemenin rakiplerinin terptenmesini bozduğunu ileri süren Guderian dur emirlerini göz ardı ederek hızla ilerlemiş ve zafere büyük katkıda bulunmuştur. Böylece motorize birliklerin savaşlarda yeni bir hız anlayışına göre düşünme gerektirdiği ortaya çıkmıştır. Burada ma-

nevra ve ateş gücünün birlikte kullanıldığı ne kadar vurgulansa yeridir. Hareketli ateş gücünün en önemli unsurunu ise uçaklar sağlamıştır.

Burada, bu tür savaşın ilk kez İngiliz Fuller tarafından düşünüldüğünü (Plan 19) ve Liddel Hart'ın da 1920'lerde bu konularda yazdığını ("The Expanding Torrent") hatırlatmamız gerekir. Ne var ki Fuller ülkesinde itibardan düşerken fikirleri Almanya'da incelenmiş ve hayata geçirilmiştir. Gerçi Almanya İkinci Dünya Savaşında bütün birliklerini mekanize etmekten çok uzaktı. Piyade birliklerinin ezici çoğunluğu hâlâ at arabalarıyla ilerliyordu. Ne var ki 1940 yılındaki 10 zırhlı tümen yıldırım savaşını uygulayarak müttefik hatlarını dağıtmayı başarmıştı. 1941 yılında Almanlar bu sayıyı yirmiyeye çıkardılar ama yeni tümenler eskilerinin bölünmesiyle yaratılmış olduğu için aynı güçte değildi. Gene de Rusya savaşlarının ilk aşamalarında Almanlar yıldırım savaşı olarak nitelenebilecek büyük muharebeler kazandılar ve örneğin Baltık kıyısında son derece hızlı ilerlediler. Ancak Ruslar kendilerini toparladıktan sonra kendi çaplarında yıldırım savaşı uyguladılar ve örneğin 1944 Büyük Bahar Taarruzunda çok sayıda Alman tümenini zırhlı birliklerle kuşatarak imha ettiler. Keza Ruslar savaşın sonundaki Mançurya seferinde de yıldırım savaşını uygulamışlardır. Yakın tarihte İsraillilerin 1967 yılındaki Altı Gün Savaşındaki başarılı ilerlemeleri de yıldırım savaşının bir başka uygulaması olarak gösterilmektedir.

bkz. kara-hava savaşı, zırhlı birlikler, Fuller, Liddel-Hart

yıldız savaşları (star wars) - bkz. SDI (Strategic Defence Initiative)

yıpratma savaşı (Ing. war of attrition veya attritional warfare) - bkz. imha savaşı ve yıpratma savaşı

yumuşama (Ing. detente)

Genel olarak iki ülke arasındaki ilişkilerdeki gerginliğin giderilmesi veya azaltılmasını ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Özel olarak ise ABD ile SSCB arasında 1970'lerin başından 1980 yılına kadar olan dönemi ifade etmek için kullanılır. 1960'lı yıllarda iki ülke arasında bazı yaklaşımlar olmuş ama Soğuk Savaşın gerginliği ile her iki taraftaki sertlik yanlıları ilişkilerde kapsamlı bir yumuşamayı önlemişti. 1969 yılında Nixon'un, SSCB ile arası gideerek soğuyan Çin ile ilişki kurması Moskova'yı endişeye sevk etti ve başlatılan girişimler 1972 yılında Nixon'un Moskova ziyareti ile ilişkilerde yeni bir dönemim kapısını açtı. Diğer yandan bazı analistler yumuşamayı Vietnam'daki savaştan kurtulmak isteyen ABD'nin de istediğini söylemişlerdir. Gene, yumuşamada Doğu Avrupa ülkelerinin batıdan borçlanma pahasına teknoloji satın almalarının da rolü olduğu ifade edilmiştir. Her halükârda bu dönemde artan ilişkiler Helsinki Konferansının yapılmasını mümkün kılmış, burada İkinci Dünya Savaşından kalan bazı sorunlar çözülmüş ve SSCB buradan kazançlı çıkacağını düşünürken aslında çöküşe doğru adım atmıştır. Bu dönemde Doğu bloğu ekonomilerinin giderek daha büyük sorunlar yaşadığı da ortaya çıkmıştı.

Detente'in 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ile sona erdiği genel kabul görür. Bu tarihte Carter savunma konularına ağırlık vermeye başlamış, Afganistan direnişini desteklemek için Pakistan'a özel yardım sağlamıştır. 1983 yılında

Başkan Reagan'ın Stratejik Savunma İnisiyatifi, ekonomik sorunları giderek artan SSCB'yi Afgan Savaşına ek olarak ağır bir yük altına ve stratejik olarak da çıkmaza sokmuştur. Devam ettiği 1970'li yıllar boyunca yumuşama daha çok ABD ile SSCB arasındaki sorunlara odaklanmış, her iki tarafın üçüncü ülkelerdeki saldırgan tutumlarını etkilememiştir. SSCB Doğu Avrupa'da sertlik politikasını sürdürürken Afganistan'ı işgal etmiş, ABD ise Şili'deki darbe başta olmak üzere gerici darbeleri desteklemiş ve dünyanın dört bucağında emperyalist sisteme karşı çıkan güçlere karşı faaliyetlerini çok çeşitli biçimlerde devam ettirmiştir.

Bkz. Helsinki Antlaşmaları, Soğuk Savaş

zayiat (Ing. casualties)

Zayiat, ordu mevcudunda ölüm, yaralanma, hastalık, firar, kaza, esaret ve kaybolma şeklinde meydana gelen personel kayıplarının tümü için kullanılan terimdir. İkinci Dünya Savaşının son yıllarına kadar ordular en büyük zayıyatı hastalık nedeniyle vermişlerdir. Gerçekten de 20. yüzyılın ortalarına kadar, insanlığın bütün bilgi ve askerlik deneyimi kalabalık insan yığınlarını sağlıklı tutmaya yetmiyordu. Farklı bölgelerden toplanan askerler ve hayvanlar birbirlerine mikrop aktarıyor, tuvalet sorunu halledilemediği için salgın hastalıklar ve dizanteri yayılıyor ve bunlar kötü beslenme ve barınma ile birleşince kayıplar inanılmaz boyutlara varıyordu. Birkaç örnek aktarmak gerekirse, 1809 yılında İngiliz ordusu Hollanda'da sadece 200 muharebe kaybı verirken hastalıktan kaynaklanan kayıplar 23.000 olmuştur. ABD İç Savaşında muharebede ölen her askere karşı iki asker hastalıktan hayatını kaybetmişti. Birinci

Dünya Savaşında tifüs ve kolera salgınlarında milyonlarca kişi ölmüş, zayıf düşen insanlık savaşın sonunda başlayan gribal enfeksiyon salgınında savaşta meydana gelen toplamdan daha fazla ölümle karşılaşmıştı. Türkiye Birinci Dünya Savaşında 305 bin askerini muharebe meydanlarında yitirmiş ve 303 bin askeri de sakat kalmışken, hastalık nedeniyle kaybı 467 bini bulmuştu. Nihayet, İkinci Dünya Savaşında antibiyotikler, kan nakli ve plazma tekniklerinin kullanılması ile daha iyi bakımın yanı sıra bit ve pireyi azaltan insektisidler sayesinde muharebe ölümleri ilk kez hastalık ölümlerini aştı. Eskiden ufak bir yaranın bile zehirlenmesine yol açması nedeniyle ölen askerlerin çoğu artık sahra hastanelerine ulaştıktan sonra kurtulabiliyordu. Bir yandan öldürme araçları diğer yandan da tedavi teknikleri geliştiriliyordu.

Zayiat ile ilgili olarak belirtilmesi gereken bir başka husus ise en iyi kayıt tutulan ülkelerde bile bunların tam sayısı konusunda daima tartışma olduğudur. Kayıp listesine geçenlerin bir kısmının firarı veya esir olduğu yıllar sonra anlaşılabilir veya hiç ortaya çıkmayabilir. Yaralıların bir kısmı eski birliklerine, bir kısmı da depo birliklerine veya başka birimlere gönderilir ve mevcutları dağıtılmakla birlikte aslında hizmettedir vs. Ayrıca esir alınan askerlerin bir kısmı da kamplara gönderilirken veya kamplarda öldürülmüş veya ölümlerine neden olacak kadar kötü koşullarda bırakılmıştır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşında Almanlar parti kartı taşıyan tüm esirleri derhal (komiser emri), diğerlerini de aç bırakarak öldürüyorlardı. Bu savaşta öldürülen Rus esirlerinin sayısı iki milyonun çok üzerindedir.

Firarlar da tarih boyunca çok büyük bir zayıyat nedeni olmuştur. Sonu gelmez sefer-

ler, yüksek ölüm ihtimali, kötü yaşama koşulları, parasal sorunlar vs. daima bir grup askerin firar etmesine yol açmıştır. İşin ilginç, firarların dost veya düşman, her iki tarafa da yakalanmanın ölümle sonuçlandığı düşman arazisinde de görülmüştür.

Askerlerin yanı sıra savaşlarda giderek daha çok sayıda sivil öldürülmektedir. Bunun bir nedeni savaşın topyekûn hale gelmesi ve yerleşim yerlerinin hedef seçilmesidir. Ordular artık toplu halde bulunmamakta, iletişim ve savunma tesisleri tüm ülke yüzeyine yayılmış bulunmaktadır. Bunlar hedef oldukça, çoğu yakın yerleşim yerlerinde bulunan sivilere de ölümle karşılaşmaktadır. Ayrıca terör bombardımanı da İspanya'dan Irak'a kadar birçok yerde uygulanmıştır. En az bunlar kadar önemli olan bir başka husus da işgallerde yaşam sistemleri çökünce, örgütsüz sivil kesimlerin açlık, hastalık ve başka nedenlerle kayba uğramalarıdır. Mayınlar ve bubi tuzakları da bunları artırmaktadır. Toplama kampları ise sivillerin toplu olarak öldükleri bir başka uygulamadır. Hepsini üst üste konulunca, 20. yüzyıla kadar kısa savaşlarda ölümlerin % 90'ı asker, % 10'u sivilken, bu oranlar giderek tersine dönmeye başlamış ve 20. yüzyılın sonlarından itibaren ölümlerin neredeyse % 90'ı sivillerden oluşur hale gelmiştir.

Bkz. toplama kampları

zırhlı ve hafif zırhlı birlikler / zırhlı savaş (Ing. armoured and light armoured units / armoured warfare)

Zırhlı birlikler Birinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmış, ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında olgunluğa ulaşmış olan birliklerdir. Ortaya çıkışlarının yakın nedeni tarafların İsviçre sınırından Manş Denizi'ne kadar uzanan siper hatlarını aşmak için ça-

re bulamamalarıydı. Ne kadar uzun ve yoğun bir topçu hazırlık ateşi yapılırsa yapılırsa, hücum eden taraf siperler arasındaki bölgeyi ve dikenli telleri aşınca kadar savunmacılar toparlanıp etkili bir ateş açabiliyorlardı. Kaldı ki, ilk siper hattının alınması da bir şey ifade etmiyordu çünkü arkada başka hatlar ve hızla kaydırılacak ihtiyatlar bulunmaktaydı. Bu sırada batı cephesinde kullanılan zehirli gazlar da birçok zayıf yaratmasına rağmen durumu değiştiremediği gibi, gazlar rüzgârın kaptırmasına bağlı bir silah olup, kontrollü bir şekilde kullanılamıyordu. Böylece ilk kez İngilizler ara bölgeyi makinelî tüfek ateşinden korunarak aşabilecekleri ve ilk denemeleri birkaç yıl önce yapılmış olan zırhlı otomobillerden daha fazla arazi kabiliyeti olan paletli bir zırhlı araç geliştirdiler. Bu projelerini gizlemek için de bu vasıtaları başta su tankı olarak gizlemeye çalıştılar. Tank adı buradan gelmektedir.

İlk tank birliği 1916 yılında Somme Muharebeleri sırasında kullanıldı. O sırada İngiliz komutan Haig'in elinde 50 civarında tank vardı ve bu platform konusunda eğitim tamamlanıncaya ve sayıları artıncaya kadar kullanmaması için uyarılmıştı. Ne var ki sıkışınca cepheye sürdü ama mürettebat bunların nasıl kullanılacağını tam bilmiyordu. Sadece 32 tanesi başlangıç hattına ulaşabildi ve çoğu da çamura saplandı. Bu arada Almanlar kendi tanklarını yapmaya başladılar, ama onlar da İngilizler gibi bu silahın sunduğu olanakları kavrayamadılar ve sadece bir piyade destek vasıtası olarak gördüler ki, o dönemin tankları zaten uzun menzilli operasyonlara elverişli değildi. Gene de ertesi yıl 20 Kasım 1917 Cambrai'de tarihin ilk büyük tank hücumu yapıldı. 476 tank, batı cephesi siperlere gömüldükten sonra yapılmış olan en hızlı

ilerlemeyi gerçekleştirerek birkaç saatte 6,5 kilometrelik bir giriş yaptı. İngiliz ordusunda Fuller gibi tankların kitlesel kullanılmasını tartışan subayların varlığı nihayet bir etki yaratmıştı ama bu çok büyük bir etki değildi. Tanklar ilk ilerlemeden sonra düşmanı paralyze edecek şekilde ilerlemek yerine direniş odaklarını temizlemeye girişince Almanlar siper hatlarını biraz geriden yamamak için fırsat buldular. Buna rağmen Cambrai'de Alman kayıplarının İngilizlerden iki buçuk misli daha fazla olduğunu kaydetmek gerekir. Halbuki o zamana kadar hücum eden taraf daima daha fazla kayıp vermekteydi. Bundan sonra iki taraf da tank üretimine ağırlık verdiler ama müttefikler bu alanda üstünlüğü ellerinde tuttular. 1918 yazında Amiens'den başlayarak Almanya'yı tüketen aralıksız hücumlar çoğu İngiliz 2.200 tank tarafından destekleniyordu. Fuller, savaşın uzaması halinde Almanya'yı dize getirmek için on bin tanklık bir armadanın oluşturulması için plan 1919 adı verilen bir teklif yapmıştı. Bunlar derin bir yarma gerçekleştirip Alman komuta sistemini felç edecek, düşmanın ana birlikleriyle muharebe ettikten sonra 240 kilometreye kadar takip yapacaklardı. O dönemin tankları bu kapasitede değildi ama bu söylenenler 20 yıl sonra Almanların panzer tümenleri tarafından gerçekleştirilecekti.

1914-18 muharebelerinin büyük insan gücü kaybı, mekanizasyona geçiş için ciddi bir dürtü olmuştu ama savaşı izleyen on beş yıl boyunca Rusya hariç hiçbir ülke tank konusunda önemli bir çalışma yapmadı. İngilizler 1927 yılında Salisbury manevralarında ilk kez bir zırhlı tugayın sevk ve idaresiyle ilgili deneyler yaptılar ama bütçe kısıtlamaları ve tutucu zihniyet nedeniyle yeterli bir gelişme sağlayamadılar. Amerikalılar ise İkinci

Dünya Savaşına kadar deneysel bir tank dışında herhangi bir zırhlı araç yapmadılar. Almanya zaten barış antlaşmasıyla hava kuvveti ve zırhlı birlikler kurmaktan men edilmişti. Almanlar bu sırada batı ambargosu karşısında teknolojilerini ve ticaretlerini geliştirmek isteyen Rusya ile Rapallo Antlaşmasını yaptılar ve Kazan yakınlarında Kama Nehri üzerinde gizli bir deneme istasyonu kurdular. Keza İsveç'te de benzer çalışmalar yaptıkları gibi, bazı faaliyetlerini de traktör imalatı görüntüsü altında gizlediler. 1928 yılında altı adet 23 tonluk sözde ağır traktör ile üç adet 12 tonluk hafif traktörü Kazan'a gönderdiler. Aslında ağır traktör 75 mm.lik topu olan ağır tank, hafif traktör ise 37 mm.lik topu olan orta tank idi. Ruslar ağır sanayilerinin gelişmesine paralel olarak 1930'larda büyük tank filoları oluşturma yoluna gittiler. Alman ve Rus tankları 1936-39 yıllarında İkinci Dünya Savaşının provası olan İspanya İç Savaşında karşı karşıya geleceklerdi. Fransızların da nispeten büyük tank filoları vardı ama esas konu tankların sayısı veya niteliklerinden çok; bunların nasıl kullanılacakları konusunda akılların karışık olmasıydı. Birinci Dünya Savaşının kayıpları Fransızları o kadar yıldırılmıştı ki, ordularının bir bölümünü Maginot Hatında toprak altına gömerken, tankları bir taarruz platformu olmaktan çok, bir destek silahı olarak piyade tümenlerine dağıtmışlardı. Tankları bir taarruz silahı olarak kavrayan General De Gaulle ise ancak Alman taarruzu başladıktan sonra bir tank tugayına komuta edebilecekti ama o sırada Fransız ordusu zaten çökmeye başlamıştı.

Hitler 16 Mart 1935 tarihinde Versay Barış Antlaşmasını yırttığını ilan ettiğinde Almanya zaten birçok yolla kısıtlama maddelerini delmiş ve hazırlıklarını ilerletmişti.

Bundan sonra daha hızlı bir silahlanma yarışına girdi. Guderian ve Lutz gibi kendilerini zırhlı birliklerin geliştirilmesine adanmış askerler Hitler'in ilgisini çekmeyi başardıkları sonra dört yıl gibi kısa bir süre içinde 10 adet zırhlı tümen oluşturuldu. Ne var ki Almanların avantajlı olduğu esas konu zırhlı tümenlerin sayısı değil, bunların nasıl kullanılacağı idi. Diğer ülkeler tankları hâlâ bir piyade destek silahı olarak düşünürken Almanlar bunları toplu halde kullanarak hasmın cephesini parçalayacak ve kuvvetlerini çevirip imha edecek şekilde kullanmanın yollarını inceliyorlardı. Doğal olarak bunun için bir dizi sorunun çözülmesi gerekecekti. İlk sorun tankların teknik olarak geliştirilmesi idi. Motor gücünün ve menzilin yeterliliği, güç/ağırlık oranı, zırh korumasının önde toplanması, aktarma, paletler, suspansiyon vs. gibi çok sayıda sorun vardı. İkinci sorun tankların telsizle cephede nasıl yönetileceği idi. Üçüncü sorun bunların sürekli bakımlarının yapılabilmesini sağlayacak bir sistemin kurulması gerekiyordu. Dördüncü sorun bu tümenlerin hızla ilerlediklerinde kendi zırhlı-mekanize piyade alaylarını ve kundağı motorlu topçusunu beraberinde götürmelerindeydi. Bunların yanı sıra motorlu ve hafif zırhlı keşif birliklerinin eklenmesi, bakım-ikmal kademesinin kopmayacak şekilde örgütlenmesi vardı. Diğer bir önemli sorun da Alman ordusunun sadece yüzde onundan biraz fazlası mekanize veya motorize iken, at arabalarına bağlı piyade tümenleri ile farklı hızlarda hareketlerinin yaratacağı sorunlardı. Tank zamanına göre düşünen kafalar ile at arabası zamanına göre düşünen kafaların uyumlu hale getirilmesi teknik sorunlardan da daha önemliydi. Tüm bunlara rağmen Almanlar zırhlı tümenlerini 1939 Eylül'ünde Polonya ve 1940 Mayıs'ında

Fransa'da çok başarılı bir şekilde kullanarak her iki ülkeyi de birkaç hafta içinde yendiler. Polonyalıların tank birlikleri zaten çok zayıftı. Fransız ve İngiliz zırhlı birlikleri ise bir varlık gösteremeden savaş dışı kaldılar. Bu savaşlarda Guderian, Hoepner, Hoth, Kleist, Reinhardt ve Rommel gibi tank komutanları öne çıktılar. O kadar hızlı ilerliyorlardı ki, blitzkrieg, yani yıldırım savaşı terimi bu dönemde literatüre girdi. 1941 yılında Balkanlar'ın alınması sırasında zırhlı birlikler gene önlerinde durulması imkânsız bir güç olduklarını gösterdiler. O sırada Alman ordusu adeta yenilmez görünüyordu.

1941 ve 1942 yıllarında büyük tank savaşları Rusya ve Afrika cephelerinde cereyan etti. Afrika cephesi Rusya savaşlarının yanında fazlasıyla küçük kalır ama burada Rommel elindeki iki zırhlı ve bir motorlu tümeni o kadar iyi kullandı ki, 1942 yazında İskenderiye'ye doğru ilerlerken El Alamein'de zorlukla durdurulabildi. Bir yıl içinde İngilizler Alman zırhlı tümenleriyle baş etmenin yolunu bulamamışlar ve her karşılaşmada yenilmişlerdi. Bu sırada komutayı alan Montgomery öncelikle tank ve topçuda kuvvet üstünlüğü sağlarken, diğer yandan da Alman tanklarını yıpratmak bir strateji düşündü. Alman tankları onun piyade hücumlarını durdururken yıprandıktan sonra yedekte beklettiği tankları toplu halde ileri sürerdi. Bu taktiği işe yaradı ve ikinci El Alamein muharebesini kazandı. Rommel için çekilmekten başka çare kalmamıştı.

Hitler'in Rusya'ya karşı hazırladığı Barbarossa Harekâtı ise 1941 Haziran ayının sonunda başladı. İlk haftalarda Almanlar Rus ordularını kuşatıp büyük imha muharebeleri yaptılar. Manstein'ın zırhlı kolordusuyla Baltık kıyısından Leningrad'a ilerleyişi inanılmaz bir hızla gerçekleşti. Mer-

kez ve güney cephelerinde Ruslar milyonlarca kayıp verdiler. Bunun en önemli nedenlerinden biri 1938 tasfiyelerinde deney sahibi subay kadrolarının çoğunun öldürülmüş olmasıydı. Alman zırhlı birliklerinin ilerleyişi ancak sonbahar yağmurlarının çamur deryası içinde yavaşladı ve Moskova önlerinde durdurulabildi. 1942 yazında Almanlar Kafkasya yönünde ilerlediler ama bu sırada Stalingrad'da kuşatılan 6. Orduları imha edildi. Bu yıl Rusların ciddi bir savaş deneyi kazandıkları ve tank birliklerini daha etkili bir şekilde kullandıkları görüldü. Ayrıca Almanlar Rusların T-34 ve KV tanklarının çok iyi olduklarını gördüler. Bunların geniş paletleri Rus stepleri için çok daha elverişliydi. Ayrıca Almanlar gibi çok sayıda ve karmaşık modelde tankları yerine, bakımı kolay az sayıda modelleri vardı.

Dünyanın en büyük tank savaşı 1943 Temmuz'unda yapılan Kursk muharebeleri sırasında meydana geldi. Hitler burada büyük bir hata yaparak Rusların çok iyi hazırlandıkları Kursk çıkıntısına hücum etti. *Zitadelle* adı verilen operasyon için toplanmış 2.700 tank ve zırhlı hücum topunun büyük kısmı iyi hazırlanmış mevzilerin önünde yandı. Rusların ise 3.300 tankı vardı. 12 Temmuz günü Alman tankları kısaç planını gerçekleştirmek için ellerinde kalan 600 yıpranmış tank ile Prokhorovka kırlarında gerçek bir ölüm sürüşüne geçtiler. Aynı anda Sovyet 5. Ordusunun bütün zırhlı kuvveti de harekete geçti. O anda ateş eden ve yanan iki bine yakın tank vardı. Alman zırhlı kuvvetlerinin kreması burada imha oldu. Muharebe alanı Ruslarda kaldığı için Almanların yaralı tankları çekip tamir olanağı da kalmamıştı. Bundan sonra Almanlar Doğu cephesinde bir daha büyük bir taarruz yapamadılar.

İngilizler ve Amerikalılar batı cephesindeki büyük taarruzları için çok sayıda zırhlı araç yapmalarına rağmen tankları Almanlarla boy ölçüşebilecek kalitede değildi. Normandiya çıkarması sırasında kullanılan Amerikan Sherman ve İngiliz Churchill tankları Almanların Panzer IV veya Tiger (Kaplan) tanklarıyla karşılaştıklarında hiçbir şansları olmuyordu. Normandiya savaşlarında müttefiklerin büyük şansı Alman tanklarının büyük kısmının çıkarmanın kuzey köşesindeki Caen kentini İngilizlere karşı savunmak için kullanılması olmuştu. Bu sayede Amerikalılar yarımada'nın güneyinde yığınak yapabildiler ve en iyi komutanları olan Patton buradan yaptığı yarma ile Almanları Falaise'de kuşatmayı başardı. Burası da batı cephesinin imha muharebesi oldu.

İkinci Dünya Savaşı sırasında zırhlı birliklerin nasıl kullanılacağı öğrenildi ve bunlar savaş alanlarının esas gücü haline geldiler. Tanklar için temel sorun zırh, hareketlilik ve ateş gücü arasındaki dengelerin nasıl korunacağı idi. Tanksavar silahları giderek geliştikçe zırhın kalınlaşması gerekiyordu. Bazuka ve panzerfaust gibi silahların ve tanksavar toplarının çok sayıda kullanılmasına rağmen en iyi tank avcısının gene bir tank olduğu anlaşılmış olduğu için ana silah da büyüdü. Başta tankların çoğu 50 ile 75 mm arasında top taşıırken bu, hızla 88 ve 90'a çıktı, savaştan sonra da 105 ve 120 mm standart hale geldi. Ne var ki örneğin daha hızlı olan Shermanların zırh koruması ve ateş gücü zayıf kalırken, 88 mm.lik topu olan Tiger II çok hantal bir araç idi ve sık sık arıza yapıyordu. Bu arada tank avcıları olarak adlandırılan paletli platform üzerine yerleştirilmiş toplar yapıldı ama bunlar yerine tank yapmak daha akıllıca bir işti. Zamanla geniş bir topçu ve uçaksavar ailesi

her çapta namlularıyla ve radarlarıyla birlik-te zırhlı paletli platformlara yerleştiler. Bun-ları roketler ve istihkâm araçları izledi. En büyük gelişme ZMA-1/AFV (Zırhlı Muhare-be Aracı-Infantry veya Armoured Fighting Ve-hicle) ve ZPT-APC (Zırhlı Personel Taşıyıcı-Armoured Personel Carrier) alanlarında meydana geldi. Başta makineli tüfekle si-lahlanmış evrensel ZPT (ki en yaygın örne-ği M-113'tür) kullanılırken, zamanla buna başka silahlar da monte edildi ve sonra da otomatik top ve güdümlü tanksavar roket-leriyle donatılmış ZMA'lar eklendi. Zırhlı araçlar ailesi bunlarla da kalmadı. Amfibi harekâtlarında birlikleri korumak için zırhlı çıkarma araçları, keşif ve kontr-gerilla ope-rasyonları için hafif tanklar ve tekerlekli ZMA ve ZPT'ler çoğaldı. Keza inzibat ve devriye operasyonları için daha hafif teker-lekli zırhlı araçlar ile mayına dayanıklı taşı-ma araçlarından oluşan bir seri araç daha geliştirildi. Bu arada komuta kontrol ile-tişim fonksiyonları için zırhlı araçlar yapıldı. Nihayet gözetleme için her türlü elektronik-optik (radar, infrared, termal, vs) gereçle yüklü zırhlı araçlar ve bunları korumak için elektronik savaş ve karşı tedbirlerin bir kıs-mı da kervana katıldı. Tüm bunlar yapılırken zırhlı birliklerin ana silahlı olan tanklarda zırh koruması ile zırh delici silahlar arasın-da bitmeyen bir yarış sürüyor.

Zırhlı birliklerin bu kadar büyük ve kar-maşık hale gelmeleri sonucunda harekât hazırlıkları uzamaya ve yığınaklar daha uzun sürmeye başladı. Zırhlı tümenlerin ik-mal gereksinimleri de devasa boyutlara ulaştı. Mekanizasyonun artması ikmal işle-rini her ne kadar kolaylaştırmış olsa da, ya-pılacak işin toplam hacmi, özellikle uzak ve zor arazilerde lojistik uzmanları için bir ka-rabasan yaratmaktadır.

İkinci Dünya Savaşından sonra en bü-yük tank savaşları Ortadoğu'da meydana geldi. 1967 yılında İsrail tank tugaylarının ba-şarısı üzerine Araplar 1973 savaşına yoğun bir tank ve tanksavar/uçaksavar hazırlığı ile girdiler. İsrailliler 700 Suriye tankının Go-lan'a hücumunu durdurmak için 40 kadar uçak feda etmek zorunda kaldılar. Mısırlılar ise Süveyş Kanalı'nı baskınla geçip İsrail'in kaçınılmaz karşı taarruzunu yoğun tanksa-var ateşiyle durdurdular. İsrail'in 190. zırhlı tugayı bu girişimde imha oldu. Hemen erte-sinde Mısırlıların zırhlı taarruzları da geliş-me kaydedemedi. Her iki taraf da büyük tank kayıpları verdi. ABD İsrail'e, Rusya da Arap-lara tank yetiştirmek için büyük gayret gös-terdi. Sonuçta İsrailliler gene Arapların bir boşluğunu yakalayıp Süveyş'i geçtiler ve Mı-sır 3. Ordusunu kuşatıp savaşı sona erdirdi-ler. Bu muharebeler tankların tek başına ha-rekâtının ne kadar riskli olduğunu, mekanize piyade ve topçu ile koordineli harekâtın öne-mini bir kez daha göstermiştir. Ortado-ğu'daki diğer tank operasyonları arasında İran-Irak Savaşına da bir bakmak gerekir. Bu savaşta dünyanın dört bir yanından silah alan Irak, bu alanda hasmı karşısında büyük bir avantaj elde etmişti. Tank sayısında bu üstünlük çok belirgindi, öyle ki İran'ın 1.000 tankına karşı Irak 4.500 tankı cepheye sü-re-biliyor, top ve uçak sayısında ise üç katından fazla avantajla savaşıyordu. Ayrıca İran zafe-rinden korkan birçok ülke istihbarattan mal-zemeye kadar birçok alanda Irak'ı destekli-yordu. Buna rağmen sekiz yıl savaştıktan sonra bu zırhlı birliklerle beklenen bir üstün-lük sağlayamamış, çatışma tam bir yıpratma savaşına dönüşmüştü. Gene de sonunda Irak malzeme üstünlüğü ile 1988 yılında bir dizi taarruza girişti ve İran'ı işgal ettiği Irak topraklarından çıkartıp barış masasına

oturtmayı ancak başarabildi. Kısacası, Irak zırhlı birliklerini etkili bir şekilde kullandı. Daha sonra elinde birikmiş bu çok sayıda zırhlı tümenle 1990 yılında Kuveyt'i işgal etti ama ABD liderliğindeki koalisyon güçleri yığınaklarını yaptıktan sonra 1992 Ocak ayında Kuveyt'i kurtarma harekâtını 100 saat gibi kısa bir sürede bitirdiler. Hemen hemen hiç kayıp vermeden binlerce Irak tankını imha ettiler. Burada kalite farkı kendisini gösterdi. Amerikan M1 Abrams tankları Irak'ın T serisi Rus yapımı tanklarını (sayılar yaklaşıktır) 3.000 metreden havaya uçurabilirken, Irak tankları bunu ancak 600 metreden yapabiliyorlardı. Ayrıca uçak ve hücum helikopterleri de tanksavar roketlerle çok sayıda tankı imha ettiler. Aradan on iki yıl geçtikten sonra ABD Irak'ı işgal ederken aynı manzara tekrarlandı. Irak zırhlı birliklerinin yenilgisi hava üstünlüğünün karşı tarafta olması, yeterli uçaksavar koruması olmaması, Irak tanklarının etkili ateş menzilinin çok daha kısa olması (merminin hangi mesafeden zırhlı deleceği konusu), eğitim farkı, muharebe taktiklerini tatbik edememe, teknik gerilik, elektronik savaşı yitirme, komuta ve kontrol üstünlüğü, esnek taktikler uygulayacak her düzeyde savaş liderinin eksikliği gibi hususlardan kaynaklanmıştı. Her savaştan olduğu gibi buradan da çıkartılacak birçok ders vardır ama gelecekteki savaşların çok farklı olacağı ve eski savaşların dersleriyle yenilerinin kazanılamayacağını ifade etmek gerekir. Her savaşın koşulları kendisine mahsus çözümler gerektirir.

Günümüzde zırhlı birlikler çoğu ülkede tümen ve alay seviyelerinden tugay ve tabur seviyelerine indirilmektedir. Bu tedbir komuta ve kontrolün yanı sıra ikmal konusunda da kolaylık ve esneklik getirmektedir. Bir Amerikan zırhlı tümeninin muharebe koşul-

larında günlük ikmal gereksinimi 2.000 tonun üzerindedir ve bu ülkenin bütün teknolojik olanaklarına rağmen, özellikle hareket halinde iken zorlukla yapılabilir. Bu çapta birliklerin harekâtı için çok uzun bir yığınak ve ön hazırlık gerektirmektedir. Her bir çok ülke veya ABD'nin kendisi de Irak operasyonları öncesinde yaptığı kadar rahat bir hazırlık dönemine sahip olamayabilir. Diğer yandan zırhlı, özellikle de paletli zırhlı araçlar arazi intikallerinde çok hızlı yıpranmaktadır. Bunların sahra bakımlarının neredeyse devamlı olarak, ayrıca depo seviyesi ve fabrika seviyesi bakımlarının belli aralıklarla yapılması gerekmektedir. Keza sadece mekanik aksamın değil, artık her tankta bulunan yüzlerce elektronik, optik ve lazer sisteminin de bakım ve kalibrasyonlarının yapılması gerekir (mesafe bulucular, ısı ölçücüler, hız ölçüm cihazları, bilgisayarlar, farklı dürbünler, gece görüş cihazları, algılayıcılar, stabilatörler, referans cihazları, ikaz sistemleri, telsizler, GPS'ler...). Kısacası milyonlarca dolarlık üstün elektronik sistemlerle donatılmış tankların maliyeti on milyon dolara yaklaşmaktadır. Diğer yandan, ucuz rakiplerine fazla şans tanımayan bu tanklar bile tanksavar füzelere kolayca hedef olabilmektedir. Dolayısıyla, zırhlı birlikler her ne kadar muharebe alanlarının hâkimi görünmekteyse de; hem zırhlı birliklerin; hem de bunların parçası oldukları kolordu ve orduların daima görevlerinin gerektirdiği dengeli kuvvet yapısına sahip olmaları; piyade, topçu, kara havacılığı ve diğer tüm sınıflarla birlikte savaşmayı bilmeleri şarttır. Askerlik tarihi ağır ve hafif/çevik birliklerin bir arada bulunmasının önemini hatırlatır. Günümüzde birçok ülke bu önemi kavramış görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Art, Robert J. ve Waltz, Kenneth N. (ed.), *The Use of Force, International Politics and Foreign Policy*, Little, Brown and Co., Boston, 1971.
- Barnett, Corelli, *The Swordbearers: Studies in Supreme Command in the First World War*, Penguin, Londra, 1966.
- Bayo, Alberto, *Gerilla Savaşı* Nedir, Evren Yay., İstanbul, 1977.
- Beals, Carleton, *Great Guerilla Warriors*, Prentice Hall, New Jersey, 1970.
- Blackwell, James, *Thunder in the Desert, The Strategy and Tactics of the Persian Gulf War*, Bantam, N.Y., 1991.
- Black, Jeremy (ed.), *The Seventy Great Battles of All Time*, Thames and Hudson, Londra, 2005.
- Brodie, Bernard, *A Guide to Naval Strategy*, Princeton University Press, Princeton, 1944.
- Brown, Anthony Cave, *Bodyguard of Lies*, Bantam Books, New York, 1976.
- Brown, David; Shores, Christopher ve Mackay, Kenneth, *The Guinness History of Air Warfare*, Guinness, Londra, 1976.
- Calder, Angus, *The People's War, Britain 1939-45*, Jonathan Cape, Londra, 1969.
- Calvecoressi, Peter ve Wint, Guy, *Total War, Causes and Courses of Second World War*, Pelican, Londra, 1972.
- Cookson, J., ve Nottingham J., *A Survey of Chemical and Biological Warfare*, Monthly Review Press, N.Y., 1969.
- Cordesman, Anthony H. ve Wagner, Abraham, *The Lessons of Modern War, Cilt III, The Afghan and Falklands Conflicts*, Mansell-Westview, Londra, 1991.
- Creveld, Martin von, *Command in War*, Harvard U. Press, Cambridge, Mass. & Londra, 1985.
- Dastrup, Boyd L., *King of Battle, A Branch History of the US Army's Field Artillery*, Center Of. Mil. History US Army, Washington DC. 1993.
- Delbrück, Hans, *The Dawn of Modern Warfare*, U. of Nebraska, 1990.
- Dunnigan, James F., *How to Make War, A Comprehensive Guide to Modern Warfare*, William Morrow and. Co., New York, 1982.
- Dupuy, T. N., *A Genius for War, The German Army and General Staff, 1807-1945*, Hero Books, Fairfax, Virginia, 1984.
- Dyer, Gwynne, *War*, Crown Publishers, New York, 1985.
- Earle, Edward Mead, *Modern Stratejinin Yaratıcıları*, ASAM Yay., Ankara, 2003.
- Falls, Cyril, *The Great War*, Putnam & Sons, New York, 1959.
- Fuller, J.F.C., *The Conduct of War 1789-1961*, Greenwood Press, Conn. 1961.
- Fuller, J.F.C., *The Decisive Battles of the Western World 1792-1944*, Paladin, Londra, 1972.
- Gaddis, John Lewis, *Strategies of Containment, A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, Oxford University Press, Oxford, 1982.
- Gann, Lewis H., *Guerrillas in History*, Hoover Inst. Press, Stanford, 1972.
- Gat, Azar, *A History of Military Thought, From the Enlightenment to the Cold War*, Oxford U.P., Oxford, 2001.
- Gates, David, *Sky Wars-A History of Military Aerospace Power*, Reaktion Books, Londra, 2003.

- Gray, Chris Hables, *Postmodern Savaş ve Çatışma Politikası*, Alfa Yay., İstanbul, 2000.
- Gray, Colin S., *Strategy and History, Essays on Theory and Practice*, Routledge, Londra & N.Y., 2006.
- Gunston, B., Batchelor J., *Helicopters at War*, Phobus, Londra, 1977.
- Handel, M. I., *Masters of War, Classical Strategic Thought*, F. Cass Publishers, Londra, 1996.
- Hitchcock, T., *The Intelligence Revolution, A Historical Perspective*, USAF Academy, Washington D.C., 1991.
- Holmes, Richard (ed.), *The Oxford Companion to Military History*, Oxford U. P., Oxford, 2001.
- Kahn, David, *The Code-Breakers*, Sphere Books Ltd., Londra, 1973.
- Kaldor M. ve Eide A., *The World Military Order, The Impact of Military Technology on the Third World*, Preager, New York, 1979.
- Jessup, John E., Jr. ve Coakley, Robert W., *A Guide to the Study of Military History*, Center of Military History, US Army, 1982.
- Janowitz, Morris, *The Professional Soldier*, The Free Press, New York, 1964.
- Jordan, D., Kiras James D. & al., *Understanding Modern Warfare*, Cambridge, 2008.
- Keane, Michael, *Dictionary of Modern Strategy and Tactics*, Naval Institute Press, Annapolis, Maryland, 2005.
- Keegan, John, *Intelligence in War, Knowledge of the Enemy From Napoleon to Al-Qaeda*, Alfred A. Knopf, New York, 2003.
- Lanning, M. L., *Blood Warriors, American Military Elites*, Ballantine Books, New York, 2002.
- Liddell Hart, B.H., *The Revolution in Warfare*, Faber and Faber, Londra, 1946.
- Liddell Hart, B.H., *Strategy, The Indirect Approach*, Faber and Faber Ltd., Londra, 1954. (Türkçe baskısı *Strateji, Dolaylı Tutum*, çev. Krg. Cemel Erginsoy, Ank. Gnkur. Basımevi, 1973.)
- Liddell Hart, B.H., *History of the First World War*, Book Club Associates, Londra, 1970.
- Liddell Hart, B.H., *History of the Second World War*, Book Club Associates, Londra, 1973.
- Liddell Hart B.H., *Thoughts on War*, Spellmount, Staplehurst, 1999.
- Macksey, Kenneth, *Panzer Birlikleri*, Baskan, İst., 1983.
- Macksey, Kenneth, *The Guinness History of Land Warfare*, Guinness, Londra, 1976.
- Macksey, Kenneth, *Technology in War, The Impact of Science on Weapon Development and Modern Battle*, Prentice Hall, New York, 1986.
- Marston, Daniel ve Malkasian, Carter, *Counterinsurgency in Modern Warfare*, Osprey, New York, 2008.
- Massie, Robert K., *Dretnot, İngiltere, Almanya ve Yaklaşan Savaşın Ayak Sesleri*, çev. M. Harmanlı, Sahbah Kitapları, İstanbul, 1995.
- Momyer, William M., (Gen.), *Air Power in Three Wars (WWII, Korea, Vietnam)*, Office of Air Force History, USAF, Washington, 1985.
- Montgomery, Field-Marshal, *A Concise History of Warfare*, Wordsworth Editions, Hertfordshire, 2000.
- Mordal, Jacques, *Twenty-Five Centuries of Sea Warfare*, Abbey Library, Londra, 1973.
- Murray, Williamson, *Strategy for Defeat 1933-1945*, Air University Press, Alabama, 1983.
- Neiberg, Michael S., *Warfare in World History*, Routledge, Londra, 2001.
- Padden, Ian, *U.S. Airborne From Boot Camp to War Zones*, Bantam, Londra, 1986.
- Parenti, Michael, *The Sword and the Dollar – Imperialism Revolution and the Arms Race*, St. Martins Press, New York, 1989.

- Paret, Peter (ed.), *Makers of Modern Strategy, From Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton, N.J., 1986.
- Paret, Peter, *Understanding War, Essays on Clausewitz and the History of Military Power*, Princeton U. P., N. J., 1993.
- Parkinson, Roger, *Encyclopedia of Modern War*, Granada Publishing, Londra, 1979.
- Perrett, Bryan, *Knights of the Black Cross, Hitler's Panzerwaffe and its Leaders*, Wordsworth, Hertfordshire, 1997.
- Preston, R. ve Wise, S. F., *Men in Arms, A History of Warfare and its Interrelationships with Western Society*, Holt, Reinhart & Winston, New York, 1979.
- Purnells *Illustrated Encyclopedia of Modern Weapons and Warfare*, Phobeus, Londra, 1971-1977.
- Renouvin, Pierre (Prof.), *Birinci Dünya Savaşı 1914-1918*, Altın Kitaplar, 1st, 1982.
- Simpkin, Richard E., *Race to the Swift, Thoughts on Twenty-First Century Warfare*, Brasseys Defence Publishers, Londra, 1986.
- Scales, Jr., Robert H., *Firepower in Limited War*, National Defense University Press, 1990.
- Sheehan, Neil ve Kenworthy E. W., *The Pentagon Papers*, Bantam, New York, 1991.
- Sims, Edward H., *Fighter Tactics and Strategy 1914-1970*, Aero Publishers, Falbrook CA, 1980.
- Smith, Rupert, *The Utility of Force, The Art of War in the Modern World*, Penguin Books, Londra, 2006.
- Smith, Parry M. (Gen), *How CNN Fought the War*, Birch Lane Press, N.Y., 1991.
- Smith, Warner, *Covert Warrior, Fighting the CIA's Secret War in Southeast Asia and China, 1965-1967*, Presidio Press, Novato CA, 1996.
- Snow, Donald M. & Drew, Dennis M., *From Lexington to Desert Storm, War and Politics in the American Experience*, Sharpe Inc., New York, 1994.
- Spiller, Roger, J., (ed). *Combined Arms in Battle Since 1939*, US Army Command and General Staff College Press, Fort Leavenworth, Kansas, 1992.
- Taber, Robert, *War of the Flea*, Granada Publishing Ltd., Londra, 1970.
- Taylor, Robert L. And Rosenbach William E., *Military Leadership, In Pursuit of Excellence*, Wesview Press, 1984.
- Terraine, John, *A Time for Courage, The Royal Air Force in the European War, 1939-1945*, MacMillan, New York, 1985.
- Vagts, Alfred, *A History of Militarism*, McMillan, New York, 1959.
- Weigley, Russel F., *The American Way of War, A History of United States Military Strategy and Policy*, Indiana University Press, Bloomington & Londra, 1977.
- Yost, Graham, *Spy Tech, Facts on File Publication*, Londra, 1985.

**İNGİLİZCE-TÜRKÇE
BAŞLIK LİSTESİ**

A

ABM Treaty – ABM Antlaşması

Abwehr – Alman (Weimar ve Nazi dönemi) İstihbarat Örgütü

acoustic warfare – akustik savaş

active defence – aktif savunma

advantage of interior lines – iç hatlar avantajı

airborne troops – hava indirme birlikleri

air cavalry – hava süvarisi

air defence – hava savunması

air-land warfare – kara-hava savaşı

air power/air strategy/air wars – hava gücü/hava stratejisi/hava savaşları

air support – hava desteği

air transport – hava nakliyesi

ambush tactics – pusu taktikleri

amphibious operations – amfibik operasyonlar

appeasement – yatıştırma

armoured and light armoured units/armoured warfare – zırhlı ve hafif zırhlı birlikler/zırhlı savaş

army of the future – geleceğin ordusu

artillery – topçu

asymmetric warfare – asimetrik savaş

attritional warfare – yıpratma savaşı

B

Beaufre Andre

Berlin blockade and airlift – Berlin ablukası ve hava köprüsü

blitzkrieg – yıldırım savaşı

blockade – abluka

Brejtnev Doctrine – Brejtnev Doktrini

Brodie Bernard

Bush Doctrine – Bush Doktrini

C

C4ISTAR – komuta, kontrol, iletişim, bilgisayar, istihbarat, gözetim ve keşif, hedef seçimi

Carter Doctrine – Carter Doktrini

casualties – zayıat

censorship – sansür

chemical and biologic warfare – kimyasal ve biyolojik savaş

CIA

civil defence – sivil savunma

civil war – iç savaş

clash of civilisations – medeniyetler çatışması

Clausewitz, Carl von

Clinton Doctrine – Clinton Doktrini

cold war – soğuk savaş

COMINT – iletişim istihbaratı bkz. istihbarat

commando – komando

concentration camps – toplama kampları

concentration (principle of) – ağırlık merkezi ilkesi bkz. savaş prensipleri

co-operation (principle of) – yardımlaşma ilkesi bkz. savaş prensipleri

containment – çevreleme/önleme

counterintelligence – karşı istihbarat bkz. istihbarat

cowardice – korkaklık

creating alternatives – alternatif yaratmak

cyber war – bkz. enformasyon savaşı

D

deception and surprise (principle of) – aldatma ve baskın ilkesi bkz. savaş prensipleri

deception plans – aldatma planları

Delbrück Hans

Department of Homeland Security – Anavatan Güvenliği Bakanlığı

detente – yumuşama

deterrence – caydırıcılık

E

economy of force/effort (principle of) – güç tasarrufu ilkesi bkz. savaş prensipleri

Eisenhower Doctrine – Eisenhower Doktrini

elastic defence – esnek savunma

electronic warfare and countermeasures – elektronik savaş ve karşı tedbirler

ELINT – elektronik istihbarat bkz. istihbarat ve karşı istihbarat

elite combat units – elit birlikler

F

FBI

firepower – ateş gücü

flexibility (principle of) – esneklik ilkesi bkz. savaş prensipleri

FOFA bkz. NATO

fog of war – savaş sisi

friendly fire – dost ateşi

front – cephe

Fuller J. F. C.

G

geopolitics and geopolitical analyses – jeopolitik ve jeopolitik analiz

Greater Middle East Initiative – Büyük Ortadoğu Projesi

guerrilla and counter guerrilla warfare – gerilla ve gerillaya karşı savaş

Guevara E.

H

having reserves (principle of) – ihtiyat bulundurma ilkesi bkz. savaş prensipleri

helicopter operations – helikopter harekâtı

Helsinki Agreements – Helsinki Antlaşmaları

Hoover E.

HUMINT – insan kaynaklı istihbarat bkz. istihbarat ve karşı istihbarat

Huntington S.

I

IFF (identification friend and foe) – dost düşman tanımlama sistemleri

imagery intelligence (IMINT) – görüntü istihbaratı

indirect strategy – dolaylı strateji veya stratejide dolaylı tutum

information pathology – bilgi kirliliği

information warfare – enformasyon savaşçı

insurgency and counterinsurgency warfare – ayaklanma ve ayaklanmaya karşı savaş

intelligence and counterintelligence – istihbarat ve karşı istihbarat

irregular warfare – gayri nizami savaş

J

Johnson Doctrine – Johnson Doktrini

Jimini A. Henry

K

Kahn Herman

Kennan George F.

Kennedy Doctrine – Kennedy Doktrini

L

Lawrence of Arabia

League of Nations – Milletler Cemiyeti

Liddel–Hart B. H.

light troops – hafif birlikler

limited war – sınırlı savaş

logistic problems – lojistik sorunlar

low intensity warfare – düşük yoğunluklu savaş

M

MAD (Mutually Assured Destruction) bkz. nükleer silahlar ve nükleer savaş

Mahan A. T.

Mackinder H.

maintenance of aim/determination (principle of)

– hedefte ısrar ilkesi bkz. savaş prensipleri

manoeuvre and initiative (principle of) – manevra

ve inisiyatif ilkesi bkz. savaş prensipleri

Mao Tse–Tung

massive retaliation – topyekûn mukabele bkz.

media and war – basın ve savaş

mercenaries – paralı askerler

militarism – militarizm

military coups – askeri darbeler

military organisation – askeri örgütlenme

military power – askeri güç
military use of space – uzayın askeri kullanımı
mobile warfare – hareketli savaş
mobilisation – seferberlik
mutinies (military) – askeri isyanlar

N

napalm – napalm

NATO

naval power/naval strategy/naval warfare – deniz gücü/deniz stratejisi/deniz savaşları

NBC weapons – nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar

network centric warfare – ağ merkezli savaş

nuclear weapons and nuclear warfare – nükleer silahlar ve nükleer savaş

nuclear arms limitations and nuclear disarmament – nükleer silahların sınırlandırılması ve nükleer silahsızlanma

O

occupation – işgal

offensive action (principle of) – taarruz ilkesi bkz. savaş prensipleri

operational level of war – savaşta operasyonel (operatif) düzey

P

partisan warfare – partizan savaşı

passive defence – pasif savunma

peace movements – barış hareketleri

peacekeeping operations – başarılı koruma operasyonları

Pentagon

Powell Doctrine – Powell Doktrini

precision guided munitions (PGM) – hassas güdümlü mühimmat

principles of war – savaş prensipleri

Private Military Companies (PMC) – özel askeri şirketler bkz. paralı askerler

professional soldiers / professional army – profesyonel askerlik / profesyonel ordu
propaganda and psychologic warfare – propaganda ve psikolojik savaş
protracted war / struggle – uzatılmış savaş / mücadele
psychiatric casualties – psikiyatrik zayıat

R

rapid deployment force – acil müdahale gücü

Reagan Doctrine – Reagan Doktrini

real time intelligence – gerçek zamanlı istihbarat
resistance – direniş

revolutionary warfare – devrimci savaş

revolution in military affairs (RMA) – askeri alanda devrim

rhizomatic command system – rizomatik komuta sistemi

S

SAS

Sadeh Yitzak

SALT / START

satellite surveillance – uydu gözetlemesi

SDI (Strategic Defence Initiative) – stratejik savunma girişimi

security (principle of) – emniyet prensibi bkz. savaş prensipleri

shock and awe – şok ve korku

SIGINT signal intelligence – sinyal istihbaratı bkz. istihbarat ve karşı istihbarat

simplicity in planning (principle of) – planlamada basitlik ilkesi bkz. savaş prensipleri

snipers – keskin nişancılar

SOE

speed and mobility (principle of) – hız ve hareketlilik ilkesi bkz. savaş prensipleri

spy planes – casus uçaklar

star wars – yıldız savaşları bkz. SDI

strategic actions / strategic operations – stratejik eylemler / stratejik operasyonlar

strategy – strateji

strategic hamlets – stratejik köyler bkz. gerilla
savaşı ve kontr gerilla, toplama kampları

Sun Tzu

T

tactics – taktikler

total war – topyekûn savaş

Truman Doctrine – Truman Doktrini

U

U2

unmanned flying vehicles (UAV) – insansız hava
araçları (İHA)

United Nations and UN Security Council –
Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler
Güvenlik Konseyi

unity of command (principle of) – komuta birliği
ilkesi bkz. savaş prensipleri

urban warfare – şehir savaşları

using the terrain (principle of) – araziden yarar-
lanma ilkesi bkz. savaş prensipleri

W

war correspondents – savaş muhabirleri bkz.
basın ve savaş

war crimes – savaş suçları

war of annihilation – imha savaşı

Warsaw Pact – Varşova Pakti

Weinberger Doctrine – Weinberger Doktrini

Wingate Orde

Wohlstetter Albert

Bu ansiklopedik sözlük hem bir başvuru kaynağı hem de bağımsız olarak okunabilecek başlıklara sahip. Günümüz savaşlarıyla ilgili askeri-politik-teknolojik-taktik ve stratejik konularda temel bilgiler veriyor. Askeri pratikle ilgili konuların yanı sıra modern politik-stratejik düşüncelere de değiniliyor. Mehmet Tanju Akad, modern savaş ile kastedilen olguyu esas itibarıyla sanayi devrimi sonrası ele almakla birlikte, 21. yüzyılın başındaki eğilimlere de dikkat çekiyor. Yakın tarihin son derece farklı ve karmaşık mücadele biçimlerinin anlaşılması için gerekli olan temel bilgiler, yoğun bilgi kirliliği karşısında akliselimimizi korumanın da bir aracı. Şüphesiz bu kitaptaki her başlık için birçok kitap yazılabilir ve yazılmıştır da. İlgili okur bu alandaki on binlerce kaynak arasından kendi yolunu bulacaktır. Kitabın sonundaki kaynak listesi de bunun için bir başlangıç sunuyor. Mehmet Tanju Akad, savaş tarihi konusunda uzman. 20. Yüzyıl Savaşları, Osmanlıların Stratejik Sorunları, Strateji Üzerine, Savaş Tarihinin Dönüm Noktaları, Çağdaş Toplumda Savaş ve Bir Savaş Nasıl Kaybedilir? adlı çalışmaları yayınlandı. Yazarın savaş tarihi alanında çok sayıda çevirisi var.

BAŞVURU KİTAPLIĞI Dizisi

KitapYAYINEVİ

ISBN 978-605-105-069-0

9 786051 050690

18,- TL